Izmedju knjiga
Makse Kundačića

Iz naroda za narod

Stanko Vraz

Radirao W. Unger. Tiskao A. Pisani.

STANKO VRAZ.

IZABRANE PJESME.

S UVODOM

FRANJE MARKOVIĆA.

SA SLIKOM PJESNIKOVOM.

ZAGREB, 1880.

NAKLADA »MATICE HRVATSKE«.

TISAK KARLA ALBRECHTA.

STANKO VRAZ.

NJEGOV ŽIVOT I DJELA.

Iz naroda za narod.

Stanko Vraz.

I.

U matici župe Svetinjske zapisao je tadanji župnik Mihovil Jaklin, da se je dne 30. lipnja 1810 u 4 ure jutrom rodio od otca Josipa Frassa gornjaka u obćini Žerovinci, kraju Cerovcu, i od majke Katarine rodom Kotnikove sin, koga je on uz kumovanje Martina Babiča gornjaka krstio imenom Jakob. To ime, Jakob Frass, promienio je pjesnik poslie svoga prvoga pohoda u Hrvatsku na proslavljeno ime Stanko Vraz, samo bi se, kad bi rešetao spise čije, kadšto i poslie šaljivo podpisivao: Jakob Rešetar iz Cerovca. Sigurno je mislio, da je njegovim predjim tudjinska oblast silom izopačila izvorno ime slovensko na ružno njemačko, pak se je on volio zvati onako, kako je radio: naime, premda inače veoma nježne ćudi, on je mnogo urazio (vrazio) niemčeću silu u svojoj domovini užjoj i širjoj. Njegov vriedni drug iz mladosti, Davorin Trstenjak, misli, da je izvorno ime porodice bilo Žerovnik, a po tom da će se biti poslie nastanula sva obćina nazvala Žerovinci; i danas da ima ondje porodicâ, koje se po domaći zovu Žerovnik, a u službenih knjigah Frass. Nu bilo tomu kakogod, slovensko diete odgojilo se je slovenski; pjesnik

sám piše, da do 13 svoje godine nije ništa znao njemački. Slovenske pjesme i pripoviesti slušao je djetetom od majke, od sestre Anke, koju on zove „grličicom kolievke svoje«, od djevojakâ i bakâ susjedâ. Kasnije, kad je bio slavan već pjesnik, s radošću i zahvalnošću više put spominje te njegovateljice svojih prvih dana, što su mu već u djetinsko srdce usadile sve milinje seoske poezije slovenske; kasnije, kad je bio već proputovao sve slovenske kraje i pročitao knjige o svih inih slavenskih pucih, s ponosom kaže, da je divni njegov rodni kraj, prozvani štajerskim rajem, ujedno onaj kraj, gdje se najviše i najljepše slovienske pjesme u puku goje. Nije čudo, da se je u takovu kraju pod pjesmami „Slovienkâ krasnih, krotkih grličicâ kolievke njegove« razvio pjesnik, koji je u tadanju ilirsku književnost prvi s uzhitom uvodio glase i odglase pučke poezije; nježnu ljubav prama majci, sestri Anki, braći, rodu, seoskim drugovom svoga djetinstva i mladosti, prama cielomu rodnomu kraju svomu on je sav život vjerno čuvao i u pjesmah svietu razglasivao ustima, o kojih sviestno kaže, „da ih je u kolievci Vila poljubila.« Tako mu je djetinstvo bilo pod milim okriljem čistih slovenskih glasâ, a rieči njemačkoj morao se je učiti valjda tek kad je došao na latinske škole u Maribor. Pučke škole učio je u Svetinjah pak u Ljutomjeru, u kojih je mjestih zasebice bio župnikom njegov krstitelj i ujak Mihovil Jaklin. Starac Jure Kopriva, koji je ljetos prije svetčanosti 8. rujna uzidavao u Vrazov rodni dom pjesnikov medaljon

i spomenu ploču, pripoviedaše pri tom svom poslu s ganućem, da je s njim Stanko od svoje devete godine polazio dvie godine pučku školu u Svetinjah, koja da je bila u sadanjoj župničkoj kući, pod učiteljem Petljarom, zatim dvie godine pučku školu u Ljutomjeru (u sadanjoj bolnici) pod učiteljem Postružnikom; ali ima jedno pismo Vrazu iz zadnjih njegovih godina, kojim mu se Sežnik kao bivši mu učitelj u Svetinjah u pamet doziva. O Vrazu, kad je bio u Mariboru u 6. latinskoj školi uz suučenika Franju Miklošiča, piše Trstenjak, »da je bio liep, jak mladić, te mu nije bilo na krasoti ravna u cielom gimnaziju; visok kao mlada jela, rumena lica, vlasî crnomanjastih, orlova nosa, hodio je po ulicah kao mlad jelen.« Od učiteljâ svojih za prve mladosti spominje Vraz s najvećim počitanjem Antuna Krempela, poslie, na župi Male-Nedjelje, zaslužnoga povjestnika Slovenskoga Štajera. Za Stankova djačtva bili su uz rečenoga Krempela, komu zahvalni učenik poslie kliče na slavu, što nije ni u starije godine izgubio ni iskrice od svoje mladenačke vatre, u njegovu zavičaju prvaci rodoljubi slovenski još Mihovil Jaklin, pjesnik Cvetko (poslie župnik Optujski) i prvi pjesnik slovenskoga Štajera Modrinjak, prije kapelan u sv. Tomašu a poslie župnik u sv Miklašu: sve drugovi i baštinici Vodnikove rodoljubne misli, a svi su oni ili savjetom ili primjerom usadjivali u mladjahno srdce Stankovo isti plemeniti duh. Kad je Modrinjak god. 1827 umro u sv. Miklašu, njemački je činovnik, popisujuć ba-

štinu njegovu, poderao našaste slovenske mu pjesme, jer je pokojnik bio na glasu kao vatren protivnik njemčarije; ali taj mrzki čin to više je nukao latinskoga djaka Stanka, da se k rodoljubju zanosi slikom i pjesmami zemljaka starca, što ih je bratić mu Lovro Modrinjak k sebi u Središće zaklonio bio, a medju timi pjesmami mogla je razpaliti mladića ova Cvetku posvećena od god. 1813: »Zadnji človek je na sveti, ki svoj rod za nič drži; v nadrah maternih se shrani, v njenoj reji se zredi — mačeho oslépno brani, mater pa za nič drži: erjav kakti Judaš bódi, naj ga pes za plotom jé, med Slovence naj nehodi, ki je prav Slovenec né«. Najviše je pak na domoljubje i svaku čestitost poticao mladoga Stanka sigurno njegov ujak Jaklin; već kao proslavljeni pjesnik njemu posvećuje Vraz g. 1845 treću svoju knjigu »Gusle i tambure« i veli mu: »Ti si svagda priticao u pomoć neukoj i nestalnoj mladosti mojoj, pobudjujući me na ljubav naukâ i na poštenje. I dan danas, kad god dolazim u kuću tvoju, ti me dočekivaš i gledaš kako brižan otac jedinca svoga, koji mu je došao s puta daleka. Želim iskreno, ostaviti barem malen spomen zahvalnosti za toliku tvoju brigu i ljubav. A kako da dostojno izkažem štovanje svoje prama tebi kao najstarijemu u ovom kraju branitelju duha slavenskoga od prošaste dobe?«

II.

Jeseni 1833 dodje Vraz na nauke u Njem. Gradac, gdje je tadanju filosofiju a zatim na sve-

učilištu prava učio ali nedoučio kao neredovit djak sve do god. 1838. On je na višje nauke već u zrelijoj dobi prispio, kad ih drugi obično svršavaju: on je došao u Gradac već s razvijenim osebujnim duševnim životom; s toga mu nije, već odraslu, mogao prijati nauk drugih predmeta, te je tako ostao bez obična strukovnoga zvanja sav svoj viek čisti književnik, pjesnik. Kadšto se doduše marljivo laća riprava za izpite pravničke, ali književni, pjesnički posli nedadu mu doći do kraja; god. 1838 piše Muršecu: »vi ćete prije imati župu, nego što ću ja kakov tvrd kusić kruha; vi ćete imati prije čitavo selo, nego što se ja izučim. Izučilo je mene već dosti krat, ali ja se još nisam izučio;« a dvie godine poslie piše Prešernu: »ljetos sam svršio račune s Themidom, i kazao joj: adieu, madame!« Za svoga djačtva u Gradcu Vraz je — tako priobćuje dr. Muršec — »veoma štedljivo živio. Premda je imao od kuće dovoljnu podporu, ipak, kako mi sam kazivaše, za jedne ciele školske godine u Gradcu nije se ničim drugim hranio nego hljebčićem prosta kruha na dan. Na takovu izvanrednu štedljivost poticala ga je njegova silna želja za slavenskimi knjigami: pritrgavao si je dragovoljno na tjelesnoj hrani, da si može pribaviti što više duševne. Svoje nakupovane slavenske knjige njegovao je i ljubio nada sve.« Već prije, nego što je došao na nauke u Gradac, bio se je počeo upoznavati s jezici i s pjesničtvom inih slavenskih grana, i glavnih evropskih naroda. Prvi već list svoj iz Gradca (3. list. 1833) u sv.

Miklaš kapelanu Muršecu — s njim je revno i često dopisivao sve do smrti svoje — a još potlanji po koji piše ćirilicom, ruskim ili slavenosrbskim jezikom, dakako nesavršenim; župnike i duhovne pomoćnike u sv. Miklašu, Središću, Ljutomjeru, poručajuć im pozdrave, zove radje! »igumani i kalugjeri«, nego da bi im rekao: farmeštri i kapelani, a Muršecovu »igumanu« pisati će istom kad se nauči glagoljicu. U jednom od prvih listova još god. 1833 prosi Muršeca, neka mu kod majke doma zaostale njeke knjige pošalje: gramatiku serbo-slavensku, narodne pjesme Vukove, antologiju poljsku s riečnikom, francezke knjige itd.; u njegovoj knjižnici pri smrti našle su se knjige, kojih je on sigurno prije god. 1833 rabio — bio je veoma štedljiv i čuvaran —, gramatike, riečnici, sbirke pučkih pjesama i prvi pjesnici, a na jezicih: českom, poljskom, ruskom, hrvatskom, englezkom, talijanskom, francezkom, španjolskom, dakako latinskom i grčkom, ali dapače i novogrčkom, koji je jezik išao učiti, da mu sravnjuje pjesme pučke sa slavenskimi. Takovo štivo dalo je Vrazu već tada pravac svemu daljnjemu duševnomu radu, i već tada podiže sebi i drugim zastavu: »vse za domovino« i obećaje joj stalnu vjeru »et si fractus illabatur orbis«. Već od god. 1833 počima Vraz sabirati slovenske pučke pjesme, pripoviesti, poslovice, običaje, najprije u rodnom kraju, a onda (god. 1834, 1837, 1838) pješice putujući po ostaloj Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj i zapadnoj strani Ugarske; uz to po-

tiče i rodoljubne znance na to sabiranje za sebe, poglavito Muršeca, koji mu u tom i u svakom drugom domoljubnom poslu uviek prijateljsku ruku pruža. Već od god. 1833 Vraz poglavitu brigu vodi za širenje slovenskih i inih slavenskih novina i knjiga, raznosi ih na svojih putih u torbi znancem ili u listovih nagovara prijatelje — osobito Muršeca — da ih naručuju, razprodavaju. »Kad bi došao u jesen — piše dr. Muršec — u pohod k meni ili k drugim prijateljem, vesela bi lica iz žepa ili iz torbe vadio knjigu za knjigom, razlagao krasotu izrazâ, uzornost mislî, pjesama tehničku savršenost, pjesnikovu oduševljenost za mater Slavu — i tako bi njetio i gojio čuvstvo i sviest rodoljubnosti od kraja do kraja, od godine do godine, svakomu mio, s kim bi drugovao.« U Gradcu se nalazi u kolu rodoljubivih Slovenaca mladih, uči ih ruski jezik a Miklošič poljski; izmedju njih te njihovih po duhu prijatelja starih i mladih rodoljuba u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj, on svojimi puti i dopisi njeki duševni vez sastavlja, poručujuć glase i naručbe od jednoga drugomu, razpitujuć za svakoga, imajuć svakoga na umu: njeka slutnja, da mu je zvanje ujedinjivati daleke kraje, razstavljena srdca i umove sve za jednu domovinu, jedan veliki cilj, probija već iz onoga njegova ma i neznatnoga djelovanja; a, kao za odmjenu njegovoj plemenitoj težnji, mnogi od tih njegovih znanaca ili drugova u Gradcu, po Štajerskoj i ostaloj slovenskoj zemlji, što ih on u svojih listovih češće spominje ili im piše, poslie

su njemu kao ilirskomu književniku išli u svojih krajih i krugovih na ruku, a njeki su sami već prije bili izašli ili su poslie izašli na glas. To su, medju inimi ponajviše svećenici, Murko, Matjašič, Knupleš, Klajžer, Vogrin, Verblač, Caf, Kocmut, Simonič, mladji Cvetko, Horvat, Pesserln, Dominkuš, a najznatniji u Vrazovu razvitku već spomenuti Muršec, Miklošič, Kočevar, od starijih pako slovenskih domoljuba i pisaca u Štajeru Jaklin i Krempel, Volkmar, Danjko, Modrinjak, Slomšek, Lipold, prof. Kvas — kod kojega je Vraz više godina u Gradcu stanovao, — u Koruškoj starina Jarnik i M. Majar, u Kranjskoj Prešern, Kastelic, Čop, Smole, Rudež. Na pravac Vrazovih književnih, poimence pjesničkih studija najviše je utjecao njegov drug i najbližnji zemljak Franjo Miklošič Radomjerčanin, komu on to god. 1839 posvetom povjestice »Babji Klanjac«, slaveće rodni im kraj, zahvalno priznaje veleći: »Tvoju ljubav skrb i brigu nikad neću zaboravit; ti pod moju ludu mladost upravi mi nogu bježnu i u jednu svrhu skupi žice moje plahe pameti; s tobom prolazih kruge vedre od Virgila i Omiera, od Byrona i Alighiera do Savedre, te odjedrismo k Neve kraju, k Visli, Labi i Dunaju, blago kupeć, moj Mentore!« Vraz je pak na mladje svoje drugove duševno jako uticao, osobito na Trstenjaka, koji piše: »Vraz mi je bio neumoran učitelj. Uz njega sam se učio sva druga slavenska nariečja, on mi je otvarao i razlagao duh narodne slavenske poezije. Dani, koje sam s njim proživio, bili su

najveseliji moga života. Živo se spominjem, kako mi je svaki večer svirao na svojoj fruli narodne napjeve i dušu mi napajao čarobnom silom njihovom. I u francezkom i englezkom jeziku on mi je bio učitelj, a obojici nam provodič Jakob Šoklič, poslie profesor na lavovskom sveučilištu: s njim smo čitali u izvoru Shakespeara, Byrona, Lamartina.« Stojeći u takovih duševnih savezih, Vraz je odmah po svom prvom dolazku u Gradac počeo i sam slovenske pjesme tvoriti, ili prevoditi iz tudjih književnosti. Izvorni prvienci njegovi pjesnički iz god. 1833 do 35 — poslie ih je preradio na ilirski — svi su lirski, i kako se iz listovah njegovih Muršecu može sigurno razabrati, vjeran i naravit izraz njegovih istinitih proživljenih čuvstvâ. Čeznja za ostavljenim rodnim krajem i seoskimi drugovi i zabavami svoje prve mladosti, težnja pomagati svojoj pogaženoj domovini, slasti i boli prve ljubavi: to se odsieva u prvih njegovih pjesmicah, a takodjer u onodobnih pismih njegovih Muršecu, kojimi razkriva prijatelju srdce svoje. Negdje god. 1835 šalje njeke od tih svojih prvienaca uredniku Kranjske Bčelice Kastelicu, te traži duševne sveze s njim i s ostalimi prvaci književnimi u Ljubljani, s pjesnikom dr. Prešernom i knjižničarom Čopom, nu čini se, da oni njegovi pokusi nisu našli u Ljubljani priznanja. Šalje Kastelicu za njegov list i pjesme od trojice sveučilištnih drugova svojih, prilaže i sabranih pučkih pjesama, javlja, da su on i Miklošič preveli njekoliko po izbor pjesama od najglasovitijih pjesnika

evropejskih, da je on, jedini dosad u Slovenacâ osim Prešerna, preveo nješto iz englezkoga, od Byrona, pak španjolskih starih romanca, Petrarkinih soneta, Lamartinovih pjesama i novogrčkih pučkih; te svoje prievode kane on i Miklošič skoro izdavati, a prose iz Ljubljane poimence od Prešerna prilogâ za svoje nakanjeno dielce. Glas o njegovu književnom zanimanju već je tada dopro prvakom u Česku, jer odatle ga Šafarik god. 1837 pismom poziva, da bi izvieštivao o slovenskoj književnosti, a on hoteć se odazvati piše medju inim, da je on u Gradcu od lani počeo njeke mlade Slovence učiti ruski, a Miklošič da će ih učiti poljski, da bi tim pobudili mladež za veću ljubav slovenštine i veći mar oko književnoga napredka njezina, koji da je sada, poslie slavnih radnja Vodnika, Jarnika, Ravnikara, Prešerna i zaslužne Kranjske Bčelice, veoma slab. Na koncu god. 1835 rukovodi s Miklošičem prevadjanje Smidtovih pripoviesti za slovenski puk, odredjuje i Muršecu što da prevodi, a jezik da ima biti štajersko-slovenski ne kranjski, na godinu kane početi s izdavanjem tih knjižica; ali čini se da je i taj posao ostao nesvršen, možda za to, što je medjutim Vraz bio čuo i prihvatio nazor Prešernov, da za sada slovenskim piscem nedostaje duševna spretnost pisati prema ćudi i potrebi puka, nego da im je pisati li za srednji stalež, usred kojega i s kojim oni živu, ćute i misle. Početkom god. 1837 odlučuju tri štajerska Slovenca u Gradcu Franjo Miklošič, Davorin Trstenjak i Vraz izdavati »Metuljčika«, list poput

Kranjske Bčelice, ali ne užjim narječjem kranjskim, i ne starim pravopisom (bohorčicom) nego novim čeho-ilirskim iliti Gajevim, — bar tako hoće Vraz uz odobravanje Kvasa poduprt ugledom Šafarikovim, premda Miklošič krepko brani stari pravopis. Drugovi sastave novce za prvi broj, Dominkuša učine svojim blagajnikom, Vraz piše za novčanu pripomoć prijateljem Muršecu, dr. Kočevaru, Matjašiču; piše i pobratimu Prešernu proseć pjesničkih priloga njegovih za taj list, a njemu šalje za Bčelicu prvu svoju baladu „Drvar“ (kasnije preradjenu na ilirski pod naslovom „Bura“), i još četiri pjesme.

Ali „Metuljčik“ neugleda svjetla, slovenski pjesnički pokusi Vrazovi prestadoše god. 1837 sasvim i već od god. 1835 ide Vrazovo slovensko spisateljevanje uzporedo s njegovim zanimanjem za ilirstvo, u Zagrebu pokrenuto, te od prvoga svojega pohoda u Hrvatskoj pristaje on sve to jače uz ilirsku ideju i ilirski književni jezik, dok im se napokon god. 1838 za uviek nepriključi.

Već proljećem god. 1834 stupa Vraz u njeki savez s vodjom Ilirstva. Gaj mu javlja, da će izdavati novine politične i književne, te ga moli, da bi radio za njihovo širenje po Štajerskoj. Odmah početkom god. 1835 listovî na Muršeca, Knupleša, Matjašiča i druge nuka Vraz, da bi si naručili Gajeve Horvatske novine, koje da će u književnom dielu pisati i o slovenskih spisih, dakle će biti jednako Slovencem kako Hrvatom na korist. Pod jesen iste godine prvi put pohodi Hrvatsku. Tada

su u Bistricu našu zagorsku kao stolicu narodnoga duha hodočastili rodoljubi hrvatski i uglednici slavenski iz najdaljih kraja, jer je bio župnikom bistričkim Nestor hrvatskih književnika, domoljuba i gostoljuba, učeni umni opat Krizmanić, Šafarikom već tada razglašeni kajkavko-hrvatski prevodilac Miltonova „Izgubljena raja“ (taj prevod je poslie g. Vjek. Štauduar poklonio Gaju). Opat Krizmanić bio je već prije Gaja s Nikolom Zdenčajem i grofom Jankom Draškovićem gojio preporodnu narodnu ideju, ali tada nije još bilo javno mnienje dosta pripravljeno; tek uzhit Gajev naidje na obći odziv. Ali kod starine opata bijaše i tada i još dugo poslie stecište domoljubja. Na Bistrici je Gaj najprije razvijao svoje misli o preporodu Hrvatske, ondje su grof J. Drašković, Vukotinović, Kukuljević i drugi bili česti rado vidjeni gosti, ondje (i u susjednom Krču i Omilju) poslie boravio je nezaboravne dane Iz. Sreznjevski i mnogi drugi ugledni gosti iz dalekih strana Slavenstva; ondje je bio zarodak „Matici ilirskoj“; ondje je spremao Lisinski prvu hrvatsku operu. Kod opata je većinom boravila porodica njegova brata majora Krizmanića; ostavši ovoga djeca bez otca i majke, bio im je starina stric nesamo drugi otac, nego i prvi učitelj i uzor domoljubja: to su poglavito Dragojla, gospodja Vjekoslava Štauduara, tada vlastelina u susjednom Bistrici Krču a poslie u Omilju, te Paulina, poslie gospodja Gajeva. U Bistricu je naravski hodočastio i mladi slovenski književnik, doveden amo Drag. Rakovcem, i tu

preliepe dane boravio pri ljubeznom opatu, vatrenom hrvatskom Ilircu i Slavenu; uz dičnoga starinu upoznao je i mladoga rodoljuba, vlastelina u Krču Vjek. Štauduara i njegovu gospodju, duhovitu, poetičnu, vatrenu domorodku, poslie proslavljenu posestrimu svoju Dragojilu; »a nisam« — piše on Muršecu iz Gradca 3. pros. 1835, sada prvi put s podpisom: Stanko Vraz, Ilir iz Štajera — »nisam mogao minuti Zagreba. Tu me je toliko ljubeznjivih stvari sustavljalo, toliko prijateljnih ruka zadržavalo, da se nisam mogao lahko protiviti, te sam jedva 15. studenoga prebrodio Dravu i u Središće stigao. Za koliko su koraka Hrvati (bolje Iliri) dalje u napredku, tomu se sami možete domisliti, pošto čitate Danicu i Horvatske novine.« Već na ovom pohodu bit će se glavom upoznao s prvaci književnimi u Zagrebu i okolici, poglavito s Gajem, Rakovcem i Vukotinovićem, s kojim je brzo sklopio trajno najsrdačnije prijateljstvo, te je s njim i s Rakovcem odmah onih godina pobratimski dopisivao. Već te god. 1835 priobći u »Danici« (br. 36, 12. rujna) prvu svoju pjesmu hrvatsku, dakako još jezikom na polak slovensko-kajkavskim, »Stana i Marko«. Sliedeće god. 1836 proljećem šalje iz Gradca u Beč (ili Prag?) po g. Hvalecu prvo svoje hrvatsko (još neizgladjeno) pismo njekomu hrvatskomu rodoljubu (valjda Gaju), s kojim je lani u Zagrebu mnogo obćio, i zove ga, da bi, prolazeć u domovinu kroz Gradac, pohodio njega, Miklošiča, i starca Wartingera, i da bi nagovorio i druge

Ilire, neka se putujuć kući navrate k njemu, poimence Grančaka i druge Hrvate te »vitežke Kranjce pravnike Čopa, Mažgona, Zupanca«; tako on već traži sveze s drugimi za ideju ilirsku. Iste godine 1836 na praznike pohodi opet Hrvatsku, i tu nadje svoju Lauru, koja ga je nadahnula na pjevanje »Djulabijâ«, krasnu crnooku Ljubicu, kćerku ljekara Cantilija u Samoboru. Iz Samobora piše dne 31. kolovoza svomu već najpouzdanijemu pobratimu Vukotinoviću: »Ljepota prekrasnih okolica Samoborskih, navlastito pak nebeske veruge dvoje crnih očiju suzdržavaju me, te nisam već u tvojem naručju; — poznaš čudotvornost takovih munja, nu obećajem ti, tako mi junačkog zdravja, da će ovo zadnji put biti«. U prvom plamu te ljubavi odmah je u Samoboru izpjevao pjesmu »Prepirka« (u sbirci »Gusle i tambura« od god. 1845 zabilježeno je pod tom pjesmom: Samobor, 5. rujna 1836), a prvi razdio Djulabijâ — kaže god. 1840. u listu dru Stanku u Prag — pisao je već iste jeseni 1836 u samoj Hrvatskoj, a jamačno baš i u Lovrečini, gdje je bio na pohodu kod pobratima Vukotinovića, te se je tu i na lovu mjesto puškom bavio pisanjem prvih pjesmica na slavu one Samoborske krasotice; od drugoga razdjela Djulabijâ pjevao je — kaže u rečenom listu — dvokitice 1—36 proljećem 1837 u Gradcu, a ostale 36—106 (od kojih mnoge pjevaju o krasotah rodnoga kraja Vrazova) u zavičaju na Malom Štajeru, a bit će ih pjevao upravo kod sestre Anke u Ilovcih, gdje je od listopada

do pod konac prosinca god. 1836 boravio u vinogradu njezinom; odatle piše 2. prosinca Muršecu: »Groznica me je držala do 10. listopada u Hrvatskoj, sad sam ovdje pri sestri i ostajem do 18. prosinca. Da imam zlatno pero i »pisane« moždane, opisao bih Vam sadanju ljepotu Slovenskih Goricâ. Bog mi pomozi, što nije tako. Na trsju nema ni lista ni grozda, ali u kljeti je ljepše i sladje nego li u goricah. Mlado vino tako kipi, kako je kipilo Vaše srdce — kad ste bili zaljubljeni. Ja si mislim, kako Vam je ljubav njegda srdce osvojila, jerbo Vi ste ljubitelj sve dobrote i ljepote«. Tu Vraz svoja tadanja čuvstva prenosi na svoga prijatelja. Čim je 10. listopada iz Hrvatske, koju je eto i ove godine, u treći put, pohodio preko Kranjske, prispio bio u Središće, pisa Drag. Rakovcu podredniku Gajevih novina sliedeće (još nepriobćeno) pismo: »Dragi pobratime! Došav kući, sgriješih baš danas, da mi u onom zavitku, što mi ga je tvoj expeditor zavezao, nema jednoga zamotka, u kom bijahu moje pjesme u gornjo-ilirskom (hoće reći: slovenskom) podnarječju pisane. Ovaj nestatak meni mnogo nepokoja uzroči. Ondje bo bì nekoliko sonetâ à maniere de Mickiewicz, kojim bez moje štete nije dopušteno polaziti u sviet. Moguće je, da sam zamotak kod tebe ostavio, a takodjer, da sam ga pútem izgubio. Zavitak, nezapečatan, ležaše tri dana u varaždinskoj gostioni k jagnjetu. Grozna misao me probija, da ga nije koj znatiželjan putnik, ondje noćeći, ukrao. Izbavi me, dragi Drago, ovih plašnih slut-

nja; pogledaj sve kute tvojih soba, sve škrinje tvojih stola itd. i piši mi odmah posljedak tvoga pretraživanja — jerbo od onoga zamotka zavisi pokoj mojih dana. Pozdravlja vas, mila bratjo, Vaš Stanko.« Na veliku utjehu Vrazovu našle su se poslie te pjesme u Zagrebu. Iste god. u jesen 1837 počeše izlaziti u Danici (br. 36, 38, 51) njegove Djulabije, a izadjoše i pjesme »Molba« (br. 45), poslie preradjena pod naslovom »Rok i staza« i »Bratja«.

Dobivši poziv od Mirka Šandora Gjalskoga, pravnika u Pešti, da za ilirski almanak, što će ga taj izdati početkom god. 1838 uz prinose poljske, ruske i česke, i on nješto na ilirskom jeziku pošalje, prevede Vraz do skora pripoviedčicu iz poljskoga »Jaga i Ruža«, i dvie pričice iz ruskoga »Prevaren u računu« i »Rajska ptica«, te šalje te svoje radnje na pregled Rakovcu pismom iz Gradca od 23. prosinca god. 1837, nazivajuć ga »preljubeznim Šutislavom«, (jer mu ništa neodgovara na pisma te neda iz sebe »ni rieči iztisnuti ma ga u koljeno vrtao«), i svjetujući njega i ostale prijatelje zagrebačke glede ilirskoga književnoga jezika. Nu u brzo bit će se uvjerio, da se i njemu još mnogo valja truditi, dok bude mogao čisto uzpisati tim jezikom; mjesto da daje naputke Rakovcu, rado se podlaže njegovu sudu i izpravku. Naravski je, da je Vraz uz to i slovenskoj knjizi posvećivao svoju pažnju, te je — tako piše Trstenjak — u ono doba radio o izdanju slovenskih, iz njemačkoga prevedenih pjesama Drag. Šam-

perla, kojim je pjesmam on, s podpisom Jakob Cerovčan, napisao predgovor, pobudjujući Slovence na mar za narodnu književnost (Vrazu je, kaže Trstenjak, ostavio Šamperl svoje pjesme pri svojoj smrti god. 1838).

Sliedeće godine 1838 4. travnja prilaže pismu Trstenjakovu iz Gradca na Rakovca od svojih Djulabija dalje dvokitice 17—21 za Danicu, obećajuć nastavak; té su štampane tek u rujnu iste godine (Danica br. 35, 36, 46). Davorin Trstenjak u rečenom pismu, malne već posve pravilnom ilirštinom, kaže i ovo: „Naš Stanko mi je takodjer kazao, da je prije nekoliko nedjelja gospodinu uredniku dru. Gaju dva izvorna komada i dva prevoda epska poslao; naručio mi je, da vas umolim g. dra. Gaja opomenuti, neka onih komada, koje Stanko za jošte odviše nezrele scieni, nemeće u našu zorosjajnu Danicu, da njimi neuvriedi njezinog uzoritog uresa. Ali ovimi sitnimi pjesmicami iz njegovih Djulabija izvolite Vi srebrnu koprenu Danice izvesti, izpravivši sve, što se Vam čini u slogu prisiljeno ili težko«.

Tako je dvadesetosamgodišnji Vraz bio skroman a strog sudac samomu sebi. Iste godine u jesen, boraveći opet u Ilovcih pri sestri, šalje Rakovcu za Danicu poveću pjesan, koju je bio za onaj ilirski almanak Gjalijev već lani odredio, te ga moli neka izpravi „budući si okretniji u ilirštini od mene siromaha, koji sam u ovieh mračnieh krajinah naše mile majke, naše Velike Ilirije luč toga jadna svieta najprije plačem pozdravio«, ali

neće pristati, dok mu je na ramenih glava, na one dubrovačke „naslade“ kao: mlados mjesto mladost, ni na fonetičko pisanje Srbâ kao: rasiriti, ni na dubrovačku porabu siniceze mjesto elizije; pozdravljajuć braću Vukotinovića, Babukića, Demetra, Mažuranića, obećaje stići koncem mjeseca u Zagreb. I murža riec, te od konca god. 1838 Hrvatska mu je trajnom drugom domovinom, ilirska književnost mu je sveta zadaća životna sve do smrti. Prestao je biti piscem slovenskim.

Svoj odstup od književne slovenštine i pristup k ilirštini javljao je i razlagao Vraz u više listova svojih od god. 1837 do 1840 štajerskim prijateljem Muršecu i Kočevaru, koruško-slovenskomu prvaku starini Jarniku, i najčešće te najobširnije kranjskomu pobratimu slavnomu Prešernu. Budući da ga je taj u svojem poznatom epigramu ipak ukorio, da je „slovenski uskok“, to valja navesti razloge, koje Vraz za svoj pristup k ilirštini napominje a neke još, kojih on nenapominje ali su očevidni u okolnostih njegova osobnoga razvitka i u obće cieloga onoga vremena. Ideja širja slavjanska mjesto slovenske u užjem plemenskom smislu, ideja upravo ilirska bila je već za djetinstva Vrazova u njegovom rodnom kraju donjekle njegovana Jaklinom, Modrinjakom i Krempelom, koji su poznavali Vodnika, te ga jamačno već dječaku Vrazu na dogled primakli. A Vodnik, prvak kranjske grane, pjevao je početkom vieka pri porodu kraljevine Ilirije, Napoleonom stvorene, poznatu slavnu himnu: Ilirija oživljena (u Vrazovih pre-

vodih u IV. svezku djelâ s razlogom odmah na prvom mjestu). U njoj je bez dvojbe već mladić Vraz čitao: „Napoleon kliknu: Ilirijo ustani! Ona ustaje uzdišuć: Tko me zove na dan? Oh ti li me budiš, viteže blagi, dižuć me na ruke iz stoljetnih rakâ? Kud kreneš pogled, svigdje su moja nerazlučna djeca; odavna su naši ovi snježnici, odatle se razstiraše Slava po svietu svud. Bio je Ilir na moru već silan lav, dok se Latin tek učio tesati plav. Zatim dodje na snagu i Franak i Got, u zaborav stjera sav ilirski rod: kroz četrnaest vieka pokrivaše ga mah, Napoleon sad kaže pomest s njega prah. Ilirskim ga krsti i Grk i Latin, slovinskim ga zove svak narodni sin: Primorac, Kotoranin, Dubrovčanin, Gorenac, Pokupčanin zove se od starine: Slovienac (Slovinac). Od izkona sjedio je ovdje moj rod. Bio se je s Filipom i Lesandrom, Latine je po moru vijao; sad u Slovience nov duh ulazi, nov se preporodom stvara naraštaj. Opiruć se desnicom o Galiju, naskoro ću pružiti Grkom ruku na spas. Ilirija će u srdcu Europe stajati, Ilirija će svietu biti prsten, koji će iztok sa zapadom spajati«. Nije samo pjesnik, nego je i učeni slovničar kranjski već početkom vieka bio Ilirac; god. 1841 naidje Vraz u licejnoj knjižnici ljubljanskoj na rukopis gramatike Japelnove, i piše o njoj: „Ona je za nas tim znatnija, što ona svoje zemljake pozivlje k slogi pod zastavu jednog jedinoga književnog jezika i pravopisa za sve južne ili zadunajske Slavjane. Japel vojuje za ime ilirsko kao najslavnije i najprikladnije. Japel je bio Sve-

slavjanin, t. j. razumio je i ostala glavna slavjanska narječja, na koja se u mnogih mjestih svoje gramatike pozivlje. Nu siromah nije mogao steći vienca svoga truda. Umro je malo poslie, kako je izvadio dozvolu za tiskanje svoga djela (oko godine 1808) te je ono ostalo u rukopisu«. Da je ljutomjerski dekan starina Jaklin, Vrazovoj mladosti dobrotvor i kao drugi otac, gojio staro Vodnikovo ilirstvo i odobravao novo Gajevo, to se jasno razabire iz nastavka gore spomenūte Vrazove posvete Jaklinu iz god. 1845, gdje mu kaže (iz sliedećih rieči mogu se razumjeti i njeki odsjeci u Djulabijah): »Kako da tek dostojno izkažem štovanje svoje prama Tebi kao najstarijemu u ovom kraju branitelju duha slavenskoga od prošaste dobe? Krasna je bila mladost Tvoja. Duša tvoja čeznula je za svjetlijimi dani naroda tvoga. Ti si drugovao s mladići, kojih je srdce igralo za stvar domorodnu, kojih su usta usried najneprijaznijih okolnosti pjevala pjesme pune velikih božanstvenih slutnja, kao što pjevaju ptice sladke pjesme, dok još snieg krije i gore i dole, sluteći u prsih proljeće drago. Nu zazvuči bojna trublja na poljih naših, razlježe se grom bojnih topova po nebu slavjanskom, i glas smiernih vaših pjesama izgubi se u žamoru tom. A kako prestade žamor ratni, sviet naš stane na krilo mira umoren od tolikih trudovâ i žrtvâ, zatvarajući srdce od svakoga glasa, koji bi ga drmao i tjerao opet na polje borbe. Nu narodi slavjanski odmoriše se i poskočiše na noge i evo ih na bojištu čestitijem, na putu spa-

sonosnijem. Što ste vi tek slutili, to mi sad vidimo gdje cvjeta i uspieva, i bog će dati te će djeca i unuci naši uživati plodove. Opet se razliega glas pjesama slovienskih po lugovih i gorah domaćih, i neodoljivom silom krči si put iz tiesnoga kruga družbenoga u prostrano polje javnosti. Drugovi mladosti izumroše veće ili dušom ili tielom. Samo ti jedini stojiš na svjetu života kao stari osamljen dub u gori, kojeg se perunica dotaknuti-nesmie. Ti si jedini živi ostanak one prekrasne poetične dobe; ti neprezireš ognja našeg, ti nisi castigator ni censor minorum, nego se veseliš iskreno svakomu domorodnomu koraku sadašnjega koljena, raduješ se svakomu cvietu ili plodu književnog sadašnjega života, a ono s istom plemenitom dušom, s kojom si pod krasnu Tvoju mladost nastojao s drugovi svojimi oko iste svrhe«. Vraz je dakle bio donjekle Ilirac već po uticajih zavičajnih domaćih, ne tek po hrvatskih. Kad je vidio u Hrvatskoj Gajem podignutu zastavu ilirsku, on je k njoj pohrlio kao slućenoj sudjenici svojoj, ona mu je u starijem obliku mogla biti već poznata od prije, a sad je samo nov spasonosniji oblik pokazala: književno jedinstvo za sve Vodnikove Ilire. A koji jezik mogao je biti orudjem toga jedinstva? Onaj li slovenski, koji se govori u nazvanih slovenskih stranah? Izučanje svih jezika slavenskih, čitanje Šafarika, Kollára, Mickiewicza itd. nukalo je Vraza na drugo mnienje. On je vidio, da je taj u užem smislu slovenski jezik slabiji i glasovjem i oblici i književnom prošlošću i brojem naroda

od onoga slovienskoga ili slovinskoga jezika, kojim su kroz vjekove pisali stariji dalmatinski mnogobrojni i znatni pisci, te kojim i ovoga vieka velika većina naroda u krajevih Vodnikove Ilirije govori i piše. Vraz je vidio, da su Gaj i njegovi bližnji zemljaci svoju hrvatsku kajkavštinu, srodnu kajkavštini slovenskoj najpače štajerskoj, žrtvovali i mjesto nje ljepše, većini hrvatskoga naroda sobstveno, starom dalmatinskom književnošću već proslavljeno, sa književnim srbskim jezikom malne istovjetno štokavsko narječje primili za višji obćeniti ilirski književni jezik; videći Vraz tu žrtvu za volju književnoga jedinstva Ilirâ, nije mogao dvojiti, da je ista žrtva dostojna i potrebna takodjer kajkavcem slovenskim u Štajeru, Kranjskoj i Koruškoj, ostavljajući kajkavsku slovenštinu za pučke spise. Vraz je čitajuć stare Dubrovčane, koje su hrvatski Iliri iznosili opet na svjetlo i slavili ih kao stare klasike svoje, s velikim zadovoljstvom nalazio, da su oni svoj jezik zvali i slovinskim, a da taj jezik imade njeke stare osebine u glasovih, u oblicih, u riečih iste, koje ima i nariečje Slovenaca štajerskih itd.; po tom on razabire genetičku istovjetnost onoga dalmatinskoga slovinskoga i gornjega slovenskoga nariečja, samo što je ovo pod dugom njemačkom vladom mnogo više stradalo te je dalmatinski slovinski govor znatno bogatiji i čistiji ostao. I sama priroda i puk rodnoga kraja pobudjivaše baš u njem slutnju saveza s Hrvati, usadjivaše mu ideju obćenitu, ne uzku pokrajinsku. S visa blizu rodnoga doma vidi savez hrvat-

skih gora sa štajerskimi »mostove za dvie bratske grane, da u slogi prava si obrane«, vidi prelievanje ravninâ slovenskih u hrvatske, pak slušajući, kako je govor štajerskoga Slovenca bliži susjednomu Hrvatu nego li kranjskomu Slovencu, pomišlja na čas o književnom jeziku »štajersko-hrvatskom« mjesto onoga, koji njeguje Prešern i drugovi u Ljubljani. S istoga visa pri rodnom svome domu vidi, da »končinam slavskim tude mjere nema«, ali vidi takodjer na sjever i iztok krajeve, njekad čisto slovenske, sada ili ponjemčene ili pomagjarene; proti njemčenju užiže ga već mladića Modrinjak i Vodnik, proti magjarenju već dječaka teta njegova Marina, koja, pripoviedajuć o divljih ljudih Pesjanih, kazivaše mu, »da se zovu i kalvini, a da od ništa druga neživu nego od nevine dječice, koju kradu, ubijaju i žderu, te za to on u djetinstvu nije nikad mogao bez njekakova repetat obratiti očiju na ona brda Željezne i Saladske stolice, što no se vide s prodola, na kojem stoji rodna mu kuća«; kao mladić i početnik pisac čita u Jana Kollára »Slave kćeri« te tumaču k njoj i u »Uzajamnosti slavenskoj« o sudbini Slavenâ, o značaju i broju im, o uvjetih i nadah dostojnijega im bitka u budućnosti, čita Šafarika i njegovu hvalu hrvatskim Ilirom; čita pučke pjesme i umjetne ostalih Slavena, upoznaje velike svjetske književnosti i svakoj razabire jedan uvjet u mnogobrojnosti naroda za koji se piše: zato on hoće, da i njegov narod nadje u složnom i ujedinjenom književnom radu s najbližom si braćom uvjete za dostojniju buduć-

nost. Zanj se on, ako bi ostao, malobrojan kako je, osamljen u književnosti kao dosad, boji presilja njemačkoga, a ne bez povoda. Ta s prvim slovenskim pjesnikom Prešernom dopisuju (g. 1837 do 1840) pobratimski a njemački, ta književni prvak slovenski u Koruškoj piše mu (god. 1838) njemački, a on jednako odpisujuć mu izpričava njega i sebe, ali riečmi: »i najbolji Slovenac mora zavapiti s psalmistom: u griesih hodim, u griesih sam se rodio, u griesih me je začela mati; a pod griesi ima razumievati duševne okove njemačke«. Ako se Slovenac naobraženi može naučiti valjano njemački i francezki, pita Vraz, zašto se nebi naučio književni jezik najbližje si braće, koja su mu jezikom srodnija no što je saksonski Niemac štajerskomu? Pak ni onoga svoga pokrajinskoga n. p. kranjskoga jezika, s kojim je u djetinstvu odrasao, nemože podpuno razumjeti onaj, tko neupozna srodne jezike —: tako tvrdi Vraz Prešernu, koji poslanu mu »Slavy dceru« odbija, nerazumijući je, te hoće samo goj materinskoga svoga jezika a za ine slavenske nemari. Ali ako Vraz ostavlja slovenski književni jezik i prihvaća ilirski, on tim sudi da neprestaje biti patriot slovenski, nego dapače da on tim, i samo tim istom postaje patriot slovenski u najvišjem znamenu; on sudi, da se užji patriotizam dade spojiti sa onim širjim, koji se jedinstvom književnoga jezika očituje. U istih onih pismih svojih od god. 1837—1840 očitujuć se Ilirom očituje se i žarkim Slovencem; u pismu Muršecu od god. 1838 kaže: »Naskoro ćete do-

biti iz Maribora liepu knjigu (misli „Uzajamnost slavensku" od J. Kollára), koja je tu u Gradcu svu slovensku krv uzburkala. Kad ju pročitate, razpošaljite ju što širje možete, neka se božja rieč, Slovenstvo, razširi od sjevera do juga, od izhoda do zapada, gdje god zaboravljeni Slovenci prebivaju. Ta je knjiga evangjelij slovenski; ako treba još exemplara, pišite mi, ja sam ih već 20 razdao, pa ću još po više poslati". U istom listu govori o svom pobratimu dru Kočevaru u Podčetrtku: „On je velik Slovenac, naš prorok u kotaru celjskom. On nam je u svojem kraju to, što ste nam vi, dragi prijatelju, u Optuju. On razprodaje knjige slovenske, nagovara driemavce i bolestnike slovenske na prenuće i ozdravljenje narodno. On je tamo dosta župnika i kapelana na vjeru slovensku obratio." Iste godine piše Keršecu: „vi ste već učen Ilir", a sliedeće godine piše dru Kočevaru: „hvala Tebi na tvojem već dosta liepo pisanom ilirskom listu"; vrli drug Vrazov Davorin Trstenjak već proljećem god. 1838 piše liepo ilirski Dragutinu Rakovcu, uvršćuje u Gradački njemački list „Der Aufmerksame" poslani mu od Šafarika po Naumu Malinu članak o pohvalnom radu ilirskom u Zagrebu, a za uvod tomu piše priegled svih slavenskih grana, pa timi članci iza sna probudjuje već sasvim bezsviestne mlade Slovence u Gradcu; god. 1841 na svom putu po Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj nalazi Vraz mnoge slovenske rodoljube već vatrene Ilire, koji govore i pišu ilirski, Danicu na izust znadu, a svi ga dočekuju naj-

ljubeznije; svojim ilirskim djelom od god. 1840 do 1845 izdanim nalazi Vraz, poslie Hrvatske i Česke, najviše predbrojnikâ u Štajeru — manje u Kranjskoj: eto njegovi tadanji najrodoljubiviji zemljaci nisu ga smatrali za „uskoka slovenskoga“, a nije ga mogao ni sam začetnik toga prikora Prešern, koji je god. 1841 u Ljubljani mnogi dan s Vrazom obćio najprijateljnije; sigurno nije mogao uztegnuti svoga prijateljstva Vrazu, jer ga je morao štovati, ako i nije mogao posve razumjeti i prihvaćati njegova pravca; ali su ga tada razumjeli i prihvaćali toliki rodoljubni Kranjci, Štajerci i Koruščani. Možemo dakle pratiti Vraza u njegovu drugu domovinu, Hrvatsku, bez odmetničke ljage na njem, od koje veće nemože biti.

III.

Pod konac god. 1838 preseli se Vraz u Hrvatsku, ali uzdržaje sve mile sveze sa slovenskom otačbinom, pohadja svake godine svoj rodni kraj, poglavito svoju dragu sestru Anku, pak pobratima dra Kočevara i rodjaka Hercoga u Podčetrtku.

Pri dolazku Vraza u drugu mu domovinu, Hrvatsku, umjestne će biti prije crtanja njegova djelovanja njekoje crtice o njegovu osobnom biću, koje nam njegovi dugotrajni najpouzdaniji znanci, poglavito gospoda Vukotinović i Štauduar imadoše dobrotu priobćiti. Vraz je bio visoka stasa, tanak ali košćat, jakih prsiju; lice mu uzor liepa slovenskoga tipa, krv i mlieko, nepokvarena mladobitna zdravlja: nitko nebi tada bio mislio, da

će on od sušice toli rano zaglaviti; pogled mu otvoren i ljubezan, kosa crnomanjasta; nosio je punu kratku bradu, odievao se u surku. Bio je ćudi blage i skromne: stalan u osvjedočenju svom, mirno bi kazao svoje mnienje, ali se neupuštao u svadju. Ustmeno i osobno nije se pačao u političku borbu, samo je pisao, kadšto i te kako oštre, političke pjesme. Bio je u svem umjeren. Iz početka, kad je došao u Hrvatsku, mnogo su mu u veselih družtvih dodijavali, što se nije htio prilagoditi običaju široke volje; ali ostajući stalan, prisili druge štovati njegovu značajnu treznoću. Bio je posve nepraktičan, skroz idealan, plemenit; nije mario ništa za okolnosti, ni za sebe, ma neimao sutra kruha. Ali baš za to živio je sasvim prema svojemu imetku, jako štedljiv i gospodaran, uza svu genijalnost svoju u svem redan, i u vanjštini svojoj pristojan. Uviek je izlazio o svom oskudnom a poštenom grošu, nikad nedosadjivao nikomu za novce; baštinu svoju na otčevini rukovao je uviek s plemenitim obzirom na braću i sestru, i nije se njom, radi njih, htio pomoći ni u stisci. U druženju bijaše čovjek bez laske i udvaranja, ponašanjem suhoparan, ali uza svu osbiljnost velik šalivdžija medju znanci. U pouzdanijem razgovoru veoma ljubezan i čuvstven, te bi cielo svoje žarko srdce raztvarao, bijaše u veliku družtvu neokretan, šutljiv. U prijateljskom krugu rado bi pjevao, vješt pievu i fruli, osobita glasbena dara, te bi napjeve, čim bi ih čuo, zapamtio i za nuždu znao napisati, premda nije bio u tom izučen. Ljubio je gospo-

jinsko družtvo, rado je plesao; prama poznatim gospojam bio je vrlo ljubezan, ali i čedan, platonik; prema domaćim nješto slobodnijega ponašanja ljudem bio je nježan i čedan kao djevojka. Govor mu je bio uviek miran, bez strasti; nikad kletve, nikad ružne ni nepristojne ni srdite rieči. Uviek, i u šetnji i u prirodi i u zabavi, bio je sluga svoga zvanja, pjesničkoga. Imajući svedjer pun džep malih papirića za bilježke, znao bi pisati i usred pijanke; na lovu bi ga drugov klik: »Stanko, Stanko, eno ti ide zec!« zatekao sjedeća na tlih i pišuća pjesmicu na koljenu; često bi pisao pjesme po noći bez svieće na papiriću ili na stieni uz krevet, a sutra bi u jutro prepisivao krivudaste redke, pak bi znao prigovor gostoljubnoga domaćine, zašto li štedi svieću, odvratiti: »ljepše mi u tmici misli idu, tako bo nevidim ništa nego svoje misli«. Kad je došao u Hrvatsku, kanio je, pošto temeljito izuči jezik, položiti izpit iz njega i steći profesuru u Zagrebu; ali nije bio za nikakov studij »za kruh«, te je ostao vječit djak. Za kakov mu drago redoviti službeni posao nije bio; tako nikako nije mogao kao tajnik Matice sastaviti zapisnika, ali su glavari i članovi Matice cienili u njem marljivoga književnika. I dopisivanje bilo mu je jako mučan posao; što je on ipak veoma razgranjenu, upravo ogromnu korespondenciju vodio, znak je, koliko je on svoju oporu narav mogao svladati za volju književnim idejam i prijateljskim čuvstvom. Kad je došao u Hrvatsku, ćutio se je blažen, nalazeći u domorodnih kruzih čistu

bezazlenost, kao u raju. Poslie je opažao i mahne i u njekih prvaka; u koga je vidio razkalašeno epikurstvo ili slavičnu afektaciju, tomu je bio u duši protivan, ali je protivštini svojoj davao oduška samo u satiričkih epigramih, kojim nije otvarao puta u javnost. U književnom radu strog prama sebi bio je i prama drugim; ali je u svojoj stvarno oštroj kritici nastojao biti uviek pravedan i formom blag. Prigovor njekih svojih zemljaka, da je odmetnik, ćutio je bolno kao veliku nepravdu, ali im nije vraćao žao za sramotu, premda je prama njekim imao prilike i povoda dosta. Nikad nikoga nevriedjajuć, bio je obće obljubljen i štovan.

Prvi je Vrazu posao u Hrvatskoj tiskanje svoje sbirke narodnih slovenskih pjesama, a uz to suradničtvo kod Novinah ilirskih i Danice ilirske u Zagrebu, u kojih on od početka god. 1839 hoće — tako piše Teršecu — osim svojih pjesmica priobćivati i česte članke o stvarih štajerskih Slovenaca, pak već od proljeća te godine Gaj mu koji put za svoje odsutnosti predaje uredničtvo Danice. Čim se je Vraz pri tom novinarskom poslu smjestio, dopisuje s Trnskim i Trstenjakom u Gradcu, koji mu šalju svoje pjesme za Danicu i rado čuju njegove savjete glede nuždnih izpravaka; nu i Vraz šalje svoje odlomke Djulabijâ Trnskomu, da bi mu ih izpravio. U Danici koncem god. 1838 (br. 51, 52), pak početkom god. 1839 (u br. 1) priobćuje Vraz u svom prevodu „Razsudak najnovijih plodova ilirske književnosti od Šafarika“, iste godine u br. 6 i 7 svoju pjesmu

»Vienac«, zatim nastavke Djulabijâ u br. 10, 11, 37, 39; a u br. 26 štampa oglas svoje sbirke narodnih slovenskih pjesama. Sredinom god. 1839 razašilje u Zagrebu dotiskani prvi razdjelak te sbirke pod naslovom: »Ilirski Slovenci. I. Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske. Razdjelak 1«. Prvo dakle književno djelo, kojim stupa u Hrvatskoj pred sviet, jest slovensko narodno blago, jest dielak one njegove sbirke, koja mu je »najmilije gojenče«, njegovano već šest godina svom pomnjom, a i u buduće njemu je on posvećivao mnogo truda i ljubavi. Tim je on jasno očitovao, da kao slovenski rodoljub pristupa u zajednicu ilirske književnosti. Već je pri izdavanju prvoga razdjelka sbirke imao još dva put toliko sabranih pjesama, pak je svedj nastojao, da što prije tiska i taj veliki preostatak, a, da ga još popuni, putujući (osobito god. 1841) sabire sam i sbirke od drugih dobiva; nastojao je ne samo pjesme, nego i ostalo pučko blago slovensko: pripoviesti, priče, poslovice i same napjeve izdavati. Na taj posao on se je već god. 1833 svom ljubavju patriota i marljivim radom strukovnjaka pripravljao. Proučavao je sbirke narodnih pjesama i priča svih ostalih slavenskih grana; u njegovoj knjižnici našle se pri smrti mnoge takove štampane sbirke, njeke već od god. 1833 njime rabljene: po imence one, koje izdadoše Z' Oleska Waclaw, Žegota Pauli, Wojcicki, Milovuk, Kollár, Vuk, Erben itd.; da je Vraz već prije dolazka u

Hrvatsku s ovakovimi sbirkami sravnjivao slovenske pučke pjesme, vidi se takodjer iz njegova pisma Prešernu od 3. stud. 1837, dapače on ih je sravnjivao i sa španjolskimi (rabeći stare romance u Grimmovu izdanju od 1831 Silva de romances viejos), sa novogrčkimi (u Possartovoj novogrčkoj gramatici, a tražio je od Kastelica i Müllerovu sbirku), sa latinskimi (u Čelakovskovu českom prevodu). Od više strana tražio je i dobivao prinosa za svoju sbirku poimence od Prešerna, Jarnika, Kastelica, Smoleta, Korytka, Rudeža; Šafarik već god. 1838, a kasnije i Čelakovski te Erben živo ga pobudjivahu na taj posao i književnimi ga ocjenami podupirahu. Koje svrhe, načela i nazore imaše na oku pri izdavanju svoje sbirke, kazuje u predgovorih prvoga razdjelka, pisanih u Ilovcih (kod sestre) proljeća god. 1839. »Mrzosti, neslogi medju slavenskimi plemeni krivo je, što se medju sobom nepoznavaju, nego prihvaćaju laži i poruge, što ih Niemci šire; zato valja da jedno pleme upoznaje drugo u pravom biću i životu, a taj se najjasnije u pučkih pjesmah, poviestih i običajih očituje, te će se srodna plemena u svojoj istovjetnosti i svojoj duševnoj velikoj vriednosti spoznati te priljubiti jedno drugomu. Sabiranje i izdavanje onoga narodnoga blaga prvi je Andrija Kačić već sredinom prošlog vieka počeo, s njim skoro u isto vrieme neki Rusi; u ovom vieku eto već sbirkâ iz južnih strana od Vuka i S. Milutinovića, českih od Čelakovskoga (god. (1822—25), slovačkih od Kollára, pak više poljskih i ruskih od raznih izda-

valaca. Nu zar — tako pita Čelakovski — na gornjoj Dravi, gornjoj Savi i na Muri nepjeva puk? Do duše, odvraća Vraz, zamnieva taj kraj od jutra do mraka od veselih slovenskih pjesama, pače one se i na sjevernih brjegovih Blatnoga jezera ore i opominju ih na minule vjekove; ali dosad učeni ljudi ovih strana nisu marili za priproste pjesni naroda svoga, nego su se hranili tudjimi izvori, ili su pako, premamljeni od ljepote tako nazvanih srbskih narodnih pjesama, hvalili samo trude Vukove, nemisleći, da i oni stoje na livadi, gdje cvatu jednako dragocjene ruže poezije slavjanske, dapače nekoji sú u nesviesti svojoj rat podigli proti narodnim običajem najpače pjesmam, da ih izkorjene kao mačem u ruci, zaklinjući svoju mladu braću i sestre, neka se okane pjevati pjesni, kojimi su ih njegda majke njihale, jerbo da ih je »»sama peklenska hudoba ko ljuljke med pšenico zasjala««. Već je doduše otac Dizma Zakotnik, umro god. 1793, sabrao nekoliko kranjskih pučkih pjesni, ali rukopis se njegov negdje zametnu, a slavni Vodnik već god. 1807 izdade jednu kranjsku junačku pučku pjesmu (o Pegamu), nu Vodnikova ostala rukopisna sbirka (god. 1837 u knjižnici liceja ljubljanskoga Vrazom pregledana) pokazuje, da je Vodnik prekrajao oblik pučkih pjesama. Poslie Vodnika sabirao je najobilnije Andrija Smole (njekoje i tiskao u II. i III. razdjelku Kranjske Bčelice), pak slavni Prešern, M. Kastelic, M. Ravnikar, Rudež, ali svi ovi samo po Kranjskoj, pak netiskajući rukopisa svojih. Prvi je obćenitu

slovensku sbirku kanio izdati Milan Korytko, vatreni mladić prognanik poljski; došav god. 1837 u Ljubljanu, cielom dušom prigrli taj posao i upravi proglas (u Ilirisches Blatt 1838) na sve Kranjce, obećajući, da će sve blago na narodnom polju sakupiti. Njemu izručiše Smole, Rudež, Prešern, Kastelic i Ravnikar svoje sbirke, al on umre početkom god. 1838. Nu ni njegov uredjeni rukopis nije, kako treba, jer ni u njem nisu pjesme pučke sačuvane u pravom svojem obliku, nego su po učenih slovničkih i estetičkih načelih tobože izpravljene, u istinu izopačene; druga je mana, što su sakupljane po kazivanju a ne po pjevanju pučkom, a moraju se po ovom kupiti, jer samo onda ostaje im pravi pjesnički metrum. Te pogreške vide se i u knjizi Blaznikovoj u Ljubljani god. 1839 izdanoj, u kojoj je jedan dio iz Korytkove sbirke tiskan. Iz koruških pako i štajerskih strana nisu dosad reć bi nikakove pučke pjesme tiskane, osim dvie koruške u Čelakovskoga sbirci slavjanskoj; knjiga od marljivoga pučkoga slovenskoga pisca Petra Dainka: »Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajerskem« tiskana god. 1827 u Radgoni, i knjiga Ahacela: »Pesme po Koroškem ino Štajerskem znane« u Celovcu 1833, sadržaju samo po jednu pravu pučku a sve ostale su od umjetnih pjesnika pisane.« Tako je dakle Vraz prvi izdavalac obćenite slovenske sbirke čistih pučkih pjesama u izvornom nepromienjenom obliku njihovom, pridržajuć im »sve provincializme i idiotizme«; »odlučio sam — kaže — da sa-

stavim zrcalo, u kojem će po mogućnosti sakupljene biti sve zrake narodnoga života gornjih Ilira (t. j. Slovenaca), a namjera mi je tim, da skinem braći s očiju staru koprenu, da iztriebim tudje lažljive viesti, da razvedrim istinu, da podkriepim narodnu ljubav, da dokažem jednoplemenost gornje i dolnje braće ilirske, da priložim barem kamenčak k slozi sveilirskoj«; načelo mu je pako: »podati vjerni i podpuni obraz narodnoga duševnoga života ilirskih Slovenaca, prikazati stvari u naravnoj opravi bez ikakva umjetna bjelila ili rumenila, t. j. nepoljepšavajući ništa što je silom vremena izopačeno, n. pr. neizostavljajući u pjesnih ni koju tudjinsku rieč. A kad bi ovdje mogao izvesti cieli tečaj nesretnih vremena, kojim gornji Iliri izvrženi bijahu, čudio bi se čitatelj, kako je moguće bilo, da su oni pod udarci hude sreće i jednu samo rieč ilirsku (slovensku) zadržali, kud li više da su čitave knjige narodnih svojih pjesama u pameti sačuvati mogli. I tako prinosim slobodnim srdcem ove plodove truda svoga — zahvaljujuć se svim domorodcem, koji su me u sabiranju i izdavanju ove knjige podpomogli — u sveti hram matere Slavije«. Drugi predgovor svoje sbirke, slovenskim starim pravopisom, namienjuje Vraz svojim slovenskim zemljakom, da sada javno svim obrazloži svoj pristup k ilirštini književnoj. Što pristupa k novomu pravopisu ilirskomu, poziva se na izjave slavnoga Šafarika, koji piše, da je ilirski pravopis najbolji nesamo od svih slavjanskih nego i od svih europskih u obće, te

preporuča, da bi se svi južni Slavjani sjedinili u njem. Što pak pristupa k ilirskomu književnome narječju, upućuje, navedši ostale razloge, opet na mogući glas Šafarika, kako se je taj izjavio u »Časopisu českoga muzeja« i u knjižici grofa Janka Draškovića »Rieč kćerim Ilirije«; »čujući taj glas, izpričati ćeš me, slovenski zemljače, svakako bar s r d c e m svojim slovenskim«.

Drugi mu je književni posao u Hrvatskoj, da sabere u posebnu knjižicu svoje lirske pjesmice D j u la b i j e, od kojih su mnoge već u Danici izlazile god. 1837, 1838 i 1839 uz sve to veću pohvalu čitateljâ; u proljeću god. 1840 priobćuje u Danici (br. 18, 22, 26) još od II razdjelka Djulabijâ dvokitice 1—16, a zatim u ljetu iste godine izdade cjelokupno to prvo svoje pjesničko djelo kao »ljubezne ponude Ljubici«. U tom prvom izdanju Djulabijâ izadje samo I i II razdio njihov, dočim sav III i IV ugleda sviet tek po smrti njegovoj. Djulabijami razdjela I i II (a i III te IV) Vraz je prekrasno opjevao svoje dvie idealne ljube, samoborsku slavljenu krasoticu Julijanu (Ljuboslavu) Cantilijevu i svoju domovinu, najpače užju, svoj štajersko-slovenski rodni kraj; tako je ovim svojim prvim izvornim djelom opet očitovao, da njegova žarka, plemenita duša obuhvaća i spaja ljubavju Hrvatsku i Sloveniju. Budući da je njegova ljubav prama krasnoj Hrvatici bila uzorno idejalna, nije oklievao god. 1840 njoj posvetiti Djulabije izrazom »ljubezne ponude Ljubici«, premda se je ona god. 1839 već udala bila za uglednoga

trgovca Englera u Samoboru. Svoju tugu s toga opjevao je tek u III razdjelu Djulabijâ, a njezinu smrt god. 1842 oplakao je divnom apotheozom u IV razdjelu; nu ova dva razdjela ostadoše netiskana za njegova života. Ljuboslava Cantilijeva može se punim pravom zvati Vrazovom Laurom. Vrlo živahna, duhovita, dražestna gospodjica samoborska nadahnula je Vraza, kad je prvi put god. 1836 s Rakovcem (i poslie koji put) pohodio njezinu rodnu kuću, čistom pjesničkom ljubavju, koje on, skroman i nježan a neimajući stalna položaja, valjda nije njoj ni očitovao inače no pjesmami, kako mi imaše dobrotu kazivati vriedni gospodin Stjepan Rant, posjednik i trgovac u Samoboru, koji je tada kao mladić službovao u ljekarni Ljubičina otca, te poznavao dobro Vraza, Gaja (komu je Ljubica, rodjene sestre njegove kći ali od njega samo za koju godinu mladja, jako mila bila) i ostale prvake domorodce tadanje. Njekoje crte o Ljubici u Vrazovih Djulabijah (I te II, a i III te IV razdjela) posve su istinite, poimence njegovi opisi njenih duševnih čara i dražestih oblika, očiju i vlasih crnih (tamno-mrkih), kako tomu svjedoči i sada slika njezina u kući sina joj gosp. Slavoljuba Englera, naslikana god. 1839 u Gradcu Wachtelom, kadno je Ljubica s gospojom Wimmericom iz Optuja onamo putovala; a ta je slika toli vjerna, da se poznavaocu pokojnice gospodinu Rantu i sada često kad stupi u sobu pričinja kao da živu vidi pred sobom onu dražestnu gospodjicu iz god. 1839. Isto je tako sigurno, da

su one crte o Ljubici u Djulabijah, koje se tiču pjesnikova uzhićenja s njezina prvoga vidjenja pak njegove žalosti sa rastanka svoga od nje (na koncu I razdjela), njegove čeznje za njom iz tudjine (u II), njegove očajanosti s njezine udaje (u III) i njegove tuge s njezine smrti (u IV), sve osnovane na živoj istini; ali jedva će biti drugo no pjesnički blažen san, što on u njekih pjesmicah (u I, II i III razdjelu) presretan il nesretan pjeva ob odzivu njezina srdca svomu. Tu jamačno pjesničku slobodu mogao si je Vraz dopustiti, a da nebude nečedan i uvredljiv, tim više, što je ljubavnu sreću svoju prikazao sa najidealnijom nježnošću, a nije ničim naznačio realne zbiljnosti svoje drage; po svoj prilici je on u njekih pjesmicah I i II razdjela, a onda najvjerojatnije u njekih pjesmicah razdjela III (n. pr. 75—78) opjevao i drugu svoju isto tako idejalnu ljubu, svoju posestrimu Dragojilu Štauduarovu, te su tako njegove cjelokupne Djulabije divan spomenik dvima Hrvaticama, što ih je on u svom čistom srdcu zanesena pjesnika i uzorna idejalna čovjeka do smrti nosio. Osobito su krasne dvokitice 1—13 razdjela IV: to je spomenik, koji je Vraz, pošto ga je »suzami kupao, srdcem sagrivao«, na grob postavio svojoj nesudjenoj Ljubici; one kitice biti će pjesnikov odgovor na dva pisma Ljubičina otca, g. Cantilija, koji bješe listom od 5. svibnja i od 21. lipnja 1843 iz Samobora Vraza zaprosio, neka bi mu načinio shodan kratki napis za grob mile pokojnice.

Nitko, komu su na umu Djulabije i najpače njihova na koncu apoteoza Ljubice, neće bez mila ganuća pohoditi njezin zbiljni grobni spomenik. Meni, tražeću ga na groblju samoborskom, pokaza gosp. Slavoljub Engler skupni grob svoje ovjekovječene majke i sestrice uz obzid samoborske župne crkve; spomenik, kakov je sada, željezan križ i željezna ograda, stoji od god. 1848, s napisom: »Ovdje počiva Julijana, (26 prosinca 1812) rodjena Cantily, udata Engler, umrla 22 svibnja 1842 u 29 godini života svoga, i njezina kći Helena, umrla 22 kolovoza 1848. Bog im daj vječni mir«.

U to vrieme, dok Vraz priredjuje i tiska svoju sbirku slov. narodnih pjesama i svoje Djulabije, izviešća svojim slovenskim prijateljem (poglavito Muršecu, Kočevaru i Prešernu) krasne pojave probudjena narodnoga života u Hrvatskoj, koji već daleko nadkriljuje narodni život u slovenskih stranah. Danica i Novine ilirske rade sve to uspješnije; na koncertu narodnoga skladatelja Livadića hrvatski pjevaju mladi plemići Daniel Farkaš i Hinko Mikšić; ugledni vlastelin Nikola Zdenčaj, nastupajuć veliko županstvo zagrebačko, odgovara na svetčani latinski pozdrav jezikom hrvatskim »da budući on sin velike Slavije, scieni si za najveći ponos služiti se liepim jezikom svojih djedova«; na spomen dviestogodišnjice smrti Gundulića služi kanonik Mihić svetčane zadušnice, Štoos pri tom propovieda u crkvi o velikih zaslugah toga najslavnijega pjesnika našega, izdaje se svet-

čan album na spomen tih zadušnica; štampaju se (i prikazuju) drame Kukuljevića i Demetra, slavna djela starih Dubrovčana, pjesme i historičke pripoviesti Vukotinovića, koga Vraz, boraveć kod njega sedam dana u Križevcih, nalazi »kao neutrudivu pčelicu« opet već pri radnji drugih pjesničkih djela; obdržavaju se sjajni plesovi, na kojih je sve narodno, u operi pjeva slavna gostinja i ilirski, uz neopisivo veselje slušateljâ, a »nemože se izkazati, kolikom slašću iznad njezinih ustiju naša božanstvena rieč tecijaše — pojte rakam zvižgat, nemški modrijani«; narodno kazalište već dobiva podporu i od sabora, koji odredjuje osnutak narodnoga muzeja, pripravlja da se u svih školah uči narodni jezik, i da taj bude službenim jezikom: u obće, »sve stoji jako dobro«. Izašle knjige svoje i drugih pisaca razašilje Vraz prijateljem slovenskim pak i mladiću bogoslovu Malavašiću u Ljubljanu, i čak u Česku, da ih razprodavaju; šalje, uprošen za to, sliku Gaja i grofa Draškovića Kočevaru, Jarniku, i u obće radi sve moguće da ohrabri zemljake na življi narodni pokret i na pristup k ilirskoj zajednici, dovikujuć im: »Samo složno! Samo slogom može naša literatura procvasti. Samo kad budemo mi odbacili od nas strasti i pristrastnu izizključivu ljubav za kojugod posebnu stranicu; onda može svaki od nas ponosno kazati: ja sam dostojan stupiti pred žrtvenik domovine, onda će kazat Višnji, kad bude koji od ovih izabranikâ stupio pred žrtvenik: fave, novus ingreditur mea templa sacerdos. I onda će uzcvjetati pravo blagostanje!«

IV.

Osim Djulabijâ priobćio je Vraz te god. 1840 u Danici svoje balade „Osveta" (u br. 36), koju je već tada Livadić uglasbio, i „Svakdan" (u br. 39), i dvie pjesme pobratima svoga Franje Miklošiča (u br. 30 i 42). Pošto je u sviet odpremio sabrane Djulabije, ide pod jesen g. 1840 na ladanjski odmor u Podčetrtek (Windisch-Landsberg). Taj mu je to nuždniji, što se je u pokladah 1840 ljuto nahladio, i preboliv težku živčanu groznicu uz brižnu njegu plemenite starice domorodke Jakopovićke, u koje kući stanuje, uviek od tada poboljevao; te je za to rado prihvatio poziv svoga ujaka Hercoga, u Podčetrtku upravljatelja Attemsovih dobara. Rečene bolesti, koja bijaše prvi zarodak potlanje sušice, bješe se dokopao Vraz na izmaku zime 1840 prigodom sjajna domorodnoga plesa kod župnika Jurinića u Moslavini; probdiv cielu noć, sutra dan zagrebačko družtvo, u kojem bijaše i Vraz, vraćaše se po zlu vremenu u Zagreb, od silna blata ogreznuše kola te se je moralo mnogo pješice putovati. Tako prehladiv se obleže Vraz odmah u Zagrebu od upale pluća, kojoj je sliedio tifus. Samo njegovanje gospodje Jakopovićke, u koje kući stanovaše, i vještina dr. Mraovića, koji je jedini podržavao nadu u ozdravu bolestnikovu, spasi život Vrazu. Sućut zanj bijaše obćenita. Medju inimi prigledao i dvorio ga je boraveći tada u Zagrebu Trstenjak, koji o bolesti Vrazovoj piše: „U bolesti snatreć vikaše jednom: hajd na Turčina! Turčin hoće Italiju osvojiti! Ali

toga neće biti! Čekaj, Turčine, za dvadeset godina neće te biti u Europi«. Vraza pohadjaše i Pavao Štoos, te Vraz zamoli od njega i primi svetotajstva umirućih. Čim je smrtna pogibelj minula, piše mu iz Bistrice sestra gospodje Štauduarove Paulina Križanićeva: »Bog je saslušao naše molitve i Vas uzčuvao domovini. Zato s radostju odmah se laćam pera zaprosit Vas, da vrieme Vašega oporavljanja sprovedĕte kod nas; ja i moja sestra učinit ćemo, što više možemo. Čuvajte se i izpunite skoro želju Vaših bistričkih prijatelja.« S ovim je u savezu onaj (na str. 184 Izabranih pjesama) krasni Vrazov sonet »Djevojčici G—i« t. j. Gabrieli, tada jedno šestgodišnjoj kćerci gospodina Vjekoslava Štauduara; Vraz ga je naime spjevao povodom tim, što je njegova miljenica Gabriela bila rad njegove bolesti pohitila u crkvu i bacila se pred kip majke božje Bistričke, da izmoli život i zdravlje pjesnikovo; iz crkve je odmah poletila k njemu i rekla mu: »Stanko, ti ćeš ozdraviti, jer sam se za tebe vruće pomolila majki božjoj«. Zato počima pjesnik svoj sonet: »Već sam stavio s ovog svieta nogu, čuo gdje smrt me zvaše u svoe luke, nu mah hude satrše se odluke, čim si Ti se za me utekla bogu«. Vraz je prve čase svoga oporavljanja sproveo u Bistrici, a poslie, kako već rekosmo, na domaku jeseni podje u Podčetrtek. Tu, najprijaznije njegovan od obitelji Hercogove — s kojom je poslie u tjesniji savez stupio, k tomu još u družtvu tamošnjega liečnika dr. Kočevara, svoga pobratima, oporavi se dobrano i sredinom rujna

vraća se preko Kranjske, da bi se sastao s Prešernom i Smoletom, u Hrvatsku. Tu boravi svu jesen i zimu do proljeća 1841 u obitelji prijatelja Vjekoslava Štauduara, te mu njegova kuća u Krču i Omilju i kuća strica gospoje Štauduarove opata Krizmanića u Bistrici postaje kao drugom rodnom kućom, u kojoj on nalazi najtopliju sućut i njegu u bolesti, najmilije družtvo i pobudu u književnih radnjah i osnovah svojih, a najpače nalazi u plemenitoj duši gospodje Štauduarove zamjenicu predrage sestre svoje Anke, i štuje ju kao posestrimu svoju. U tom rodoljubnom krugu piše za Danicu izvorne pjesme (medju inimi poimence: Poslanicu knezu Janku Draškoviću na njegov 70. rodjen dan), ili prevodi, poglavito iz Kraljodvorskoga rukopisa, iz ruskoga, iz englezkoga, pak za narodno kazalište veselu igru »Pierwsza lepsza« od grofa Alex. Fredra; dopisuje: s Prešernom radi poslanoga mu na porabu rukopisa narodnih slovenskih pjesama od Smoleta, koji je nedavno na veliku žalost obostranih Ilira umro, sa Šafarikom i s dr. Stanjkom profesorom u Pragu, koji je preuzeo razpačavanje Djulabija, s Čelakovskim, koji mu je na uzdarje za Djulabije poslao svoju »Ružu stolistu«; šalje pismo grofu Janku Draškoviću, proseći, da bi potaknuo narodnu čitaonicu zagrebačku i ostale po zemlji na pripomoć za dalnje izdavanje sbirke slovenskih narodnih pjesama, a »nebih ja — piše — iskao pomoći, da znadem, hoće li me još danas godinu biti, jerbo odkako sam se pridignuo od moje posljednje velike bolesti, zdravlje

mi je tako uzdrmano, da na jagmu uredjujem sve ono, što sam dosad nakupio i radio; a opetujem, da nemolim nikakove pomoći za svoju osobu, nego jedino za olagljenje izdavanja od plodovâ mojih brigâ«. Poklade 1841 boravi u Zagrebu, odakle piše Muršecu: »Zabave ovdje dišu već samim narodnim duhom, nemamo ni vremena odahnuti« (Vraz je rado plesao, a pisao je i prigodne pjesmice za narodne plesne zabave), »nu to je potrebito za širenje naše narodnosti. Ona se već razprostranjuje kao povodanj. Sve dobro napreduje, preko nade dobro napreduje. U Kranjskoj, Koruškoj sve se bolje i bolje zauzimaju za našu literaturnu slogu, dapače već počimaju Kranjci i Korušci u književnoj ilirštini pjesme slagati i Danici šiljati. Gaj mi je opet za njeko vrieme redakciju Danice izručio, otišav u Krapinu na vjenčanje svoje sestre s dr. Kincelom — javite se kod gosp. Trnskoga, da se s Gajem u Gradcu sastanete«. Probavi opet njeko vrieme pred proljećem u dragom si Krču, Omilju i Bistrici, gdje su obitelji Krizmanićeva i Štauduarova s njim i putnika ruskoga Izm. Sreznjevskoga hrvatskim gostoljubljem krasno častile, te se je ruskomu gostu hrvatska zemlja i inteligencija njezina izvanredno svikla. Sa Sreznjevskim odpremi se iz Zagreba zatim na podug put po slovenskih stranah. Ovo putovanje znatan je i krasan odsjek u Vrazovu životu. On ga je opisao u mnogobrojnih pismih posestrimi Dragojili, ukrašenih mnogim humorom, mnogimi živimi crtami o krajevih i o ljudih vidjenih; njekoje stru-

kovnije putopisne odlomke priobćivao je već gogine 1841 u Danici (u kojoj te godine priobći i njekoliko svojih pjesama), a god. 1844 počeo je priobćivati u Iskri osnovani podpun putopis pod naslovom „Put u gornje strane“, ali je ovaj spis ostao odlomkom. Nu u pismih Dragojili podao je cjelovitu, vrlo živu i zanimivu sliku svoga višemjesečnoga putovanja, koja slika služi njekimi crtami iz Ljubljane, iz Kočevja, iz Zilske doline, od Bledskoga jezera itd., takodjer za podpuno razumljivanje mnogih kiticah u III razdjelku Djulabijâ, koje su kitice istom pod uticaji ovoga putovanja mogle nastati. Osobita stečevina Vrazu sa toga puta bijaše, što je pohodio i reć bi na novo svietu slavenskomu odkrio u Mljetačkoj na sjeveroiztoku grada Vidma okolicu čisto sloviensku, govora pretežno čakavskoga, tako zvane Rezijane (u Val di Resia) od jedno 3000 stanovnika pod okriljem rodoljubnoga starca župnika Odorika Butola, koji Vraza razblaživaše svedj ponavljajuć „mi svi smo braća“. A za svoju sbirku narodnih slovenskih pjesama i napjeva, običaja itd., radi koje poglavito i jest išao na taj put, mnogo je nova gradiva nakupio. Uz to naužívao se je gostoljublja i srdačna obćenja po Hrvatskoj do Metlike, po Kranjskoj i Koruškoj: s Vranicanjem (u Jurovu), s Damjanovićem i župnikom Predoevićem (u Dragah žumberačkih), s dr. Prešernom, Kastelicem, dr. Krobatom, Rudežem, Žemljom, Ilenićem, dr. Česnikom, drugim Prešernom i Tomanom (u Bledu), Jarnikom i M. Majerom, slavnim Slomšekom, Cvetkom,

dr. Puffom, Cafom i drugimi rodoljubi. Našao je mnogo oduševljenih mladih i starih Ilira, n. pr. u Ljubljani tri mlada bogoslovca Kranjca, koji su »kao rodjeni Dalmatinci književnim jezikom sborili«. Naveselio se je krasnomu, jedromu i veselomu puku slovenskomu, kako marljivo radi, liepo i redno stanuje, čisto se odieva, skladno pjeva i pleše, te u svačem milotom uljudbenom nadkriljuje neprijatnoga susjeda Niemca. Uza sve krasne užitke na tom putu, ipak upravo na njem pravo oćuti, što mu je Hrvatska; u jednom listu dragoj svojoj posestrimi piše medju inim: »Ti ćeš se smijati te kazati opet: moj čovječe, ti si zaljubljen! Nisam, ili, ako ti je draže, ja jesam zaljubljen, nu niti u Milicu niti u Pavlinicu, niti u Minicu, niti u Matildicu, nego u — čitavu Hrvatsku. Hrvatska je meni omilila kao mati, omilila kao sestra, omilila kao draga. Nemogu nigdje mirno misliti nego u Hrvatskoj, nigdje mirno spavati nego u Hrvatskoj, niti neću nigdje mirno umrieti nego u Hrvatskoj. Meni je Hrvatska čim dalje od očiju tim bliže srdcu. Kaži Ti ovo suncu hrvatskomu, oblakom hrvatskim i svemu, što je hrvatsko«; a pri koncu toga puta piše iz Maribora Babukiću: »Sve što bliže dolazim granici hrvatskoj, to sve više čeznem za svetom zemljom Zrinskoga i Draškovića i ostalih slavnih muževa, za svetom zemljom, koju ću cjelivati, kad ju opet stigne moja noga. Vi neznate, što imate, neznate, pod kakovima krilima bdijete i spavate. Hrvatska je zdravlje, koje čovjek onda puno cieniti počimlje, kad ga

nema«. Završujuć svoj četvrtgodišnji put, odmara se u Podčetrtku pri Kočevaru, s kojim čita marljivo ilirski a pohodi na hip dragi svoj Samobor, ino pako vrieme uredjuje za tisak knjigu svojih romancâ i baladâ. Od lanjske težke bolesti, premda se je ponješto okriepio ljetošnjim putovanjem, ipak je još boležljiv, bode ga to s lieva to s desna, te neznajući neće li danas sutra »srezati s petami«, radi što brže može. Urediv rukopis, putuje u Zagreb preko Zagorja, gdje ga ljubezno pogoste u Grdencih gospodin Šimončić »iskreni ravni Hrvat« i njegova gospodja, u Gredicah Tito Babić, pri kojem se ujedno upoznaje sa »starinskim Hrvatom« starcem Jelačićem iz Ratkovca. Kolovoza stiže u Zagreb, te već koncem listopada može »veselo za čas odahnuti i opet jednu knjigu više kroz svoja vrata poslati u bieli sviet«. To je treće njegovo književno djelo: »Glasi iz dubrave Žeravinske«; eto i njemu je utisnuo već samim naslovom harnu uspomenu na svoj rodni kraj, gdje je nedaleko rodne mu kuće dubrava Žeravinska, »koju smo nas dva — piše Muršecu — prošla god. 1833 bosonoga u bregušah, pregazivši velikom mukom rieku Žeravinsku«. To svoje pjesničko drugo izvorno djelo ukrasio je posvetnom pjesmom »Posestrimi Dragojili«, pisanom za ljetošnjega puta u Ljubljani na Gjurgjev dan 1841; i tu je naime od groznice bio bolovao, a u pjesmi onoj prikazuje lanjsku svoju ljutu bolest i spasonosnu njegu, kojom ga je posestrima Dragojila — kao zamjenica sestre mu

Anke — njegovala. Ta posveta jednako diči njega, sestru mu i posestrimu, kojoj kliče: »Mnoge Ti još porodila sinke smjele, kćeri krotke, domorodce, domorodke, kojimi se ponosila, te će stat Ti viek na glavi vienac časti, vienac sreće, ostavit te Slava neće, kao što ti je neostavì«. U »Glasih« priobći većinu svojih dotad spjevanih balada i romanca. Ovu vrst pjesama on je upravo prvi sa temeljitim poznavanjem bića i oblika njezina uveo u naše umjetno pjesničtvo. Izborom predmeta za svoje balade i romance i opet Vraz pokazuje svoju vjernu ljubav prama svomu rodnomu slovenskomu kraju, a i svoju idealnu težnju za slogom hrvatsko-slovenskom. Tako pjesmom »Nenadani« prikazuje dogodjaj iz Murskoga polja, a posvećuje ju »tetični Rezi Križanič Muropoljanki«, pjesmom »Grlice« prikazuje slovensku priču, koju je »g. 1836 bivši na praznicih kod sestre Anke čuo kako ju pripoviedaše Ankina sedamgodišnja kćerca svome u kolievci bratcu trogodišnjemu«, a baš njoj i posvećuje svoje »Grlice« pripisujuć im: »Netjakinji Milici Mohorič«; pjesmam »Osveta« i »Fridrik i Veronika« predmet je iz davnine štajersko-hrvatske, a najpače je dugom romancom »Zora i Bogdan«, kojoj je predmet crpljen iz slavne pobjede udruženih Hrvata i Slovenaca nad Turci kod Siska, jasno izrazio najviši cilj svoga života: slogu Hrvata i Slovenaca. Vrazove balade i romance njekoje mogu se brojiti medju uzore u našoj literaturi, a nitko do njega nije se s toli obilnom estetičkom i književno-poviestnom pripravom dao na

tu struku pjesničku. Razposlav »Glase iz dubrave Žerovinske« prijateljem, koji skupljaju predplatnike — tako dr. Stanjek u Pragu, a osobito Muršec u Gradcu radi zanj, te Vraz »opet ima priliku upoznati angjeosku njegovu brigu, kojom se muči za spasenje narodnosti naše«, — mora studenoga u Gradac na iztragu, jer je obtužen da je za ljetošnjega svoga puta po Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj b u n i o , »došao je preko granice amo, da pribavlja pristašâ dižućemu se ilirstvu«. Na njega pazi nesamo Štajer nego čitav »Inneröster-reich«; u Cjelovcu su dva bogoslova pred policiju zvali i iztraživali, da li s njim stoje u pismenom savezu; ravnatelj bogoslovije Ljubljanske zapovieda pitomcem, da svaki list, koji bi im od Vraza stigao, njemu izruče itd. Iz tih policajnih neprilika sretno se izvuče Vraz, te je već mjeseca prosinca opet »u ljubljenoj slobodnoj Hrvatskoj, gdje smie šetati kao jelen po gori a da nitko na njega nepazi«. Preko zime kani za tisak priredjivati drugi razdjelak narodnih slovenskih pjesama, nu koje drugi književni posli koje preslab odziv obćinstva prvomu razdjelku zapriečiše ga u izvadjanju te njegove miljenice misli. U isto doba podupire posestrimu Dragojilu u njezinom jednom rodoljubnom podhvatu. Jeseni 1841 bile su u Omilju i Bistrici oduševljene domorodke, gospodja Dragojila Štauduarova, Ivana Čačkovićka rodj. grofica Šmidek i Paulina Križanićeva osnovale gospojinsko družtvo, koje bi dalo načiniti bakroreznu sliku slavnoga domorodnoga prvaka grofa

Janka Draškovića, izhodiv njegovu dozvolu, pak bi od dohodka iz razprodaje tih slika utemeljio glavnicu za izdavanje moralno-poučnih i zabavnih knjiga za mladež. Sastavljanjem pisma na Draškovića, i poziva gospodjam hrvatskim na pristup k osnovanomu družtvu, i savjetom mnogim Vraz je pomagao rečenomu odboru, koji je svoju namjeru izvodio donjekle po promienjenoj osnovi a dao je prvi povod osnutku »Matice ilirske«. Rodjaj i reć bi krstni list ovoga početkom god. 1842 osvanuloga književnoga družtva polazi upravo iz Bistrice; nastojanjem Narodne čitaonice zagrebačke pritiče mu odmah sve to više članovâ, »prvi mu je mecenas — piše Vraz Šafariku svibnja 1842 — biskup djakovački Kuković«, a prvi tajnik Vjekoslav Babukić, koji je — po Vrazovu izrazu — »suho zlato, najtočniji čovjek izmedju svih Ilira«.

Od početka god. 1842 javlja se Vraz novim književnim radom, osnuje naime zajedno s Drag. Rakovcem i Vukotinovićem znanstveno-beletristični revue pod naslovom: »Kolo, članci za literaturu, umjetnost i narodni život«. Začetnik i glavni urednik tomu u našoj književnosti znamenitomu časopisu sám je Vraz. Izdavaoci »namjeravaju Kolom — kaže Vraz — ideju ilirštine spojiti s idejom razumne, naravske t. j. književne sveslavjanštine, dignuti književnost našu približujući ju ukusu i duhu ostale braće slavenske, koja europejskoj naobraženosti bliže stoje; a za to traže za Kolo dopise i članke, osobito književne preglede od ruskih, českih i poljskih učenjaka; svrha je

Kolu napredak duševni i književni, osviešćenje narodnih sila, istina, naobraženje, duševna emancipacija«. Svezu, koju je Vraz dosad osebno podržavao s književnici ostalih slavenskih kraja, hoće on dakle ovim listom razmaknuti na čitav književni rad u Hrvatskoj i tako taj rad promaknuti na vidik cieloga Slavenstva; u toj misli piše on dvie godine poslie Erbenu: »ja sudim, da je Hrvatska, navlastito Zagreb, ognjište, iz kojeg se razpršivaju iskre naobraženosti narodne u razne grane i strane jugoslavenske, i da će slava ta i dostojanstvo Hrvatskoj ostati i u buduće, barem ja nevidim ni kod Srbalja ni drugdje žive sile, koja bi zagrebačkoj školi mogla tu slavu oteti«. Vraz pribavlja za Kolo članke najpače preglede o českoj, poljskoj i ruskoj književnosti od raznih prvaka iz tih kraja, poglavito su mu Šafarik, Erben, Zap i još drugi na pomoć. I sam prevadja sastavke iz raznih slavenskih jezika, uredjuje, poziva na prineske i na kupljenje predplate (i tu mu se Muršec izdašnom pomoćju odaziva), te je »sav do vrh glave zakopan u poslove s Kolom«. Glavna je pako zasluga Vrazova pri Kolu, da je on u njem začeo kritiku književnu, osobito o pjesničkih proizvodih; on je kao »Rešetar iz Cerovca« upravo osnovatelj hrvatske književne kritike. Prve godine 1842 kanio je Vraz izdati i do šest svezaka Kola, ali je izašao samo I i II, a III početkom 1843. Gradiva je bilo dosta, IV svezak bio je već 1843 malne priredjen, ali daljne izdavanje zapelo je sve do g. 1845.

Svezak I imao je doduše do 700 predbrojnika, ali već drugi bio je spao na 200. Njeki su se tužili na oštre kritike u Kolu, njeki su (Gaj i njegovi najbližji drugovi) nerado gledali, da se Kolo mjesto Danice uzdiže na čelo književnoga pokreta u Hrvatskoj, pak su biedili Kolo, da hoće zapoviedati, gospodovati itd. Nastojanje Vrazovo, da bi i Srbe ponukao na obilniji pristup k zajednici književnoj ilirskoj, nadje doduše nješto odziva, ali ipak više odpora, pak pošto se u slavistâ (Kopitara, Miklošiča) nadjoše protivnici ilirštine, javiše se u srbskih listovih toli žestoki neprijatelji njezini a zagovaratelji izključive srbštine, da Vraz piše god. 1847: »što koristi preporučivat nam ime, koje su već isti Srblji nimio ad nauseam usu ubili i učinili, te nam je već tako omrznulo, da ga već niti mirno čuti nemožemo — nu bojim se, da neće naši zanesenjaci ovako proigrati i naše ilirsko. Gosp. Šafarik kaže, da su naši Gundulići, Palmotići i ostale zviezde dubrovačke bili Srblji itd. Evo, kud smo došli!« Glavna pako zapreka većemu uspjehu Kola bijaše — kaže Vraz 1842, — javno stanje u Hrvatskoj, gdje su oči svijuh okrenute na političku razpru medju Hrvati i Magjari. Ipak nije Vraz zadaće, koje se je latio bio s Kolom, puštao s vida ni u nepovoljnih okolnostih sliedećih godina, te je, čim se je prilika desila, opet pokrenuo daljni tečaj njegov god. 1845. U tih godinah, 1842—1845, povraća se Vraz više puta opet na svoju najmiliju osnovu, na izdavanje sakupljenih narodnih pjesama slovenskih.

*

Priredivši II razdjelak već za tisak, piše koncem 1842 Muršecu: »Meni neizdane narodne pjesni vrlo težko leže na plećih i na srdcu. Za I knjigu mnogi su mi u Štajeru bili obećali, da će ju uzeti, ali ni polovica ih nije održala rieč«. Ipak Vraz zamišlja još veličajnije izdavanje narodnih pjesama no što ga je izprva bio nakanio. Proljećem 1844 piše Erbenu znamenite rieči: »Ja namjeravam zimus doći u Prag, da tamo izdadem barem dvie knjige narodnih pjesama južnih Slavena iz raznih strana sakupljene počamši od Zile, Rezije (i ostalih mljetačkih Slovinaca) pa tja doli do Crnogore, Vidina, Balkana, a gore do Budima, Bretislave (Požuna) i do pod bedeme Beča. Nu prije treba da zavirim u sela i gradove doljnih Ilira, kojih još nisam vidio kod kuće, i tu da nakupim gradiva barem za dvie daljne knjige. To izdanje namjeravam dovesti do 10—12 knjigâ (za to djelo imam pjesama iz samih gornjih strana za 3 do 4 debele knjige). Nu to je za sada samo osnova. Ja svakako sudim, da je došlo već skrajno vrieme, te se jedan put izdadu narodne pjesme sviuh slavenskih grana na jugu i latinskimi pismeni; a to s dva uzroka. Prvo sastat će se razne grane južnoslavenske u tom djelu kao u jednom istom dvoru; tim će se u njih roditi živa želja, da se onako i putem umjetnoga književstva približe i sdruže. Drugi posljedak bio bi spasonosni upliv, kojeg bi takovo djelo imalo i na pravac i duh umjetne književnosti a najpače poezije naše. Ja sudim, da je Hrvatska navlastito Zagreb ognjište naobraženosti

narodne (itd. kako gore). Zagrebačka škola podigla se je, kako vam je poznato, na temelju stare dubrovačke. Dubrovački ukus sa skolasticizmom, s nenaravskim uresivanjem onoga vremena, vlada u sadanjoj poeziji našoj više nego što valja. Zato, čim »Matica« sada namjerava izdavati dubrovačke klasike, biti će, sudim, od velike koristi za zdrav napredak literature naše, ako se uz dubrovačke klasike izdavaju i narodne pjesme, koje će uliti u nju zdrav, čvrst živalj narodni, i tako upliv Dubrovčana spasonosnim načinom ograničiti«. U drugom pismu Erbenu iz iste dobe kazuje Vraz znamenitu svoju misao o napjevih narodnih; i njihovo izdavanje, kaže, od tolike je koristi kao izdavanje teksta: »samo iz njih može se poroditi prava narodna glasba«. On ih je sabrao već preko 300 komada, sabirat će ih još više, premda njega to, u tom poslu tako rekuć samouka, stoji mnogo muke, a želi kod Hofmana u Pragu izdati tu svoju sbirku pučkih napjeva.

Uz ove osnove i uz poslove za Kolo izviešća sve vrieme od god. 1842—1845 prijatelje na sve strane, osobito slovenske i česke, o pojavih narodnoga života u Hrvatskoj, javlja i šalje im na razprodavanje nove knjige, najpače Erbenu na uzdarje za njegove članke o českoj književnosti piše hrvatske književne viesti za »Květy« i za časopis českoga muzeja. Osobito iztiče: osnutak narodnoga doma i narodne dvorane, Matičino izdanje Gundulićeva Osmana, operu Lisinskoga i ine skladbe njegove, Livadića i Rusana, narodne pred-

stave i koncerte, u kojih se odlikuje grofica Sidonija Erdödy (Rubido) i slavljeni kvartet gospode: Štrige, Livadića, Stazića i Pihlera; pojav novoga pjesnika Preradovića u dalmatinskom listu Zori i u Danici, »vriednoga da bude kolovodja u kolu vila naših, pjesma njegova Putnik kruna je svih pjesama nove naše škole«; iztiče književne i političke zasluge Vukotinovića, Kukuljevića, s kojim od to doba goji često dopisivanje; večernje stalne sastanke domorodacâ kod starješine im grofa Janka Draškovića, politične borbe s Magjari i Magjaroni, krutu magjarsku cenzuru (Mačika) »napinjuć Magjari sve sile da pogaze mladi cviet literature« itd. itd. U privatnom životu goji i prijašnje prijateljske sveze, a osniva i nove, poimence s drom. Alex. Vancašem i njegovom gospojom žarkom domorodkom, koja od godine 1844 postaje milim središtem domorodnoga družtva te ju književnici, prem mladjahnu, nazivlju svojom »mamicom«; boravi na pohodih kadšto u Podčetrtku kod Hercoga i Kočevara ili u Ludini kod Vukotinovića, ili u Bistrici i Omilju kod Krizmanića i obitelji Štauduarove. U jedan čas zaprieti mu nikad nešlućen težak udarac u ovoj kući, kojoj se bio privio kao rodjen sin i brat. O tom piše iz Omilja u srpnju 1843 sliedeće, idealnost njegova značaja očitujuće rieči (ujedno tumač njekim krasnim pjesmicam u III razdjelu »Djulabijâ«) svomu prijatelju Sreznjevskomu. »Danas je prvi dan moga samozatočenja. Srdce mi kuca strašno i hoće da mi se razpucaju grudi. Spominješ se još, brate,

gdje smo bili zajedno god. 1841 mjeseca ožujka prvu večer poslie našeg izlazka u Zagorje. Bili smo u plemenitom dvoru. Gospodar kuće, moj pobratim, primio nas je slavenski. Razmjesti nas oko stola na divane. Ja sam sjedio uz posestrimu, a ti ljuljaše njezinu jedinku Gabrielu rajskog angjela na krilu, koji te izpitkivaše: jesi li Magjar ili Slavjan? Ja sada sjedim na istom divanu — u istoj kući. Nu neima ni posestrime niti angjela Gabrielice. Oni stoje od ovuda preko gore, gdje su nas sutradan toli liepo dočekali. Ti znaš, kako sam ja uznosio i obožavao našu Dragojilu kao sestru i kao prvu svetinju žensku moje duševne ljubavi. Znaš zajedno i to, kako je ona mene cienila. Nu djavao uvuče se u taj raj i raztrže složna naša srdca otrovnim dahom jezuitskih svojih načela. Danas je prvi dan moga samozatočenja. Ah moj brate, koliko je duša moja propatila ovih dana i koliko i dan danas pati i nosit će ranu dok je živa! Pa kad pomislim, da neću više dolaziti pred njezino lice, da mi se je izčupao amanet moje duše, uzor moj ženskih krieposti iz srdca, to mi poteku suze niz lice. Ja sad ovdje sjedim kao niem, gledajuć izpred sebe. Pobratim moj Ivan Čačković i supruga dobra grofovna Ivana pitaju me za uzrok tuge moje. Nu ja nesmiem da odgovorim«. Ali na Vrazovu radost odgovori skora budućnost, da je krivo tudje svaćenje njegove nježne ćudi bio samo časovit nesporazumak, te se je prijašnji krasni savez njegov sa Štauduarovimi opet povratio i ostao nepomućen sve do njegove smrti.

V.

Zadnjih godina malo je Vraz pjevao, do njekojih ponajviše prigodnih ili političnih, satiričnih pjesmica. Pod konac 1844 uredi rukopis za treće svoje izvorno pjesničko djelo, te ga 1845 hoće izdavati u Pragu i sam ondje nadzirati tiskanje njegovo. No prije no što će izvesti to djelo, eto munja ga ošine u Zagrebu iz djevojačkih očiju, ne iz crnih, kako ono prvi put u Samoboru, nego sad iz modrih, te on propjeva toj drugoj svojoj i zadnjoj ljubavi v i e n a c s o n e t â. Nu i ovaj put nije bio bolje sreće u ljubavi; i ona mu je rodila doduše pjesmami, ali i gorkom nuždom rezignacije. O postanku tih svojih soneta piše Erbenu 2. travnja 1845: »Gdje se čovjek s bogovi hrva, neće nikad održati boja. I ja sam se borio s bogom jednim, a to najsilnijim, koj i nad kraljem bogovâ vlada, kad mu je drago — bar tako kažu stari klasički drugovi naši. Ja hoću da činim ono, što bi trebalo da činim najprvo — nu on neda mira dirajuć u me i poticajuć me, da činim ono, što je njegova volja. Vi ćete se po svoj prilici krstiti od čuda zagonetnim ovim riečim. Nu ako Vam nebude mrzko progledati ljetošnju Danicu, prve strane broje 9, 10 i 11, sve će vam se namah razjasniti. Sad Vas mogu uvjeriti, da sam najžeštju vatru prošao sretno, nezaboravivši pri toj borbi ništa nego 50 soneta i to pokraj najkrasnijega srdca stolnoga našega grada«. Taj vienac sonetâ spada, uz Djulabije, medju najljepše ljubavne pjesme u našoj književnosti. Modrookoj krasotici

zagrebačkoj, koje »dušu — pjeva Vraz — prva ide kruna, gdje stoluje kriepost dike pune, i angjeli svi i svi bogovi« — ima dakle zahvaliti naša poezija Vrazove prekrasne sonete, u kojih je Vraz i ime njezino ovjekovječio nježnom naznakom. Kako se u svakoj književnosti zahvalno čuvaju i predavaju potomstvu imena ženâ, kojoj su nadahnule velika pjesnika poezijom uzorne plemenitosti i ljepote, tako je i naša dužnost zahvalno spominjati ime one zagrebačke krasotice, kojo su posvećeni soneti Vrazovi: ime gospodične Hildegarde Karvančićeve (poslie: gospodje Cucijeve). U dva soneta pjesnik je uz drugu svoju ljubu krasno proslavio i prvu, pokojnicu Ljubicu; sonetom »Konac« završuje on, koji o sebi pjeva »i tako ti viek ni moja sreća nije drugo neg sanak te sanak«, za uviek svoje nade na svietu, završuje reć bi svoj život divnim elegičnim umirom: »Naslonjenu opet na prozoru nad tim grobljem oči mi odlieću — pram zapadu, a na onu goru, gdje mi p r v i cviet propao u cvieću. Tu sam vidio, gdje zabieli, zoru, gdje mi sunce granu u proljeću, tu i vidjeh u nebeskom moru ugasnut ga sried podne ko svieću. D r u g a sunce granu vrh meneka, koje vatrom razgori me svetom; al zagrmi sudba glasom smeće: preko groblja nád ti cvate cvietom! preko groblja vjera ti vienac spleće! preko groblja tebe ljubav čeka!« Vraz je bio uviek velik štovatelj krasnoga spola, mnogo i rado bavio se je u ženskom družtvu, srdce mu se je lahko zapalilo od milote ženske; ali je bio uviek čedan,

nikakov udvorica, iz obćenja s krasoticami crpio je duševnu, poetičnu, s njegovim izrazom »dušodružnu« hranu, i tomu je imao zahvaliti onaj nježno i plemenito uzgojeni pravac svojega ćućenja, ono glavno obilježje bića svoga: duševnu milotu, koja se očituje u svih njegovih pjesmah i pismih, gdje je rieč o krasnom spolu. Jednaku plemenitu nježnost, kojom je ljubio majku, sestru Anku, rodjakinje, gojio je i prama posestrimi Dragojili, i svakoj gospodji ili gospodjici, bližjoj si znanici. Kad mu je pak milota djevojačka godine 1835 pak 1845 osvojila cielo srdce, on ju je kitio najčistijim blagom, najsvježijim cviećem iz dubine svoje duše, viencem poezije, koji nikad uvehnuti neće. Savivši takov neuvehli vienac sonetâ pred proljeće 1845, još je dugo ćutio ostan u svom srdcu od onoga priegora, kojim je morao ugasiti tek zasjalu drugu nadu života svoga. U obitelji dr. Josipa Kriegera, koji ga je već od god. 1842 često u svojoj kući srdačno primao, urešenoj ne samo gospodskim hrvatskim gostoljubjem nego poslie i tim, što u njoj — s Vrazovim izrazom — »tri Mile (Gracije) stoje«: tu bi Vraz znao mnoge i mnoge večernje ure sjetno i tiho slušati glasoviranje dražestne kćeri domaćinove, gospodjice Pauline, koja bi, oduševljena gojiteljica i štovateljica umjetnosti, rado izvodila na prošnju pjesnikovu omiljele mu glasbotvore; on, zanesen ljubitelj glasbe, tražio i nalazio bi njeke umirbe u miloglasju izvirućem izpod vještih ruku gospodjice, kojoj nije tajnom bio povod sjetnosti

pjesnika „razderana srdca“, kako se je on ono doba običavao medju pouzdanimi zvati: le déchiré. Njoj bo on iste god. 1845 od 1. kolovoza upravi iz Beča sliedeće pisamce: „Mademoiselle! Voilà mon bon ami Mr. le docteur M. Il vous apporterà mes derniers adieux de Vienne. Il peut aussi vous assurer du vif enthousiasme avec le quel j'ai exalté vos graces et les autres bonnes qualités. Par consequence il brule d' envie de vous voir pendant son séjour à Zagreb. Je n' hesite pas de lui procurer l' occasion de faire la connaissance d' une demoiselle si aimable. J' espère que vous le recevrez avec les mêmes égards, avec les quelles vous avez autrefois eu la bonté de recevoir son ami. Je vous prie de faire mes compliments à vos parents. Veuillez bien me rapeller au gracieux souvenir de vôtre belle amie du pont sanglant (!!!). Peut être m' a-t-elle dejà entierement oublié. Quant au déchiré, même dans le pays lointains il est incapable de chasser de sa memoire l' ange qui l' a chassé de son paradis. — En demandant pardon des petites rêveries avec les quelles je vous viens importuner, je vous prie d' agréer l' expression de la plus profonde consideration avec la quelle j' ai l' honneur, votre très humble Déchiré“. Još početkom god. 1849 piše iz Podčetrtka, već težko bolestan, u listu plemenitoj onoj domorodki, s kojom su mnogo dopisivali najslavniji muževi hrvatski i drugi slavenski, gospodji dr. Vancaša: „Ja cielu noć nješto pletem ali mamice nevidjeh u snu, već sve nekakvi tudji

obrazi, samo se spominjem za jednu poznatu mil. gospoju s kaptola, Vašu prijateljicu, koja mi se ukaza u čitavoj svojoj krasoti u snu, tomu ima mjesec dana«.

Vrazov put u ljetu god. 1845 u Beč i Prag imao je dvoj povod. Neprilike od magjarske cenzure u Zagrebu prinukaše ga na zamisao u Pragu izdavati treće svoje pjesničko djelce. Mjeseca kolovoza i rujna nadzire u Pragu tiskanje, te koncem rujna već razašilje prijateljem na razprodavanje (opet dakako i svomu neutrudivomu Muršecu) tu novu knjigu: »Gusle i tambura« (t. j. epske i lirske pjesme). Navedenu prije posvetu ljutomjerskomu župniku i dekanu M. Jaklinu, i sav rukopis bješe već u Zagrebu sastavio i uredio. Ima tu, nastalih većinom već u prijašnje godine, izvornih i prevedenlh pjesama; povorku potonjih pod skupnim naslovom »Izza mora« posvećuje posebnom tankoćutnom pjesmicom predragoj sestri svojoj Anki. Njeke lirske izvorne jesu samo preradjene na hrvatski one prve njegove pjesme iz g. 1833 do 1835, tada slovenski pisane; isto će biti i glede pričicah, spjevanih po pučkih slovenskih, od tobožnjega Jakoba Rešetara iz Cerovca. Tu su nadalje nekoje balade, najpače uspjele dvie »Grob izdajice« i »Hajduk i vezir«, po koja nova alegorična politička (n. pr. »Golub i svraka«), po koja starija lirska, izraz njegove ljubavi ili prijateljstva prama Ljubici ili Dragojili (osobito: Ti si moja, Rok i staza, Tri moći), po koja novija lirska n. pr. njeki soneti (jamačno Hildegardi) i pjesmica

»Liepa Anka«, namienjena slavljenoj krasotici domorodnoj, duhovitoj gospodjici Anki Atanackovićevoj, koje roditeljska kuća bijaše omiljelo sastajalište ugledna rodoljubnoga družtva zagrebačkoga. U »Izjašnjenjih« i ostalih prozom pisanih dodatcih ima nesamo zanimivih literarnih crtica nego i po koj primjer one duhovitom lahkoćom i vedrim humorom oživljene proze Vrazove, kojom se njegova pisma (najpače ona Dragojili) odlikuju, te koja, ako i neće biti prema današnjemu ukusu gdješto glede pojedinih oblika i rieči, ali slogom svojim mogu biti uzorom svakomu stilisti. Takovo je to zadnje od sama Vraza izdano njegovo posebno pjesničko djelo.

Drugi je povod Vrazovu tomu putu bio, da se preporuči glede svoga natjecaja za zagrebačku učiteljsku stolicu ilirskoga jezika. On je zaželio zadobiti tu stolicu, — tako piše prije odlazka Erbenu iz Zagreba 2. travnja 1845 — »da bi se mogao laglje kretati kao pisalac, izdavati mnoge knjige, poglavito narodne pjesme i napjeve, stare listine hrvatske, crtice o narodnih običajih i bojaslovju, zatim da bi mogao utjecati na mladež i nukati ju na učenje i ostalih slavjankih jezika, što bi bilo na korist književstvu našemu«. Za svoga puta od sredine srpnja do konca listopada obći on s mnogimi uglednici slavenskimi, već starimi ili tek novimi znanci svojimi, najpače u Pragu, »koji mu se dopada te bi, kad nebi bilo Zagreba, najvolio stojati u Pragu«, vidi Česku, Moravsku, dio Slovačke i opaža mnogo krasna na pouku sebi, a

svedj prati svom dušom razvitak javnih stvari u Hrvatskoj, odakle stigla mu viest o žrtvah 29. srpnja srdce mu stubokom potresuje, te kad je na »besědi« u Pragu 20. kolovoza, neće plesati (on je bio već od djačkih godina a još uviek vatren plesač) — jerbo su taj dan u Zagrebu zadušnice za pale žrtve. U pismih pobratimu Kukuljeviću očituje svoju tugu porad zla okreta političkoga stanja u Hrvatskoj: »pali smo, pali, duboko smo pali«. »Svaki razborit domorodac — piše Kukuljeviću sredinom listopada — s kojim se sastadoh u Beču i Požunu, hvali tebe i tvoje govore na saboru, nu zajedno i svaki uvidja, da si ti žalibože clamans in deserto, te se tuži na servilizam i malodušnost ostalih gotovo sviuh članova domorodnih sabora sadašnjeg. Dapače priznaju naši bečki i požunski domorodci, da su se magjaroni bolje i muževnije vladali nego li tako zvani domorodci ilirski«. Željan, u svakoj prigodi služiti domorodnoj stvari po mogućnosti svojoj, svjetuje na njeke predloge saboru glede prosvjete, poimence: kako bi se u svakoj župi pučka škola uvela, kako bi se »Matici« i ostalim književnim zavodom potvrda kraljeva zatražila a pomoć sabornikâ pružala, kako bi se narodni muzej utemeljio te u obće kako bi se napredkom prosvjete liečile ljute rane državnoga života Hrvatske.

Učiteljske stolice nepostignu Vraz. Dobivši ju Vjekoslav Babukić, nastojahu ljetom gosp. 1846 Vrazovi prijatelji, da bi on postao poslie Babukića tajnikom »Matice«. Gaj, koji je Vraza smatrao

svojim protivnikom, pak i drugi radili su proti tomu, ali većina članova podupiraše Vraza, najviše profesor dr. Mojses (poslie kao biskup slavni patriota slovački), protomedik dr. Praunsperger, a »vrli prijatelj dr. Aleksa Vancaš — piše Vraz Kočevaru srpnja 1846 — ponudio mi je dapače 300 for., da mogu tim 100 članova za pol godine dati upisati te bi za me glasovali. Nu ja hvala bogu toga netrebam, budući je i dosad većina za me, pa izvan toga i mnogi drugi dragovoljno pristupaju kao članovi, da mi pomognu«. Zagovorom rečene gospode pak još Kukuljevića i Krestića, po želji javnoga mnienja bude Vraz 30. rujna 1846 izabran tajnikom Matice ilirske i ujedno urednikom Kola, (koje se je troškom Matičinim — na ponuke Šafarikove — imalo sada nastaviti) uz godišnju nagradu od 200 for. U tom zvanju ostade Vraz zadnjih svojih 5 godina života; to je bila jedina stalna privreda, koje se je on ikada domogao. Kako se razabire iz »Zagovora« u VII knjizi Kola, Vraz se je mnogo trudio, da pokrene opet Kolo na onakov zamašaj, kojim je ono u prve III knjige svoje sticalo najveće priznanje domaćih i stranih prvih književnika; ali mogao je urediti i izdati samo IV—VII knjigu. Politički silni pokret onih godina a jadni okret zadnjih odvraćao je sve sile a i njegove inamo; uz to je on već sve to češće poboljevao, primičuć se sve to bliže smrtonosnoj sušici. Malo je u to doba mogao izvorno raditi, pjevati. Ipak nastade za to vrieme većina njegovih jedrih epigrama i raznih satiričkih pjesama — i

u toj vrsti on je u našoj knjizi jedan od prvaka, — nastadoše mnoge njegove žarke domoljubne i oštre proti neprijateljem naperene političke pjesme, od kojih se njeke n. pr. „Kajte se“ uzdižu do snage Leopardijeve, nastadoše njeke politična sadržaja kitice u III i IV razdjelu Djulabijâ, nastadoše njeki njegovi poveći prevodi iz raznih evropskih pjesnika, poimence od Byrona Sužanj Šiljonski i Parisina, od Mickiewicza Dziady te njeki komadi iz Kraljodvorskoga rukopisa, odakle je već prijašnje prevode svoje do kraja izveo itd. Kao urednik Kola, kao vještak književne kritike, stiče si doduše neprijateljâ, ali i štovateljâ; mladji domaći književnici rado se utiču njemu za uputu i savjet, stariji iz raznih strana slavenskih rado podvržavaju ili pako počimaju sveze pismene s njime — tako n. pr. od godine 1848 vladika i pjesnik crnogorski Petrović Njeguš. A nitko nije od Vraza spremniji priticati svagdje za boljak narodne stvari. On udilj šalje na razne strane (poglavito i opet štajerskim prijateljem Muršecu i Kočevaru) nove ilirske knjige na razprodavanje ili za poklon. On se udilj svom željom žarka rodoljuba ogledava na sve strane za novimi pomagači narodnoj stvari i knjizi. On udilj osobitom pomnjom traži i prati pojav mladih književnika i rodoljuba u svojoj užoj slovenskoj domovini štajerskoj. On je onaj isti sad, koji je pod konac 1842 pisao Muršecu iz Zagreba: „Ja sve čekam te čekam, da se koj mladić u Štajeru našem slovenskom pojavi, s dobrim perom i napunjen domorodnoga duha.

Što je od Macuna? što od Modrinjaka, Dominkuša, i ostalih mladjih? Smiemo li se čemu nadati?« Već od god. 1843 pismom obći s mladim slovenskim književnikom Ivanom Macunom, koji se bavi opisî slovenskih narodnih običaja, a Vraz nukajuć ga na daljni posao živo mu preporuča ilirštinu. God. 1844 šalje hrvatske (iliti na tadanju ilirske) nove knjige mladim slovenskim rodoljubom Režu, Posavcu, Štrmanu, i nezaboravlja u svojih pismih Muršecu spominjati njih te ostalih rodoljuba u onih stranah: Ciringerja, Korošca, Straha, Čušića, Macuna, Krampergara. God. 1849 dopisuje s Macunom glede njegove nakanjene antologije ilirske iliti slovinske, predlaže mu obširnu osnovu za takovo djelo, svjetuje ga, što da uzme iz kojega dubrovačkoga, novijega slovinskoga, ili slavenskoga pjesnika, a od svojih pjesama upućuje ga na odsjeke patriotična sadržaja u III i IV razdjelu Djulabijâ pak na pjesme: Bura, Ruka i sablja, Junak Hranilović, Grob izdajice, Dva vjetrića, Hajduk i vezir, Traži i dat će ti — »u obće — piše — budi vam svrha probudjivanje duha narodnog, osvjestjivanje i okrjepljivanje narodne sile i snage u mladjahnih srdcih čitateljâ svojih«; šalje mu i knjigâ iz kojih da vadi, medju inim »Taljanke« od Orsata Mede Pucića »radi komada: U slavu Jelačića bana, koji zaslužuje da nadje mjesto u djelu vašem«. God. 1848 i 1849 prati svom dušom razvitak političkih sgoda, pače, premda nevičan pačat se sam u politički rad, sudjeluje i u njem, gdje ga zove potreba. U pro-

lječu 1848 polazi radi slavenskoga kongresa u Prag, nu na treći dan pražke bune na silu odlazi iz Praga, te mu ostavljenu tamo crvenkapu i sablju, dar Slovenaca štajerskih, moraju za njim slati na ruke mladoga prijatelja Ferdinanda Dominkuša u Sekavu. Kolovoza iste godine 1848 piše Erbenu o bojnih pripravah u Hrvatskoj. „Sad dolaze — kaže — čete gorostasnih sinova s planina zabitnih, koje nas razstavljaju od braće dalmatinskih Hrvata, Ličani i Otočani. Srdce čovjeku igra gledajući te krasne planinčane, tu jezgru junačke naše granice hrvatske. Kolika ima tu snaga i čilost, kolika odvažnost, koja se očituje iz njihova pogleda i svijuh kretnja tiela, koliko mužanstvo po tielu i duhu u tih sinovih krša i naravi, te što naš soko Preradović pjeva o Hrvatu Dalmatinu, valja i o njih«. Rujna iste godine, pošto je već hrvatska vojska bila otišla preko Drave, u narodnoj gardi zagrebačkoj služi i Vraz, na straži, na noćnih patrolah, na vježbah. U tom neobičnom za suhobolna čovjeka i težkom poslu, razblažuje ga dopisivanje s ljubeznom rodjakinjom Ankom Hercegovom u Podčetrtku, koja gospodjica, darovita i vrstna razumjeti domorodca, počima gojiti sa slavljenim pjesnikom rodjakom nježno prijateljstvo. Ni u dražestnih svojih pismih njoj nepušta on s vida osbilja domovinskoga, te joj usried milotna dražkanja preporuča crpiti istinite viesti o hrvatskom ratu iz zagrebačkih novina, u kojih da će naći i divnih sastavaka Jelačićevih: „ti ćeš se — kaže joj — zaljubiti u našega genijalnoga bana,

što ja hajde dopuštam tvomu srdcu, uza svu moju afrikansku ćud. Ta on je u svih svojih djelih genij, koji zaslužuje ne samo ljubav svih dama nego i počitanje ciele Europe. Bog ovjenčao uspjehom njegove trude«. Ban Jelačić mnogo je cienio Vraza, te je ovaj mogao u svako doba k banu doći bez ikakve ceremonije i lahko je u bana izhodio povoljštinu kakovu za svoje domorodne prijatelje; prvo razabiremo iz pisma gosp. dr. Kočevara, a drugo iz dopisâ tada u Karlsburgu (erdeljskom) nadporučnika Špire Dimitrovića. U listopadu odpremi se na put u Kranjsku i na Štajer, da se sa slovenskimi domorodci porazgovori, što i kako bi učinili za spas narodnoga bića svoga od Niemaca i Magjara. Na tom putu dodje i u Podčetrtak k dru Kočevaru, ali tu se ljuto razboli i oblegne. U oči božića 1849 piše Muršecu iz Zagreba obširnu osnovu, što da se ima raditi u slovenskih stranah za podizanje narodne sviesti. »Prvo treba — piše — duh i osvješćenje širiti u domorodcih i u narodu, ostavivši svaku nadu u pravednost zapada i vlade, pošto vaš poziv na pravičnost i svetinju stvari slovenske nije našao nit će naći sluha i odziva kod bezbožnog i nepravednog suparnika vašeg, Niemca. Najglavnije sredstvo za osvješćenje narodno neka vam budu družtva, i uže sklopljenje siladuševnieh i materijalnieh. Zato treba da družtvo vaše gradačko ima svoje podružnice po ostalieh varoših i županah, i obširno tiem putem da djeluje na narod i pojedine osobe. A najpače treba, da se naši slovenski domorodci odbiju od tudjieh, nam

*

protivnieh novina i brošura. Bivši ljetos u Malom Štajeru žalio sam i bogu plakao, što su mnogi, osobito stariji domorodci slovenski, čitajuć gradačke novine i Allgem. Zeitg., imali onako ružne i lažne nazore o Slavjanstvu. Zašto naši ljudi troše novce za stvari, koje nas pred svietom ruže i upropašćuju? Na polje s tudjimi novinami! Preporučajte za boga mladeži učenje ilirštine; jerbo tu hvala bogu ima za probudjenje narodnoga duha slavjanskog dosta hrane. Nastojavajte u tom času mira, da se duhovi narodni priprave za svaki pokret budući. Badava će inače svaki naš trud biti, ako nebudemo pripravljeni, ako nebudemo duševno dozrjeli, odkupljeni od moralnih verigâ tudjinstva; jerbo pri prvoj pobuni svieta opet ćemo izaći s mejdana praznieh šaka; ta gdje nezavlada duh slobodan od življa inorodnog, nemože se ni materija oporaviti i osloboditi veriga inorodnieh: duh vlada materijom i njome pokreće. Djelujte dakle u tom smislu, nu postojano i obsižući čitavo Slovenstvo. Širite slovenske novine ne samo medju hlačari nu i medju bregušari, kitite ih od sviuh strana krasnimi i probudjujućimi članci. Nastojte, da učeća se mladež slovenska dobro izuči narječje književno ilirsko ne samo čitajuć nego i pišući ga. Složno, složno, da bude jedno stado, a dobar pastir neće izostati«. (Za ovu svrhu Vraz kupi 100 exemplara Babukićeve kratke slovnice ilirske i drži ih spremnih za svoje zemljake). Nu i u Hrvatskoj okrenuše stvari pod konac god. 1850. na zlo. Vraz se tuži na to u pismu Kočevaru od 18. rujna:

»kod nas vlada neizmjerno nezadovoljstvo, već su počeli isti oficiri graničarski mrmljati na bečku vladu, graničari se strašno počeli komešati na nove naredbe iz Beča. Čitao si uvodni članak Jugoslav. Novina od ponedjeljka. Članak taj neizmjernu je senzaciju uzbudio kod nas, i svi kažu, da im je iz srdca izvadjen. Vlada je htjela odmah zabraniti novine te, nu banski viećnik Žigrović tome se je živo odupro. U ostalom za sad sve je ovdje vrtoglavo. Ljudi se strašno bore za službe. Pri tom će zlo proći naša književnost, jerbo svi svršeni mladi ljudi ponamjestit će se po pisarnicah, te će vas teret književni (izuzamši novinarski) ostati na mojieh i na Kukuljevićevih ledjih, koji će uz arhivarstvo svoje još moći šta pisati. Ja imam silu nagomilanih rukopisa, koje bi sada rado izdavati, da mi se toliko nebi otežčavao posao po sadašnjem odboru Matice«. Tako je radio, ćutio i snovao Vraz u javnih i književnih poslih za posljednjih svojih godina.

Pošto je već od god. 1847 trajno patio od glavobolje, nesna i kašlja, god. 1848 pozli mu još više. Kadno na povratku svom iz Praga u Zagreb pohodi svoj zavičaj, da bi ga grožđje ozdravilo, Trstenjak se tu s njim poslie osam godina sastade, te piše o njem ovako: »Kako je bio promienjen! Upalo mu je rumeno njekoč i puno lice, njekadanjega živoga duha nije više u njem. On je njekoč rado razveseljavao svako družtvo, šala mu je bila uviek puna dostojnosti, u svakoj rieči pokazivao se je čovjek blaga srdca i plemenita nao-

braženja. Sada bijaše posve drugačiji; liepi brci i ponosita brada prosiedila, svjetlo, ljubeznjivo oko jako potamnjelo, zvonki krepki glas promukao: dušio ga je hudi kašalj. Obadje me silna tuga videć ga takova; preočito je bilo, da nemila Parca prede zadnje niti njegova života«. Na novu godinu 1849 stane već i krv bacati, i ljuto se razboliv morade kod dr. Kočevara u Podčetrtku dva puna mjeseca ležati, najbrižnije dvoren od njega te od njegove i od porodice svoga ujaka Hercoga. Zagrebački prijatelji nisu ni znali, kud je otišao, te nečujući dugo glasa o njem, bojali se već zanj. Tek 18. veljače 1849 može pisati u Zagreb, a piše najprije Babukiću, pak gospodji Vancaški: »Ljubljena moja mamice! Vi se po svoj prilici ljutite na mene bolna i tužna, što Vam toli davno nisam pisao ili barem po kome tome poručio, barem da sam još živ. O da Vam je vidjeti me, kako je propao Vaš najstariji sinko, kako je propao vas u kosu i bradu, iz koje viri sám samcat siromah nos kao zvonik stare crkvine iz kakove šume: razplakalo bi se Vaše materinje srdce«. Tako Vraza ni tada neostavlja vesela humoristička žica, kojom ga je obdario rodni kraj. Pridigav se i vrativ se u Hrvatsku, nikako se nemože pravo oporaviti; prsa su mu slobodnija, ali trpi od slezena i jetara te mora o duhovih opet obležati. Otev se njekako, polazi lipnja u Rogatac, pak odatle u Laške toplice (Tüffer), gdje mu je boravak to ugodniji, što je tamo i dr. Vancaš. Ovdje se toli oporavi, da piše: »I prodjoše bole-

sti moje bez traga; neima glavobolje, ni nesna ni grčeva u lievom boku, već ja opet hvala bogu čitav kao i prije. Eto tako se odkupih od bolestî i njihovieh posljedica«.

Ali to je žalibože bila obmana. Sliedeće godine u ljetu opet morade u Laške toplice. Svu jesen i zimu od 1850 na 1851 pobolieva. Ostavlja ga sve to više snaga i do tad uviek uztrajna dobra volja. U domorodnih kućah gospode: dr. Josipa Kriegera, svoga liečnika a odavna prijatelja, pak Vilima Haca, a najpače dr. Alexe Vancaša nalazi ljubeznu gostoljubnu pažnju, koja njemu, vičnu od svoga dolazka u Hrvatsku na mili i srdačni boravak u gostoljubnih obiteljskih kruzih, najpače sada prija, već težko bolestnomu i za književnu privredu nesposobnomu. Najpače ga kao česta gosta pazi i crne mu patriotičke brige razbija gospodja dr. Vancaša; kao da mu je slutnja nadahnula one rieči u pismu Babukiću iz Ludine od 15. ožujka 1844: »Kako je gospodji Vancaški? Čuo sam, da joj je bilo vrlo zlo. Bože sačuvaj, te bi nas i taj zemaljski angjeo ostavio«. Kako Vraza ni tada nije ostavljala šaljiva ćud, razabire se iz sliedećega, još nepriobćenoga a veoma značajnoga njegova pisma prijatelju Naumu Malinu. »U Omilju dne 12. listopada 1850. Dragi Nunček! U sriedu u tri sata po podne izgubio mi se najednoč u Zagrebu trag, te me sada svi i najbolji hrtovi zagrebački nebi našli, da sám nekažem, kud me nestalo i gdje sam? Budući da je o mome nestanju već pisano u Zagrebu, treba i ja da se oglasim

i da Tebi, dragi Nunček, o tome pišem, Tebi, koji još ćuti u grudima srdce za poeziju cum appertinentiis kucajuće, nadajući se te ćeš se smijati od srdca (ljudi od tako zvanog tobože praktičnog života, ljudi, koji imaju namjesto srdca komad govedine ili krmetine, namrgodili bi se na moje izviešće kao isti mrgodež). Nu da ti kažem sada vraga i vragoliju! Kako rekoh, u sriedu u tri sata poslie ručka prošetam ti se po vlaškoj ulici, pušeći svoj cigaro i misleći baš, da mi treba sutradan drva kupiti i čizme k čizmaru poslati. Nu hoćeš! Na jedanput ti zaštropotju kola, a meni posve zadubljenome u drvene i čizmene misli učini se na jednom, kao da mi njetko iz kolâ maše rubcem. Ja se obazri, a eto ti dvie prekrasne djevojke (jedna od 15, druga od 16 god.), obie dobre poznanke, gdje mi mašu rubcima zovući me da sjednem u kola pa da ih propratim do Maksimira. Kad ja u kola, stanu ti mi se ulagivati i moliti me, da podjem s njima na ladanje. Nu kad im kažem, da to nipošto nemože biti, budući sam kod kuće ostavio posao, pa uz to otvoren prozor a na noguh poderanu čizmu, one se na to smire, samo jedna mi kaže: »znaš li ti, da smo mi danas božice, ja Diana a moja prijateljica Proserpina, pa da imamo pravo da nas slušaš, dapače i silu i proti tvojoj volji odvesti te«. Nu kad ja odgovorim, da od toga brašna neće biti kolača, zametnuše one drugi razgovor, a mi onako smijući se prama Maksimiru; tu na domaku jedna nješto prišaptnu kočijašu te on potjeraj konje kao kočijaš sv. Ilije.

Sad ja tek spazih, kud smjera lukavstvo mojih božica. Ja ulažem protest na protest, nu sve badava; moje otmičarke smiju se grohotom, držeć me za veću sigurnost za ruke, čini mi se dapače i za noge, te ti ja zarobljen neznam ni kud ni kamo iz kočije; nu valja se podati u robstvo od dva angjela. I tu me evo i dan danas svezana, jerbo odvesti se nemogu, jerbo nemogu nikud iz sobe poradi poderane čizme, ni uteći pješice nemogu, jerbo sam bosonožno upotrebljavanje nogû već davno odučio. Nu nadam se u Boga velikoga i u milost mojieh božica, te će se bar jedna za koji dan opet povratit u Zagreb, pa ću se onda i ja prikrpat. Uz svu tu moju nesreću veseli me jedino to, da ću opet zdrav doći u Zagreb, t. j. bez traga lisičinâ i negvâ. Nu ta riеč »zdrav« ima se protezat samo na ruke i noge; jerbo još svejednako bacam jutrom i večerom svoju porciju krvi, kao što to činih u Zagrebu. Zato niesam još sasviem zdrav, i veliko je pitanje, hoću li ikad opet ozdraviti. Nu bilo kako si drago, ja nemarim makar i najgore sliedilo, dobro znajući, da onaj, koji je bio često put zarobljen od božicâ, neima pravo tužiti se, ako naposlied isti vrag po njega dodje. — Pozdravljam itd. NB. Molim te, pošalji priloženi list odmah gji podžupanici Kraljici. Tvoj zarobljeni prijatelj«. Pri toj veseloj otmici bijaše »Diana« gjica Gabriela Štauduarova, a »Proserpina« njezina prijateljica gospodjica Ružica Kraljeva; da su se roditelji Gabrielini srdačno radovali ovako dobavljenomu milomu gostu i više dana ga pridržavali,

razumije se sobom, a Vraz je, kako nam dobrostivo priobćuje sama „Diana“ Gabriela (sada gospodja udova Gaj-Zemljić) one dane u Omilju tako veseo bio, ko jedva ikad drugda — žalibože, sada je zadnji put bio u svom milju „Omilju“. Ono je Vrazu bilo kao ili još više no rodna kuća, premda su ga mnoge te mnoge hrvatske obitelji gostoljubjem svojim odlikovale, te je on svojoj sestri Anki, zabrinutoj, od česa li on može živiti u Zagrebu, odvratiti mogao: „da imam sto usta, nebih mogao svim volju izpuniti, koji me k svomu stolu pozivaju“. Tako, premda Hrvatska nije Vraza nagradjivala obilnim službenim kruhom, bila mu je ona sva jedan gostoljubni dom.

Pri izmaku poklada 1851 legne Vraz od sušice, da se više nediže. U zadnja tri mjeseca života njegova pružaju mu osobitu ljubeznu njegu obitelji prijatelja dra Kriegera i Nauma Malina: gospodjica Paulina (sada gospodja Mikšićeva) i gospodjica Sidonija (sada gospodja Malinova), odredjuju svaki dan izborito jestivo za bolestnika Narodnoga doma, a gospodja Arešićka, sestra Malinova, daje ga gotoviti. Pohadjaju ga bolestnika mnogi prijatelji; obitelji Štauduarova i Kraljeva izkazuju mu mnogu sućut, Dragojila Štauduar sa kćerkom Gabrijelom pohode ga i pozivlju na oporavljanje u Omilje, Placid Kralj (tada šestoškolac) mnoge ure probdijava uz njega podavajuć mu lijekove; nu on, premda se s posjetnicom gospodjom Dragojilom šali, da će ga gospodje razmaziti, zna, kako mu je, te očituje svomu od god. 1845. knji-

ževnomu drugu i prijatelju Vladislavu Veziću s tužnim pogledom: »umrieti mi je, umrieti«. Zadnji mu se dani približuju; ruka mu klone pišući 30. travnja »Zagovor« VII knjizi Kola, te ga mora dovršiti brižni mu u bolesti priglednik Naum Malin. On bi želio da ga pohodi iz Podčetrtka ljubezna prijateljica od zadnjih godina, rodjakinja gospodjica Anka Hercegova sa svojimi roditelji. Gospodična Sidonija izkazuje mu dobrotu i piše njegovu želju Anki, javljajući joj njegovu bolest s nježnim obzirom, kao da nije smrtna. Tri pisma Ankina Vrazu i svojoj ljubeznoj dopisnici, kojoj se zahvaljuje za njezinu i njezina roda veliku brigu prama bolestniku, obasjavaju njegove zadnje dane sjajem poetičke, ali skoro tragičke milote. Dočim se on sprema na zadnju uru, ona mu piše 22. svibnja list pun najnježnije ljubavi i sladke nade naskoro ga vidjeti, a list taj dolazi mu na ruke — već mrtvu; ta on je sebi pjevao g. 1845: »preko groblja tebe ljubav čeka«. 23. svibnja, nagovoriv ga načinom najobzirnijim prijatelj Franjo Žužel, kapelan kod sv. Marka, u nazočnosti Fr. Žužla, Vjek. Babukića, Petra Preradovića, Karla Majera i Vasilja Nikolića, posve miran govori Vraz u pero svoju — posljednju volju. Od otca baštinjenu i od svojih trudova prištedjenu svojinu (do 5000 for.) odredi poglavito sestri Anki te sinu joj Vatroslavu i djeci braće svoje Josipa i Ivana, manje pak svote (po 100 for.) liečnikom svojim drom J. Kriegeru i A. Rakovcu, gospodjicam Gabrieli i Olgi Štauduarovoj te Ružici Kraljevoj, go-

spodjici Ivani Kikerovoj u Gradcu; knjižnicu svoju i gibivi imetak narodnomu muzeju u Zagrebu. »Izvršitelji ove moje posljednje volje molim da budu prijatelji moji dr. Josip Krieger i Naum Malin, i neka učine, da mi dobar glas i ime u grobu uzdrže«. Sliedeći dan 24. svibnja oko tri ure po podne javi podvornik Narodnoga doma Florian Pećnjak prvomu N. Malinu, da je Vraz čas prije — izdahnuo. Žalost je bila velika, obćenita, za ljubimcem naroda, pjesnikom Djulabija, najpoetičnijim i najmilotnijim u kratkom svom životu čovjekom minule krasne ilirske dobe.

26. svibnja oko 9 sati na večer izpraćen je neizmjernom svjetinom pri svjetlu nebrojenih gorućih baklja neumrli mrtvac Narodnoga doma na Jurjevo groblje. Tu mu rodoljubi podigoše godine 1855 dostojan spomenik od tuča brigom prijatelja mu Ivana Kukuljevića.

Spomenik duševni, vječiti ostavio mu je njegov uzorni život, koji je sav bio najpodpuniji djelotvorni izraz njegova na spomeni list prijatelju Mirku Bogoviću upisanoga gesla: »iz naroda za narod«. Spomenik duševni, vječiti ostavile su mu njegove divne pjesme, koje će se uviek, i nad najmračnijim nebom hrvatskoga i slovenskoga naroda jasno sjati kao »most za dvie bratske grane, da u slogi prava si obrane«.

VI.

Ovaj vjekopis Vrazov nadopunit će se, ako pridodamo njeke crtice o dopisih i iz dopisâ, ko-

jeno je Vraz dobivao od g. 1833—1851 iz raznih slavenskih strana, bud o književnih bud o privatnih poslih. Medju Vrazovimi dopisnici nalazimo znamenite Čehe: Palackoga, Šafarika, Erbena, Čelakovskoga; znamenite Slovake: Jana Kollára, Štura, Hurbana; znamenite Ruse: Sreznjevskoga i Bodjanskoga; od Slovenaca, Hrvata i Srba malo ne sve onodobne prvake rodoljube; po tom se može slutiti zanimivost tih dopisa.

Razgledajmo najprije Vrazove bližnje zemljake, Slovence; vidit ćemo, kako je tada ilirska ideja i jezik hvatao klice široko po svih slovenskih krajih, i kako je tu Vraz imao mnogo prijateljâ i štovateljâ. Franjo Miklošič, poslie proslavljeni slavista, piše mu (god. 1833, Gradac) u francezskom listu, hoteći ga umiriti za njeke epigrame svoje, s kojih se je Vraz bio razljutio nanj: „Ti si čovjek uman, za to mislim, da nećeš primiti šalu pod sbilju, te ti sad očitujem, da je samo nakana, umjeriti tvoju gorljivost za sve što je liepo i dobro, mogla me sklonuti, da napišem one klete epigrame. Uvjeravam te, da sam već toliko put požalio, što sam ih napisao i tim izgubio prijateljstvo čovjeka, koga ljubljah i koga ću ljubiti uviek, makar me on i mrzio. Ti si bio prijatelj moje mladosti, ti si bio drug moj na putu moga dosadanjega života, dapače ti si bio drug moj na stazi moga duševnoga razvoja, te dobro znaš, da su se naši dusi obogaćivali znanjem u isto vrieme i istimi sredstvi; ljubav za naš narod, ljubav za krasne jezike slavenske sdružila nas je i sjednila

naša srdca, isto nebo vidilo je naš rodjaj: a ti još možeš mene mrziti, mrziti me radi takove šale? Evo moje ruke, i nedvojim ni časa, da nećeš oklievati pružiti mi svoju«. Najpouzdanije prijateljstvo odsieva se u potlanjih dopisih Miklošičevih Vrazu, a ujedno i zajedničtvo u ilirskoj ideji. Tako u (slovenskom) pismu iz Gradca god. 1835 kaže Miklošič Vrazu: »Kada dodješ u Hrvatiju i u Zagreb, pozdravi sve prave sine hrvatske majke, i kaži, da takodjer i nam Danica prijaznu luč pošilja i slovensku tamnu noć razsvjetljuje! Ta ti sve znaš! Ta ti poznaš i vruća srdca Slovenaca! Moram ti reći, da mi jako manjkaš. Fali mi srdce, u koje bi čuvstva, štono u mojih prsih gore, prelievao!« A god. 1839 iz Beča šalje Vrazu uz ilirsko pismo pet svojih ilirskih pjesmica, i namjenjuje ih bud njegovu almanahu bud Danici ilirskoj; pošto Vraz nije izdao nakanjenoga almanaha, priobći dvie od onih pjesama u Danici g. 1840, u br. 30 »Ani P. iz Petrograda« i u br. 42 »Slavuj«. Ostale tri pjesme nije Vraz priobćio; ali Miklošičev »Sivi golub, pjesma Karamzina« onaj je isti, koji se nalazi, u izpravnijem obliku, u Glasih iz Žeravinske dubrave. Od tih pako pjesama ona »Stanku Vrazu, staromu prijatelju, kada mu poslah njekoje pjesme« a s podpisom »Franjo Miklošić, doktor i bivši učitelj mudroznanstva« jest kao odziv jednoj Vrazovoj a Miklošiču posvećenoj; početak joj »brate, neka te pozdrave u imenu majke Slave pjesme, u Beču zapjevane a na Savin brieg poslane, gdje si bodrih broj mladencâ glavu resi di-

kom vienca, gdje danica osvanula, tamna noć gdje pobjegnula itd.«, taj početak kao što i ostali sadržaj pokazuje tada Miklošiča gorljivim pristašom ilirstva. Iz potlanjih godina nema njegovih dopisa Vrazu, bud da ih je nestalo, bud da se je prijateljska sveza prekinula, pošto je bio Miklošič, kako Vraz u jednom listu kaže, pristao uz Kopitara i postao protivnikom ilirstva. — Urban Jarnik, starina slovenski vodja u Koruškoj, pruža nam zanimiv pojav, da on prvih godina dopisuje s Vrazom njemački, kako su tada običavali medju sobom dopisivati i prvi rodoljubi slovenski, a napokon piše mu ilirski. U prvom svom pismu Vrazu (god. 1836) veseli se, što je Vraz stao raditi za knjigu slovensku; »u vas — piše — uznesene mladence nada je moja, da ćete tugujućoj majci podpora biti«. Žali, što se Kranjci s Kopitarom protive novomu ilirskomu pravopisu te se razkol čini medju susjedi Štajerci, Kranjci i Hrvati; ali on na svojoj župi a i rodoljubi u Cjelovcu drže Danicu i Novine ilirske. On sprema za Gaja, komu poručuje pozdrave, članak o tom, da bi se imali pravilni padežni oblici mjesto izkvarenih srbskih primiti, jer nevalja se utopiti u srbštini, nego sbliženjem narječjâ stvoriti ilirski jezik. U pismu od god. 1838 veli Vrazu: »Pohodite me češće, tim više, što napredak ilirke književnosti najbolje nade uzbudjuje, a vi ste si prisvojili to susjedno narječje. Danica je postala svezom, koja spaja životne niti južnih Slavena«. Iste godine hvali Vrazu za poslani Kollárov spis »Uzajemnost Slavenâ«,

koji da je divan te su mu dokazi neoborivi; izpričava se, što i opet piše tudjim (njemačkim) jezikom; »ali — kaže — to biva od navike, s kojom smo uzrasli, pak ako ste i vi sami na sebi opazili, da se napisav ilirski list svaki put ćutite kao zaklan, to ćete meni još manje zamjeriti, koji sam pristar a ilirski jezik doduše čitam, ali ga nečujem govoriti. Još uviek sgriješavam u Danici približavanje u jeziku k nam, jer se još uviek rabe nezakoniti, srbski, padeži. Zar je za ostale Ilire toli težko približiti se nam u toj stvari? zar mi nezaslužujemo obzira u onom, što s pravom zahtievamo? Čudno je, kad tko govori o emancipaciji slovenskoga jezika; ta vojvode koruški nisu kod tužbah pred državnim sudom odgovarali i branili nikad inače nego slavenskim jezikom, a i stolac vojvodski nosi još uviek napis slavenski: to su zaboravljena i neizpunjana prava, koja su vitezi koruški još u XII vieku poznavali«. Evo takov slovenski patriot piše napokon, god. 1841, Vrazu ilirski list; tako je osvojen u starosti svojoj novom idejom. »Tko bi, kaže, dvojio o napredku vremena? Na hrbat stare dogodovštine napisat će se nova. Tko hoće kolo silnoga vremena ustaviti? tko se njemu protiviti? .... Djulabije vaše nježan su plod vaše pjesničke žice, ali su previsoke za naše gornjake, koji se još nisu uzdigli nad svoj provincializam. Kod nas mora prije duh doći, onda će se istom moći što dobra očekivati«. — I Antun Krempl, vele zaslužni štajersko-slovenski povjestnik, očituje se u svih osam do-

pisa Vrazu jednako vatren Ilirac, kako je oduševljen Slovenac. Premda već preko 24 godine misnik, dakle već star, — kaže on u pismu god. 1838 — pripravan je kao mladić sudjelovati s mladimi rodoljubi, koji hoće izvoditi veliku Kollárovu ideju uzajemnosti; od davna uvidja, da je za složan rad najprije potreban jedinstven pravopis, za to kod oblasti preporuča i kod puka uvodi novi ilirski pravopis. Malne u svakom pismu u veliko slavi Gaja, te šalje svoj rukopis poviesti slovenskoga Štajera u Zagreb, da se štampa kod njega. Sav je raztužen, kad čuje, da je zabranjeno ime ilirsko. »Dakle je prokletsvo na nas Slavene za uviek izrečeno? Zar se neće nikad oživotvoriti sloga Slavenâ? Zar nečitate, kako Lipščani o milom, svakog uznašanja dostojnom Gaju pišu, a vi u domovini dajete si od azijskih pripuza iztrći oružje iz rukû?« A u zadnjem svom listu, god. 1843, kaže: »Sažaljujem vas u vašem progonstvu, ali veseli se moje srdce, da vaši progonitelji svojim visokim čelom proti zidu trče. Vaš stric dekan Jaklin, kad sam ovih dana kod njega bio, tako se je silno podigao za vas Ilire a proti azijatskim Magjarom, da se nisam mogao načuditi, kako on, koj će ljetos biti 50godišnji misnik, u tolikoj starosti i pri svom inače tihom držanju može pokazati toli vatreno srce; tim više se je ta stvar mene i svih jednako mislećih dojmila. Postavite se na noge i otmite se neprijateljem iz Magjarske: tada će i nam laglje biti raditi za Slovenstvo. Pozdravite sve domorodce kod vas i recite, da je naše bratinsko srdce

njihovomu bliže nego i kojemu drugomu«. — Osobito zanimiv je pojav Josip Drobnić. Počev se učiti kao bogoslovac u Cjelovcu hrvatski (ilirski) jezik iz knjigâ, napreduje za njekoliko godina na toliko, da može, premda je jedva kada slušao živi govor ilirski, sastaviti toli valjan rječnik ilirsko-njemački, da ga naša Matica god. 1846 izdaje. U njegovih osam, diljem ilirskih pisama Vrazu od god. 1838—1850 odsieva se njegova uztrajna gorljivost i njegov napredak u ilirštini. Već prvo pismo, iz Cjelovca god. 1838, prilično je izpravno, premda kaže: »da u ilirskom narječju još jako bludeći boji se, da njegov slog Vrazu nerazumiv bude«. Svećenik Majer, veli, neštedi nikakova troška, da ilirske knjige i ukus ilirski razprostrani medju svojimi domorodci Korušci, premda je medju njimi još malen broj ljubitelja ilirskoga knjižtva; nu za to prose od Vraza, da im pošalje Kollárovu knjigu o uzajamnosti slavenskoj, koja da će kod koruških svećenika više djelovati za slogu od ikoje druge. U pismu od god. 1840 iz Rogatca »žali, što Vrazovim prije 5 godina postavljenim osnovom za ilirštinu u Gradcu skoro ni traga više naći nije, ali još više je žaliti, da medju istimi Iliri nesloga vlada, osobito sada, gdje Magjari boljoj strani Ilirije svoj jezik nametnuti trse se: ta u Štajerskoj jedini Krempl javno kaže u svojih novinskih sastavcih, da mu Ilir prazno ime nije; tvrdovratni Kranjci nepišu nego molitvenike, ali u Koruškoj imat će vremenom više štovateljâ Ilirije«. Najznačajnije je sliedeće malne doslovce izvadjeno

mjesto iz njegova pisma Vrazu od god. 1843 iz Pšecah. „Propustit nemogu, da vam nenaznačim stališ sada vladajućeg narodnog duha Gornjo-Ilirâ u Celjskom kotaru, znajući, da time u vašu najmiliju žicu diram. Iz tvrdog spanja počimamo i mi probudjivat se. Ime, koje ste doljni Iliri u borbi za pravednu stvar pred cielim svietom stekli, i zasluge za sačuvanje vaše narodnosti prevelike su, neg da nas, vašu najbližnju braću, bez odziva mimoiti mogu. Dà, vaše na uvieke uspomene vriedno poduzeće : braniti vašu narodnost pod slavnim štitom Ilirije protiv neprijateljem ; vaša, u tom jednako trajućem borenju, udivljenja dostojna uztrpljivost, kojom podnašate pak i junački odbijate vazda rastućom krjepkostju sve na vas zamahnute dušmanske udarce i svakoj navali vješto prkositi znate ; vaša plemenita svrha, ilirski narod ilirskim naobraženjem podići i vaše toj svrsi najshodnije sredstvo ilirske literature, koje napredovanje za kratko doba od osam godina gorostasnim se nazivati mora : ove, rekoh, krieposti vaše kadre su, da njimi nagnuće i prijateljstvo istih neprijatelja vaših steći možete. Toliko više pak smo prinudjeni mi, kao vaša braća, kao sinovi iste majke Slave, čujući i videći slavne vaše čine, u duhu i činu vam se pridružiti, i to s tim više, što svaki dan bolje uvidjamo, da ste vi jedini spasitelji naše narodnosti u gornjoj Iliriji, koja bi bez vašeg na nas upliva za njekoliko godišta polagano i tiho, razprostirajućim se germanizmom, neuklonivo propasti morala. Nu hvala bogu i vam, junačka braćo,

 *

ova pogibelj nam više neprieti, od kad božanska vatra ilirizma iz svog srjedišta Zagreba svojimi blagotvornimi zraci sve Ilire ogrijavati poče. Jedna takova zraka kroz guste oblake neznanstva put si prodre, i na nas poviri, i upali sretnom sgodom u nami, premda trulo, tudjimi življi uvlaženo gorivo narodnog duha, koji sada sve izobraženije medju nami obuzima i vazda dalje stupa. Prije njekoliko godišta, kad su nam pogrdne predsude istinu jošte zastirale, o vami se kod nas nije ništa čulo, nit smo se brinuli za ono, što kod vas biva. Ali vremena tmasta i maglovita prošla su, i za to se kod nas sada drugačije misli i čini. Nigdje se družtvo nesakupi, i sastajalo ono makar od dviju samo osoba, u kojem se nebi zametnuo najzanimiviji govor o Ilirih i njihovih antagonistih Magjarih. Zato svaku viest o dobroj svrsi ilirskih poduzeća s uzhitjenjem zagrlimo, i dičimo se tim, da smo vaši srodnici. Riečju: vaše želje jesu i naše, tko vas vriedja, taj i našemu preziranju izbjeći nemože. U ilirskoj danici pokaziva nam se nada u najljepšoj odjeći; u ilirskoj danici nahodimo najveću utjehu«. God. 1845 iznenadjuje Drobnić, tada kapelan u Sv. Jakobu pri Laških toplica, Vraza listovi, kojimi mu javlja i razlaže, kako je svoj riečnik ilirsko-njemački sastavio, te ga moli, da mu ga izpravi i nadje nakladnika. Vraz je bio s cielim družtvom slovenskih rodoljuba (s Kočevarom, Muršecom i Ravnikarom itd.) započeo izradbu ilirskoga riečnika, ali pošto je Drobnić sám samcat već obavio takov posao, bude njegov trud,

kako već rekosmo, Maticom ilirskom god. 1846 štampan. Zadnje pismo Drobnićevo Vrazu od godine 1850 iz Celja, gdje je tada gimnazialni profesor, pokazuje, kako je tu nazadovala bila ne morda ilirska nego pače upravo slovenska misao. »Premda je, piše, naše Celje razvikano kao slovensko, ipak su mu žitelji a i djaci uzprkos napora, kojim se Konšek i ja trudimo duh slovenski uzbuditi, golemi njemčaroni. Čim je nedavno stigla odluka ministarstva, da slovenski jezik nije obligatan, uztručava se većina djakâ polaziti nauku slovenštine«. Ipak Drobnić i dalje sabire rieči za buduće pomnožano izdanje svoga ilirskoga riečnika, i prosi Vraza, da bi mu i on svoje sbirke ustupio; i usred izopačena mladjega naraštaja ostaje vjeran idejalu svoje mladosti. — Matija Majer, koruški svećenik, pokazuje se kako u svojem javnom književnom radu, tako u svojih 18 pisama Vrazu (od god. 1843—1850) najgorljiviji i slovenski i ilirski patriot; u onih obširnih pismih toliko je obilje zanimive gradje, da se ovdje jedva natuknuti može. U malne svih pismih povraća se obširno na svoju glavnu misao te kaže u jednom pismu iz Cjelovca od god. 1848: »Kako je onaj Rimljanin svoj govor svigda završiti obićavao sa caeterum censeo, i ja od sada: u ostalom najpotrebitije za nas jest, da se naša podnarječja po malo u jedno ilirsko književno narječje slože«. Malo drugačije izražuje istu misao u spisu, kojega koncem 1847 šalje Vrazu za novine: »Jedina pomoć je: da se slovensko podnarječje malo po malo

ilirskomu književnomu narječju približuje. . . . .
Najvažnija novina je, da Slovenci, naposeb mladi rodoljubi radi čitaju Novine i Danicu i u obće proizvode ilirskoga slovstva, i da u najnovije doba takodjer u književnom narječju dopisivati si običavaju«. Za najbolje sredstvo ilirskoj zajednici preporuča Majer časopis, koji bi bio središte za pisce srbske, hrvatske i slovenske; izdavati bi ga imala Matica ilirska, mjesto što daje samo preštampavati stare dubrovačke pjesnike. Poučni spisi u prozi nuždniji su, da se stvori nova književnost ilirska; tomu treba da Matica prikupi oko sebe mnogo živućih pisaca, onda će imati i mnogo čitatelja. Nu i Vrazovo Kolo, koje on uviek u veliko hvali, može služiti toj svrsi; u njem ima članaka, »koji se, kao što i Pogled u Bosnu te njekoji Vukotinovićevi spisi mogu i prostomu seljaku slovenskomu čitati, pak će ih razumjeti posve od kraja do konca«. Svoje nazore obširno razvija u djelu, koje god. 1848 šalje Vrazu da ga porazdieli prvim rodoljubom: »Pravila izobraževati ilirsko narječje«, a piše ga, kao i sve svoje listove Vrazu, jezikom koji je polom slovenski polom ilirski. Shvaćajući visoku zadaću Matice ilirske, pristupa joj sam kao utemeljiteljni član i pribavlja joj i druge u slovenskih krajih; cieneći Kolo, piše članke zanj; cieneći Vraza, komu iz svojih putovanja po slovenskih stranah javlja počitanje rodoljuba slovenskih, sabire zanj narodne slovenske pjesme, u čem ga i Drobnić te ini pomažu; a podupirući svom dušom ilirsku književnost, razpa-

čava u sve vrieme mnoge ilirske knjige, što mu Vraz šalje, te o svom uspjehu malne u svakom listu Vrazu izviešća. U zadnjem njegovu pismu na Vraza iz god. 1850 vidimo, kako ga za tu rodoljubnu revnost nagradjuje progonitelj njemački, tjerajuć ga svaki čas na drugu župu, ali uviek na njemačku, da bude pastir bez stada. — dr. Josip Muršec, uz dr. Kočevara iz Štajerske najuztrajniji dopisnik Vrazov, u svojih do 40 pisama od god. 1833 do 1850 podaje sliku vjerna osobnoga i književnoga prijateljstva prama Vrazu. Većina je pisana na slovenskom jeziku, ali god. 1839, čim se je Vraz smjestio u Hrvatskoj, i Muršecov prvi list obiluje hrvatskimi (ilirskimi) riečmi i oblici, pak pošto je god. 1844 Muršec pohodio Zagreb, od tada u mnogih potlanjih listovih zanosi mu jezik znatno na hrvatski. U svih listovih pokazuje se Muršecova jednaka briga za slovensku kako za ilirsku književnost; svake godine u veliko razpačava knjige ilirske, što mu ih Vraz šalje, sakuplja mu obilje predbrojnika za Kolo, za njegova pjesnička djela, za riečnike ilirske, naručuje za se i za druge domorodce u Štajeru, ponajviše svoje characterize stališke drugove svećenike, mnogo ilirskih knjiga, pristupa kao član utemeljitelj Matici našoj : u obće neumorno podupire Vraza i ilirsku stvar, a isto tako i slovenski napredak. Iz sile zanimivih crtica u njegovih pismih možemo ovdje samo njeke priobćiti. U pismih od god. 1839 iz Optuja kaže medju inim : „Ako pri nas negori, ali dobro tlije. I starci kod nas, kao gosp. Kosi u Leskovcu, uče

se ilirštinu, a Krempel je neumoran. . . . Šaljite mi dobrih hrvatskih ili ilirskih molitvenika; mogao bi jih, ako su cjeni, silu prodati, kranjskih sam u četvrt godine prodao do 400. Pozdrav i preporuka svim vjernim, gorućim Ilirom«. U jednom listu od god. 1841 iz Gradca kaže: »Na magistrate njemačke došla su tajna gubernijska pisma, da vas moraju uhvatiti, ako se gdje pokažete, jer da ste vi izdajica domovine. Evo britka plaća slovenske ljubavi!« God. 1848, profesor u Gradcu, javlja mu: »Družtvo Slovenija marljivo se sad u ilirštini vježba, te će se od sad više ilirskih knjiga razprodavati«; a u pismu na koncu god. 1849 veli: »Iz naših novina vidite, kako se mi vam Ilircem približujemo. Neka i vaše novine takodjer nješto uzajemnosti pokažu, bar da prihvate naš slovenski dvobroj. Progovorite vi u novinah jedanput nješto u smislu Majerove knjige: Pravila za izobraževati ilirsko narječje. To bi što to pomoglo. Dodjite nam bar jedan dva koraka u susret, ta mi vam idemo 15 do 20 koraka. Barem bi onakov članak kod vas naš trud uspješno podupirao, i zapreke odklanjao. Naša se mladež veoma mnogo uči ilirštinu i češtinu«. Napokon u pismu iz godine 1850 javlja Vrazu: »Izdao sam djelo: Bogočastje sv. katoličke crkve. Držao sam se novih oblika, koji se ilirštini približuju, te za volju naše uzajemnosti bilo bi mi drago, da to djelo nadje čitalaca kod vas«. — dr. med. Matija Kočevar prati Vrazov život uzornim prijateljstvom, a napredak slovenske i ilirske stvari najvećim zanosom.

Od njegovih preko 40 pisama Vrazu (od god. 1833 do 1850) prvanja su slovenska, ali od god. 1839, pošto je Vraz u Hrvatskoj, sva su pisana ilirski, dakako uz njeke slovenske značajke. Malne u svakom pismu vidi se njegov gorljivi rad za razprostiranje slovenskih i ilirskih novina, knjiga, prosvjetnih družtvâ; u mnogom pokazuje se njegov vješti sud o pjesničkih djelih, tako je n. pr. njegova ocjena Demetrova Grobničkoga polja upravo vještačka; u potlanjih pismih odsieva se njegovo i žarko i umno zanimanje za političke dogodjaje u Hrvatskoj. Dužni smo bar njekoja mjesta iz njegovih listova ovdje priobćiti, jer ona su uprav tipna izjava one idealne sile, koja je preporod ilirski pokrenula i dala mu u god. 1840—1850 tolik zamah u slovenskih krajih. Iz Beča god. 1833 »Osvojnije sile nema na svietu nad rodoljubljem: ono nam jakost podaje prezirati sve tvarno, ono nas kriepi u našoj volji, da sve podhvatimo, što našoj domovini bude na čast i korist, ono nam daje snagu žrtvovati naš život za dobro naroda«. God. 1834: »Što Gaj nikomu neodgovara na pisma, zato ga mraziti nesmiemo. On je užgao sveti oganj, koji sada u Hrvatskoj Hrvatom na čast gori. Hrvatsko ime biti će za dvadeset godina slavno, a i Slovenci će biti hvale vriedni, ako budu svoju književnost unapriedili; a to oni i hoće, pošto znam, da nijedan od jačih Slovenaca neće o drugom misliti, nego kako bi nješto učinio, što bi na čast bilo književnosti slovenskoj. Bog nam dao snage i dobru volju, ili bolje reći samo dobru

volju; jerbo što čovjek čvrsto hoće, k tomu ga sama priroda pripomogne«. God. 1835: »Vaše srdce nepozna druge brige nego koristiti slovenštini i njoj pomagati iz tame čudnoga neznanja vlastitim djelom i ljubeznim nagovorom. U istinu, vi ste dostojan časti i dike; vas je priroda pametnom glavom i dobrim srdcem okitila, vam je priroda dala onaj duh, koga malo ljudi pod suncem dobije, duh, koji vam neda mira, dok našoj ubogoj slovenštini šta dobra neučinite, kojoj se tolika krivica čini. Vaš list me je veoma razveselio, kad sam čitao vašu objavu nakanjenoga izdavanja »Cvetlice«. Cjelujem vas i vrloga Miklošiča. Moram vam zahvaliti, jer ste vas dva mir mojemu srdcu povratili. Od onoga časa, od kad vas s najbolje strane poznam, bijaše moja nada u vas velika, od vas dvojice nadah se velikomu djelu, i moja žalost je jenjala, od kada sam saznao, da ne samo ja i njekoliko svećenika nego da i drugi, jači ljudi za slovenstvo misle«. Iste godine, jezikom već na hrvatski zanosećim: »Vaše pismo dobivši, obradovah se tako, da mi suze oči zališe. Oj da bi takovih više Slovenaca bilo, kako ste vi! Vas grije čuvstvo, nad kojim nema višjega na svietu, bez kojega nema kriepostі ni veličine ni hrabrosti, koje svim našim činom pravu vriednost podaje. Moje srdce se raduje, što znam, da se vi tako ćutljivo za Slovenstvo trsite. Tako će Slovenci tudjim narodom pokazati, da i u njih žarka ljubav za veličinu plamti. Vi jako hvalite Gaja. U istinu, on je najveći od današnjih Hrvata, on je

Hrvate na pravi put doveo, bez njega bi Hrvati Magjari bili. Gajev duh je uzburkao plemenitu krv hrvatsku, i oslobodio ih od narodne smrti. Svi narodi slavenski sad rade za svoje naobraženje. Od juga do sjevera, od s dola do s gora svi Slaveni pripravljaju si slavu. Blaga duša slavenska nije više u snu. Sretnih nas, koji u tom času živimo!« Koncem god. 1835: »Svaki Slovenac je moj prijatelj, tim više vi, koji ste moćna podpora naše narodnosti, koji kao apostol od slovenskoga duha poslan medju Slovenci pravu vjeru razširujete. Kako bih ja na vas zaboravio? na vas, koji kano božji sijač čisto zrnje u slovenske prsi sijete? Je li vam kada na misao došlo, da bi pravice na svietu moglo nestati? Sigurno nemože; jednako ni moga prijateljstva prama vam neće nikad nestati. Vaš cilj i moj je cilj, akoprem po raznih putih idemo; naše prijateljstvo utvrdjuje slovenski duh, koji nam je ulijao u srdca svetu odluku, koja nije dim! I moja je najveća želja, da se mi Slovenci s Hrvati sjedinimo. Zato samo razprostirimo rodoljubje medj Slovenci, i kazujmo im, da smo svi Iliri«. Iz Podčetrtka, gdje je od tada kotarski liječnik, god. 1836: »Sad kao predbrojnik čitam ilirske novine; dosad sam bio bez njih, pak zato ipak ne manje Ilir kako prije. Ljubav moja domorodna nepromjenljiva je, jerbo samo jedno domorodstvo imam, za koje i u kojem živem i budem živjeti. Hrvatske novine davati ću u ovdješnju gostionu, neka ljudi vide, da se i u njihovom ilirskom jeziku nješto vriedna čitati može. Ja ću ovdje

kao apostol u mojem kotaru Slovence na domorodstvo nagovarati; ako moju braću na pravi put okrenem, ponosit ću se, kao da sam novi sviet stvorio«. God. 1841: »Najnovije viesti, koje si mi u zadnjem listu javio, prouzročiše veliku radost u nas na Štajeru. One čase, kada sam sadržaj kraljevoga vlastoručnog pisma čitao, brojim medju najsretnije moga života. Od veselja pjevao sam od Novih dvora do Milane. Sad nedvojim više o napredku našega književstva, jerbo vidim, da neće više dugo vremena trajati i ilirski jezik bit će službeni u Hrvatskoj i Slavoniji. U tminu, u kojoj živimo, pao nam je malen ali ipak sladak tračak ufanja. To nam žile kriepi, i duhu našemu onu silu daje, s kojom on suprot tolikim zaprekam čvrsto obastoji i ni za palac od svoga prava neuzstupa. Sada se vidi, da istina nikad nepropada; a istina — to je ilirstvo Tko razumie, što ono znači, taj nebi smio niti časa dvojiti o postojanstvu ilirstva«. Iste godine: »Ako pohvalu za Djulabije dobivaš, zasluga je tvoja; jer nema u naše doba ljepšega proizvoda duha, izvan Vukotinovićevih djela, nego što su Djulabije. Ja nehvalim rado, i ako hvalim, imam razloga; primi dakle hvalu moju za dokaz iskrenoga spoznavanja vriednosti poezije tvoje«. — Juraj Matjašič, svećenik na M. Štajeru, dopisuje s Vrazom od god. 1835 do 1850 u poslih knjižtva slovenskoga i ilirskoga, zadnja mu dva pisma iz Maribora god. 1847 i 1850 na ilirskom su jeziku; razpačava od Vraza poslane ilirske knjige i pristupa Matici našoj

kao utemeljitelj. — Matija Ravnikar, svećenik u Kranjskoj, poslie god. 1840 član onoga družtva slovenskih rodoljuba, koje izradjuje ilirski rječnik, piše Vrazu god. 1839 slovenski: „Slažem se s vami, da treba da Slovenci za puk pišu slovenski, a višja znanstvena i višja umjetnička djela da pišu ilirski. Ali treba da skupni jezik primi i ljepote njekoje slovenske, kao dvobroj, i one rieči, koje ilirštini manjkaju ili su slabije u njoj, treba da se crpe iz drugih narječja, slovenskoga i (provincijalnoga) hrvatskoga; za to su najprije potrebni posebni riečnici svakoga pojedinoga narječja. Početak je dobar. Za milom Danicom kaže se dična zora; da bi nad Ilirijom skoro bieli dan svanuo! Nebojte se, sve će biti dobro; samo početak je težak. Evo vam iskrene viesti o kranjskom mnienju na vaš iskreni dopis“. — Ivan Klajžar, svećenik na Štajeru, dopisuje s Vrazom slovenski od god. 1834; u pismih god. 1841 prosi ga za ilirske knjige, želi u Zagreb da vidi ilirsko kazalište, a „osobitu mu radost zadaju Vrazove Djulabije, koje Slovencem u istinu oči otvaraju; bog dao, da bi ih hotjeli čitati i mogli svi razumjeti“. — Davorin Trstenjak (poslie zaslužni slovenski književnik) piše svojih deset listova Vrazu od god. 1838—1850 malne uviek liepom ilirštinom. Već koncem god. 1838 šalje Vrazu iz Gradca svoje ilirske pjesme za Danicu, nastoji mu za izdanje narod. slov. pjesama pribaviti slike narod. slov. nošnjâ, izviešta mu o čitaoničkom slovenskom družtvu u Gradcu itd.; go-

dine 1841 prvi mu javlja, kakov mu policajni progon prieti, a god. 1844 piše mu, pozivajuć ga na svoje primicije: »Na ovaj dan, najslavniji moga života, želio bih se da i moji prijatelji sa mnom raduju. Vam, ljubezni brate, jesam ja puno hvale dužan, vi bo ste me uveli u sveti hram Slavjanstva, i put mi pokazali do zlatnog vrutka svetoga pjesničtva. Ovih darova naplatit nisam nikada kadar; svakdan hoću moliti, da vas blagoslovi ruka božja. Prosim vas dakle u ljubavi i prijateljstvu, proslavite i vi moj svetak vašom pritomnostju; u krugu mojih i vaših domorodnih prijatelja hoćemo se kriepiti hljebom narodnoga života i vinom domorodnog nadahnutja. Dovedite takodjer iz Zagreba više domorodaca«. — Franjo Malavašič u slovenskih pismih svojih iz Ljubljane god. 1838, 1839 izviešta Vrazu o književnosti slovenskoj, javlja mu sabrane predbrojnike narod. slov. pjesma, izrazuje želju učiti se ilirski. — Antun Žakelj, kao bogoslovac, piše Vrazu iz Ljubljane god. 1841 i 1842 listove vještom ilirštinom, svaki put javlja koliko je mnogo razprodao ilirskih knjiga, što mu je Vraz poslao, pak naručuje novih, sabire predbrojnike i obećaje bibliografične člančiće za Kolo. Osobito se iztiče sliedeće mjesto u njegovih pismih: »U vašoj Liepoj Vidi osvjedočili su se njeki Kranjci, kako ljepozvučnost ilirštine visoko nadkriljuje slovensko podnarječje. Više i više pristaša dobiva u Kranjskoj ljubav za ilirštinu. Kranjci počeli su spoznavati, da nesloga nevalja. I u Gorici sastavilo se je družtvo bogo-

slovaca, već od 20 člana, da se uče ilirski. Bila bi velika radost, kad bi se naša mladež u obće ilirštini učiti htjela. Ali mnoge njekakva kleveta i poruga i, što ja znam što više, plaši. Dobio sam pismo iz Cjelovca o tom, kako bogoslovce od dopisivanja s vami odvraćaju, jer da ste vi i Sreznjevski ruski propagatori«. — Jakob Krašna piše Vrazu iz Logavca (Loič) god. 1842 malne savršenom ilirštinom, a njekoje njegove dopise bio je Vraz stavio u Danicu. — Lovro Pinter, svećenik, piše god. 1843 iz Kočevja s podpisom »kranjski Ilir do smrti« krasnom ilirštinom Vrazu, javljajuć o razprodaji poslanih mu ilirskih knjiga i naručujuć ih opet, ovako: »I kod nas se od dana na dan ljubav do ilirstva u književnom smislu sve više širi. Samo to je nam, koji sa Horvati simpatiziramo, težku ranu zadalo, što se je Horvatom, sjegurno ilirskim sokolovom, od višje oblasti upotrebljavanje obljubljenog ilirskog imena u njihovih domorodnih listovih zabranilo. Njekoji kažu: Iliri su hametom potučeni; drugi vele: Danica je opet samo horvatska, slavonska i dalmatinska, za to nam Slovencem ne svieti više; treći se boje, da će stara anarkija glavu svoju uzdići. Ja pak se nadam od višnjega, da neće dopustiti, da bi se toliko slavno ime Ilirije utamanilo; ja sladku nadu gojim, da ćemo ga u ilirskih knjigah toliko čestje spominjati, ako je za sada grjehota u novinah njim se poslužiti. Što se ilirstva kod nas tiče, mogu vam javiti, da mi dobro napredujemo. Mogu vas osjegurati, da ima kod nas mladića, koji prije

dviju godina ilirstva jošte ni po imenu poznavali nisu, a sada već brzo ilirski govore i pišu. Mi si samo ilirski dopisivamo, samo ilirski u svojih sastancih razgovaramo. A to je sve plod dvogodišnjeg rada! Ovo pišem vam i ostalim domorodcem, ako hoće koji čitati, ni pošto pako, da bi se javno obznanilo, jer bi nam to sjegurno veliku nesreću prouzrokovalo, dà može biti i propast sa sobom donielo; dakle nijedan de gente non sacra nesmie toga čitati«. — I Svitoslav Jeran iz Ljubljane piše Vrazu u god. 1843 i 1844 izpravno ilirski, naručuje ilirskih knjiga, sabire narodne slovenske pjesme za Vraza, nu u god. 1845 i 1846 piše više slovenski, ilirština mu je odviše jednostrana, jer da se neobazire dosta na pravedne zahtjeve slovenske. — Oroslav Caf, svećenik na Štajeru, kroz mnoge godine neumoran slavenski etimolog, sabirač narod. slov. pjesama za Vraza, u svojih 12 pisama Vrazu od god. 1841 do 1850, premda hoće osebujnosti slovenštine sačuvati i u skupnom jeziku ilirskom, ipak se kojiput očituje za zajednicu ovako: »Sasvim sam Ilirac! Na stranu kinezki zidovi!« — Valentin Orožen, podžupnik na Štajeru, pismom njemačkim god. 1840 kaže, da je ilirsku slovnicu proučio bez ikakove težkoće, jer da se samo u malo čem luči od slovenske; za koji mjesec da će Vraza obradovati ilirskom pjesmicom. — Mirko Bratuša, u Vrazovu zavičaju župnik, piše Vrazu od god. 1844—1848 više listova priličnom ilirštinom; u jednom kaže: »Prije nego nam konsi-

storij, protivnik našoj književnosti, narine knjige, kojih mi nerazumiemo te su u pokvarenom pravopisu, hoćemo se provincijalnomu horvatskomu narječju nagnuti, jer ilirsko odmah za prosti puk nemožemo trebati, a osim toga bi nam policija i protivnici slavjanstva priečke stavljali. Mi mislimo nadalje, da odciepljeni od Hrvatâ i ostalih južnih Slavjana mi za nas nikadar nebudemo mogli literaturu obilno izdržavati; za to mislimo, najbolje bi bilo horvatske pobožne knjige u novom organičkom pravopisu pisane pri našem puku uvesti. Neka vaš Župan načini takovo izdanje; on ni u 10 godina neproda u Hrvatskoj toliko molitvenika, koliko bi se pri nas u jednu godinu prodalo. Njeki kod nas vele, da su Iliri u savezu s Rusi; istina je, da naša policija jako bdije«. — Franjo Simonič, takodjer svećenik u Vrazovu zavičaju, pismi u god. 1842—1846 naručuje u Vraza ilirske knjige za se i za druge; u pismu god. 1846 zanimivo razlaže, kakove silne zapreke čine oblasti na medji prelazu ilirskih knjiga iz Hrvatske u Štajersku. — Jakob Razlag iz Gradca dopisuje s Vrazom god. 1846—1849 kao gorljiv Ilirac i revan razprodavalac ilirskih knjiga. U istom smjeru piše Vrazu Matija Raič iz Gradca godine 1850 čistom ilirštinom, objavljujući mu svoj prevod Hankine ruske gramatike na ilirski. — Ivan Macun, pravnik u Gradcu, a poslie gimnazialni profesor u Trstu, dopisuje Vrazu u god. 1843—1850 valjanom ilirštinom, radi za Kolo, sabire pučko slov. književno blago. Mnoge stvari

u njegovih listovih zaslužuju i danas osobit pozor. God. 1849 piše: »Osvjedočen o istini vaših rieči, da se Slovenci nemogu uzdržati onako posebice, nego da se imadu što prije to bolje sdružiti s Iliri, nastojao sam riečju na sjedinjenje s Iliri privesti naše Slovence; i ima još mnogih, koji su iste moje misli. Najveća zapreka bit će Kranjci, koji se veoma protive misli, da se mogu i moraju sjediniti Slovenci s Iliri. O tom sam se pogovarao s raznimi Slovenci a naposeb s Koseskim-Veselom. On kaže: »kako bi se mi pridružili Ilirom, koji u svih svojih djelih niti neznadu, tko i što smo mi? koji u svoj rječnik nisu metnuli niti jedne naše osebujne slovenske riečce? koji nas ni nespominju, osim kad im je nas treba? itd.« Ovakovi se govori mogu čuti od više strana; a boga mi nisam imao šta odgovoriti, jerbo bijaše gola istina. Bili su iz početka razni članci u Sloveniji o sjedinjenju Slovenaca s Iliri, a ilirske novine nisu tada tih nazora ni riečju podupirale, i za to urednik Slovenije niti neprimi više ovakovih sastavaka. Istina je, kako kazivaše poslie jednom Vesel, da netreba i da nije koristno sjediniti se sada, jerbo bi takovim načinom zaostao naš puk, nego da valja naš puk naobraziti, pak onda može se cio puk privesti k ilirizmu; ali je mučna stvar taj posao: vires disjunctae partes suas sequuntur, i lahko bi nam se pripetilo, što se je sbilo u Norvegiji. Ja mislim, da je najprije potrebito, da se naša mladež upozna sa svimi djeli jugoslavenskimi, i za tu svrhu počeo sam sastavljati antologiju, gdje ima pjesničkih te

prozajičkih štiva slovenskih i ilirskih, pak i nješto iz svih ostalih narječja slavenskih. . . . Srdce mi ciepa, kad vidim ovo mrzko medjusobno preziranje jugoslavenskih plemena: doljni Iliri neće ništa znati o Slovencih, a ovi i napose Kranjci preziru krasne ilirske proizvode; a sve to samo za to, jer se premalo medjusobno poznaju. Tomu ima pomoći moja antologija ili cvieće jugoslavensko; tako će se slovenski čitatelj, koji se je možda lani podsmjehavao, kad sam u Sloveniji preporučio Slovencem, neka se drže ilirskoga jezika, osvjedočiti, da sam istinu govorio. A i za doljne Ilire neće biti bez koristi, kada se upoznadu nješto s klasičkimi pjesmami Prešernovimi. Svatko zna, kako je potrebito, da radimo svi Jugoslavjani u složnom i jednom duhu; ova bo razdrobljenost najveća je naša šteta; a stoji mi živo u uspomeni, kako sam ja kao djak hlepio, da barem nješto uzčitam ruskoga, poljskoga i českoga«. Pošto je god. 1850 izašao prvi svezak »Cvietja jugoslav.«, piše Macun Vrazu: »Jeste li čitali, kako su me čupali starokopitneži kranjski zarad jezika u Cvietju? To vam je sama nevolja, da kod nas sve tako teži na prokleti taj partikularizam. Nu ništa za to!« — Antun Slomšek, poslie kao biskup proslavljeni slovenski rodoljub, a već tada zaslužni pisac, piše Vrazu god. 1838 iz Cjelovca njemački o književnih poslih a s velikim počitanjem. — Matija Čop iz Ljubljane god. 1834 piše mu njemački, da je izlaženje Kranjske Bčelice dulje vremena priečio od gnieva censor u Beču, strastveni Ko-

*

pitar. — Kastelic, urednik Kranjske Bčelice, piše god. 1837 iz Ljubljane njemački list neprijazna sadržaja. — Andrija Smolé piše Vrazu god. 1840 iz Ljubljane četiri njemačka lista, šaljuć mu za vrieme svoju rukopisnu sbirku kranjskih pučkih pjesama; u jednom listu kaže: »S našom cenzurom imamo muke; Vodnikova djela potucala su se kod nje pódrugu godinu, i eto sad su napokon izbrisali Iliriju oživljenu. Za dozvolu kranjsko-ilirskoga časopisa već smo silu molbenica na dvor poslali, nu sve zahman. Čini se, da u Beču neprijaju slavizmu, inače nebi toliko neprilike činili. Kopitar me u jednom listu pita, je li istina, da je Gaj u Rusku odputovao?«

O Prešernu valja naposeb koju kazati, jerbo je on velik pjesnik slovenski a najizrazitiji protivnik ilirstva bio. Prešernovih pisama Vrazu bilo je u Matičinoj svojini više; većine ih nema sada, priobćena su drugdje, nu njekako su zaostala još dva. I ta su njemačka, kako sva Prešernova Vrazu. Jedno je Smoletovu pismu pridano, bez naslova i bez podpisa, ali je bez ikakove dvojbe Prešernovo. »Čelakovski — piše u tom listu Prešern Vrazu — kaže u jednom svom pismu na me, da je tvoja sbirka narodnih slovenskih pjesama »dragocjena«. Ti i ja nećemo mu protusloviti; ali mi smo osvjedočeni, da valjana sbirka slovenskih pučkih pjesama u toj od vas prozvanoj tobožnjoj »»Gornjoj Iliriji«« neće postanuti prije, dok se njetko, tko je dorasao tomu (ein berufener) ....«. Tako Prešern nemilo i nepravedno poriče Vrazu zaslugu,

koju su mu tada prvi slaventki strukovnjaci priznavali, a i danas u nedavno izašloj poviesti slavenske književnosti od Rusa Pypina kaže se, da je Vrazova sbirka do danas jedina valjano sastavljena sbirka slovenskih narodnih pjesama. God. 1847 iz Krajna piše Prešern Vrazu: »Dragi prijatelju! Eto ti šaljem dva otiska mojih pjesama. U naglasih ima mnogo tiskarskih pogrešaka, tako u onom epigramu »Daničarjam«, a i samo tvoje ime pag. 113 s krivim je naglasom tiskano. Nisam bio nazočan pri tiskanju, jer sam, bivši post tot discrimina rerum imenovan odvjetnikom ovdje, amo otići morao. (Štedeći Prešerna izpuštamo ostalo). Tvoj iskreni prijatelj«. Što je mogao Vraz ćutiti i misliti, kad je na strani 113, gdje ga dragi prijatelj ironički upozoruje na važne tiskarske pogreške, čitao u epigramu, na sebe upravljenom, ove rieči: »Lakomost za blagom vuče pisca drugamo . . . Vraz slovenski uskok . . .«? Sigurno je povod tomu mrzkomu ukoru nalazio u ćudi Prešernovoj a ne u svojem životu; sigurno je ćutio ono isto, što i danas svaki nepristrani sudac ćuti, kad promisli cjelokupni život Vrazov, i kad promisli, kolika je množina znatnih slovenskih rodoljuba u onih godinah 1835—1850 u svih slovenskih krajevih prihvaćala ilirsku ideju, ilirski jezik. Danas doduše mnogi Slovenci, ni nemisleć na to, kakovo je ono doba bilo, u kojem je živio Vraz, ponavljaju Prešernov prikor Vrazu kao svetu istinu. Nu današnji sviet smie li, ako po istinitih podatcih sudi, poreći plemenitost Vrazova

značaja i rada, zaniekati veličajnost ilirske dobe, i nepriznati, da u Vrazovu životu, da u ilirskoj dobi ima za današnje Hrvate i Slovence mnoga pouka, kako da valja pripravljati bolju budućnost?

Pošto nam je poglavita zadaća bila, pokazati iz dopisâ Vrazu, kako su bližnji zemljaci njegovi mislili i radili glede ilirstva, stegnut ćemo se glede ostalih dopisa na najnuždnije opazke.

»Otci naši i vaši jedva su znali, da su si narodi, kojim pripadaju, u krvnom srodstvu i da isti jezik govore; a mi eto stupamo u dopisivanje, pomoćne si ruke podajemo, čeznemo jedni za drugimi: viek slavenski se približuje«. Tako piše Vrazu god. 1837 sjeverni Slaven iz Budima; tako se često oziva u mnogih dopisih, kojimi je Vraz već god. 1833 u Gradcu, a poslie kao hrvatski književnik, najpače kao urednik Kola gradio svezu medju jugom i sjeverom slavenskim. Vraz je bio jedno središte, u kojem su se sticale književne sveze juga i sjevera; jedva je koji hrvatski književnik u ilirsko doba toliko i s tolikimi Česi, Slovaci, Rusi dopisivao u književnih poslih, kako on; malone svi Vrazovi dopisnici iz tih strana razpačavaju ilirske od Vraza pošiljane knjige, štampaju u svojih časopisih Vrazove viesti o književnosti ilirskoj, a šalju Vrazu knjige i književne viesti svoga plemena, a to zamjenito podupiranje nije tek površno nego obilno, te neki časopisi i knjige hrvatske, n. pr. Kolo, u razmjerno veoma velikom broju razprodavaju se po sjevernih slavenskih stranah. Tim su si Vraz i njekoji njegovi dopis-

nici sjeverni sticali veliku zaslugu za hrvatski prosvjetni napredak i ugled; jerbo prije toga ništa se nije o nas tamo znalo, knjižarstvo nije, kako se iz onih dopisa razabire, posve ništa činilo za upoznavanje hrvatskoga rada izvan hrvatskih granica; Vukovo nastojanje bilo bi još više uspjelo u potiskivanju hrvatskoga imena, da nije Vraz svojimi obilnimi svezami sa sjeverom doprinosio k upoznavanju istine, da i Hrvatska živi, u zanosu ilirskom nalična pelikanu, koji krvju svojih grudih druge hrani, na jugu slavenskom prva i najnesebičnija zastavnica tadanje oživljujuće ideje, uzajemnosti slavenske. — Iz obilnih i zanimivih dopisa Čehâ, Slovakâ i Rusâ Vrazu možemo evo samo njekoliko crtica priobćiti. — Vl. Čelakovski, već god. 1833 u književnom savezu s Vrazom, piše mu god. 1841 (dakako češki kao i svi Vrazovi dopisnici Česi i Slovaci): „Kako sam se razblaživao Vašim izdanjem narodnih slovenskih pjesama, o tom sam se već prije izjavio; a nadam se u buduće još češće se vratiti k tomu predmetu, tim više, što podajete nade, da ćete još njekoliko svezaka izdati. A što da rečem o Vaših Djulabijah, o tih krasnih, šarenih proljetnih lepirićih? Veselim se, i čestitam vašim zemljakom, što su na ilirskom tlu uzrasle tako mirisave ljubičice. Da bi se više podobna cvieća u vas rodilo! Kanim izdati antologiju slavensku, u koju treba da se i ilirski najkrasniji plodovi uvrste. K tomu izvrstno pristaje velik dio u vaših Djulabijah«. — P. J. Šafarik (od njega ima preko 20 dopisa od god. 1837 do

1846): »Od Čopove smrti nemam dopisnika u cieloj prostranoj Iliriji. Gospodi Gaju i Kastelicu pisao sam 4 do 5 puta — ali mi neodgovoriše. Takova što mora i najpostojanijemu oteti srdca. Sjetite se mene i u buduće, znajući dobro, da osim vas nemam nijednoga dopisnika u svoj gornjoj i doljnoj Iliriji. . . . Nedajte svojih narodnih slovenskih pjesama iz rukuh. Vaša su načela glede uredjenja teksta tako zdrava i temeljita, da bih ja morao jako žaliti, ako bi se tko drugi u vaš mučni i čisti posao pleo. Čitajuć vaše pismo puno zdravih misli a sloga jasna i živa, čudio sam se i žalio, zašto je toli malo dosad od vas tiskano u Danici. . . . Povladjujem izdavanju staroilirskih (dubrovačkih te ostalih) pjesnika. Ne zato, da bi se oni sliepo oponašati imali, nego zato, što je bez historičkoga temelja preporod težak, da nerečem nemoguć. Ogled na to, što je za nami, izbavlja od zdvojnosti nad sadanjostju a podaje snagu misli na budućnost. . . . Vaše Kolo se ovdje meni i drugim ljubi. Čitali su ga Jungmann, Hanka, Palacky i drugi, a svi ga jednoglasno hvale i uznose. I zaslužuje hvalu. Dao bog uztrajnosti u dičnom podhvatu. . . . Pozdrav Gaju i ostalim Ilirom«. — Jan Kollár god. 1841 iz Pešte: »Vaše izvorne pjesme, poglavito Djulabije, čitam s velikom nasladom. Vi ste uzajemnost i duh narodni slavenski najbolje shvatili i u djelih vaših izrazili. Radite samo dalje na tom putu uzajemnosti, i neće vas minuti krasni vienac pjesnički a nas bolja budućnost«. — Miloslav Hurban, slovački vodja,

god. 1842 šaljuć za Kolo željeni članak „Narodni i književni život Slovakâ“ (tiskan u I knjizi): „Vaš list je bio angjelom radosti ne samo meni, nego i svim nam ovdje, koji smo ognjem rodoljublja obuzeti. Podajmo si ruke vjernosti k svetomu djelu uzajemnosti. Stojmo kano klisure usried bure morske. Izmjenom naših književnih radnja najviše se podupire uzajemnost, a nam spisateljem ima ta dužnost biti najsvetija. . . . O dragi brate, poznam ja birokratički sistem, ali ja poznam i aristokratičku konstituciju; aristokracija je bila, jest i bit će uviek sebi jednaka: sebična. Nu samo djelujmo o prosvjeti i sporazumku slavenskoga roda. Njegov duh će pobiediti sve spone i okove tudjinstva. Nije čudo, da ste i vi već mučenik narodnosti; ta svi trpimo! Ali blago nam, što trpimo, jerbo trpljenje naše jest sjeme vieka sretnijih. Izpunila se je na nas Horacija izreka: delicta majorum . . .“ — Ljudevit Štur, drug Hurbanov (od njega je u god. 1842—1844 iz Požuna pet listova Vrazu, posrednik im je Bogoslav Šulek): „Vaše Kolo svim se nam ovdje u veliko ljubi, marljivi i vriedni brate! Srbi još isti dan, kad sam im bio dao Kolo, dodjoše na večer k meni oduševljeni njime. To je jako dobro! Ako biste u buduće bar nješto cirilskoga tiskali, nebi morda škodilo. . . . Jako smo se poveselili viesti, da će se Kolo na trošak Matice ilirske izdavati; to je vruća želja svih ovdješnjih rodoljuba“. Poslie je Štur pokrenuo u slovačkoj književnosti porabu slovačkoga mjesto českoga jezika, koji je prije zajed-

nički bio i Čehom i Slovakom. Taj okret nazire se već u njegovu (českom) pismu na Vraza iz god. 1843, gdje obširno razlaže, za što nije za abstraktno ilirsko ime, nego za konkretna živuća plemenska; medju inim kaže: »Hrvat je od života vašega nerazlučiv, jer da niste Hrvati, nebiste imali tako izrazita duševnoga života. Ilir je kao abstrakcija nješto mrtvo, hladno. Jedina živa obćenitost jest slavenstvo, ne ilirstvo; budi svatko Slaven u svojem osebujnom plemenu!« — Jaromir Erben (od njega je god. 1842—1848 jedanaest pisama, obširan članak o českoj književnosti u Kolu III): »Čitajuć vašu sbirku narodnih slovenskih pjesama i nježne vaše izvorne pjesme, tako sam vas u duhu obljubio, da sam si od srdca želio stupiti s vami u bližji savez. Vaš časopis Kolo ovdje mnogo prijatelja nalazi, jerbo mi ovdje, odaljeni od svih domaćih spletaka, koje vašu narodnost trgaju, nemožemo taj časopis inače nego nepristrano, dakle pravedno suditi«. — M. Fiala, kapetan, učitelj českoga jezika na vojnoj akademiji u Bečkom Novom mjestu (3 pisma Vrazu god. 1843, 1844), sabire za Vraza hrvatske pjesme i napjeve iz okolice, drži skupa s dva okolišna župnika Danicu i novine ilirske, ili ih dobiva od Vraza, te ih on i drug Burijan daju čitati hrvatskim pitomcem, Djulabije znade većinom na izust, u obće: radi kao patriot; valjda ga s toga i odpravljaju iz zavoda k regimenti u Česku, odakle piše: »vlada je još uviek proti Slavenom zaslienljena«. — Vojt. Šembera iz Olomuca god. 1845 šaljuć Vrazu svoje članke

o Hrvatih doljno-austrijskih i moravskih, piše: »Molim vas i Gaja, da pošaljete moravskim Hrvatom u Prerovu pučkih ilirskih knjiga. Hoće li se narodnost u njih uzdržati, treba da od drugud oživljujuće hrane dobivaju, a to može samo biti iz izvorne im domovine hrvatske. Buduć odasvud od Njemaca okruženi i nečujuć ni slova božjega u crkvi ni nauka školskoga na jeziku svojem prirodjenom i nada sve milom, zaigrali bi od radosti, kad bi iznenada dobili knjiga poučnih i zabavnih na tom jeziku«. — Karel Zap iz Lavova piše Vrazu god. 1843, 1844 više pisama, i šalje mu velik članak: »Priegled poljske književnosti«, koji je tiskan u IV—VII svezku Kola. Čestita Vrazu na napredku ilirskom i na njegovu krasnom radu osobito u Kolu. »Oprostite mi, pošto ste sam rodjen Slovenac, što kažem: kako smjeli, junački duh Hrvatâ nas svih veseli, tako žalimo, što njeka ograničenost, nerazumna, pedantička partikularnost sapinje duh u gornjih ilirskih stranah, koje su pod Niemci. To su neblagoslovne posljedice od vjekovnoga gospodstva njemštine«. — Boleslavin Vrhovsky, Slovak, (tri pisma god. 1837 do 1839) piše medju inim o Hrvatih u zaladskoj, željeznoj i šomodjskoj županiji, kako premalo narodno živu, te kako bi ih valjalo probuditi. — Dr. Vaclav Stanjek (iz Praga 5 pisama god. 1841 do 1846): »Prvi put sam čitao ilirski list, i malne sasvim sam ga razumio. Oj kako nježno, krasno i najpače kako punozvučno je vaše narječje! To je velika povoljnost za budući život i književnost

slavensku, da i koliko naobraženi Slavjanin može proći pol svieta, a razumjeti druga narječja. . . . A kako vi česki znate pisati, da biste mnogoga našega pisca postidili«. — Dr. Josip Frič iz Praga god. 1846: »Veoma se veselih vašemu valjanomu českomu slogu i sretnomu povratku kući. Često, veoma često sjećam se s dr. Stanjkom na vas«. — Vacl. Hanka g. 1847 šalje Vrazu željene spise i knjige iz Moskve poslane zanj od Sreznjevskoga (koje posredničtvo obavljaju kroz godine takodjer Šafarik i ostali); prosi ga za njegov prevod kraljodvorskoga rukopisa za svoje poliglotno izdanje. — Fr. Palacky (g. 1846): »Žalim na neslogu kod vas. Stari je to grieh svih Slavena, da nigdje dugo nemožemo obastati u slogi i jedinstvu. U gosp. Gaja ja samo toga nehvalim, što on za dobri cilj hoće i zla sredstva rabiti. Takov posao, mislim, treba da ostavimo neprijateljem našim; ma da on časovito i koristio, ali nemezis naskoro dodje. . . . O vjernoj ljubavi i prijateljstvu, koje mi u Českoj svi naprama Slavenom ilirskim gojimo, mogli ste se vi sami, mili prijatelju, za boravka svoga ovdje osvjedočiti«.

Na ruskom jeziku ima Vraz tri veoma prijateljna dopisnika. Dubrowski, urednik Dennice, u Varšavi književnoga lista za rusku i poljsku književnost, dopisuje s Vrazom (9 listova) veoma prijazno i srdačno od god. 1842—1847; u svojem časopisu tiska Vrazova izvješća o ilirskoj književnosti, koje napredku se on veoma raduje, a šalje njemu obširne članke o ruskoj i poljskoj

literaturi. Vraz je od njih samo za II i III svezak Kola nješto upotriebio; većine pak nije priobćio, valjda za to, što Kolo u god. 1843—1847 nije izlazilo. — I Bodjanski, poslie proslavljeni slavista, piše Vrazu vrlo ljubezno iz Poznanja g. 1842, a pak iz Moskve god. 1843 i 1844. Iz obširna ova dva zadnja pisma budi spomenuto, da on od Vraza traži hrvatskih knjiga i za svoju sveslavensku sbirku pučkih pjesama primjeraka hrvatskih, kojih da u nijednoj sbirki dotadanjoj nema, i da Vukovim načinom pobija Vrazov pismom razloženi nazor o tom, što je hrvatsko a što je srbsko. — Najsrdačnije prijateljstvo prama Vrazu pokazuje Izmail Sreznjevski, glasoviti slavista, u svojih obširnih i mnogih dopisih god. 1841 i 1842. Kud putuje, misli o Vrazovu Kolu, sabire mu predbrojnike, razpačava njegova i druga ilirska djela, šalje za Kolo književne viesti s kratkimi ocjenami (tiskane su mnoge u Kolu), i u obće goji prama Vrazu i njegovu družtvu, najpače prama Krizmaniću i Štauduarovim najljubeznija čuvstva. Iz obilja njegovih zanimivih crtica budi priobćeno samo nješto, što se tiče protivštine Srbâ proti ilirstvu. »Samo to nije dobro, što svuda na mojem putu iz Zagreba u Peštu preko Slavonije, Sriema, Srbije, Bačke, svuda sam vidio u slogi neslogu, ili, da jasnije kažem, što Srblji pravoslavnog zakona (sic!) neće nipošto znati za ilirstvo, smatrajući je kano tudje, kano izključivo rimokatoličko. Koliko puta sam govorio, da ja, makar i jesam Rus i pravoslavni, bio sam primljen u družtvu

ilirskom kao da bi bio rodjen Ilir — zabadava! Moram da ti kažem: oni, Srblji, kao pravoslavni, mogu se bojati katolicizma rimskog ne samo iz obzira religijnog, nego i iz obzira narodnosti. Moraš svuda, gdje je moguće, upotrebljavati imena srbsko i hrvatsko, predstaviti, da ilirstvo neće da ništi narodno ime, već da sjedini u jedno članove jednoga tiela, prikazati, da su Srbi i Hrvati svagda bili jedno, samo se dielili imenom. Sve ovo ti moraš, za to što možeš, a možeš za to, što i sam tako misliš — (je li?) Molim te, radi i uzbudjuj raditi u smislu sloge. Neznam što će biti od moga moljenja ovdje u Pešti, u Biogradu, u Zemunu itd. Svuda sam Srblje molio, da proti Ilirom nepišu«.

Hrvatskih dopisa Vrazu ima toliko, da bi sama imena dopisnika zapremila više strana. Tu su malne svi tadanji hrvatski književnici i mnogo inih rodoljubnih osoba: tu se očituje, koliko je Vraz prijatelja i štovatelja po svih hrvatskih krajih imao, koliko je mladih ljudi na književni rad pobudio ili u njem rukovodio. Ostaje budućnosti, da se iz tih dopisa, medju kojimi ima velezanimivih, vjekopis Vrazov i karakteristika one dobe popuni. Medju timi dopisnici nemanjkaju slavni Bošnjaci Franjo Jukić i Grgo Martić, koji svom dušom prijanjaju i rade za ilirski pokret i za njegovo središte, hrvatski Zagreb. Od svih tih dopisa navesti ćemo dolje samo nješto iz jednoga pisma gosp. Nauma Malina, koji je već od god. 1837 iz Praga kao pravoslovac s Vrazom prijateljski o knji-

ževnih stvarih dopisivati počeo Iz srbskih đopisa spomenut ćemo samo nješto, da se vidi, kako su Srbi radili prama ilirskoj ideji. I sam dr. Petar Joanović, urednik Bačke vile, iskren prijatelj ilirstva, podupiran Vrazom i Babukićem i drugimi iz Zagreba prilozî za svoj časopis, mora u svojih dopisih Vrazu god. 1840—1842 očitovati: »Uvjereni budite, da vaše trude i podvige za literaturu ilirsku i ovdje mnogi visoko ciene. Jedna je samo prepona, što kirilskimi pismeni nije pisano. . . . Drugi svezak Bačke vile mislim da je već do vas prispio, i nadam se, da će svesrdnije tamo primljen biti, nego u Biogradu i Pešti. Bonarum rationum inopes fato turcico et anatematibus pugnant inermes adversarii!« — Dr. Jovan Subotić, urednik Srbskoga ljetopisa, iz Pešte god. 1842 piše Vrazu: »U I. častici Srbskog ljetopisa za godinu 1842 naići ćete na rubriku: književstvo serbsko: i tu ćete naći uz Beogradske Novine i Ilirsku Danicu, jedno pored drugoga u bratskoj slogi i ljubovi. Tu rubriku za cielo vrieme mogredničtva kanim pridržati, te i naše knjige iz kirilske strane i one iz latinske javljati sve od novijeg našeg u toj azbuki književnog života. Vi vidite, da je moje teženje dve te naše literature, strane sebi, što većma približiti i njihovo jedinstvo duhovno i očima čitatelja naših predstaviti«, (t. j. pod skupnom rubrikom: serbska književnost), »a od kakve je to i za samo na obe strane našeg naroda oduševljenje spram narodnosti i narodnog jedinstva koristi, to vama razčlanjevati

nuždno nije«. To je doista jasan odgovor na ilirstvo Hrvatâ i Slovenacâ. — Miloš Popović god. 1842 iz Novoga Sada: »Stupit ću u redakciju Skoroteče u Pešti, i tu ću svojimi članci postiditi gosp. Babukića za njegove rieči, da sam ja neprijatelj sloge ilirske. Vidit će se iz listova Skoroteče, da sam ja vjera, a nevjeru, čini mi se, vi u Zagrebu u sriedi vašoj gojite«. Iste godine iz Pešte kao urednik Skoroteče: »Viču na mene, da u pisanju šoketam. Iz ovih uzroka moram i ilirsko ime izbjegavati. Doći će vrieme, kad ćemo očito smjeti govoriti. Nek mi neprime dakle za zlo braća zagrebačka, što njihove stvari pod ime srbsko stavljam; ševrdati moramo«. I to je jasno. Evo još navod iz pisma Malinova Vrazu god. 1839 iz Beča: »Bio sam prisutan, kad je gosp. Vuk vaše pismo na glas pročitao. Koliko sam ja iz govora gosp. Vuka a po tom iz govora drugih ljudi čuo i razumiti morao, to gosp. Vuk samo za svoju granu Ilirâ živi, a druge sve prezire: on je Srb, i njegova najveća želja jest, sve Ilire posrbiti. O tom smo se ovdi osvjedočili, gdi je jednoga Dubrovčanina na taj krivi i nevaljani put hotio navesti. Ali ilirsko čestito srdce našeg prijatelja odbaci krepko taj povod i to nepravedno vozbudjavanje. Mi svi ovdi veoma razveseljeni bismo, čujući tako liep ponos našeg srodnika«.

VII.

Još ćemo progovoriti nješto o ljepoti i značaju Vrazovih pjesama, poglavito o Djulabijah,

kojih kompozicija, sadržaj i slog potrebuju da se objasne. U Djulabijah ima više pojedinih mjesta, koja su na prvi mah nerazumljiva, a ciele Djulabije pričinjaju se na prvi mah kao da su bez nutarnjega saveza nanizane pojedine pjesmice, samo onako slučajno sastavljene. Ali kad proniknemo u život Vrazov, te po tom i po psihologičnih i estetičkih pogledih pomno razmotrimo slied pjesmicâ, od kojih su sastavljene Djulabije, onda nam nerazumljive pojedinosti postanu jasne i ukažu nam se Djulabije krasnom cjelinom savezne kompozicije, i to tako naravitom i neprisiljenom cjelinom, da o jedinstvenoj svezi Djulabijâ nemožemo ni časa dulje dvojiti. Djulabije su pjesnički dnevnik, pjesnički samovjekopis Vrazov; pjesnički velim, ne prozaički, to jest nebilježi on svakdanje sitne dogodjaje, nego samo najvišje i najsilnije pojave svoga duševnoga života, svoja najljepša čuvstva za d r a g u i svoja najljepša čuvstva za d o m o v i n u. Razvitak njegovih čuvstva ljubavnih i domoljubnih: to je sadržaj Djulabija. I kako u sbiljnom životu Vrazovu ima jedinstvena sveza u razvitku i onih i ovih čuvstva; kako njegov život za mladosti i za muževne dobe sav je izcrpljen polom u ljubavi polom u rodoljubju; kako od godine 1836, kada je zarodak Djulabijam, j e d a n ženski uzor sve do kraja izpunja njegovu dušu, a isto tako od god. 1835 j e d a n te isti patriotički uzor dosljedno se razvija u njegovu duhu: tako se jedinstvena sveza i savezna uzporedjenost ljubavnih pjesmica s rodoljubnimi prikazuje u Dju-

labijah. U glavnom jesu sbilja njegova čuvstva nastajala onim sliedom, kako su u pjesmicah poredana, poimence četiri glavna momenta u razvitku njegove ljubavi sliedila su kako sliede njihove prikaze u četiri diela Djulabijâ, a i prikaze rodoljubja u II dielu ranije su (iz godine 1837) od onih u III, pošto su ove tek povodom njegova puta po Koruškoj i Kranjskoj god. 1841 mogle biti pisane, one pak u IV dielu neće biti nastale podaleko od god. 1848. Nu napisane nisu morale biti sve pjesmice ovim kronologičkim redom; pjesnik, kako o sebi kazuje Göthe, često istom poslie mnogo godina napiše pjesmu o čuvstvih svojih njekadanjih nu još uviek u uspomeni živih, a tako i kod Vraza kronologički slied njegovih pjesmica u Djulabijah nemora se svigdje posve slagati sa kronologičkim sliedom njegovih čuvstva. S toga vidimo, da je Vraz u prvi svoj osnov Djulabijâ, kakov se pokazuje najprije u pjesmicah priobćenih u Danici god. 1837 i 1839, umetao nove pjesmice za prvo izdanje Djulabija god. 1840, a poslie god. 1840 u ovo opet je umetao pjesmice nove na raznih mjestih prvoga i drugoga diela, te se može reći, da je sve do smrti radio na popravljanju i razširivanju od ta dva diela i na izradjivanju trećega i četvrtoga diela. Naravski je i to, da je Vraz kadšto jedno te isto čuvstvo prikazao u više raznih pjesmica, uzimljuć svaki put drugačije pobude i slike iz prirode, ili pak radi sličnosti čuvstva u razno doba ponavlja se na raznih mjestih Djulabijâ pjesmica slična, reć bi ista uz njeke

samo promjene; s toga se i može po gdjekoja pjesmica izpustiti bez uštrba za cjelinu. Evo u toliko manjka u Djulabijah strogi savezni napredak, kakov je za epsku i dramsku pjesan; ta Djulabije su lirske pjesmice, a i u pojedinoj lirskoj pjesmici dopušteni su lirski skokovi i druge nesaveznosti, sloboštine, dolikujuće lirskomu čuvstvu. Uza sve to ipak razsudni i čuvstveni čitalac, ako pozna život Vrazov, opažati će saveznost i jedinstvo cielih Djulabija, te će mu milina pojedinih pjesmica još veća sinuti u krasnom skladoglasju cjeline, koja je pjesnički krasni izraz skladnoga, plemenitoga života Vrazova. Pjesnik je donjekle sam naznačio tu jedinstvenost. Sva četiri diela počima malne jednakom kiticom; tako je u mnogih narodnih lirskih pjesmah, da višekitična pjesma ima u svakoj kitici jednak ili sličan početak; isto je Vraz našao u po kojoj umjetnoj slavenskoj baladi n. pr. u jednoj Mickiewiczevoj, koju je preveo, pak isto je on učinio u svojoj baladi »Troje proljeće« (vidj str. 185). Takovom istotom ili sličnostju početka u sva četiri diela Djulabijâ pjesnik je nutarnje jedinstvo ciele povorke pjesmica naznačio. On je to naznačio i tim, što je u svakom dielu brojevî obilježio neprekidan slied dvokitica. Ali tim, što je svaku dvokiticu, sastojeću od dvie četveroredne kitice, označio posebice i odlučio ju od sliedeće, tim je zaveo nepomna čitaoca na misao, da je svaka dvokitica samostalna pjesmica. Komu se ovako pričini, taj neće opaziti saveza i jedinstva u Djulabijah. Ali samostalnost svake

*

dvokitice samo je prividna. Ima doduše u prva tri diela gdjekoja dvokitica, koja je podpuna pjesmica sama sobom; ali većinom tvori po više dvokitica, kadšto pak tvori veoma mnogo dvokitica jednu saveznu pjesmu; tê omanje relativne cjeline označene su prviput u ovom izdanju; — možda je ta oznaka gdje i gdje prieporna, ali većinom je bezdvojbeno valjana. Pjesnik nije mogao sva svoja sljedujuća čuvstva ljubavi i rodoljubja siliti na isti kalup, t. j. na obseg jedne dvokitice. Kako su ta čuvstva bivala sadržajem i razmahom razna, tako ih je on sad u manju sad u veću cjelinu dvokiticâ izrazivao, te nalazimo u Djulabijah razne cjeline pjesamske: sad popjevčice kratke, sad elegije, sad ode, sad himne; dakako te razlike stoje u sadržaju i u veličini cjeline ne u metričkom obliku kitice, koji je uviek jedan te isti. Ali razlika stoji i u nutarnjem obliku pjesničkoga izraza, koji će se i retorički, deklamacijom, razan očitovati, kako je sadržaj i razmah čuvstveni razan: sad nježan i uzahan, kratkorjek, sad silan, uzvišen, ratoboran, bujan i obilan. Isti metrički kalup kratke kitice narodne, kakova je poljski krakowiak a nalazi se i u českoj, slovačkoj i našoj pučkoj poeziji, mogao je pjesnik pridržavati diljem Djulabijâ kao vanjski znak jedinstva, a ipak mu je ostajala sloboda za ritmičku mienu, a osobito za odsiecanje ili preplitanje, prelievanje stihova, i tim je mogao različitim čuvstvom podati raznoličan ritmički i retorički izraz uza svu jednakost kitičnoga oblika. Na sličan način rabio je Kollár u Slave kćeri sonet; ali Vrazu

je kitica narodna mnogo više slobode dopuštala no Kolláru sonet, te je jamačno i s toga naš pjesnik volio ići tragom narodne, prirodne, nego li tragom tudje, umjetne poezije. Razgledajmo sad pobliže Djulabije u njihovoj krasnoj kompoziciji i krasnih pojedinostih, koje sastavljaju jedini u našoj literaturi ovakov vienac, vienac i dragoj i domovini.

Prvi dio sav je posvećen dragoj; o domovini tek se slab glasak javlja. Pjesnik pjeva, kako je prvi put vidio krasoticu »u bielom gradu sried zemlje slovinske« (to jest u Samoboru) i za uviek ju zamilovao. Uviek samo na nju misli, u sebi krije svoju sladku tajnu, ali kako pticu ševu, što se u nebo krije, pjesme odaju, tako i on ime drage u pjesme skriva, ali pjesme viču: »Ljubice, Ljubice!« U kratkih sličicah prikazuje njezine dražesti, medju kojimi je i »čar rieči slovinskih«, i svoj nepokoj od ljubavi, s koje sad čezne vas rajskom slastju, a sad u jada moru tone. Za tim sastavlja cjelovitu sliku njezinih dražesti i moli ju, da mu ljubav ljubavju odvrati. U velikoj je tuzi, što ga ona bježi, a on svedj za njom nosi kitu ružmarina i jabuke rumene, znakove ljubavi: ove pjesme svoje Djulabije; on ih svedj pred nju prosipa bez pokoja, nebili se prignula za njimi ponosita krasotica. Pjeva svoje težke jade, što ga neuslišava draga, pak mu još i zabranjuje misliti na nju i slaviti ju u pjesmah; ali on zabrane poslušati nemože: kako se o slavulju kaže, da čitavu noć pjeva dok mu kap krvi iz kljuna neudari, tako bi

on, da izpjeva svu svoju ljubav, htio i zadnju kaplju krvi svoje dati. Boli su njegove tolike, da kad bi ona htjela čuti cviel njegova srdca, njezino bi kameno srdce puklo. Već nemože podnositi ljubavne boli, hoće se oteti dragoj, i ostavlja ju, veseo kao da se je oslobodio, ali se vara: opet se mora vraćati k njoj, nekidljivimi verigami pripet k njojzi. Sad se ona odvraća i krije od njega; zastire si lice koprenicom, a on će: »tebi se ja molim, tanka koprenice, ti od moga neba krasna stražarice, odvini se, pokaži mi moju zoru, moj bieli danak«. Ona obara oči pred njim, a on: »taj predivni zastor, duge trepavice, oj digni ga, digni, krasna golubice, da bar jedan zračak pred vrata mi sine, srdce da utješi, tuga da ga mine«. Iz crnih njezinih očiju, kojih on nemože prestati gledajuć, pije smrt kao iz nalipa, ali makar mu je i mrieti, on ih neprestaje gledati; sladka će mu biti smrt, jer »nosila mrtvačka bit će mu njezine biele ruke«: Napokon ga je draga uslišala; taj trenutak prekrasno slavi pjesnik: one tri suze njezine, koje su mu prve očitovale njezinu ljubav, rad bi on pjevat od jutra do mraka, pretvoriv se u slavulja u grmu skrivena; ali neće on samo tako skrovno svoju divnu sreću uživati, nego diže one tri suze na nebo kao tri zviezde, da budu za uviek svim slovienskim zaljubljenikom svjetila ljubavi, provodilje k sreći ljubavnoj. U kratkih nježnih sličicah prikazuje prvu svoju sreću: prvi njezin cjelov, prvi spoj njezine duše s njegovom, prvu njezinu nevinu pjesmicu njemu o ljubavi, prvi njihov domje-

nak, gdje jedno drugomu izkazuje, da se ljube. Neumire on sada, kako prije, od njezinih očiju, nego oživljuje; čar njezin toliko ga osvaja, da je sad njemu kriti oči od nje, kako je prije ona svoje krila od njega. Sad u povećoj pjesmi uzvišena poleta prikazuje njezino biće, ali inače nego prije, dok ju je bez odziva ljubio: neprikazuje vanjskoga čara njezinih dražesti nego duševnu im vriednost. Draga mu je cieli sviet; sve, za čim se je ikad njegov duh zanosio, sve to a još ljepše nalazi u njezinoj ljubavi. I budući slavni vjekovi Slavije, i prošlo veličje Rima, i uzori ženski grčke poezije, i ono sunce, s koga egipatski Memnonov kip zvoni, i čarobni vilinski vrti, i sveti iztočni gaji s rajskimi pticami: sve je to udruženo u njoj, i još krasnije, te u toj tolikoj njezinoj uzoritosti boravi njegova duša i pjevajuć gine ko rajska ptica u svetom gaju. S ove visine, gdje mu je draga najuzvišenijim predmetom na svietu, zamjenom svega najveličajnijega u svietu na toliko, da misleć na njezinu ljubav sasvim zaboravlja i na domovinu, na budućnost Slavije, spušta se pjesnik u milinje zemaljsko: prikazuje dražestnu mienu držanja dragina prama sebi. Sad mu je prijazna, sad neprijazna, ali svedjer mu je draga, svedjer ju ljubi, svedjer mu je ona angjeo ljubeznjivi. Dà, ona u svojoj čistoj nevinosti pravi je angjeo, koji je sišao s neba i podobu zemaljsku primio; dok ona ostaje na zemlji, neka mu bude draga, a kad se vrati u raj, neka mu bude zaštitnica molitvom svojom. Ali nuto n j e m u je o s t a v l j a t i raj, dieliti

se od drage i u daljinu poći. Oprašta se od nje, ostavljajuć joj svu poeziju srdca svoga za zaštitu, za sreću, i vječnu joj vjeru obričući. Brod ga preváža preko rieke (Save), izmiče mu mili dragin kraj. Ćutio je slast ljubavi, sad ćuti gorčinu ljubavi.

Drugi dio. Pjesnik sad boravi „onkraj Ilirije", u tudjini čezne za dragom. Rad bi se ušutkati varkom, da je neljubi, ali srdce mu svedj teži k njoj ko rieka k moru, i jadno vene. Uviek mu je ona na misli i prošasta sreća „sav raj na zemlji". Svraća na domorodna čuvstva, ta on sad boravi u gradu još sada po imenu slavskom ali ponjemčenom (u Gradcu). Mati Slavija tuži, što su joj gradi nevjerni, sinovi odmetnici. Izčezlo je sveto slovo djedovâ iz slavskih gradova, u grobu ono sad spava; ali Slave sunce skoro će opet zasvietiti i opet će zidine zamnjeti slavskom rječju ko Memnonov stup. U domorodnom bolu svom saziva dragu u daljini, da mu bude tješiteljicom; tako je pjesnik ljubav i domoljubje spojio, te od sada, kako mu se u duši ta dva sveta čuvstva izmienjaju i pobudjuju, tako se u pjesmicah obadva uzpored razvijaju: čeznja za dragom dalekom i čeznja za boljom srećom domovine pogažene. Sve što vidi i misli, k dragoj ga odaljenoj vodi: ona je dakle duša čitavoga svieta. U spominjanju dražesti su mu njene i tuga i radost. Kad grlica i vjetrić na jug lieću, prosi ih, da mu budu dragoj glasnici njegove ljubavi; ali sretna priroda nezna i nemari za njegove glase. Ni ljudi nemare u tih ponjemčenih sielih; slovenskoga su lika, ali mu nerazumiju glasa:

tu mu se samo jeka oziva, kao jedina vila propaloga raja slovenskoga, a u luzih jedina kukavica, i ona jedina vila propaloga toga raja. Tako je sada; a njekoč, gdje eno gleda na jugu goru Plač, zadnju sad granicu Slovenaca prama sjeveru, bila je i preko gore amo slovenska postojbina, ali su njemačke okrutne čete što pomorile što iztjerale dalje na jug djecu Slave ni krivu ni dužnu: sloboda i pravica od Slave je odvratila lice. Tako on dvoje jade na srdcu nosi: od ljubavi za dragu daleku, i od ljubavi za domovinu nesretnu; on si je želio samo sreću s dragom u ljubavi, ali nebo ga je učinilo, mjesto sretnim ljubavnikom, pjesnikom nesrećne ljubavi i nesrećne domovine. Opet ptice putuju s proljeća na jug za tri gore i tri rieke (Muru, Dravu, Savu), onamo i njega zove jeka njegova raja: Ljubica; ali on mora ostajati s ove strane triju gora, triju rieka. Samo do u svoj zavičaj seoski na proljeće slazi (iz Gradca) pram jugu. Na proljeće mu se razcvjetava vrtić pri domu, a i vrtić u srdcu već sav cvate cviećem ljubavi i čeznuća; oj da bi draga ugledala taj vrtić u srdcu njegovu, ali on joj može samo po suncu pozdrav poslati: nebo i zemlja razstavlja ga od nje. Boraveći u zavičaju, izvodi sad dvie krasne slike njegove: u prvoj prikazuje zavičaj kao upokojno utočište svoje tužne ljubavi, u drugoj kao sveto središte svoga rodoljubja; prva slika smjera k dragoj, druga k domovini. Prva (u dvokiticah 46—52) krasna je elegija. Vidi opet zeleni gaj pri svom domu, razcviljen pada mu na krila, nebi li mu

rane ohladila. Cvjetokitnoj lipi, punokosoj brezi, tankostrukim topolom, drobnim ptičicam posestrimam svojim tuži svoje jade i prosi utjehe. Krasnim okretom završuje elegiju upokojen: ipak je on rajski sretan, jer glas „Ljubica“ njegov je svedjer glas, dočim slaviću u tom gaju manjka jedini taj glas, koji bi ga u raj uznio. Ona druga, sad sliedeća cjelina (dvokitice 53—98) jest kao patriotična oda na slovenski Štajer. Prekrasna ta cjelina sastavljena je od jasno razlučenih česti. Najprije (53—61) prikazuje u divnom vidiku s brda Jeruzalima (blizu rodne svoje kuće) one gore, koje obrubljuju slovenski Štajer, te ga na sjever od njemačkih i žalibog već ponjemčenih krajeva diele, a na jug s bratskimi Hrvati spajaju na obranu složnu; dalje (62—69) prikazuje u tom okviru gorja uhvaćeni krasni kip zavičaja, dole i brdašca, i sela sladkih slovenskih imena, od kojih najpače „Radoslavci“ spominju na davno doba slobode slavenske, sad zaboravljeno; ali visoka pjesma domaćega pjesnika neka oživi to doba, neka pjesnik kao prorok narodni probudi iza sna spavajući puk. Nu (69—75) već sada se tu glase divne pjesmice pučke, od djevojaka slovenskih toli krasnih, da im na ljepoti u svietu ravnih nema: nema slasti na svietu ravne onoj, koja je u govoru, ljubavi, i pjesmi ljubavnoj ili pobožnoj slovenske djevojke u ovom zavičaju pjesnikovu. Koli je sretan pjesnik, da se je usred njih rodio te je njihove pjesme slušao od kolievke svoje, kojoj su one bile „krotke grlice“; za to im

želi svaku sreću i najpače da bi ih angjeo štitom narodnosti čuvao te bi one uviek ostale slovenskimi vilami ovoga kraja; ali i kolike da su zatravne dražesti njihove, njegova srdca neosvojiše, jer već je ono izpunjeno jedinom dragom, tamo u daljini, u Hrvatskoj. Sjajnu sliku svoga zavičaja kao njeke blažene Arkadije završuje riečmi, da je to raj prirodni, kojim bog hoće Slovencu vraćati izgubljeni raj slobode. Zatim (76—97) prelazeć na vidik u daljinu na sjevero-zapad i sjevero-iztok po slovenskom Štajeru, zaustavlja se kod njekoliko znamenitih i u raznom to duševnom to ratničkom pogledu značajnih mjesta. Eno u »tri turnja« slavi kolievku umnika sveslavskoga, koji leteć po svih slavskih krajih bere vience za hram majke Slave: tim misli slavna slavistu, komu je ondje rodjaj. A eno na sjevero-iztoku u dnu murskoga polja mjesto Tiva t. j. Vržje, dično, što je njekoč Magjare odbilo, i što su njegovi i okolni junaci u boju svjetskoga značaja kod Huma pobjedu odlučili — ali ne na slavu i sreću, nego za robstvo sebi. Ova jedna sgoda u prošlosti, gdje se je junačtvo samih slovenskih Štajeraca pokazalo, uzvodi pjesnika na vidik prošlosti svega Slavenstva, koje je »triput krvju svojom sviet spasilo, a zato taj neharni sviet diže ruke na pogrdu Slave svete«. Ali iza progona toga pjesnik vidi sretniju budućnost: »srušit će se krvavi žrtvenik svieta, i dignut će se vječni hrami i Bogu i Slavi«. A sad, steruć pogled po cielom slovenskom murskom polju, u kratko prikazuje, što je narod njegov u

prošlosti trpio od divljih naroda, redom od Huna, Avara, Magjara, Turčina, pa opet u najnovije doba kako se Magjar, pošto su mu turski bies odbiti pomogli Slaveni, diže na iste Slavene kao najljući im dušmanin. Zato završuje pjesnik (u 97, 98) bojnom pjesmom hrvatskoga Ilira, koja se svršava vedrom nadom: »sginut će taj čopor, ko kip grozna sanka od blagog svanutka luči — biela danka«. Krasna je doista kompozicija ove reć bi ode na slovenski Štajer: u sredinu izmedj slike prirodnoga veličja okolnih gorâ, toga na sjever proti Niemcem branika a na jug s Hrvati saveznog mosta, te izmedju veličajne slike mučeničke i junačke prošlosti Slovenaca i svih Slavena, koja prošlost sadašnjike, i velikim pjesnikom i velikim učenjakom u ovom slovenskom kraju niklim probudjene, poziva na junački boj za bolju budućnost, u sredinu, velim, izmedj te dvie veličajne slike metnuo je pjesnik vedru i sjajnu idilu svoga rodnoga kraja, kojega prirodnim dražestim i pučkim pjesmam ima on zahvaliti biće svoje pjesničke duše. Dvokitice 99—124 sve su opet namienjene dragoj. Do 113 ima više popjevčica to sjetnijih to vedrijih, po mieni pjesnikovih čuvstva; sad ga osvaja čeznja za dragom, sad motreć sreću ljubavi u tihoj prirodi oko sebe sjetan se spominje svoje davne sreće, sad se tješi nadom u vjernu ljubav draginu, te si stvara divnu sliku njezinih dražesti. Pjesničke sličice u tih pjesmicah crpljene su iz prirode, i to upravo iz prirode na domu Vrazovu, gdje su bez dvojbe ove pjesme i spje-

vane; zato one i glase posve na pučku: u seoskoj zabiti pjesnik umjetni sasvim postaje prirodan, priprost pjevalac. Samo zadnja pjesmica (109 do 112), premda ima i pučkih pobuda, ipak je uzvedena u visinu umjetne poezije; pjesnik naime izvodeć sliku svoje drage stvara od nje Rafaelsku madonu. Konac je ovomu dielu u saveznoj cjelini 113—124. Pjesnik šalje svoje Djulabije dragoj, kojoj »prstena dat nesmi«, kaže neodoljive povode u svom srdcu, što je te pjesme spjevao njoj, zariče joj svoju, makar i beznadnu, ipak vječnu ljubav. Odpremajuć pjesme »svojimi suzami kupane, svojim srdcem sagrievane« u sviet, naredjuje im, neka svakoga rodoljuba milo pozdrave (jer su polovicom rodoljubnoga smjera), a zatim neka se iz svieta vrate na krilo Ljubice i tu pokoj svoj nadju, odakle im je i izvor bio. Tim završetkom pjesnik opominje na istu misao, koju bješe već u I 36—37 kao za uvodnu izpriku svojim pjesmam izrekao, neka najme Ljubica pjesme ove milo prigrli na svoje krilo kao majka djecu.

Ovako su završivale Djulabije u prvom izdanju god. 1840, imajuć samo I i II dio. Nu ovakov završetak nije bio podpun: niti glede domovine niti glede drage. Dosad je samo Štajer slovenski prikazan i uspomena prošlosti slavenske; još manjka slovenska Koruška i Kranjska, manjka izrazitija crta o novoj silnoj ilirskoj ideji, koja pripravlja budućnost za sav jug slavenski: evo to nalazimo u III dielu. U pjesmah dragoj prikazivanje pjesnikova čeznuća iz daljine za dragom, premda je

on pri izdanju god. 1841 nastojao prikriti manjak pravoga završetka, ipak nezavršuje pravo ljubavni odnošaj dvoje dragih ; a naposeb niti u sbiljnom životu Vrazovu nije ta njegova ljubav ovako završila. Ljubica se je vjenčala za drugoga: evo motiva za nova čuvstva nesretnoga ljubavnika, i eno ta su izpjevana u III dielu. Za života Ljubičina tankoćutni, plemeniti pjesnik nije htio ni mogao ovu dobu svoje ljubavi pjesmami izpjevanu iznieti na vidik svieta, pače on tih pjesama nije ni poslie njezine smrti izdavao: one su tiskane tek poslie njegove smrti. Ljubica se je vjenčala g. 1839, dakle bi već, po vremenu, mogla u II dielu izašlom god. 1841 biti opjevana ta treća već za uviek beznadna doba njegove ljubavi. Ali pjesnik toga nije htio učiniti; dvojimo, da je i gdje u II dielu i s daleka natuknuta njegova bol s udaje dragine, u riečih, kao što su »nebo i zemlja nas razstavlja«, »prstena dati ti nesmiem«. Tek u III dielu to je prikazano. Nu njekoje pjesmice ovoga diela mogao je pjesnik napisati već u godinah 1839—1840, samo ih nije na vidik iznositi, u izdanje god. 1840 uvrstiti mogao; naravski je, da je čuvstva u tih pjesmah o dragoj u III dielu prikazana proćutio već u onih godinah (1839—1840), ali izraziti ih u pjesmah mogao je tek mnogu godinu poslie, a nije morao odmah, čim su im sbiljne pobude nastale. To je sve valjalo iztaknuti, da se nepodvoji o saveznom napredku i jedinstvu Djulabijah u sadanjem im obliku od četiri diela; a glede tankoćutnosti pjesnikove i idejalnosti njegova odnošaja

naprama sbiljnoj Ljubici već je bila riječ sprieda u životopisu njegovu.

Treći dio. Dvokitice 1—34 namienjene su dragoj, 35—78 izmjenice domovini, zavičaju i dragoj, a 79—130 sve domovini. U slovinskom gradu, komu je ime po carstvu Lelje (to je Ljubljana) sad boravi drhćuć duša pjesnikova, jer je sad draga njegova u tom gradu (Ljubica udav se otišla je prvu godinu u Ljubljanu). Pjesnik je to slutio iz poja žutovoljke: »nikad tvoja biti neće«, a zatim bjelokrila ptica, padši mu na prozor u zoru, izpjevala mu je strašnu viest, kako se je draga udala za drugoga. U pjesmicah priprostih na pučku tuži on svoju težku tugu. Sjeća se na svoju nekadanju sreću u sadanjoj nesreći. Slika si opet njezine dražesti, kakove bijahu mile njemu, da sada to više gorčinu svoje biede ćuti. Strašna je ta bieda; za uviek su mu vrata u raj, koji je njegov bio, zatvorena, ljubav mu je cvieće sipala pred noge, sad mora križ svoj na Golgotu nesti, sad mu je sbiljni život sama bol. Tim je pripravljena krasna alegorija u dvokiticah 20—34. Iz sbiljnoga svieta, gdje je zanj sama bol, utiče se u sviet idealni, koji mu fantazija stvara, oživljujuć prošlost i pretvarajuć ju u sadanjost; u tom svietu on će od sad živjeti, dok se neprene, a kad se prene, umrieti će. U sreći (I i II) bila mu je draga cio sviet, i duša svieta; sad, izgubiv nju, njegov sviet može biti samo sjena, san pjesnički. I ono je bio san (u I, 63—74), kadno si je on sve divote i velebnosti svieta fantazijom utvarao

u dragoj, koja ga ljubi; ali to je bio sretan, sjajan san, koji je pjesniku bio živom istinom, a naprotiv sadanji mu san pusti je san, a evo kakov je. Sried mora divan je otok, oko njega i u njem svi prirodni čari: vilinski otok. Na njem sried cvieća mramorni je stanak; k njemu duša pjesnikova, voleći ga od najsjajnijeg dvora, često dolazi, ko što roblje po okrepu dolazi k studencu: u tom je stanku „njegove ljubavi kolievka i groblje". To jest: pjesnik živi samo u svietu poezije, i u spominjanju; a spominjanje, kad je odlučeno od sve sbilje, kad je ugasla sva svjetlost žive jave, oživljuje svu prošlost, uzkrisuje ju u sadanjost, kao da mrtvi u polnoćnoj tišini iz groba ustaju. Tako uzkrsne iz prošlosti najprije prva dragina rieč ljubavi, pak tihi i nježni domjenci njegovi s njom, pak suze radosti i nade, a napokon vjera njezina njemu dana; toj je „najmučniji uzkrs, ona stenjuć puze po zemljici hladnoj". I kad tako sve, što je bilo, u uspomeni pjesnikovoj opet oživi, kao da je sada: u milovanju traju čase on i draga ko u vilinskom raju. Ali kad se prene iz spominjanja, i vrati se u sbilju, u javu: sve opet propada u dno prošlosti, kako dusi jutrom padaju natrag u grobove. Nesretni ljubovnik kao pjesnik već se je iztužio, sad će kao č o v j e k protužiti, i zadnje sile skupiv poletiti k zapadu, „gdje na tudjem spava golubica krilu", a on će da pred njom „srne, klone, pane, i razmine u cvielu". Zato pjesnik u 35—40 naredjuje, kakov si želi grob; to je prekrasna pjesma, spajajuć prenježne

pučke motive s veličajnimi umjetničkimi, izcrpljujuć glavna obilježja bića Vrazova i ujedno podavajuć kao u oporuci pjesnikovoj program pjesničke škole, kakova bi imala za dobro naroda našega biti. Na jugu želi biti zakopan (po vjekopisu str. XLV : u Hrvatskoj); »na jugu tamo stoji polje, na polju brežuljak, na brežuljku lipa, na lipi slavuljak«. Tu mu ima biti grob, da može slušati pjesmu slavulja, šapat lišća i »glas želelicâ, kad prolaze kući«. To je prekrasno; zanosi na pučku (osobito malorusku), a ujedno preliepo izražuje jednu crtu bića pjesnikova: on je bio ljubitelj prirode, a najpače ljubitelj svoga puka i njegovih pjesama, kojih je zanosnom ljubavju od mladosti sabirao. Dalje želi: »do mene položte još i mač dno groba, da se mača hvatit mogu u ono doba, kada duhne vjetar i braću misao jedna složi, da se otresu robovanja biedna«. Tim je druga crta bića pjesnikova krasno izražena; on je mogao samo duhom boriti se za svoj narod, ali je žudio za dobom, da bi se borio i mačem. Nadalje: »nemećite mi na grob vienca slave, jer sam za života nosio najljepši vienac: vienac ljubavi«. To je treća i četvrta krasna crta bića Vrazova: nikad nije težio za slavom, jer je njegov život bio ljubav čista i žarka. A napokon hoće da mu bude nagrobni napis: »pjesnik, rajske ptice čujuć pienje milo, nij' ni osjetio težko ljetâ krilo«. To je peta crta Vrazova bića; biede života, koje nijednoga čovjeka pa ni njega nisu minule, snosio je muževno bez sdvajanja, jer je živio u idealih, i u

njih utjehu nalazio; istu misao samo drugimi riečmi kaže na koncu ove pjesme: »ostavì nas sreća, al nam ostà vjera«. To je zdravi, veli čovjek i pjesnik; takov je na sreću svoga naroda, a ne onakov s njemačkim »weltschmerzom«. Sdvajanje uništuje, a pjesnik ima kriepiti i uzdizati svoj narod. — Ali naš pjesnik još živi; i povraća se na prikazivanje čuvstva svojih, o kojih sad živi. Vidi dragu kao tudju ženu; njezine dražesti, njekoč njemu slast, sad su mu strašna muka: crni njezini prami zmije su, u srdce njegovo zagriznute, rieči trublja suda, pogledi striele, što ga zarobljuju te on do groba mora verige vući. Ali ne, nije ni sada draga takova, to mu se samo pričinja; ona je i sada krasna i nevina ko prije: »usta su joj puna božanskoga smieha, oči vedre, jasne, čiste i bez grieha«. To je krasno, plemenito; svu krivnju, što mu se draga sad drugačija prikazuje, odbija na sebe i na »zemlju«: »moja su usta niema, oči suzne — jer što nebo dadè, to mi zemlja uzè«. A što mu je nebo dalo, to on i sada, pošto mu je zemlja otela, smije svojatati te zove natrag dragu u raj ljubavi, da u njem do smrti borave; ta on nikad nemože iz okruga svoje ljubavi, on će uviek ostati u njem. Ipak kuša tu ljubav iz grudih svojih izagnati, ta srdce mu je već bólju posve iztrošeno: za tu ljubav već je mrtav; samo povratak k nevinoj ljubavi djetinstva, samo povratak k domu, gdje se je rodio, mogao bi ga još upokojiti: i za to se sad vraća u seoski mir rodne kuće svoje (dvokitice 47 do 59). Gleda opet mjesta svoga djetinstva i mla-

dosti, gdje mu je uz zibku sestrica (Anka) pjevala, gdje je čitao Omira, slušao piev seoskih djevojaka, gdje je svanulo čuvstvo slavenskoga rodoljubja u njem, gdje je prviput ljubio te mu je seoska draga u igri nevinoj metnula vienac na glavu. Ali uzalud u sebi oživljuje tu prvu idiličku mladost svoju: ni u njezinih uspomenah pokoja nenalazi; ta mladenački nepokoj bio ga je iz te seoske zabiti u sviet iztjerao, zalud mu je sad tu tražit pokoja. Dapače, tu ga istom stižu nove težke boli: »sviet me nerazumie u kraju ovomu, ah sad težko patim bez doma — u domu!« To je izjava gorke pjesnikove boli, što njeki mu zemljaci nerazumijahu njegova nastojanja i rada. Dakle ni tu nema mu utjehe. Sve je ipak u dragoj; u njoj je njegova sreća, pokoj, radost i sve nade, u nje mu je srdce zarobljeno: spasa, utočišta mu nema! Ali ipak voli, da je ljubio sretan ma i samo časak, no da bi bez ljubavi živio sto godina. Taj jasni časak dala mu je draga, — sad gine u mraku bezdanom. U toj podpunoj beznadici i očajanosti samo jedno biće moglo bi mu utjehe dati: majka. Dok je bio djetetom i mladićem, svud su ga majčine molitve pratile i štitile; ali sad je majka u grobu, utočišta mu nema! O, da opet na njezinu krilu može počivat, ko njekoč djetetom, minuli bi ga svi jadi! Tako je ova skupina (41—59) elegičnih pjesmica o zavičaju oprečna s onom sjajnom slikom zavičaja u I; ali ni ova elegična slika uspomenâ na mladost, osobito ukrašena svetom uspomenom na majku, nije mogla manjkati u pjesničkom samovjekopisu

*

Vrazovu. U 60—79 izmienjaju se elegična čuvstva ljubovnika s elegičnimi čuvstvi rodoljuba. Iz uspomenâ mladosti povraća se pjesnik opet k dragoj. Sad ga nada tješi, sad beznadje muči. Sviet će mu jednom morati vratit onu, koju mu je oteo »proti volji s gora«. Ipak samo njegova duša nenalazi prelaza preko Save, koju svaki drugi stvorak prieći može: nikad mu se nije više moći vratiti k dragoj i sdružiti se s njom. Može se vratiti samo kraju onomu, gdje je ona njekoč boravila, i gdje ju je prvi put vidio. Krasnom pjesmicom elegičnom (63—70) prikazuje, kako opet vidi taj kraj; razgledajuć se po njem, raduje se opet kao njekoč u prvoj sreći svojoj, tek se nakon sjeti, da je tu ne samo kolievka, nego i grob sreće njegove. »Gledam vas opeta, zdravo mi svedj bili, vi krajevi, meni i ljubavi mili! Oj zdravo mi bio, ti moj rajski sviete, gdje mi svanù sunce, i — sgasnù prije mete«. Pozdravlja izbu, vrata i prag, gdje je dragu prviput vidio, prozor, na kojem ju je pozdravljao, potočić, uz koji je kolo plesala, travnik, gdje je cvieće brala, prodolicu, gdje je jagode brao i vodu iz studenca crpio, brežuljak, gdje su seljanke pojuć žito plile, i jeku staroga grada (samoborskoga). Ali nje sad nema! Sve je sad inako! Isti je krasni kraj, ali nijednog cvietka sreće njemu tu nema, te se sám s tugami bez broja tuda šeće »ko po groblju djece Slava, mati moja«. Tako se tuga osobna i tuga obća domovinska svedjer napokon sastaju. Patriotična bol izvesti će pjesnika iz osobne, ljubavne boli, te će ovaj dio Djulabijâ

završiti pjesmami o domovini. (Da se u gornjoj elegiji ima misliti Samobor, nema dvojbe; pogriješno sam dakle napisao sprieda XXXVII, da bi se njeka mjesta u Djulabijah mogla ticati Dragojile. Nije tako; u Djulabijah nigdje nije p o s e s t r i m a pjesnikova Dragojila, nego je svud samo jedina d r a g a njegova: Ljubica.) Prije obsežnoga rodoljubnoga zaglavka još se izmienjaju kratke pjesmice sad dragoj sad domovini (od 71—78). Makar si dragu izbijao iz misli, ipak njezin lik svedj se vraća u njegovo srdce, na staro, vjerno mjesto svoje. Ali njega kako i sav narod zove »Slava gromoglasnom trubom« u boj, i to »s Velebita, Vitoša, Triglava«. Proti tri dušmana bije se junak, da spasi slobodu i slavu. Tako ovdje pjesnik razmiče prema II dielu svoju patriotičku misao; ovdje je sav jug slavenski na okupu u borbi proti sva tri glavna svoja dušmana, Turčinu, Niemcu i Magjaru. Još su tri pjesmice dragoj, (75—78) zadnje njoj živoj. Sve su priproste, pučkoga kroja, a za to tim bolje i istinitije izrazuju duboko ćućenje njegovo. Prva kaže: »Dok si moja bila, svako jutro ti donosih cjelov i niz jagodâ, a sad, kad mi te sviet uze, donosim ti kiticu cvieća a na njoj tri suze. Prva suza ti kaže: ljubih te njekada; druga tuži: ljubim te i sada; a treća prisiže: ljubit ću te, dušo, u vieke vjekova«. U drugoj pjesmi veli, da mu je za uvieke sunce zapalo, u trećoj, da je dragu izgubio za uviek. Tim je pjesnik završio razvoj svojih čuvstva prama živoj dragoj: izgubio ju je za uviek, ali je ipak

njegova ljubav za nju vječna. Zadovoljava li posve estetički i etički taj završetak ljubavnoga čuvstva? Možda bi još imala pridoći nova faza, gdje on za uviek stiče onu, koju toli čisto, žarko, vjerno za na vieke ljubi? Na to će nam odgovoriti zadnji, IV dio Djulabijâ. — Konac ovoga III diela tvore tri poveće patriotične pjesme. Prva pjesma (79 do 97) jest oda Iliriji. „Domovino moja, puna sjajnih zrakâ, majko sokolovâ, majko od junakâ! uviek sokolove sinke vid'la zdrave, nad tobom izašle zviezde, pune slave!" Pretrpila je od tudjinaca i nevriednih sinovâ izdajnikâ zla i tuge bez broja. Ali nije za to sdvojila, vjera će ju vodit opet k slavi i slobodi; ostala je čista, neoborena, kao svetica. Opet će biti sretna, sjajna, moćna, poklonit će joj se turski i sredovječni evropski silnici i vratiti joj staru svojinu njezinu. Dugo joj nedolazi dan spasa, još je svedj mučenica, još joj put do visokoga cilja dalek, mučan, krvav. Od umora klonula joj nebeska glava u rajski san. Netreba ga mutit, ona će se sama prenut, kad svane do skora dan obćega narodnog ustanka. Dotle sinovi joj nek umom rade i spremaju za nju za ono doba, kad se bude prenula, okrepnu ponudu istine i dobrote, i uresnu ponudu ljepote. Dotle ona boravi uboga i biedna, a zlotvori joj u zlatu i grimizu sjaju; ipak je ona sretnija, jer su joj ruke čiste ko u djeteta a nad glavom vienac od lipova cvieta, dočim njezini zlotvori sa sjajnimi krunami nose i ruke okaljane krvju njezinom. Nu, što joj je bog odlučio, to će i biti: ona će izaći u visok hram kao

mlada na pir; Triglav, Velebit i Vitoš doniet će joj vjenčane od srebra krune, Dunav, Sava i Drava zlatan pas, a tri mora, sinje, crno i egejsko, miraz biserni; Ilir pak doniet će joj dar, koga drži jedna rieč, sladka ko rieč spasa, rieč tajna, ali u cieloj prirodi upisana i bogu znana. Kad dodje dan obćega narodnog ustanka, sam bog će tu rieč s neba raztrubit dati; i onda će k mladoj pristupit mnogi i nudit joj krune, znakove silničke vlade nad neslobodnimi, ali ona će primiti onaj svoj od starine slavenski vladarski znak, lipov vienac, znak skupnovlade slobodnih, i »posljednji će skršit svietu mač krvavi, vladat čovječanstvom u miru i slavi«. Tako je ovdje pjesnik razširio i razvio onu svoju misao o budućnosti domovine, koju je u II 82—84 samo natuknuo. Druga pjesma (98—116) posvećena je slovenskoj Koruškoj i Kranjskoj. Za tumač joj služe putopisni listovi Vrazovi iz god. 1841 (u V knjizi njegovih sabranih diela). Najprije (98—100) slavi slovensku krasnu zilsku dolinu u Koruškoj i dva u njoj prvaka rodoljubna, sigurno misleći Jarnika i M. Majera (vidj V knjigu str. 237—243); zatim (101 do 102) Reziju, slavenski kraj u Mletačkom (vidj V knjigu 43), pak (103—109) Triglav, na kojem usried stiene kao geslo dalekovidno urezuje rieči na vječnu slavu Vodniku, pjesniku Ilirije oživljene, pod Triglavom Bledsko jezero i na njem boraveće dvie krasotice slovenske, koje su ga, putnika godine 1841, ovdje zaniele (vidj V knj. 251, 254); zatim (110—113) slavi uzorne krasote i vrline

gorenskih Kranjica, a napokon (114—116) silazi »dalje, gdje na nebu sjaje zviezda mila«, t. j. zviezda ljubavi (Ljubljana), i tu slavi dva groba pjesnička, jedan grob mlada pastira (možda Korytka, zanosnoga sabirača slovenskih narodnih pjesama, prerano umrloga), drugi grob Vodnika, »silnoga orline, što je zakrilio letom sve slavske krajine«. Ovom pjesmom nadopunja Vraz proslavu svoje užje, slovenske domovine, od koje je u II dielu samo štajerski kraj opjevao. Treća pjesma (117—130) prikazuje ideju ilirsku u njezinom postanku i razvoju (tumač se nalazi u posveti: »Guslâ i Tambure« Mihovilu Jaklinu god. 1845, i u književno-poviestnoj opazci pod br. 15 istoga djela). Pjesnik prikazuje, kako su slobodni pokret francezki i Napoleon potaknuli njegove zemljake na nov život, a najpače se je Vodnik pjesmom »Ilirija oživljena« pojavio, o kojem kaže: »nada sve se uzdignu s krilma velikanskim pod nebo naš oro s klikom proročanskim«. Ali reakcija, »studeni sjever«, zaustavi ilirski pokret, Vodnikovi druzi poginuše ili klonuše, samo jedini Mihovil Jaklin na slovenskom Štajeru neklonu, a sam Vodnik, pjesnik uzajemnosti, zamuknu i bez nade umrie. Nu na jugu, u Hrvatskoj, opet se ideja ilirska obnovila, te se duševni život i rad pokrenuo po slovinstvu. Kad se prosvjeta razširi svud po narodu, sav će se narod ganuti, ustati će iz groba Marko i Zrinski, i »sveti mač će u ruci ići od roda k rodu, noseć u krilu staru vjeru i slobodu«. Nu treba se duševnim radom pripravljat za tu buduću

dobu oslobadjanja, netreba se varat i nadat prerano, nu nevalja ni duhom klonut od čekanja, jer po prirodnom zakonu, koji se neda slomiti, mora se prije trpiti nego što dodje doba sreće. Tako je pjesnik ovdje na koncu III diela dovršio u svakom pogledu sliku svoje domovine, započetu u II dielu. Ali, otvarajuć ovdje vidik u strašni budući rat svoga naroda za oslobodjenje, nije još harmonički završio svoje misli i čuvstva o domovini: taj završetak će podati u IV dielu, otvarajuć vidik u buduću konačnu pomirbu svih naroda slobodnih. A jednako glede drage, koju je u III dielu za uviek izgubio, prikazat će u IV dielu, kako ju za uviek opet stiče; tim dolazi i taj dio njegova stradajućega bića do konačne skladne umirbe.

Četvrti dio sastoji se od same dvie pjesme; prva je dragoj (1—13), druga je domovini posvećena (14—20). Ljubica je umrla 22. svibnja 1842. Njezin otac je pismom zaprosio Vraza za nagrobni napis. Evo toga napisa, koga pjesnik za života nije u sviet puštao, nego istom iz mrtve svoje ruke izpustio. »U zemlji slovinskoj«, u hrvatskom posavju stoji brdo, na njem crkva, pred kojom tri lipe stoje »ko tri slavske sestre izpred kuće svoje«. U proljeće zelene i cvjetne pružaju široko svoje grane, kao da tri proroka pružaju ruke blagoslivljući rodni kraj svoj. Na to brdo pjesnik u proljeće svako podvečerje šeta i »ko rodjene sestre te tri lipe grli, a crkvi se klanja ko majci sin vrli«. Bijaše mjesec lipanj, kad jednom prije sunčana zapada amo dodje i sjede pod hladni i mirisni

krov triju lipa. Krasna je večer, nebo bez oblaka, zapad kao zadahnut rumenilom sunca. Izpred crkve jata mušicâ i komaracâ zujeć igraju svoje kolo. Inače sve tiho, mirno; i sam vjetrić je na ružah zadriemao. Al u to mu nad glavom zakuka drobna ptica toli tužno, da od tuge zdravo lišće s lipâ padat stane a njemu srdce zadrhće. Eno na zapadu nebo plamti u žaru zlatnom i grimiznom; sried tog žara ukaže se ženski lik, u prebielom ruhu, s viencem ružmarina na glavi, sa živom zviezdom nad čelom, »u lievoj mu ruci zlatan krst počiva, desnom na nebeska vrata pokaziva; još na mene oči milotom okrenu, još se mukotrpno ustima nasmjehnu: u to se otvore ta nebeska vrata i oči mi otmu silnim žarom zlata«. Kad se je opet osviestio i podigao oči, vidi, da je sav zapad biel, nalik na mramornu ploču. I sunce i ženski onaj lik i zuj i poj: sve mu je izčeznulo ko san u jutro; i on bi za sigurno držao, da je samo snivao, ali eto stoje četiri svjedoka onomu, što je vidio: tri cvjetne lipe i crkva biela. — Koli je divnom poezijom evo prikazao pjesnik onaj čas, kad mu je stigao glas, da je draga umrla, i što se je na to sbivalo u njem! Kako u pučkih pjesmah, tako našemu pjesniku pri svakoj glavnoj sgodi njegove ljubavi ptice su glasnici za dragu i od drage. I ovdje ptica zloglasnica kliče mu iznenada nad glavom, a što kliče, mora biti neizmjerno tužno, jer od njezina glasa svježe lišće s lipe pada, a njemu srdce zatrepeće. Da je to smrt dragina, to mu odmah sama draga, ukazujuć se njemu, za izvjestno

objavlja, ali mu ujedno načinom pojavljanja svoga podpunu utjehu podaje: ona se prestavlja s ovoga svieta kao čista, vječna zaručnica njegova, puteć i njega na nadu na onom svietu, te prije nego izčezava u rajskih vratih, još jednom se obazire na njega, i njemu zadnji pogled svoje ljubavi šalje i zadnji posmjeh svoj, ne posmjeh slasti zemaljske, nego posmjeh priegora za te slasti. Tako pjesnik dragu, koju je bio u III dielu izgubio kao za uviek, ovdje u istinu za uviek opet stiče: ona je na uviek njegova u svietu ideala. Tim je razvoj ljubavi njegove kroz sladkogorke miene, od časa prvoga zamilovanja kroz sve slasti i boli dospio k svomu podpunomu idealnomu kraju, koji je bez kraja, jer će njegovom harmonijom, nikad više nepomućenom, odjekivati sva buduća vječnost. Pjesnik je zavriedio taj konačni idealni umir svojih patnja ljubavnih, jer je i prije, i u sreći i u nesreći ljubavi svoje, svedjer idealno, čisto ćutio. U biću draginu nazirao je tolikokrat (u I i II dielu) priliku angjela i madone; u njoj, i kad je već s drugim u životu sdružena, vidio je (III diel) »usta puna božanskoga smieha, oči čiste i bez grieha«: zato mu se sada, na odlazku svom sa zemlje, može draga pojavljati nalik na Tizianovu madonu u nebo uzlazeću, dakako od nebesnice bogorodice ipak različna biljezî zemaljskoga svoga bića. Nu ovaj uzvišeni prividjaj drage pokojnice, ova apoteoza njezina mogla bi se činiti pretjerana, nenaravska ili pače snimljena s koje svete slike, na primjer rečene Tizianove, da nije pjesnik i samu tu viziju

prikazao posve priprostimi crtami, i da ju nije umetnuo u posve priprostu i naravitu, a tim krasnije izvedenu sliku okolne p r i r o d e. Na brdašcu hrvatskom izpod tri lipe, »tri slavske sestre«, i izpred crkvice biele, koju pjesnik »ko majku sin vrli« štuje, vieran biću slovenskoga svoga zavičaja i skladan s onom hrvatskom pučkom pjesmom, koja o majci kaže »majčice moja, bila crkvice«: na tom mjestu u podpunoj tišini vedra proljetna podvečerja gleda pjesnik u sjaju zahodećega sunca viziju drage. Sva prirodna okolina i sam čas pokojem i čarom svojim naravski uvodi pjesnikovu dušu u nadzemsko vidjenje; sve je priprosto, naravito, skromno, a to tim uzvišenije, kao u onoj misli stare svete knjige, da se u lahoru vjetrica ne u gromoru oluje bog objavlja. A zatim kako naravito i priprosto povraća se pjesnik iz rajske vizije u zemaljsku sbilju oko sebe. Prvo, što vidi osviestiv se, jest: sve se zapadno nebo bieli kao mramor-ploča. To jest: pjesnik vidi kamenu ploču g r o b a dragina; ali ta ploča, kojoj dolikuje pokrivati n j e z i n o mrtvo tielo, jest sâmo nebo, jest zapadni rub nebeski k zemlji spušteni, poslie zahoda sunčana u bielu svjetlost izbljedjujući. A što je vidio još u žaru sunčana zapada, to ni sada u sutonu zemaljske sbilje nemože držati za san; jer je isto s njim vidila okolna p r i r o d a, ne sva, ali bar ono, što je u njoj najvišje i njemu kao slavenu i kršćaninu najmilije, i što je s njim na brdu bilo onim žarom obasjano prije gasnuća sunca: tri lipe i crkvica biela. To su svjedoci vjerenja njegova

s rajskom zaručnicom. Evo tako je pjesnik mjesto naručenoga svoj iz dna duše izvadjeni napis pokojnici dragoj upisao u grobni spomenik, koji je on njojzi postavio: u Djulabije svoje. Prekrasna ta pjesma, vriedna da s Djulabijami vjekuje u hrvatskom narodu, pobudjuje želju saznati za sbiljno ono mjesto, koje je tu opisano. Bit će negdje u okolici zagrebačko-samoborskoj onakovo brdašce s crkvicom i s trima lipama, a s vidikom k Samoboru na zapad. Vrazovi opisi iz prirode svigdje su istiniti, pak će biti i ovaj; a da pod krajem »na zapadu« misli Samobor, svoje ljubavi »kolievku i groblje«, nemože biti dvojbe po svih Djulabijah i po sonetu »Konac« iz god. 1845, gdje se zadnji put za svog života prašta u pjesmi s pokojnicom dragom. — U dvokiticah 14—20 rodoljubna pjesma završuje Djulabije. Ona će biti pisana blizu pokretnih godina 1848 i 1849, valjda poslie njih. Sumoru, koji je poslie te dobe nastao, pjesnik nedaje maha u pjesmi, jer ima tvrdu, nikakovom nesgodom neslomljivu vjeru u dostojniju budućnost ljudstva; i zato, premda ojadjen, nejauče nego satirom obara protivnika i diže sjajnu zastavu budućnosti. Tako, sbog gorkih uticaja onodobnih, ova pjesma nije toliko zanosna ko ona domovini u III 79—97, ali je krepka i muževna, a svakako dopunjuje i umirno završuje razvoj rodoljubnih čuvstva u Djulabijah. Dočim je prije (u II) govorio o bojnih dušmanih svoga roda u prošlosti, ovdje mu je izhodištem pjesme suvremeno ono neprijateljstvo tako zvanoga javnoga, novinskoga

mnienja u inostranih priestolnicah, najpače u tridesetak njemačkih, proti slavenskomu plemenu i naposeb narodu hrvatskomu i slovenskomu. Odpraviv satirom te nove bojovnike, »inostranske vikače i pisače« proti svome narodu, »guske teutonskih tri'est kapitolâ, žabe u barah krekećuće, buncajuće pijane babe, lajuće pse«, čim označuje nerazum, nizkoću, prostačku svadljivost i plaćeničku podlost njihovu: izriče prostu istinu, da takov njihov, ljudî nedostojni posao nemože odlučivati sudbinom njegova naroda, nego samo pobudjuje još jači njegov odpor i veći rad za slobodu, i tako iz zla, koje oni hoće zadati tomu narodu, niče njim i njihovim veće zlo, a njemu veće dobro: »striele, pune hrdje, što bacate na nas, odbit će se na vas oštrije i tvrdje, a svaki lanac, što za vrat kujete nama, pretvorit će se u ključ do slobode hrama«. Svi su ljudi i narodi po prirodnoj vječnoj pravdi te po svom biću i pozvanju, koje će oni jednom i doseći, braća; a dotle zlo, koje brat bratu čini, vraća se po onoj pravdi na zlotvora te onaj narod, koji drugoga zarobljuje, sam mora robovati svomu samosilniku. Pak opet samo onaj čovjek i narod, koji je rob svojim strastim i strastim svoga jačega gospodara silnika, vriedja i progoni drugoga čovjeka, drugi narod, i u njem ujedno svoje pravo ljudsko biće; koji čovjek i narod razvija u sebi čisto ljudsko biće, taj će za slobodu i čast svakoga drugoga čovjeka i naroda raditi, jer samo tako može raditi i za svoju. Po bratinstvu ima i jedno, jednako pravo za sve

narode valjati. Zato tudji narodi neka nerade gospodovati i svetiti se ovomu narodu; to je posao vučji i zmijski, ne ljudski. Po bratinstvu u jednakosti prava nastani sloga medju romanskim, germanskim i slavenskim plemenom. Onda će po onoj vječnoj pravdi „doć opet sloboda, nad nami izteći sunce bez zahoda". Sigurna budućnost je bratinstvo, jednakost i sloboda svih naroda te vječni sretni mir svega čovječanstva: to su zadnje rieči pjesnikove. Nije ih on samo iz buke pokreta francezkoga načuo, nego ih je mogao crpiti u mirnih mislih svih prvih, pravo čovječtvo izrazujućih, strastim svojim i svojih silničkih gospodarâ nerobujućih pjesnika, mudraca, državnika srednjega i novoga doba, i u samih prvih mudracih prošloga i ovoga vieka Njemačke, premda vlastodržcî vladane. Zato može pjesnik onu u III izrečenu kob skoroga strašnoga rata na iztoku i kob daljnih još patnjâ svoga naroda prije oslobodjenja ovdje na koncu Djulabijâ ublažiti i smiriti sigurnim izgledom konačne, makar još i odaljene pomirbe svoga naroda slobodnoga sa svimi ostalimi takodjer slobodnimi, i tako onu misao o budućoj harmoniji narodâ, koju je u III 97 nejasno samo natuknuo, ovdje jasno i odrješito izraziti. Posve je naravski, da je ovaj konac Djulabijâ više pjesma misli nego li pjesma čuvstva, te po tom mirnija i manje zanosna od pjesama rodoljubnih u III; jer konačni sigurni umir donosi samo misao, u koju se je pročistilo čuvstvo, utaloživ se, umiriv se. Djulabije su estetički i etički posve završene.

Djulabije su u istinu pjesnički samovjekopis Vrazov. Njimi je prikazan njegov istiniti život u ljubavi i rodoljubju; uz to je njimi prikazana i kolievka mu i grob, i krstitelj Mihovil Jaklin i majka i ljubljena sestra Anka, i tiha prva mladost i burno muževno doba: »sav raj na zemlji i čitav viek kratki«. S toga, što su Djulabije istinit odsjev njegova života, nemože biti inako nego da su one u svojoj cjelosti posve izvorno djelo, a da neoponašaju nikoga drugoga pjesnika. U odlomcih iz Djulabijâ, kad su izlazili u Danici god. 1837 pak 1839, nazrievali su njeki prijatelji Vrazovi, da se on gdješto povadja za Saphirovimi »Divljimi ružami«. Vraz u prvom izdanju Djulabijâ odbija to odlučno, veleći, da nema ni najmanje sličnosti u sadržaju, zatim da on nije nikada prijatelj Saphirove muze bio, i napokon, da su Djulabije svojim začetkom starije od Divljih ruža (za godinu dana). Kad uzmemo Djulabije kao cjelinu, već za prva dva diela, nekmoli još za treći i četvrti zajedno s onima nemože ni govora biti o kakovoj imitaciji: sastav Djulabijâ niknuo je iz ž i v o t a Vrazova, u ružah bečkoga Saphira nema ništa o rodoljubju nekmoli onakovu, kakovo je Vrazovo; što i Saphir pjeva dragu, koja nemože njegova biti, kao što i Vraz, to je slučajna sličnost, koja postoji nesamo izmedju ta dva, nego izmedju stotine lirskih pjesnika. Zato je i to slučajno a naravski, što se gdjekoja misao i slika pjesnička o dragoj nalazi slična u Djulabijah i u Divljih ružah. Čitajući one Saphirove pjesme (u izdanju brnsko-bečkom od

Karafiata) nailazimo po koju sliku ili misao sličnu s njekimi u Djulabijah na sliedećih mjestih: u I svezku u posveti i u pjesmah 1, 7, 15, 57, 59, 73, 77, 84, 89, 98, 99, 125, 156, a u II svezku u pjesmah 6, 9, 15, 49, 84, 108, 114, 167, 180, 184. Nu takovih sličnosti nalazi se u veoma mnogih lirskih pjesnika, od kojih jedan za drugoga nije ni znao. A s razlogom piše Vraz: »ja mogu iskreno kazati, da nisam nikada prijatelj Saphirove muze bio«; jer taj ima i mnogo takovih pjesama, koje su bez istinita čuvstva puko prenavljanje, prenakićeno retoričkim blještavilom i domišljenimi doskočicami, a takovo pisanje moralo je skroz naravitoga Vraza, neprijatelja svemu umjetnomu nakitu, silno odbijati, nekmo li da bi ga na oponašanje pritezalo. Posve je pak vjerojatno, da je na Vraza, barem u zamisli Djulabijâ, uticao slavljeni pjesnik slavenske uzajemnosti Jan Kollár svojom pjesnju »Slávy dcera« (Slave kći). Osnov kompozicije sličan je u Djulabijah i u Slave kćeri: u obijuh se prepliću i sastavljaju pjesme dragoj s pjesmami domovini u jedan vienac; u obijuh je miena čuvstva slična, i razpored njihov u sad veću a sad manju skupinu saveznih kitica (ili sonetâ) pak u poveće razdjele sličan je; konac I diela Djulabijâ (dvokitice 107 do 112) i sadržajem je sličan koncu I razdjela Slave kćeri (soneti 115—119). Svoj tumač k Djulabijam udesio je Vraz po uzoru Kollárova k Slave kćeri i crpio iz njega. U tvorenju plastičkih sastavljenih rieči osobito pridavnih (kao: časi krilotrudni, hari milotravni, rosa srebročista itd.) bit

će se Vraz izprva mnogo više povadjao za Kollárom nego li za narodnimi pjesmami. Svakako je Kollár pobudjivao Vraza. Ali rečenim sličnostim u osnovu i slogu Djulabijâ nije toliko uzrok hotično ili nehotično oponašanje Vrazovo, koliko je slučajna sličnost u njekih životnih sgodah i u duševnom smjeru kod obadva pjesnika. Tako se sličnost konca I diela Djulabijâ s koncem I diela Slave kćeri ima odbiti na to, da je Vraz ostavljajuć hrvatski zavičaj Ljubice i odlazeć u daljinu jednako morao prebroditi rieku, kako i Kollár, kad se je od svoje Mine na Sali, u lužičko-srbskom kraju, dielio putujuć u daljinu; ali u III i IV dielu Djulabije su posve različne u ljubavnih pjesmah od Slave kćeri. Nu Vraz se i slogom pjesničkim mnogo luči od Kollára: ovaj je često posve prozaičan, obiluje suhoparnimi alegorijami, neshodnimi prispodobami i metaforami, upušta se u starinarska, jezikoslovna i poviestna razpravljanja, u obće više je učenjak i politički borac u svojoj Slave kćeri no čisti pjesnik. Naprotiv u Vrazu sve je živo i istinito čuvstvo, i s toga u pjesničkom pogledu Djulabije bez dvojbe nadkriljuju Slave kćer, premda je ova širim svojim predmetom i obzorjem te prema povoljnijim okolnostim pisca mnogo znatnije djelovala po svem Slavenstvu no što su Djulabije; nu Djulabije bi mogle biti reć bi »Slave kći« slovenskoga i hrvatskoga naroda. Vraz je u Djulabijah u svem više naravit i narodan, upravo pučki pjesnik nego li je Kollár; to se očituje već u tom, da je Kollár pjevao u sonetih a Vraz u pučkih ki-

ticah, kakova je poljski krakowiak. Mnogo više no ikoji zapadni ili slavenski pjesnik uticala je na slog Djulabijâ narodna poezija slavenska. Po istini piše uviek iskreni i istinski Vraz god. 1840 Čelakovskomu glede svojih Djulabija: »Moja vila odgojila se je u bašti narodne poezije, budući sam imao sreću roditi se u jednom kraju Slovenstva, gdje se možebit najviše pjeva. Tako su mojemu srdcu omilile ove proste pjesme«. To je pjesnik u samih Djulabijah očito naznačio. One tri poljske kitice, što ih je stavio za povodnice pred I, II i III dio, upleo je prevedene u niz svojih pjesmica, nadostavljajuć svoje misli na njih. Kako se žica narodna često oziva u Djulabijah, to smo već gore spominjali. Dakako ima uz to u slogu i višjega umjetničkoga kroja, osobito po ukusu romantičke škole. Opaža se gdješto i uticaj naročito dubrovačkih lirskih izraza, i, s pravom mjerom, poraba mitologičnih to slavenskih to staroklasičnih povoda, pak i trag izučanju staroklasičnoga pjesničtva. Nu ipak je narodna pjesnička žica u Djulabijah toli premašna, da bi mnogim te mnogim kiticam dolikovao naziv poput onoga, što ga je Čelovski napisao na dva svoja djela, naziv: oglasje narodnih pjesama. Obilate pjesničke slike malne su sve uzorito krasne, te obilno nadomieštaju kadikadanju neokretnost u vanjskom obliku jezika, koji je oblik Vraz diljem života, kako se u njegovih rukopisih vidi, opet i opet izpravljao i ljepšao.

Cjelokupne Djulabije bit će po svom uzornom sadržaju i krasnom slogu za hrvatsku djevojku i

mladića, bog daj i za slovensku mladež, najplemenitije i najmilotnije štivo; ljepšega vienca, savita od izborita cvieća i dragoj i domovini uz po koji ljuti trn za dušmane, nema ni hrvatska ni slovenska knjiga. U Djulabijah ujedinjena je sva pjesnička snaga Vrazova; u njih se najpodpunije odsieva cielo krasno pjesničko biće Vrazovo, koje je onakovo moglo niknuti samo u slovenskom milotnom zavičaju a razviti se u napun samo u tadanjoj Hrvatskoj na žaru ljubavi domovinske one, koja je i branila svoje od starine i gradila most od brata k bratu te obuhvaćala svu Iliriju, svu Slaviju.

Ob ostalih pjesmah možemo samo iztaknuti: značaj i odnošaj prama Djulabijam. Čuvstvene elegije prve su mu pjesme, poglavito o seoskoj dragoj, o kojoj je u Djulabijah spomen; ona mu je prije Ljubice reć bi Rozalinda prije Julije: maglено predzorje prije jasnoga sunca. Mladenačku sentimentalnost njihovu i savez s inostranskom romantikom iztiče sam pjesnik: »u njekih su sami težki uzdasi, gorke suze, više plača nego što treba«. Krasne pjesme ljubavi njeke samo na širje izvode gdje koju misao iz Djulabijâ; »Pretvor uma i srdca« zanosi na zapadnu izhitrenu romantiku, a »Srdce moje« krasno oponaša misli jedne narodne hrvatske pjesme, ali joj daje priliku iztočnjačke gazele, štono pripjev naš narodni, koj je više puta bez sadržajne znatnosti, podiže do temeljne, cielom pjesmom vladajuće misli. »Nepokornost« ima poput Heineovih trpku oštricu na koncu. Krasni su soneti. Da Vraz i u dievi, kojoj god. 1845

tri godine po Ljubičinoj smrti pjeva ove sonete, ljubi samu Ljubicu, očituju soneti XXII i osobito III: »Što smrt razbì, bog stvori iz nova: ko čist angjeo s rajske mi se uze sad nje duša u tvom kipu vraća, da ju ljubim opeta bez suze«. Ghazele ticat će se jamačno takodjer Ljubice; sve su krasne, a orientalnomu smjeru dolična osobito prva. Pjesnik naš mogao je ovaj iztočni oblik prihvatiti tim više, što u bosanskih njekih narodnih pjesmah neznaš odsjeći, što je iz Azije a što li domaće, pak, kako gore spomenusmo, značajka u obliku gazele nije ino no pojačeni pripjev naše narodne pjesme. U baladah bile su pjesniku uzorom narodne balade ili Mickiewiczeve. U romancah uvodi on prvi poput Prešerna u našu umjetnu poeziju narodni španjolski oblik sroka, asonanciju, jer da ona dolikuje našemu samoglasničkomu jeziku, a da je i u narodnih pjesmah ima. U povjestici »Babji klanjac« pjeva sukob magjarski sa svojimi zemljaci, o čem je rieč u Djulabijah. Medju prigodnicami u »Sestri Anki« i »Dragojili« prikazuje uzornu bratinsku ljubav, o kojoj je u Djulabijah kratak spomen. U podsmješnicah ima oštroga njegova satiričnoga duha. Napokon u budilicah ori se ista krepka domorodna žica, koja i u Djulabijah, osobito u pjesmah »Nemarnim i neodlučnim«, »Kajte se«, »Kršni«, a završuje istim glasom, kojim Djulabije: »sloboda!« — I tako opet vidimo, da su Djulabije ogledalo svega pjesničkoga bića Vrazova, vriednog slave kod oba naroda, za kojih slogu i slobodu je živio.

Zaglavna primjetba.

Većina sadržaja, što ga je u ovom uvodu do strane LXXVI, bila je za proslavu sedamdesetgodišnjice Vrazove u svetčanom broju „Vienca“ jur priobćena, ali ovdje su mnogobrojni to veći to manji dodatci, kratice, izpravci. A sve od strane LXXVI do CXLIX pisano je posve iz nova za ovo izdanje.

Za mnoge ustmene i pisane prije nepriobćene podatke o životu Vrazovu zahvaljujemo se na dobroti svim, koji nam ih podadoše, osobito: gospodjam Sidoniji Malinovoj, Josefini Vancaševoj, Gabrijeli Gaj-Zemljićevoj, gospodi Matiji Kočevaru, Naumu Malinu, Josipu Muršecu, Vjekoslavu Štauduaru i Ljudevitu Vukotinoviću.

Ovo izdanje pjesama Vrazovih neluči se od prijašnjih samo tim, što je ovdje samo izbor, nego i tim, što su ovdje prvi put štampane njekoje pjesme (Orao i soko, Iskreno očitovanje, Kajte se) i njekoje kitice (n. pr. u Djulabijah III 37, 54; i još druge), pak što su više put upotriebljeni rukopisni varianti i izpravci Vrazovi oni, koji nisu u prijašnjih izdanjih rabljeni.

F. M.

IZABRANE PJESME.

DJULABIJE.

VIENAC POPJEVAKA

DRAGOJ I DOMOVINI

U ČETIRI ODJELA.

I sun'd my heart in beauty's eyes.

Byron.

O patria! dolce nome..

Silvio Pellico.

— — — del — ferro cinta,
Pugnar col braccio di straniere genti,
Per servir sempre o vincitrice o vinta.

da Filicaja.

I.

Dolina, dolina,
w dolinie potoczek, —
Nie mogę zapomnieć
dziéwki czarnych oczek.

Krakowiak.

Sried zemlje slovinske
bio se grad vidjeva,
U tom bielom gradu
ponosita dieva. 1

U te dieve jedno
momče zarobljeno
Vapi i nariče,
gorko razcviljeno.

Ti bi, grade, bio
bez tvoje djevice
Tužan, kô bez Vilâ
zelene gorice. 2

Ja bih bio sretan,
slobodan kô ptica,
Da nikad nevidjeh
Njena krasna lica.

—∿∿—

U dolu, u dolu
do tri hladna vrela: 3
Ah nemogu zabit
Njena lica biela . . .

Lice, oči, usta —
tri rieči malene,
Al se od njih rodiše
pjesni nebrojene.

—∿∿—

Jutrom svaki listak 4
blista od rosice —
Sjajnije neg alem
na kruni carice.

Jutrom svaka grana
glasom ptice sbori;
Jutrom svako srdce
Bogu se otvori.

Jutrom te ja vidjeh: 5
nebo — tvoje lice,
Munje — crne oči,
striele — trepavice.

Jutrom u očima
suza mi zablista —
Kô u ranoj ruži
rosa srebročista.

Jutrom čuh — bi reći
da krilatac sbori —
Gdje ti do tri riečce
naški progovori.

6

Srdce mi se odpre,
u nj božić uleti,
Pa sad tu caruje
i zimi i ljeti.

—∿∿—

Ljuven plam, što mene
toliko razcvili,
Njoj samo povjerih
i posestri Vili.

7

Nu što dosad tajno
skrivala bi mila,
Sad u sviet raznosi
posestrima Vila.

Drobna ptica ševa
u nebo se skriva,
Al ju odavaju
usta ljubezniva.

8

A ja ime drage
skrivam u pjesmice,
Al pjesmice viču:
»Ljubice! Ljubice!«

Pred oč'ma mi trepti
rumen od zorice,
Odkako zaglednuh
Njeno rajsko lice. 9

A na srdcu guje
od ljuvezni bdiju,
Odkako me sgodi
strielj Njenih očiju!

Majka kaza: »Sinko!
štuj Boga i moli!«
A da Lelja Bog je,
naučih u školi. 10

Nedivi se dakle,
brate srdca moga!
Što ja cienim Lelju
i štujem kô Boga.

Slast, milina rieči,
što joj usta kiti,
Stas ponosno vitki
i hod plemeniti: 11

To su učitelji,
što me momče mlado
Naučiše pjevat:
„Lado, Leljo, Lado!«

Kosa, što zahita 12
srdce kano mreža,
Pogled, nehotice
što na plijen preža:

To su oni hari,
hari milotravni,
Što me uhitiše
te sam sluga stavni.

Krasota angjeoska, 13
čar rieči slovinski';
Medju dušom, tielom
sklad divni vilinski:

To je visok izvor
od mojih pjesmica,
Što će dotle teći,
dok s gore bistrica.

Krasni Njezin obraz 14
ruža je o zori,
A srdce slobodna
srnica u gori.

Moj je pako obraz
lier o ranoj rosi,
A srdce titranka,
koju dieva nosi.

—∿∿∿—

Sad mi jadnom ljubav 15
hitra krila mori,
Srdce za ljepotom
Njezinom se bori.

Pamet Nje kip sliedi
u noći i u dne,
Brojeć, zaklinjući
čase krilotrudne.

Ljubavi, ljubavi! 16
odkud tvoja sila?
Sad me nosiš nebom,
paklom sad nemila.

Sad činiš da čeznem
vàs rajskom razbludom,
A sad da u jada
tonem moru hudom.

Oj pojavi mi se 17
srdca Dioskure!
Sjajuć na taj čunac
tjerani od bure.

Javi, da bude ga
sreća tud ponesla,
Gdje nekida više
sjever jadra, vesla.

Poved' me u sriedi 18
zemljice i neba,
Gdje borave dusi
gladni rajskog hljeba;

Jer ja nisam čovjek,
što u prahu plazit,
Niti Bog, što može
sunca nadilazit.

Sreću traži jedan 19
brodom po pučini,
Taj za častmi hlepti,
taj se kućom brini.

Moja nij' u častih
nit u tankoj plavi,
Moja sreća samo
uza te boravi.

Tvoje su mi usti 20
knjiga začarena —
Bi reč od dva listka
ružica rumena.

U njih mi je sreća:
bi l' se otvorile,
Za mene kazale
bar tri riečce mile?

Tvoe su crne oči — 21
dva prozora biela,
Iz koih gleda do sto
veselih angjela!

U njih mi je sreća:
daj da se otvore,
Da mi se u srdce
slije slastî more.

Zamka mi je crne — 22
tvoje kose svîla,
Gdjeno mi se ptica
slobod ulovila.

Ulovila te će
tu umriet bez česti,
Ako nećeš od nje
ljuven vez mi splesti.

Vrt su lica tvoja, — 23
u kom ruža cvati,
Stid stoji ko stražar
pri ljepote vrati'!

O dostoj, da i smieh
nebude daleče,
Neka opet momku
sunca zrak izteče.

Čelo, njedra dva su 24
stana plemenita,
Dva oltara, gdje se
proročanstvo pita.

Slušaj, dievo, samo
šta ti srdce pravi:
U njem Bog stanuje,
ne u pakoj glavi.

Iz tvojih očiju 25
munja se obara,
Plašeć meni pokoj
iz srdca, njedara.

Ej sklopi ih, dievo,
sklopi i dopusti,
Da se opet smiri
medom tvojih usti'!

Pojdi amo, dušo, 26
carice od momâ!
Pojdi amo, pojdi,
srnice pitoma!

Nebi li kušala
    piće s moje ruke;
Nebi l' od milosti
    primila jabuke.

Viek za tobom nosim   27
    darka dva nevina:
Jabuku crvenu,
    kitu ružmarina.

A ti viek odmičeš
    od mene kô ptica —
Od lukava lovca
    i njegvih strjelica!

Netrči, netrči   28
    viek s plahostju bježnom,
Udrit ćeš o kamen
    nogom lahkom, nježnom.

Netrči, netrči:
    trn leži na stazi!
Netrči, netrči:
    stazom zmija plazi!

Vaj! Ona nesluša: 29
    koraci ju hitri
Nose izpred mene
    kô ružicu vitri.

Ona bježi, a ja
sliedim svedj nje lice —
Kô za jutra sunce
luč sjajne danice.

Bi li Joj prosuo 30
zlatjane jabuke,
Da trčeć za njimi
prigne biele ruke?

Nu odkud mi zlato?
u mene ga nima:
Srdce mi tek za njom
bije u grudima.

Čim me iz dubljine 31
prsih tuga zove,
U njih se stvoriše
Djulabije ove.

Pa ih sad prosipam
pred nju bez pokoja;
Nebi l' se prignula
Atalanta moja.

—∿∿—

Eno je opet, gdje već 32
stoji kraj studenca,
Krasne kose svite
na način od vienca.

Pa se nagnu nada nj
i liepa i mila —
Kano nad jezerom
jezerkinja Vila.

33

Kô što duga sdruža
sve nebeske boje,
Tako u tvoem tielu
sve ljepote stoje.

Al što sve su boje,
gdje sunašca nije:
To su i sve ljepote,
gdje ljubav negrije.

34

Ljubi me, Ljubice,
ljubi, dievo mila!
Dok su nam još vita
od mladosti krila.

Sreća bez pokoja
mienja brzu nogu..
Što će doniet sutra,
znano j' samo Bogu.

35

Čitavu noć, kažu,
slavulj pjevat mari,
Kap krvi iz kljuna
dok mu neudari.

Ja da svoju ljubav
mogu izpjevati,
Nebi žalio pojuć
sljednju kaplju dati.

Ti mi zabranjuješ, 36
da te već neslavim,
Neg da tvoje dike
iz misli postavim.

Slušam, al zabrana
nij' povoljna Bogu . .
Iz glave te metnem,
iz srdca nemogu.

Kako k majci diete 37
viek najradje bježi,
Tako svaka pjesma
viek za tobom teži.

I ti ih prigrli
ljubezno i milo —
Kano majka diete
jedinče u krilo.

Bog je tebe stvorio, 38
Ljubice milena,
S tielom od ljepote,
s srdcem od kamena.

To je, zašto plačem
s glavom na koljenu,
Plačem, tužim tugu
viek neizrečenu.

Da bi mi u srdce
pogledati htila,
Razplakale bi se
oči ti od mila.

Da bi slušat htjela
srdce razcviljeno,
Puklo bi u grudih
srdce ti kameno.

39

Na moj jad je stvoren
pogled ti vilovit —
Za srdce zanosit,
za srdce mi trovit.

Ah on s srdcem radja
nemile mi rate,
Te za usta goji
uzdahe krilate.

40

Tebe jurve dvorim
tri godine dana —
Tek za tri cjelova
tvojieh ustana.

41

Ja jih prosim, ištem
od jutra do jutra,
A ti mi usta sklapaš
šapćuć: »Sutra, sutra!«

Skršit ću verige, 42
svilena vezila,
Izmaknut iz uze
speta svoja krila,

Razastrt ih sretan,
slobodan kô ptica —
Daleko od tvojih
krasnih, rajskih lica.

Izmaknem se sretno, 43
pa s licem veselim,
Scieneć se slobodan,
od Nje se odielim.

Ja se dielim, ni da
riečce bi tratio;
A Ona u smieh: »s Bogom!
Brže se vratio!«

Odem, al do mala 44
srdce upoznade,
Da, što je na licu,
u njem neimade.

Opet se povraćam
gdje je moja Vila,
U zlatne verige
stavljajući krila.

Oprosti, oprosti, 45
jedina carice!
Pa k meni okreni
svoje blago lice.

Karaj, veži, razpni
roba skrušenoga,
Samo ga nebaci
od obraza tvoga.

Mnieš li, krijuć oči 46
pramî svione kose,
Da mi sakrivene
jada već nenose?

Nemoj ih krit, nemoj,
već promisli, mila,
Da izza zasjede
grdni'e ranja strila.

Tebi se ja molim, 47
tanka koprenice,
Ti od moga neba
krasna stražarice!

Izvedi mi na dvor
žudjenje kô sanak:
Moju rujnu zoru,
i moj bieli danak.

Taj predivni zastor:
duge trepavice —
Oj digni ga, digni,
krasna golubice!

48

Da bar jedan zračac
pred vrata mi sine,
Srdce da utješi,
tuga da ga mine.

Što te crne oči
sili me motriti?
Što iz njih pogledom
crni nalip piti?

49

Aj oči, aj oči,
nalipe medeni!
Radi vas ah pokoj
s Bogom ode meni!

Sunčanice moja,
ja ću iz njih piti,
Makar mi i bilo
na mjestu umriti.

50

Takva bit će smrtca
sladka i bez muke,
Jer nosila budu
tvoe mi biele ruke.

Nikad nij' na ruži   51
čišće rose bilo,
Kad je sunce jutrom
bieli dan razkrilo, —

Neg što biahu suze,
što kô tri zvjezdice
Padoše s Nje očiuh
na krasno joj lice.

Blago vama, blago,   52
vi tri suze mile,
Što ste mi od ljube
dušu predobile!

Nebeski vas angjeo
Njoj u grudi slio,
Pa u njih studeno
srdce raztalio.

Da je meni Višnji   53
na milosti sada,
Pa da me pretvori
u slavića mlada:

U grm bi se skrio,
pa vás bez prestanka
Pjevao od mraka
pa do biela danka.

Blag večerni hladak — 54
vás je razpirio,
Pa čist bljesak opet
na nebo odnio,

Te tu stolujete
u nebeskom moru —
Sjajne tri carice
u Petrovu dvoru.

Svedj odtud na staze — 55
sjale u toj slici,
Kud drage slovenski
sliede vjerenici;

Da materi Slavi
nebude s prevarâ
Od ljubljene djece
jadnih Leandara.

———

Da li si vidio, — 56
kad pod večer ptica
Nad mirnim jezerom
lieće — lastavica?

Lieće te se nezna,
da l' ga poljubila,
Il' tek dodirnula
krajcî svojih krila?

Takov biaše cjelov — 57
dar dušice Njene —
Te i sad pitaju
ustnice blažene:

Biaše l' to taknuće
Njezinih ustana,
Ili njihov dašak,
il od neba mana?

Vidiš li, gdje blisnu, 58
dievo, dragušica,
Bi reć zlatan posmjeh
nebeskoga lica.

Tako se razasja
jednom duša moja,
Kad se s njom složila
u ljubavi tvoja.

Znadeš li još vrieme, 59
kad pjevaše meni:
»Sadila sam, ljubi,
bosiljak zeleni.«

Tada ti, tad u me
Ljubice, usadi —
Cviet željne ljubavi;
· njom srdce ogradi.

—~~~—

Liepo poje Slavka, 60
liepo slavulj-ptica;
Nu sve nadilazi
glas dviuh pjesmica:

Prva mi je: »Ja te
ljubim bez pokoja!«
A druga je pjesma:
»Ja sam uviek tvoja!«

—~~~—

Čime metuljica, 61
svjetlom zatravljena,
S njim se složit žudi,
njim umre blažena.

Nu gle čudo ognja
tvojih od očiju!
Tim me većma kriepe,
čim me većma biju.

—~~~—

Kosa ti j' mekana, 62
usti su ti ljubke,
A njedra snježana
kano u golubke.

O kada to samo
razmišljavat smijem,
Već moram rukama
oči da sakrijem.

Zašto krećeš, duše, 63
opet te opeta
Onud, gdje mi leži
sloboda sapeta —

Kao što se kreće
k mjestu Slovin pravi,
Gdje se sveta dieva,
bogorodka slavi?

Nebi li, moj duše, 64
sliedeć čuda prava,
Onamo krenuo,
gdje caruje Slava, —

Gdje se izpod Njenih
zlatnih krila novi
Lovorom vjenčani
radjaju vjekovi?

Nebi li sliedio 65
put na krilih tanki',
Gdje vjetrić žuberi
još o Delijanki; —

Gdje sa stienâ sbori
tisuć siedih lieta,
Razkršene leže
krune dvaju svieta.

Nebi li sliedio 66
mater sedam sekâ,
Kud te njekoč vukla
slava davnih vieka?

Sliedio na obale
Ćercu Alkinoja,
Il viteze hrabre,
gdje vladaše Troja?

Kolikrat onamo 67
ti si me prestavio,
Gdje gatahu sfinge,
gdje se Memnon slavio; —

Gdje u sveta pisma
Mumie su povite,
Duhu čovječjemu
viekom nedokrite!

Ajd onamo, srdce 68
da se upokoji,
Gdje viek povjetarce
amberom se poji; —

Gdje iz svetih poju
rajske ptice gaja,
I gdje šaren lepir
ružom se opaja.

O moj duše samo 69
u ljubav zaprti,
Drugo pred tobome
sve se kolom vrti.

Ta viek trepćeš krilma,
gdje j' moja ljubezna —
Kô sokolić, s gnjezda
što nesmi i nezna!

Ja sam u verigah 70
u Nje naručajih,
Što nipošto srdce
skršiti neda jih.

U njih si uživam
čase pune cvieća,
Kojih nebi dao
za slavna stoljeća.

Ljubica mi stvara 71
vrte vilovinje,
Uči kako srdce,
s srdcem se spominje.

Ona mi j' Areta,
Nausika milena,
Ona i Penelopa —
kruna slavnih žena.

U Njenoj ljepoti 72
čudesa su moja,
Koja viek razkladam,
gledam bez pokoja.

Njezin mi je posmjeh
pismo začareno,
Što još nebijaše
nikim tumačeno.

Sa svojim očima 73
sunce mi je Ona,
S kog mi duša zvoni
kano stup Memnona.

Dà, Ona od mene
sad stvara kip mumie,
A sad sfingu, koje
nitko nerazumie.

Njezin uzor svet mi 74
gaj je, gdje dušica
Pjevajući gine
kano rajska ptica.

Njena lica su mi
rajski perivoji,
Gdje kô leptir slastju
pogled mi se poji.

Sad mi čelo ravni, 75
sad mi vlasi redi,
Sad mi lice gladi,
Sad u oči gledi;

Sad mi ljubi oči,
sad opet ustnice:
»Ti si uviek angjeo,
sladka mi dušice!«

Sada na smieh složi, 76
sad na sbiljno usti;
Sad čelo nabere,
sad obrve spusti.

Iz očiuh joj strielja
munja — oganj živi:
»Ipak si ti angjeo,
angjeo ljubeznivi!«

Sad ručicu diže, 77
njome meni prîti;
Na čelo se skupi
oblak plahoviti.

Iz očiuh joj pada
bi reć gràd ledeni:
»Ipak si ti angjeo,
angjeo moj ljuveni!«

Već izkrivi ustne, 78
nos i obrvice,
Razmrsi si prame,
nabra čelo, lice.

Sklope joj se ustne,
sklope crne oči:
»Ipak viek nespava
sunce u iztoči!«

Zastor od očiuh 79
i od ustiuh pade,
A na njih razbludno
posmjeh se ukrade.

Čelo se razvedri,
pogled se razjasni:
»O ti si mi uviek
angjeo moj prekrasni!«

Il se ti smijala 80
 il lice grdila,
Svedjer si mi liepa,
 svedjer si mi mila.

O ti sve uzmožeš
 do jedno, a to je:
»Da tebe neljubi
 vazda srdce moje.«

Srdce mi uzdrhće 81
 misleć na on sanak,
Gdje ja kroza nj vidjeh
 noćni tvoj sastanak.

On me uči uzrok
 čuda prekoredna,
Zašt ti oči žarke,
 lica nenagledna.

Vidjeh sanjajući 82
 uz uzglavje tvoje
Sniti s jasnog neba
 angjelaka dvoje.

Jedan umivaše
 rosom te nebeskom,
Drugi napajaše
 oči sunca bljeskom.

Na prvom sastanku 83
mnjah da dieva jesi,
A sad znadem, da si
angjeo od nebesî, —

Angjeo, koga Višnji
na taj sviet premjesti,
Da kip ima rajske
ljepote i česti.

Slušaj, moj angjele 84
mili nada svime!
Dokle ovdje traješ,
molim te: Ljubi me!

A kad se povratiš
u nebeske hrame,
Prosim te, Ljubice:
Moli ondje za me!

Raj se već otvara, 85
angjeo pri vrati'
Žarkim mačem mašuć
iz raja nas prati:

»Pitoma grlice!
sokole od luga!
Treba da se jedno
oprosti od druga.«

Sve se vedro nebo 86
zviezdicami osù;
Noć na zemlju plače
hladne suze — rosu.

O grlice sladka!
čas već teče kraju...
Gle sunce zapada,
brodari čekaju.

S Bogom mi ostala, 87
s Bogom moja mila!
Najsjajnija zviezda
nad tobom svietila!

Kô što trepavica
brani oko od truna —
Branila te od jada
sreća blagopuna!

Svedj ti bila duša, 88
sladka moja ljubi,
Krotka i vesela
kô bieli golubi!

Ob dan sprovadjali
angjeli ju mili,
Ob noć njegovali
sanci modrokrili!

Bio u ognju juga 89
il ledu sjevera,
Viek uza me bit će
tvoj kip, ljubav, vjera.

A kudgodjer vitom
ti krenula nogom,
Svedj i svedj molila
za me... s Bogom! s Bogom!

Odtisnuše brzo 90
od kraja brodari:
Svatko huči, pjeva,
nit za išta mari.

A ja tužim, plačem
s udesa siona,
Kô da mi j' već poći
preko Acherona.

S Bogom gore, s Bogom 91
livade, dubrave,
Pune Vesne darâ,
pune Vilâ slave!

Aj kod vas boginje
sve mi bjahu mile,
Samo od jedne sinak
na me baca strile.

Sladka j' tvoja čaša
Leljo kralju kraljâ! 92
Ali skupo, gorko
plaćati ju valja.

Krasan je tvoj vienac
od ružâ spleteni,
Al je pod ružami
trnâ množ skrivenih.

II.

Płynie woda, płynie,
po kamikach huczy, —
Kto nieumie wzdychać,
miłość go nauczy.

Krakowiak.

Onkraj Ilirije 1
stoji grad na stieni,
U tom gradu tuži
junak zatravljeni; —

Tuži, prisluškuje
s jedne razvaline,
Nebi li gdje čuo
glaska iz daljine.

—~~—

Momci u njedrima 2
amajlije nose:
Sitnu knjigu drage,
prám svilene kose.

Nu u mene neima
ni stvarce jedine
Srdcu za razgovor,
želja da ga mine.

Toj želji srdašce
jedva da odoli:
Za Njome, za Njome
gine, čezne toli, —

Da za jedan pogled
oka Njezinoga
Sva bi sunca dao
od života svoga.

Ja sam sin domaći,
lišen domovine;
Ja ptica, proljećem
što pjevajuć gine;

Ja metulj u cvieću
i šiba na vodi;
Ja duh, što sad živjet,
sad će da izhodi.

Prava ljubav stvara
(to nam je očito)
Od mahnita mudro,
od mudra mahnito.

3

4

5

Što od mene stvori,
dokučit nemogu;
To j' samo Njoj znano
i višnjemu Bogu.

„Neljubim Ljubice . . .　　6
neljubim, neljubim!“
Tako srdce varam,
da mu mir prisnubim.

Nu kad se osviestim,
mah pamet uvidi,
Svedj kô rieka more
srdce Nju da slîdi.

—⁓—

Posadih za topla　　7
sunčana proljeća
Ljubicu i druga
razna krasna cvieća.

Al zašto uzniknù
samo ti, nevene,
Te mi s tebe uviek
jadno srdce vehne!

—⁓—

Vedro bjaše vrieme　　8
ljubljenja nevina,
Vedro, nu jao kratko,
kô ura jedina.

Vaj! brzo odprši
kô striela s tetive,
Al od njega viek mi
uspomena žive.

Sad mi pada pogled, 9
sad na um Nje lica;
Sada, kud u crkvu
hodila, stazica.

Sad Nje pjesma mila,
sad Nje cjelov sladki,
I vàs raj na zemlji
i čitav viek kratki.

Aj usta, aj usta, 10
vi ruže mog ljeta!
Aj oči, aj oči,
vi sunca mog svieta!

Vi ste divnom krasom
momka nadigrale,
Te sada nehaje
neg za vaše hvale.

Plije voda, plije, 11
po kamenju buči,
Tko uzdisat nezna,
ljubav ga nauči.

O ljubavi, ti si
  mene naučila,
U što je kaljena
  tvoja travna strîla.

—www—

»Dobar danak, prijo!« —
  Nerazumi toga;
»Božja pomoć, pobro!« —
  Nezna ni za Boga.

12

O sada znam, zašto
  tuži Slava mati:
Gradi su nevjerni,
  sini renegati.

Oj grade, oj grade,
  spasi ime svoje!
Pa ti meni vrati
  sinke majke moje.

13

Jer bez njih se činiš
  men' kô liepa glava,
U kojoj nestoji
  ni'edna misô zdrava.

—www—

Božanstveno sveto
  slovo od djedova,
Kuda si nam, kuda
  iz slavskih gradova?

14

Kud se godjer krenem,
puno j' tvojih traga,
Al nigdje nij' čuti
tebe mila, blaga.

U grobu nam spavaš
u grobu sadara,
Na koj luda sliepost
pogrdom udara. 15

Nu kolo sreće se
kreće bez pokoja :
Sinut će sunašce
i pred vrata tvoja.

O davni stupovi
od vieka bijeni! 16
Vi kletim rukama
uresa lišeni!

Vi ćete kô Memnon
za koj dan zamnjeti;
Jer od Slave sunce
opeta zasvieti.

Gdje si, dušo moja? 17
Bogom posestrena!
Mila kano pjesma
iz davnih vremena.

Čuj, ja sam bez tebe,
bez tvog oka mila —
Kano sivi sokô
bez desnoga krila.

Bielim' rukam' oči — 18
pokrij mi, milena,
Da nezrim prikora
tvrdih od vremena!

Riečju svojom sladkom
razgovori druga,
Da nečuje kletvâ,
uzdisajâ, rugâ.

Gledaj kolut sunca — 19
na zapadu gdi je:
Jedna pola svieti,
drugu gora krije.

Eto ti prilike
srdca moga živa,
Gdje ga pola u slasti,
pola u tuzi pliva.

Kad mišljenje moje — 20
svieta je već trudno,
Tvoju vadim sliku,
smatram ju razbludno.

Razmniva tol liepu
 dušu joj nadane,
Te joj žao, kad treba
 s njom da se razstane.

Makar što gledao, 21
 mislio štogodi,
Svak pogled i misao
 opet k Njoj me vodi,

Ter me primorava
 sudit bez uklona,
Od čitavog svieta
 duša da je Ona.

Vi — karanfil cvieće — 22
 ustne čudokrasne;
Zubići, od kojih
 isti biser gasne:

Vi ste srdca jadi,
 vi i radost tiha,
Te s Vas tuži junak
 kô stravljena Psycha.

Ona riečca ljubka 23
 kano glas tambure;
Pogled, koji rodi
 srdcu mile bure:

O gdje su ti hari?
gdje je čar tih dikâ?
U njih meni stoji
radost svakolika.

Čuješ me, grlice, 24
što uza svog druga
Lahkokrila liećeš
put toploga juga!

Kaži Njoj: „I on bi
došo s nama k tebi,
Da ga huda sreća
proganjala nebi.«

Mirišuć najljepšim 25
cviećem zavičaja,
Diel'te se, vjetrići,
put onoga raja!

Pa Joj se na čelo,
lišca svaki spusti,
Šapćuć: „Dolazimo
s njegvih željnih ustî.«

Al nečuju mene: 26
igrajuć bez brige
Nose cvieće — lišće
iz Vesnine knjige;

Tjeraju metulje
i drobne ptičice,
Cjelivajuć potok
i rumen-ružice.

—~~—

Pjevam svoju sreću — 27
crnookim dievam,
Ali neslušaju,
što od srca pjevam.

Sestrimim jih, videć
slovenske obraze;
Al diveć se stranim
riečim, odilaze.

Samo jedna tužbe — 28
dočekuje moje,
Sa mnom vierno plače
Sa mnom vierno poje.

Drugo moja, jeko!
Posestra mi bila,
Od propalog raja,
Ti jedina Vila!

Ja se tužim crietu, — 29
al tu nij' slavulja:
Otrovna po travi
sama plazi guja.

Tužim lugu: i tu
svaka šuti ptica,
Odgovarajuć mi
sama kukavica.

Oj ti kukavice, 30
pjevalice vaja!
Ti jedina vilo
tog paloga raja!

Puno j' slična tvojoj
moje majke sgoda,
Koja u crno zavi
sa svog se poroda.

Eno ti je gora, 31
jadna i nesretna,
Koja obrvama
vlada polja cvjetna.

Tamo je tudjinca
digo car paklenski,
Kažuć kud se stere
mili raj slovenski.

Eto ti pred vraga 32
tudjin nica pane,
Te kô Bogu njemu
klanjati se stane.

Pa se raztrkaše
kano gladna pseta
Čete mu, da mjesta
poharaju sveta.

S oružjem uz vojne 33
leže žene mrtve;
Vrag pali dvorove,
vragu dužne žrtve.

Slušaj, brate, slušaj
kak zveče veruge,
U koje dječicu
kuju sa poruge!

—~~~—

Ti Plaču, ti krajna 34
slavska stražarnice,
Brojio si uzdahe,
vidio suzice,

Kada se praštahu
s rajem djeca Slave,
Prisiljena da ga
bez grieha ostave.

Pod tvrdim se dubom 35
sruši cvjetna lipa;
Zemlju bije tudjeg
kopito paripa.

Ej zlatna Slobodo,
i vedra pravice!
Zašto vi od Slave
odvraćate lice?

—~~—

Ja se molih Ladi;
al dočula Vila,
Pa se s razcviljenim
srdcem posestrila.

36

Oj ti Vilo, prosim:
ajde mi otale,
Da nenosim, vajme!
dva put srdca žale.

Stravljen Deljan Daphnu
sliedjaše đa dvori,
Al u lovoriku
nebo ju pretvori.

37

Samo ljubav prosih
od najljepšeg stvora,
Al nebo mi nudi
vienac od lovora.

—~~—

Drobna žutovoljka
žuberi u lugu;
Ždrali složnim redom
putuju pram jugu.

38

Pram jugu, pram jugu
    iznad triuh rieka
Uviek mene zove
    moga raja jeka.

Moga raja jeko, 39
    ti Ljubice moja!
Zašto me ti zoveš,
    mamiš bez pokoja?

Bog je odsudio,
    pa medju nas jadne
Tri metnuo gore
    i tri rieke hladne.

Zato valja, tužan 40
    da ja ovkraj stojim,
I vlastitom krvlju
    svoje jade gojim.

Jer ja nisam ptica,
    bi brieg preletio,
Nit riba, bi vodu
    preplivati smio.

Cvate li u tebe 41
    (kaži, dušo draga!)
Dragoljub, ljubica,
    vratiželja blaga?

U mom perivoju
sve već Vesna mila
Čudotvornim prsti
cvieće razpupila.

Po mom perivoju — 42
da ti je pogledati,
Kako trator lista,
kako ruža cvati;

Kako po jablanih
zujeć pčele lieću
I zlatokrilaši
metulji po cvieću.

Oj Ljubice moja! — 43
gdje si mi ti, gdje si?
Ajde, draga, gledat,
što moj vrtlić resi.

Gle pitome ruže
rumene kô zora...
Pozdrav mi ju, sunce,
onkraj riekâ, gorâ!

Sava su i Drava — 44
dvie rodjene drûge,
Koje se sastaju
nakon staze duge.

Bog je liepo složio
dva stvorenja mlada,
Ali škoda te ih
sviet razstavlja sada.

—~~—

Krotka je Nje duša 45
kano golubova,
A Nje ime sladko
kano med cjelovâ.

Al šta mi to hasni
dobro najugodnje,
Kad nebo i zemlja
razstavlja me od Nje!

—~~—

Oj zdravo mi bio 46
ti zeleni gaju!
Gdje slobodne danke
krotke vile traju:

Zatravljen, razcviljen
padam ti na krila,
Nebi l' mi tvoja usta
rane ohladila.

Cvjetokitna lipo! 47
tebe u svôj srdi
Niti Perun žarkom
strielom nenagrdi.

Oj dozvol', u hladu
tvom da se zakloni
Putnik, što ga Perun
vazda strielom goni.

Ti mladjahna brezo, 48
dievo punokosa!
Sjajnim te biserom
kiti rana rosa.

Primi vruće jade,
djecu moga sàrdca,
Ljuljaj ih u zibci
hladna povjetarca.

Aj vi tankostruki 49
visoki topoli!
Šaptajućim lišćem
sliko srdca boli!

Aj tresite jače
plahe svoje vlase,
Da to tužno srdce
zaboravi na se!

Čujte, gajske vile, 50
drage mi nad svime
Vi drobne ptičice,
Bogom posestrime!

Zdrave i slobodne
svedj od lovca bile,
Pa tu zašlu sestru
u kolo primile!

Pjevče zatravljeni, 51
zlatokljuni kose,
Što ti se pjesmice
zelen-lugom nose!

Znam za jednu ljubu,
što je ljepša tvoje,
A za njom uzdiše
vazda srdce moje.

I ti hladnog crieta 52
pustinjače stavni,
Sladjahni slaviću,
Vesne sinko slavni!

Samo jedan glasak
treba ti do žicâ,
Da te u raj uznese:
krasan glas „Ljubica."

Ajdmo, pjesmo moja, 53
gore u Jeruzalim,
Da kip zavičaja
pred tobom razgalim!

Pa odtud u rode
i vjekove pričaj,
Koli drag i krasan
naš je taj zavičaj.

Modra se ravnina 54
pruža pram iztoči,
Kôj nestižu kraja
nit sokolske oči:

Kan da hoće bozi
tim da te uvjere,
Da končinam slavskim
tuda neima mjere.

A s ostalih strana 55
u poluokrugu
Pašu ga planine
od sjevera k jugu.

Izsried njih se dižu
redom razsijani
Kô oriaške straže
gorski velikani.

Gle tamo k sjeveru 56
Klek i Hum-mogila,
Gdje sa slavskim slovom
nesta slavskih Vila.

Samo još glas pietja
pjevice izdava,
Da i tim vladaše
njegda ustma Slava.

A ondje na rubu 57
sjevernog prostora
Lašti se Vildunska
i Gradačka gora.

Vrag tu uguši Slavi
djecu u kolievci,
Prie neg zapjevaše
slavskog jutra pievci.

Medj modrim sjeverom 58
i rujnim zapadom
Viri Golubinjak,
gora s bielom bradom.

K njoj s gôr južnih pada
piev sladkih djevica,
Kô majke, kôj umre
ćerca jedinica.

K zapadu Boč stoji 59
i glave Pagorja,
Sried zapadajućeg
sunca alem-morja:

Dva oltara, noći
gdje za dobe mrtve
Mat' priroda pali
Višnjem' tajne žrtve.

Do njega Rogatčka, 60
s viencem vrh tjemena,
Prama nebu pruža
silna si ramena,

Kan da hoće čelo
da mu ljubi jasno,
Što ju u pravieku
stvori toli krasno ;

Od juga se dižu 61
Kalnik i Ivanska :
Bi reći tri kule,
tri mosta slavjanska.

Gle preko njih do dvie
rukuju se grane,
Da u bratskoj slozi
prava si obrane.

U tome okviru 62
kô sag dragocjeni
Krasan zavičaja
kip je uhvaćeni —

Kip od zavičaja
  kitna i ugodna:
Brda lozoslavna
  polja žitoplodna.

Gledaj oko sebe 63
  u dole cvatuće:
Po njih raztresene
  liepe biele kuće;

A po brdih crkve,
  dvore sa gradići,
Kô gljive, u šumi
  što ih vidiš nići.

Jesi l' ikad ginuo 64
  za žudjenim krajem,
Gdje pokoj i sloga
  i ljubav vlada trajem?

Stresi ovdje prašak
  s umorenih nogû,
Pa se prostri nica
  pojuć: Slava Bogu!

Slušaj, srdce, slušaj 65
  sladjahna imena,
Što blagim slovenskim
  krstom su kršćena!

Sladjahna i sladja
od pjesnî slavulja,
I krajine ljepše
od krilâ metulja.

O vi Godomjerci, 66
Radoslavci slavni!
Vi ste glasno groblje
od vjekovâ davnih!

U tom groblju djedâ
počivaju glave,
Viencem ovjenčane
prezirane slave.

Tu si gnjezdo gradi 67
orao vatrokrvi,
Nehajuć, što viču
kraljići i crvi.

Mrzeć nizke plote
i pojuć sve jače
Krilma u visine
k suncu se primače.

Leti nebom, leti, 68
orle domišljati!
Skupi rajskih zrakâ
i s neba se vrati;

Pa nad zavičajem
spusti vita krila,
Nek se tvôm slobode
pjesmom braća mila.

Čuješ li ti pjesme? — 69
to nij' pienje ševâ,
Grlicâ, slavuljâ,
već slovenskih dievâ —

Dievâ, kojih lica
kano ruže sjaju
Cvietom, kîm su cvale
prie grieha u raju.

Tko nij' slušao, kako — 70
Slovenka govori,
Nezna kako rajski
angjeo s ljudmi sbori.

Tko nij' ljubio njenih
rumenih ustana,
Nezna što je šećer,
što l' nebeska mana.

Tko nij' slušao njenih — 71
pjesama ljubeznih,
Nij' ljubavi ćutio
razblude, boljezni.

Tko nje slušao nije
pjevat „svet — svet — sveta“,
Nezna koja ga razkoš
čeka onkraj svieta.

Oj Slovenke krasne, 72
vi morske djeklice!
Od kolievke moje
krotke grličice!

Oj Slovenke, Bogom
posestrime mile!
Bile viek zelenim
našim gajem Vile!

Viek vam duša čista 73
i nevina bila!
Tudja zmija srdca
vam neotrovila!

Čuvao vas angjeo,
neba sinak prosti,
Svedj vas nadkrivajuć
štitom narodnosti!

Mile Godomjerke! 74
mile Radoslavke!
Ljubezne i krasne
vi ste bjeloglavke.

Nu hman ste mi krasne
kô Vile od gorâ,
Jer u srdcu mojem
već nesta prostora.

Oj krasan si, krasan, 75
ti moj zavičaju!
Kakve u tebi, nigdje
ruže necvjetaju.

Čini se, da Bog te
stvori, kraju ljubljen,
Da jadnu Slovencu
vrati raj izgubljen.

Sve dalje i dalje 76
leže brda sama —
Kano liepa modra
svilena marama,

Što se s povjetarcem
dugo igra, titra,
Po tom na tle pane
puštena od vitra.

Tamo u tri turnja 77
stoji mlada mati,
A do nje šarenu
vidim zibku stati.

U njoj pojuć čedo
crnooko šika,
S kojeg bit će slava,
bit joj vječna dika.

Širi krila, širi, 78
moj sokole bistar,
Na Labu i Vislu,
na Dunaj i Nistar!

Žuri se kô pčela
zujeć oko trave,
Kitne pletuć vience
za hramove Slave. —

Žitom ogradjena 79
s desne Tiva stoji,
Hrabrih vitezova
silu što zadoji,

Što nose kô triesi
na konjma visokim
Poraz četam, koljuć
mačem ih širokim.

Kod Mure razbiše 80
srdca hrabrenoga —
Vraga, odpadnika
Slave, vjere, Boga; —

Vraga, odpadnika,
koji kleti ište
Oskvrnut im postelj
i sveto ognjište.

Kod Huma vukoše 81
vruća kola Slavi,
Rad šta ona na nje
po zviezdu postavi.

A oni ih svojim
vodjam prikopčaše,
Samo čast od ranâ
sebi pridržaše.

Oj neharni sviete, 82
robe omamljeni!
Trikrati slovenskom
krvcom odkupljeni.

Od Boga mi našo,
što ti ruke klete
Dižeš da pogrdiš
obraz Slave svete!

Ah hman ju bijete, 83
vi ruke proklete!
Svanut će Gjurgjev dan,
velik dan osvete.

Mati moja jadna
po krvavoj cesti
Junački će na vrh
gvozden križ donesti.

Tad će se otvorit 84
nebo žarom zlata,
Zlatno sunce sinut
i pred njena vrata.

Srušit će se svieta
žrtvenik krvavi,
Dignut vječni hrami
i Bogu i Slavi!

Do Tive Tesalja 85
prostire se ravna,
Od hrabrih konjica
majka plodna, slavna;

Konjâ, što po zraku
pasuć glave nose,
I na skočni mejdan
hitri vjetar prose.

Više gledj zelenu 86
glavu diže brdo!
Tamo kán vladaše
pleme svoje tvrdo.

Odtuda po svietu
kunuć ukaz razsu —
Kano kletvu pakla,
danas još na glasu.

Jao! taljige škriplju, 87
u njih uhvaćene
Kô sirote cvile
Duljebinke žene.

Eto tvrdi, divji,
opaki, bezbožni
Vozi se gospodar
Obarin uzmožni.

A gle izza njega 88
žedno ljudske krvi
Pleme od Harpijâ
pritisnu, privrvi.

Kao striele otrovne
svietom se razprši,
Da od slave drievo
narodom razkrši.

Eno grozna vaja! — 89
drugo jato srdî,
Ko'e na izkušanje
posla udes tvrdi.

Al se slavno izni
Slava iz te vatre;
Jer nje srdca porod
sve ih listom satre.

Što se žari s dal'ka? 90
nij' l' to zrak sunašca?
Nij' još ta žar-ptica
digla se iz gnjezdašca.

Turci, braćo, Turci
sa srdjbom se kletom
Digoše kô pakô
nad nesložnim svietom.

Kud vrve, izza njih 91
otvara se groblje,
A izpred njih cvileć
trta jadno roblje.

Poharani stoje
gradovi i polja,
A nad njimi mučeć
caruje nevolja.

Eno za lisicu 92
hitru odtjerati,
Blago krotko janje
s vukom se pobrati.

Polja procvatiše
opet kitnim žitom,
Netlačena više
poganskim kopitom.

Ali krsti vuka 93
a vuk će u goru;
Pa on opet doć će
gladniji k tvom toru.

Kumi ga i brati,
a on od obiesti
Kletnik će iskreno
srdce ti izjesti.

Čuj jauk staraca, 94
plač ženâ, dječice!
Jesu l' uzkrsnuli
Obri iz grobnice?

Tjera l' Mongol čeljad
kandžijom u bitku?
Vadi l' opet Turčin
demeskinju britku?

O gorja Obarâ, 95
Turâk i Mongolâ —
Diže se vragovâ
čopor-četa hola.

Da, braćo! pitomče
tudjega priekora,
Zmaj šestoglav, opet
čeljusti otvora.

O moja jadna mati! 96
Eto zmije klete,
Koju su grijale
tvoje grudi svete.

Ti si ju svom krvcom
kô bušac hranila,
A sad od nedraga
hodi do nemila!

Čujte trublju slave: 97
Na vrance, na vrance!
Da skršimo klete
naših rukû lance!

Ajd stlačimo u prah
vragôv čete prîke,
Dižuć svetoj Slavi
vječne žrtvenike.

Al primir' se, brižno 98
ti moje srdašce!
Još nije ugaslo
na nebu sunašce.

Sginut će taj čopor
kô kip grozna sanka
Od blagog svanutka
luči — biela danka.

Golube, golube, 99
ljubezniva ptice!
Kako je bez tvoje
Tebi golubice? —

Nemoj pitat, brajko,
kako j' srdcu mome,
Lahko možeš čitat
to isto u svome.

Kudgodjer hodio 100
putem ili stazom,
Svuda se sastajem
s Tvojim ja obrazom.

Tako on svedj stoji
u mojim mislima
Kô žudjeno zdravlje
onom, koj ga nima.

Gledao ja pod večer 101
kroz tanke prozore
U zelen-prodole
il na modre gore,

Slušajuć slavulje,
gdje uz drage poju:
»Oh i Ti pjevaše«
— vapim — »dragu svoju«.

Kad se šećem dolom, 102
gdje potok romoni,
Jug se cviećem titra
i metulje goni:

Tad se sjetim tužan
Gorko uzdišući:
»I mi se igrasmo
igre: cjelov vrući«.

Kad na krovu gledam 103
bjelane golube,
Gdje se krilma grle,
očice si ljube:

Čini mi se kan da
iz srdca mi glasi:
»Tako i Ti ljubljaše,
al su prošli časi«.

U vrtu je ruža 104
ljubljena od dana,
Stidna kô djevojka
prvom cjelivana.

Oj ružo, oj ružo,
prvi Vesne dare!
Ti cvatiš, a moju
možda grob već tare.

Oj vi gusti luzi, 105
i visoke gore!
Dignite vi svoje
zelene zastore!

Da se nepokojna
duša osvjedoči,
Gdje su sladka usta
i one crne oči.

Mrkim nebom lieću 106
munje i grom ljuti; —
A moju mi dušu
tužna misao muti.

Hoće l' se razvedrit
skoro svod nebeski?
Hoće l' se razpršit
magle, grom i trieski?

Ogrnula si se 107
u plašt maglom tamnom, —
Nemoj, južna goro,
šaliti se sa mnom.

Proučih nebesa,
te znadem doista,
Da i za maglami
ima neba čista.

Ljuti jastreb može — 108
razpršit golube;
Al nemože činit,
da se već neljube.

Ej zaludu sviet nas
razstavi, raztuži:
Što bog Višnji složi,
viek se nerazdruži.

—∿∿—

Prigrlih od svieta — 109
krase svekolike,
Da izhitrim pravi
kip Tvoje prilike.

Nu kad Tebe gledam
u oči, od stida
Iz rukû mi pada
djelo Pieridâ.

Da mi je namočit — 110
kist u lice zore,
Il u oči sunca,
il u zviezdâ more;

I da taj odjenem
Kip koprenom dúge:
Jošte Ti po tielu
Nebi bilo druge.

Da mi je skupit miris 111
ruže i dragoljuba,
Pa stopit u jedno
s krotkostju goluba;

Tim življem nadahnut
Tvoga tiela dike:
Još Ti duši nebi
imao prilike.

Nu Višnji će dati, 112
što ištem, ljubljena,
Kad jednom smrt — biela
prigrli me — žena.

Dà, onkraj ću Tebi
nać priliku pravu
Na čelu angjelâ
pojućih joj slavu.

Eto djulabije, 113
jabuke crvene!
Od njih Ti sagradih
ponude kićene:

Primi od milosti,
dušo, dar u pjesmi
Od onoga, koj Ti
prstena dat nesmi.

Zašto zviezda blista? 114
zašto cviet miriše?
Zašto slavulj poje,
i pojuć uzdiše?

Tko mi to razrieši,
taj hoće i znati,
Zašto neprestajem
pojuć uzdisati.

Slušao, neslušao 115
slavulja grm gusti,
U vilinski način
slaže drobne usti:

Tako ni ja slave
netražim, necienim,
Što propievam danke
duhom uznesenim.

Prsa moja puna 116
od ljubavne sile
Na usta mi meću
pjesme tužnomile, —

Da mi samo čuje
cviel tužna srdašca
Ona, koju ljubim
do sljednjeg uzdašca.

Što si mi razriešit
srdce i ustnice
S neba došla, Lade
ćerce mjezimice!

117

Slušaj sad pjevaoca
od domaće grane,
Što j' daleko prognan
u dubrave strane.

Tako mi spomena
majke drage toli!
I križa, pred kojim
i Ti i ja molih!

118

I dobe, s djetinstvom
što Te razstavila:
»Ja te ljubim, ljubim,
ljubim, dievo mila!«

Tako crnih očiuh
i crne ti kose!
Tako svih cjelova,
što dušu uznose!

119

Tako ti pokoja
  sried ljubavi krila:
»Ja Te ljubim, ljubim,
  ljubim, ljubo mila!«

Tako od sastanka 120
  omamna veselja!
Tako od razstanka
  nepokojnih želja!

Tako ti ljubavi
  gorkih, sladkih strîla:
»Ja te ljubim, ljubim,
  ljubim, dušo mila!«

Tako višnjeg Boga, 121
  koj nam duše sdruža!
I lukava svieta,
  koj nam pelin pruža!

Tako sastaništa
  onkraj svieta prieka:
»Ja te ljubim, ljubim,
  ljubim u viek vieka!«

A sad, pjesme, u sviet, 122
  koj vas je dozivao,
Ja sam suzam' kupao,
  srdcem vas sagrivao!

Kaž'te, ako Vaše
ugadja mu lice:
»Nas je porodila
liepost od Ljubice«.

Ajdte, djeco moja, 123
širom biela svieta,
Kano drobne pčele
od cvieta do cvieta;

Pa gdjegod vidite
branit Slave dobro,
Svakom nazivajte:
»Božja pomoć, pobro!«

Nu kako se pčele 124
vraćaju košnici,
I vi se vraćajte
s tom riečcom k Ljubici:

»Liepo je u svietu
na ljudskom vidilu,
Ali je najljepše
na majčinu krilu«.

III.

Już się jesień kończy,
liście z drzewa leci: —
Gdzie się dwoje kocha,
niepotrzebny trzeci. —

Krakowiak.

U zemlji slovinskoj 1
grad se vidi jedan,
Kano grad od pčelâ
krasan i uredan.

U tom gradu stoji
moja duša sada,
Drhćuć kô na drievu
list, kim vjetar vlada.

Oj grade, oj grade, 2
hrano mojih želja,
Što po carstvu svome
krstio te Lelja!

Zašto sada mene
s milom ti razstavi,
Te tužim kô golub
samcat u dubravi?

Oj grade, kolik si
zvjezdnom nebu sličan,
Gdje ti blistaš od sto
ljepoticâ dičan! 3

Pa zar nedospieva
taj ures tvôj slavi,
Te ti meni ote
i sunce ljubavi?

—~~—

Sladko žutovoljka
žubori u crietih,
Bi rekô, Nje diku
svu će proizrieti. 4

Dična ti je, dična;
al sve već i veće
Drhćuć sluti srdce:
»Viek tvoja bit neće!«

—~~—

Još me nij' sa sankom
zora razstavila,
Pade mi na prozor
ptica bjelokrila. 5

Pade i zapjeva
pjesmu tužnu toli,
Te me još i danas
od nje srdce boli.

6
Urani, urani,
jadni moj junače!
Sunce se već radja
i na prozor skače.

Urani i zábi
na te svoje vaje,
Jer tvoja se ljuba
za drugog udaje.

7
Već se crkvi sprema
od svatovâ kita,
Gdje pop snahu čeka
i ovako pita:

»Hoćeš li ga ljubit
i danju i noćju?«
Tvoja ljuba plače,
ali kaže: »Hoću!«

8
Oj ptice, oj ptice,
crna zlokobnice!
Koja te doniela
bieda mi pred lice?

Ah pocrnjela ti
snježnobiela krila,
Što si mi ti jadno
srdce probit smila!

9

Jesen se naklanja,
lišće s granah lieće; —
Gdje se dvoje ljubi,
nij' potrebno treće.

Ah moj listopade,
dalko se odstranio!
Jer si mi najljepši
ljeta cviet stamanio.

10

Nesretna je ptica,
koju bura shvati,
Sried mora odnese,
te neima gdje stati.

A kamo je ono
srdce nesretnije,
Što na srdcu kuca,
u kom vjere nije!

Znadeš li, kako si	11
šaptala bez broja
Usta mi ljubeći:
„Uviek... uviek tvoja!«

Bog je čuo prisegu,
pa pedepsa sada:
Ti si sagriešila,
a strielj na me pada.

Tvoja usta su mi	12
obricala radost,
A sad tužno krasna
prolazi mi mladost.

Ti si me turila
iz neba razbludâ —
Na zemlju već stranu,
te sad neznam kuda.

Kad suza dozrije,	13
padne kô jabuka...
A zašto ja plačem,
ženo bjeloruka?

Po raju sam šetao,
dok sam bio s tobom,
A sada bih mienjao
i s najgorim robom.

Mehke kô jastuci, 14
biele pahuljice —
To nje liepe biele
nebjahu ručice:

Već Vila ogrli
svoga prijatelja,
Te ga sad viek nosi
za njom travna želja.

Ti sladki glasovi 15
kô pjesme angjela —
Nebjahu, ne, rieči
Njena grla biela:

Već bjahu čarobna
rajske ptice pienja,
Koja mi proleti
vrh staze življenja.

Luči vedre, tople 16
kô dvie ljetne noći,
To nikad nebjahu
Njene crne oči:

Već to bjahu, brate,
dvie nebeske svieće,
Koje razsvietliše
praznost moje sreće.

Ona sladost ljubka 17
kano miris južni,
Nebjaše Nje ustih
cjelov dušodružni:

Već bijahu do tri
kapi rajskog meda,
Da sad bolje ćutim
gorkost zemskih bieda.

—~~—

Zviezda, koja pane 18
s visokoga neba,
Nikad već nemože
vratit se, kud treba.

I moja u nebu
jednoč duša biše,
Al sad od nje rajska
vrata zatvoriše.

Njekoč mi sipaše 19
ljubav na put sreće
Ruže i ljubice
i sve ljepše cvieće.

A sad na Golgotu
krst mi veli nesti,
Suzom stazu rosit,
trn u vienac plesti.

—~~—

Opoji mi trudno 20
srdce san ugodan,
Te vidjeh sried mora
otok divnorodan;

Oko njega stahu
stiene od koralâ,
Gdje se sunce igra
kano sried zrcala.

Taj je otok labud, 21
što po moru pliva;
Taj je otok mjesec,
što iz mora siva;

Taj je otok kruna,
što nikog netišti,
S koje sto kamenâ
i sto zviezdâ blišti.

Kano svilen šator 22
crna Arapina
Nad otokom tim se
razstire vedrina:

Kao da ovo čuva
milče srdca svoga
Njišuć ga u zibci
mora bezburnoga.

Najljepšimi dari
izkiti ga mati:
Tu žuta naranča,
lier i ruža cvati, 23

Tu jug u kolievci
od cvieća se ljulja
Pjesmom od goluba,
pjesmom od slavulja.

Taj otok pučini
morskoj toli omili,
Te viek zatravljena
oko njega cvili. 24

I brižno od njega
sve odklanja bure,
Noseć mu ponude —
šarene ljušture.

Tu stoji sried cvieća
stanak od mramora,
Kog mi duša voli
od najsjajnjeg dvora, 25

Tu dolazi često,
kô k studencu roblje:
Tu j' moje ljubavi
kolievka i groblje.

Kad oko pónoći
sviet se već utrudi,
Svak se dragi mrtvac
makne i probudi.

Uzkrsne tvo'a prva
riečca od ljubavi,
I šapćuć po groblju
sa snom se razstavi.

San s očijuh meću
razgovori tisi;
Probudjeni prše
med lišće uzdisi;

A ljubkih cjelova
družbica vesela
Sjeda na cviet ruže
u prilici pčelâ.

I ljubezni sanci
dižu se iz groba,
Stvarajuć si tiela
od liepih podobâ:

Stiču modra krila,
na njih zlatne pruge,
Pršeć po cvietnjaku,
tražeć svoje druge.

26 27 28

Tim se i suze prenu — 29
radosti dječica —
Iz zraka se liju
ružicam na lica.

Najmučniji je uzkrs
vjeri tvojoj jadnoj....
Ona stenjuć puze
po zemljici hladnoj.

A kad sve se prene, 30
mio žamor nastane
Kô kad za dvie duše
dan ljubavi svane.

Da ti j' slušat, kako
to razbludno traje,
Mnio bi, da si došo
u vilinske raje.

Oj koli krat Njeno 31
ime tu proslove,
A na divan njemu
moje se odzove!

Tako tajni šapat
sve sliedi rieč po rieč,
Stravljeno si služeć,
ljubezno se dvoreć.

I ti razgovori 32
tolik čas se čuju,
Dok nestane noćnih
pjesama slavuju.

Kako svanu jutrom
pjesme golubove :
Sve umukne, i opet
padne u grobove.

Razpjevao se je 33
stravljen slavulj veće,
Tihom noćcom tjeran
od boli ljubeće.

Sad se ti razplači,
ostavljen golube,
Ustma se raztuži,
što se već neljube.

Kad si se razplako, 34
raztužio u jadu,
Tada nebom krila
prostri pram zapadu,

Gdje na tudjem spava
golubica krilu :
Srni, kloni, pani,
razmini u cvilu !

Tamo, gdje jug trepće 35
krilma bezkonačnim,
S neba motre zviezde
očma modrozračnim:

Tamo stoji polje,
na polju brežuljak,
Na brežuljku lipa,
na lipi slavuljak.

Tu vi, kad se pjesnik 36
sa svietom oprosti,
Položite u grob
njegve trudne kosti.

Nek sluša slavulja,
lišća sbor šapćući,
I glas žetelicâ,
kad prolaze kući.

Do njega položte 37
još i mač dno groba,
Da se mača hvatit
može u ono doba,

Kada duhne vjetar,
braću misao jedna
Složi, da se otresu
robovanja biedna.

Kad ste sahranili
kosti izpod trave,
Nemećte mu na grob
zlatna vienca slave; 38

Jer tko je iz čaše
od ljubavi pio,
Već je za života
pod viencem hodio.

Već vi na hum grobni
pploču zavalite,
A na ploču rieči
ove postavite: 39

»Pjesnik, rajske ptice
čujuć pjevanje milo,
Nij' ni osjetio
težko ljetâ krilo«.

Glasi pjesni mojih,
u tužnoj prilici
Od ljubavne sreće
vjerni nadgrobnici! 40

Ruka mi s tim riečmi
na grob vas prostiera:
Ostavi nas sreća,
al nam osta vjera.

O ti crni prami, 41
koji mi njekoč milo
Vruć obraz hladiše
kô vjetrića krilo:

Sad ih tek poznavam,
da su guje ljute,
Sve u razcviljeno
srdce zagriznute.

Ustiuh rieči, što ih 42
duša poslušaše,
Bi reć da ju isti
angjeo u raj zvaše:

Ah koliko sada
strašne mi se čine,
Kô trublja od suda,
il triesak s visine.

I očijuh Njenih 43
pogledi — te strîle!
Što su mi srdašce,
dušu zarobile:

Ah da sad slobodi
puste ta dva roba,
Te ja nebih vukô
verîg tja do groba!

Usta su Joj puna 44
božanskoga smieha,
Oči vedre, jasne,
čiste i bez grieha,

Moje usti nieme,
oči roneć suze;
Jer što nebo dà mi,
to mi zemlja uze.

Čuješ moj prstene! 45
rajska ptico moja!
Tebe žude, ištu
želje mo'e bez broja.

Ah vrati se vrati,
u raj nam odprti,
A u raju mjesto
za nas je — do smrti.

Meni je kô u staklu 46
zlatoperoj ribi,
Il metulju, dječak
što ga iglom pribi.

Riba i metulj krilma
trepću bez umora,
Al nemogu prieći
uznoga prostora.

Oj mog srdca ptico, 47
oj moja ljubavi,
Zašto ti se opet
kod mene ujavi?

Istina, još ima
u prsijuh mjesta,
Al si zahman došla,
jer hrane već nesta.

Ajd na one kraje, 48
gdje ti je stajala
Zibka, a uz zibku
Sestrica pjevala;

Gdje su ti „tri žene«
prorekle njekada
Baš radosti malo,
ali puno jada.

Evo, znam, tu moja 49
rodila se sreća,
I streptala krilma
kô leptir proljeća.

Dà, evo je mjesto,
gdjeno ju ostavih,
Gdje u kolo smjelo
uhvatih se Slavi.

Evo zraka, što mi
kolievku nadkrivô,
Vjetrica, što s njime
natjecô se živo;

Evo lipe, gdje sam
čito Omira za dne,
Ili Vile slušao
do hore zapadne.

Evo gaja, gdje me
Lada zagrlila;
Gdje sam se u kolo
uhvatio Vilâ.

Evo i dolina,
evo i studenac,
Gdje na glavu draga
metnula mi vienac.

Slušaj po dolini
pjesme milovanja,
I slavuljâ žubor,
što srdcem ozvanja.

Neozvanja više
Vilâ glas slovinskih
Njim, ni sladki žubor
pticâ žeravinskih.

Želja te je vukla 53
amo neprestance,
Gdje je mladost plela
od cvieća ti lance.

Al ih ti raztrže,
te sad tražiš radost,
Odkle ti ju progna
nepokojna mladost.

Moje srdce leži 54
na tvrdu kamenu,
Uzdasi ga biju,
kano daždi stienu;

Sviet me nerazumie
u kraju ovomu,
Ah sad težko patim
bez doma — u domu!

U dalekoj stranoj 55
zemlji stoje sade
Sreća, pokoj, radost
i sve tvoje nade:

Tu ti zarobljeno
srdce je ubogo,
Kukavice jadna!
Višnji ti pomogô!

Bolje jedan danak 56
radosti proljetne,
Nego sto godina
od dobe bezcvjetne.

I meni taj danak
svanu iz Tvoih usanâ,
Al sad čamim, ginem
sried mraka bezdana.

Kad me njegda, majko, 57
u zibku dievaše,
Prekrstiv me svagda
suze si lievaše.

O sad tvoju shvaćam
skrb i suzna lica:
Ništa sretna nečù
od moih Rodjenicâ.

Dok me sprovadjahu 58
svud molitve tvoje,
Slobodne i mirne
bjahu prsi moje;

A sada, zelena
čim te trava krije,
Hiljada strjelicâ
moje srdce bije.

Da ti opet mogu
na krilu počivat,
Piti dah od ustâ
i o raju snivat! 59

Ah da to je meni,
znala bi dušica,
Gdje izvire žednim
voda zabitnica.

Prstene prodani,
vienče moj zeleni!
Tko će opet vratit
tvoju ruku meni? 60

Sviet, što mi ju ote
prot volji od zgora,
Opet jednom vratit
mora ju te mora.

Brodar ide na sve
četir strane svieta,
Al ga vjetar kući
odnese opeta. 61

Gdje si ti, moj vjetre,
čekan od dne do dne?
Te bi me vratio
na obale rodne?

Koliko te, Savo,
prebrodi ladjicâ,
I preplovi ribâ,
i preleti pticâ; 62

Koliko košutâ
s jeleni pregazi:
Samo jedna duša
broda nenalazi!

Gledam vas opeta,
zdravo mi svedj bili,
Vi krajevi meni
i ljubavi mili! 63

Oj zdravo mi bio,
ti moj rajski sviete,
Gdje mi svanu sunce,
i sgasnu — prie mete!

Evo izbe, gdje mi
kano zviezda tajna
Razsvietila dušu
Nje ljepota sjajna. 64

Evo vrata i praga,
gdje mi kob uzroči,
Da se sastadoše
dvoje sretnih oči.

Evo ti je potok, 65
gdje još vidjeh lani,
Rajskom svom ljepotom
gdje sve kolo zani.

Evo je i prozor,
gdje zoru čekaše,
I na »dobro jutro«
»Bog daj« mi vraćaše.

Eno zelen travnik, 66
gdje u bujnoj travi
Braše cvieće, pletuć
vienac mojoj glavi.

Eno prodol, za nju
gdje kupih jagode,
Vrelo, gdje rukama
zacrpi mi vode.

Zelene gorice, 67
gdje su vaše Vile,
Što su njegda ovdje
pojuć žito plile?

Ah prošle su, prošle
za tragovi sestre,
Jer sad drač i kukolj
polja, livade stre!

Jeko starog grada, 68
gospodarko draga!
Zašto neprelaziš
već visoka praga?

Minuše vremena,
neima krasne mome:
Zato ostavljena
mučiš mramorkome.

O gdje si mi, mila, 69
mila kô mio sanak?
Sunce se već smira,
ostavlja me danak.

Tebe neima: ja sam
kô metulj sried travnja,
Što još cvieće traži
odcvalo odavnja.

Krasan si moj kraju, 70
sva su mjesta ista;
Al od cvieta sreće
nij' već ni'ednog lista.

Samcat po njih šećem
s tugami bez broja,
Kô po groblju djece
Slava mati moja.

Kô ptica pitoma, 71
od dieve prognana,
K njoj se opet vraća,
gdje ju čeka hrana: —

Tako i Tvoj obraz,
iz prsih iztjeran,
Vraća se na staro
mjesto opet, vieran.

Ile sa Velebita, 72
Vitoša, Triglava
Gromoglasnom trubljom
pozivlje te Slava.

Što su odkupili
djedi krvcom težkom,
Sad ti brani s dušom
hrabrom i vitežkom.

Ti si, o junače, 73
svietu i svom rodu
Težkom krvcom kupio
slavu i slobodu.

Al te sviet prevari
za slobodu, slavu,
Metnuvši ti vienac
od trnja na glavu.

Pram iztoči riekom 74
težka krv se lije,
Suprot do tri svieta
naš se junak bije, —

Bije, tuče, davi
aždaju triglavu,
Da spasi slobodu
i vjeru i slavu.

Dok si moja bila, 75
donosih ti na god
K dobru jutru cjelov
i niz sladkih jagôd.

Danas, kad te meni
već hudi sviet uze,
Donosim ti kitu,
na kiti tri suze.

Prva suza kaže: 76
»ljubih te njekada!«
Druga suza vapi:
»ljubim te i sada!«

Treća suza u ta
prisiže ti slova:
»Ljubit ću te, dušo,
u vieke vjekovâ«.

Tužan ti je oblak, 77
kog večer pozlati,
Nu opet domala
u crno obrati.

Kamo su tužnije
one oči mlade,
Kojima na vieke
sunašce zapadè!

Za zelen-goricu 78
lete do dvie vrane,
Moje srdce žežu
do dvie gorke rane.

Prva: što ju, bože,
toli krasnu sazdà,
Druga: što ju krasnu
izgubih za vazda.

Domovino moja, 79
puna sjajnih zrakâ!
Majko sokolovâ,
majko od junakâ!

Uviek sokolove
sinke vidla zdrave!
Nad tobom izašle
zviezde pune slave!

Koliko, koliko,
sveta majko moja!
Ti od tudjinaca
trpiš zla bez broja?

80

Kano ranjen junak,
nad kim lieću vrane,
Čekajuć, dok jadan
bolju neizdane.

Kolko od nevriednih
sinâ, jadna mati,
— Jadi ih ubili! —
tuge ti propati!

81

Što se u tudje krilo
kleti odmetali,
Vrativši se svetu
grud ti probijali.

Nu osta ti vjera,
zviezda posried noći:
Ta će tebi svietit,
kuda god ćeš poći;

82

Ta će tebe spremat,
tješit i slobodit,
Opet tebe k slavi
i slobodi vodit.

Nu ti osta stalna, 83
divna, čista žena,
Od vjekovâ u prah
viek neoborena:

Kano križ gvozdeni
na visokoj gori,
Koga sjever bije,
nu viek neobori.

Zdrava bila, ti ćeš 84
ljepše vidit dane,
Sinut će ti obraz,
zamladit se rane;

Tebi će se klanjat
kule i mečiti:
Što je tvoje bilo,
tvoje će opet biti.

Prosti, da te zovu 85
usta ljubogrješna,
O ti mojih dana
zviezdice utješna!

Prosti, da na tvoga
hrama prag ti mećem
Vienac urešeni
zelenju i cviećem.

Kolko godin, rieko, 86
na tvom briegu stojim,
Prošle vieke gledam,
naše jade brojim.

Mnogo je krasnih darâ
došlo već od Boga,
Al za moju ljubu
sam vienac od gloga.

Put je tvoj još dalek, 87
glibna ti je staza,
Krv ti curi s noguh,
znoj kaplje s obraza.

Tu se ti počini
i muke odmori,
Da te smrt nestigne
u zelenoj gori.

Gledjte, moja braćo, 88
kako mirno spava,
Kako rajski sniva
ta nebeska glava!

Nemojte je budit,
niti okom krenut;
Doć će Gjurgjev danak:
sama će se prenut.

Brzo sakupite, 89
(doba je već kratka),
Pred putnicu djen'te
cvieća, voća sladka,

Te će imat čim se
ukriepit, zabavit,
I prenuv se svoje
tuge zaboravit.

Zlatom i skrletom 90
tvoji vrazi sjaju,
Čim ti ostavljena
u ubožtvu, vaju.

Nu nebudi moja
sveta mati tužna!
Medjer si uboga,
pa i nikom dužna.

Vrh glave ti stoji 91
vienac lipna cvieta,
A ruke u krilu
čiste kô djeteta;

A tvoim vragom sjajna
kruna je vrh glave,
Nu od tvojih rana
i ruke krvave.

Nu tko može božju
okrenut odluku? 92
Sreća će pristupit,
prihvatit ti ruku,

U visoke hrame
odvest te, nevjesto,
Gdje ti je od Boga
odlučeno mjesto.

Visoke planine 93
svoje, srebra pune,
Meću ti na glavu
orijaške krune.

Dunaj, Drava, Sava
nosi pas od zlata,
Troje more miraz
bisera prebrata.

A kakov će poklon 94
sinak tvoj donesti —
Dostojan najmladjoj
od Slave nevjesti?

Samo jednu riečcu
malenu i kratku,
Nu kao od spasenja
slovo — rajskosladku.

Zacrtao već ju 95
na prvi list ljeta,
Cjelovom upisao
sried ružina cvieta;

S večera njom krila
jugu nadahnuo,
I sried tajne noći
zviezdam prišaptnuo.

Ah nesmi je kazat 96
sad još sinak tebi,
Ali su ju čuli
angjeli na nebi.

Doć će Gjurgjev danak,
nebo će se otvorit,
Zlatnimi trubljami
s neba rieč proorit.

Sto će onda krunâ 97
sviet ponudjat tebi,
Ti nećeš neg lipov
vienac uzet sebi;

Posljednji ćeš skršit
svietu mač krvavi,
Vladat čovječanstvom
u miru i slavi.

Nosi, Vilo moja, 98
na svom tankom krilu
Moj slovenski pozdrav
na slovensku Zilu;

Gdje pod cvjetnom lipom
plešu momci krasni
I djevojke čiste
kano mjesec jasni.

Tu silena bura 99
od sjevera puše,
Da se Zvon i Dobrač
i tresu i ruše.

Rieke uzpredaju,
al, kô mati prava,
Ipak neostavlja
svoje djece Slava.

Tu ćeš naći do dvie 100
šibke koljevčice,
Uz koe proricahu
dobro Rodjenice.

Tu dva sinka Slava
poljubi u čelo, —
Tu i ti dva vienca
ostavi veselo.

Dalje pram zapadu   101
u mirnom zavjeću
Stoji narod veseo
kô diete u cvieću.

Slabo ih kraj hrani,
al kô ptice nebom
Veselo razhode
svietom se za hljebom.

I tu kitu blagoj   102
čeljadi ostavi,
A majku mi Slavu
tim slovom pozdravi:

»U tih hridih neimaš
ni srebra ni zlata,
Al si tu, carice!
srdcî prebogata.«

Tam niže k iztoku,   103
riečju groma punom
Gdje pravjeki Triglav
govori s Perunom, —

Ti napiši zlatnim
perom nasried stiene:
»Vječna slava pievcu
Ilirie oživljene!«

Tu leži raj jedan
pod striehom Triglava,
Kog drži kô diete
u naručju Sava,

104

I čim ga kao mati
milo gleda i ljulja,
Zabavlja ga pienjem
vilâ i slavuljâ.

Usried toga raja
nać ćeš nje zrcalo,
Cviećem obkićeno —
nać jezero malo :

105

Kod jezera toga
duše golubinje
Dvie Slovenke, divne
Vile jezerkinje.

Kad na Gjurgjev danak
na vodu urane,
Te od zapada vjetrić
na jezero dahne :

106

Metni na talase
južnih strana cvieće,
Koga tu nerodi
onda još proljeće.

Talasi će od njeg 107
vience, kite sviti,
A na brieg skačući
tihi šapat iti:

»Evo, sestre, uzdar
od vašega druga,
Što stoji daleko
na krajini juga.«

Slavan si, Triglave, 108
care groma i trjeska!
Na glavi ti krune
tri od divna bljeska:

Kruna sunčnog zlata,
kruna srebra snježnog,
I dar Vilâ — kruna
od nevena nježnog.

Slavan si ti s toga 109
i s tvoe kćerce Save,
Al si kamo slavnii
s krasnih kćeri Slave,

Kćeri, što se šeću
po zelen-dolinah,
Kan ovce pod okom
stara čobanina.

Krasna je Gorenka, 110
kad kućom upravlja;
Krasna, u kolievci
kad čedo uspavlja;

Krasna je kraj vatre
i kraj kolovrata,
Krasnija i dražja
od srebra i zlata.

Krasna je Gorenka 111
na stanu planinskom,
Gorske Vile pjesmom
kad budi slovinskom;

Krasna, kad na polju
ljeti srpom vlada,
Il pojuć kad rani
na vodicu mlada.

Krasna je Gorenka, 112
kad se raju kreće,
Krasna, u bjelini
u crkvu kad šeće;

Krasna, kada šuti,
il šapće il sbori:
Kô angjeo u nebu,
kô Vila u gori.

Čije god, Gorenke, 113
oko vas vidilo,
Njemu se deveto
nebo otvorilo :

I ja kad pomislim
na čas tolkih dikâ,
Srdce mi uzigra
kano trepetljika.

Idi, čedo duše, 114
pjesmo tankokrila !
Dalje gdje na nebu
sjaje zviezda mila.

Pod tom zviezdom stoji
grob mlada pastira,
A na grobu trune
ostavljena lira.

Na grob metni vienac 115
od cvieća lipova,
Na svaki napiši
list evo ta slova :

»Tko se i jedan danak
čist borio za Slavu,
Tomu neće nikad
minut vienac glavu«.

A taj vienac nesi
na grob, širok lakat,
Gdje ćeš nać u dolu
slavsku Vilu plakat. 116

Jer tu leže kosti
silnoga orline,
Što j' zakrilio letom
sve slavske krajine.

Žarko dan svanjiva,
krvcom trava rosi,
Grom topovâ nebom,
zemljom se pronosi. 117

Eto, braćo, ide
kći nebeskog roda,
Vraćajuć se s neba
na zemlju — sloboda.

Zlatnim mačem misli
duh skrši veruge,
Te dopre slobodan
i u naše luge. 118

Kô što pčele iza sna
glas probudi Vesne:
I u naših luzih
svaki um uzkresne.

Hitri izletješe 119
na dvor kô metulji
I udriše glasom
sladkim kô slavulji.

I doli i gore
zamnješe od veselja,
I srdca i duše
stravi divna želja.

Nada sve se uzdignù 120
s krilma velikanskim
Pod nebo naš orô
s klikom proročanskim.

Al do malo opet
studen sjever duhnu,
Te razprši pticâ
slutnju slasti punu.

Al kô pokoljenje 121
griešno Izraila
Do dušice pustoš
iztriebi nemila:

Tako mu izumroše
il dušom il tielom
Druzi, nadajuć se
željno danku bielom.

Samo ti preosta, 122
drugog vieka dube!
Ti moj Miovile,
bieli naš golube!

Te kô Aron gledaš
sad tvoj narod smjeli,
Gdje pustoš ostaviv
u Kanaan se dieli.

Kano ptica, gnjezdo 123
kôj zavì snieg ljuti,
Pokraj gnjezda sjedeć
razcviljena šuti:

Tako i ginù prorok,
pjesnik uzajmnosti,
Dok mu u grob nepanu
i nada i kosti.

Al opet ukloni 124
jug na nebu bure,
Zaigraše srdca
kô žice tambure.

Na nebu slovinskom
sto zviezdâ zablista,
Sto slavuljâ pjevnu,
čim gora zalista.

Nu kad jednom plane 125
osvješćenja zublja
I zahrže Gjurgjev
zelenko kô trublja:

Tad će se razigrat
svaka duša troma,
Kan bezkrajno nebo
od silnoga groma.

Ej ustat će Marko, 126
kad dodje to doba,
I Zrinski sa svojiem
vojaci iz groba;

Sveti mač će u ruci
ići od roda k rodu,
Noseć u krilu staru
vjeru i slobodu.

Nu pazite dobro, 127
braćo, na taj danak,
Da Vas nezateče
kano smrtni sanak;

Sakupljajte ulje
za svoe svjetilnice,
Jer će ga predhodit
tri dana od tmice.

Mraz metulja, pčelu 128
na polju zadavi,
Prvim bljeskom sunca
što svoj stan ostavi.

Nenosite pamet
od pčele, metulja :
Svaki ih bljesk izmami
i u smrt zaljulja.

Nije svaka iskra 129
sunca žar veseli,
Nije svaka svjetlost
već i danak bieli.

Neg kad će se suncem
raztopit dno groba :
Znajte, da j' proljeće ! —
znajte, da je doba !

Nu nête čekajuć 130
duhom klonut, braćo,
Kad Vam se nebude
dan bez mukâ vraćô ;

Jer prvo neg sunce
izteče — jest zima,
Prvo — neg dolazi
Vesna — bure ima.

IV.

U zemlji slovinskoj, 1
što se zvaše savska,
Stoji jedno br̥do,
na njem crkva slavska,

A izpred te crkve
do tri lipe stoje,
Kô tri slavske sestre
izpred kuće svoje.

Krasne te su, brate, 2
tri lipe u proljeće,
Kad ih zelen-lišće
kiti i miris-cvieće,

Gdje pružaju granâ
ramena široka,
Kraj svoj blagoslivljuć,
bi reć tri proroka.

Na krasno to brdo 3
za doba proljetnje
Biahu svakidanje
pod večer mi šetnje.

Kô rodjene sestre
ja te lipe grlih,
A crkvi se klanjah
kô majci sin vrli.

Biaše mjesec lipe, 4
što mu kumovala,
I u krstni kolač
svoje ime dala, —

Kad ti jednom dodjoh
prie sunčanog pada
I pred krovac sjedoh
mirisa i hlada.

Krasna ti je večer, 5
nebo bez oblašca,
Zapad tek nadahnut
kô stidom sunašca:

Izpred crkve zuje
komarci, mušice,
Svoje igrajući
kolo jatomice.

Sve ostalo biaše 7
tako mirno i niemo,
Već je isti vjetrić
na ružah zadriemô,

Te si mogô čuti
baš i istog crva,
Kako zubi toči
utrobinu drva.

Al u to nad glavom 8
kliče drobna ptica
Tužno i žalostno
kano kukavica;

S tuge stane padat
s lipâ zdravo cvieće:
Tu i meni s muke
srdce zatrepeće.

Eno na zapadu 9
nebo plamti u žaru,
Naličnu na skrlet
i zlatom protkanu;

I tu se ukaza
čudesno vidjelo:
Ženski lik, odjeven
u ruho prebielo.

Vienac ružmarina
čelo mu obavi,
Nad čelo se zvïezda
živa mu postavi; 10

U lievoj mu ruci
zlatan krst počiva,
Desnom na nebeska
vrata pokaziva.

Još na mene oči
milotom okrenu,
Još se mukotrpno
ustima nasmjehnu: 11

U to se otvore
ta nebeska vrata,
I oči mi otmu
silnim žarom zlata.

Kad se opet razabrah
i podigoh oči:
Vàs je zapad bjelan
nalik mramor-ploči. 12

Neima traga suncu
ni ženskome liku,
Neima glasa zuju
ni ptičjemu kliku.

Sve izčezè kô jutrom
snovidjenje živo,
I ja bi sam sudio,
da sam samo snivô;

Al mi stoje četir
svjedoka vidjela: —
Te tri cvjetne lipe
i ta crkva biela.

14

Vikači, pisači
inostranih stolâ:
Guske teutonskih
tridest kapitolâ,

Zašto krekećete
kô u barah žabe?
Zašto i buncate
kô pijane babe?

15

U zao čas vam jadi,
i groze i vika!
Pusta vaša taštog
mudrovanja dika!

On, što se za vieke
i narode stara,
Nesluša laj pasâ,
ni krič novinarâ.

Što bacate na nas
striele pune hrdje,
Odbit će se na vas
oštrije i tvrdje;

I svak lanac, o vrat
što kujete nama,
Pretvorit se u ključ
do slobode hrama.

Tko slabijeg hoće
brata svog da sudi,
Pada pod sud božji
i neba tries hudi;

Tko pod jaram hoće
bratu vrat da metne,
Neće viek slobodi
gledat dane cvjetne.

Svi narodi braća,
svi su božja čeda,
Na njih jedno nebo
i jedan Bog gleda;

I kô jedno sunce
nad svimi izhodi,
I jedno stoj, vladaj
pravo nad narodi!

16

17

18

Zato vi tjerajte 19
iz glave još za dne
Od gospodovanja
vuke uviek gladne!

Koljite u srdcu
zmije od osvete,
Viek za krvcom hlepteć
gdje gniezde proklete!

Pak se mi slagajmo 20
kô ruže u viencu:
Brat budi Vlah Niemcu,
a Niemac Sloviencu.

A Bog će se smilit,
doć opet sloboda,
Nad nami izteći
sunce bez zahoda!

LIRSKE PJESME.

ELEGIJE.

PJESME LJUBAVI.

SONETI I GHAZELE.

. . . il suono
Di quei sospiri, ond' io nudriva il core
In sul mio primo giovenile errore,
Quand' era in parte altr' uom da quel ch' i' sono . . .

Fr. Petrarca.

ELEGIJE.

Prvi razstanak.

Težko j' majci zábit čedo drago,
Težko j' momku zábit drage kip,
Težko j' meni zábit vrieme blago —
Od mladosti moje rajski hip.

O mladosti! prva tvoja doba
Rumena je kô svibanjski jar:
Živio poslie sto godîn, do gròba
Takvih dana nećeš nać nigdar.

Kan u ptice krila bez verigâ —
Tvoj je um i slobodan i vít,
Srdce mlado bez tuge i brigâ,
A put gladak i ružom pokrit.

Braća draga, dosad kô angjeli
Što kroz život vodjahu te taj,
Sestre krasne kô golubi bieli —
Pretvarahu zemlju ti u raj.

A sad ruke pruže ti k razstanku,
Svako stranom svôm veselo gre,
A za njimi kô sreća u sanku
Ah i tvoje ide veselje.

Hman izza njih vičeš: S Bogom, s Bogom!
Bez obzira na rieč ljubeznu
Dalje ih tjera sudba šibom strogom,
Izpred oka dok ti izčeznu.

Izpred tebe sunce svoje luče
Ugasiva u rumen oblak,
Izza tebe bura bič svoj vuče,
A noć grozna neprozračan mrak.

Ah po mraku sad ti j' tumarati;
Mjesto ružâ putem leži glog,
A noga ti nesmie nigdje stati:
Dalje zove udilj sreće rog.

O mladosti! krasna j' bila tvoja
Prva doba, al ode kô san:
S Bogom ostaj! vapi duša moja,
Kô da skrajni zapadè joj dan.

I kô majka meće povrh groba
Dragog čeda ruže i ružmarin:
Ja ti danas mećem, krasno doba!
Na grob ovu pjesmu u spomin.

Izpoviest.

(Pisao sluteći smrt).

Kad tjelesni duša skine tovor,
Kad lopata zvekne nada mnom —
Neće mene slavit ljudski govor;
Jer na glavu nemetnu mi lovor
Ni besjedâ, ni topovâ grom.

Dari, sviete, tvoi su sljeparije:
Otrov med je, pelin cviet je tvoj,
Trnje vienac, što ga slava vije,
Žar mu znanja vir: tko iz njeg pije,
Dok krv igra, nezna što j' pokoj.

Tek prestavljen duh će znat za blagi
Odmor: prestat će mu smetat mir
Tašti sanci — srdcu toli dragi —,
Travne želje i varavi vragi,
Praznih nada neprestan prepir.

Dà! prestat će, što sad duša trpi,
Spast s nje muke i brigâ teret;
Križ će kitit vienac — ne što crpi
Iz krvi se il žanje na hrpi
Od trupovâ — neg ljubavi cviet.

Ti jedino dobro! o ljubavi!
Ti si dušâ plemenitih kruh,
Ključ i zviezda k raju, k pravoj slavi;
Rado mladost ja u tebi stravih,
Da još onkraj prati me tvoj duh.

Blago nama, gdje pod sunčan zapad
 Nadkrivo nas svojiem granam' bor,
Slušo sladki naših prisêg šapat,
Ustne samo pod cjelovma sklapat —
 Dvijuh duša vječni ugovor.

O blaženstva! Al već s Bogom ljuba!
 Znaj, i onkraj žive ljubvi san:
Za mnom plakat — tašta je danguba;
Dok nas sudnja nesastavi truba,
 Duh moj k tebi slazit će svak dan.

A ti, brate, koj no u prikljetje
 Od Mudrice uvede mi um,
Nek te Slava viek u vience splietje,
Razigrava grčkih maslîn cvietje,
 I tih palmâ hindostanskih šum!

I vi, braćo, drugovi na stazi
 Rodnog prava... s Bogom, s Bogom svi!
Bili za rod svietli vam obrazi!
Bran'te, diž'te, što nepravda gazi...
 Vienac za vas na križu visi.

S Bogom!... Skoro duh će skinut tovor,
 Spavat trup spod humka nagrobnog,
Niti marim, bio li nad njim lovor,
Bio l' po svietu za mnom dug razgovor; —
 Ja sam ljubio: — eto vienca mog!

Tuga.

Kô pod jesen lastavice družne
Skupljaju se na visokih stienah,
Tu začinju pjesme milotužne,
Gledajući na gnjezda ljubljena;

Za tim dižuć krila prem nerado
Kreću dalko za to sinje more: —
Tak se prašta sad moe srdce mlado
S tobom, gnjezdo, moj domaći dvore!

Polje j' dugo, nebo je široko,
Al im ipak kraj nalaze oči:
Što j' preda mnom, to nijedno oko
Nepromjeri, nit pamet dokroči.

Hman odtîskam misli u to more,
(Lete brže od sokola siva),
Skoro udare na guste zastore:
Što j' za njimi? — nezna duša živa.

Nu opet se vraćam k dragom dvoru:
Tu j' vrt s cviećem, nad njim roj leptirâ,
Tu studenac pri listnom javoru,
I lug zelen, u njem stanak mira;

Do njeg travnik, brz konjic na paši,
(Na nj se mahnem, da zviždaju grive),
Tu i oganj, u okol momci naši,
Svirajući il pojuć pjesme žive;

A na njivi, žanjući, sestrice,
Medju njimi i ti, ljepša zore!...
Sve je prošlo! a ja skrivam lice,
Plačuć s tebe, moj domaći dvore!

O pónoći.

Pónoći je! mísli spat nemogu;
Slavulj plače na oknu sried uze,
U srdcu mi budi žalost mnogu,
A na oči mami gorke suze.

Sad na pamet dolaze mi sladke
Uspomene — kô sunašce sreće:
Ljubav silna i nje ure kratke,
Kîm nijedna već ravna bit neće.

Gdje sam ja sad? a gdje li je Ona —
Obraz taj viek dosta neproslavljen?
Nij' mi jadnu lista ni poklona,
Što tol' davno od nje sam razstavljen.

Mjesec kô čun kroz oblake bježi,
Razsvjetljujuć tihu noć bez vitra:
Eno kuća, vrt i hladnik leži,
Nad njim zviezda najsjajnija titra.

U hladniku — što kroz grane sieva?
U bjelini tu se nješto giblje:
Žena liepa kano gorska dieva,
A na krilu mužku glavu ziblje.

To j' ljubovnik a ona ljubovca;
Ona njemu, on njoj lice ljubi,
Oni šapću, al glas svakog slovca
Već na ustnah blažen se izgubi.

Još se grle, cjeluju cjelovî,
Šapću, muče: tad naglo ustanu,
»S Bogom!« kažuć ljubeznimi slovi,
I izčeznu svako na svoju stranu.

Tim sve umukne; mjesec za oblak mine;
Skrije se zviezda; studen hlad zapiri;
Isti slavulj na oknu utihne, —
Samo srdce moje se neumiri.

Preprošenoj.

Strašan čas prolazi evo bez obzira,
Da sljednji put oko spram oka zablisne,
Još slobodno srdce na srdcu umira,
Još ruka u ruku sljednji »s Bogom« stisne,
A po tom — kad ruku tu drugom' već dadu —
Hrlit ću ja k grobu kô sunce k zapadu.

U tebe mi srdce, kô bez duše tielo,
A oči sried suznog mora mao otočac:
Bože daj, te tvoje srdce bi iznielo
Bolji udes, i bolji bio tvojih očâc;
Možda to ti i bude za časom sadanjim,
Ako ljubav možeš zaboravit sa njim.

O moja sladka dušo! ta biela ručica
Hoće l' bit prikladna oko drugog grla?
Zar su ta procvala drugom' usta, lica?
Zar ta krv i duša za mene umrla?
Zar se to udalo s drugim srdce vruće?
(Ta ga j' Bog zaručio s mojim!) — Nij' moguće!

Ima l' tu razluke, gdje od vieka sveže
Svemogućom rukom Bog dvie složne duše?
Može l' čovjek slab da vez taj mah razreže,
Da se u prah vječne prisege razruše?
Dà, može on, može dva srdca raztužit,
Al viek neće moći dvie duše razdružit.

Dosad biaše nama udes mio svak satak,
Al sreća ta biaše kô ruža u travnju;
Svak dan biaše nama sunčan, liep al — kratak:
Lelj nosaše svjetlu izpred nas dva glavnju,
Al Polelj za drugog sad ju upaljiva,
Hoće da raztrgne do dva srdca živa.

Ah tih rajskih dana, dok još noga moja
Onu uzku stazu svak dan bi sliedila
Od dvora do kuće, gdje s' me bez pokoja
Na pragu pod večer čekala, grlila:

Bio je svjedok komen, prag i svako mjesto,
Da si ti viek moja, duše mi nevjesto!

Pa zar tako brzo prodjoše ti sanci?
Drugi sada tvoju ruku prosi, ište:
Zarast staza, prestat sladki će sastanci
I cjelovi (svjedok im tol'kim ognjište!)...
Jednom još k razstanku!... Ne! Ah usti tvoje
Nisu više naše, nisu ljube moje.

A da čuješ sada! U pónoćno doba,
Kad, grleć te, lica ljubit će ti mlada,
Razkošju ginula kad budete oba:
Zaklinjem te, dušo, neozri se tada,
Jer izza te bit će u zračnoj pojavi
Duh ostavljen naše nesretne ljubavi.

Nu već »s Bogom ostaj!« cvili moja duša:
Evo raj ostavljam bez krivnje i grieha,
Slušaj moje tuge, kojih sviet nesluša:
Gorki jad me prati, ostavlja utjeha —
Kano nevoljnika, što ga sried stratišta
Vode da pogube, prem neskrivì ništa.

S Bogom ljubo! s Bogom uz te sve radosti!
Sad sljednji put oko spram oka zablisnu,
Srdce s srdcem, duša s dušom se oprosti,
Ruka u ručicu sljednji »s Bogom« stisnu....
Ja hrlim, ostaviv uz te krajnu nadu,
Kô starac pram grobu, kô sunce k zapadu.

Borba.

Kud ste svibnja mog časovi kratki?
Nade zlatni sanci dan i noć?
Kô pod ljeto ode slavulj sladki,
Vidio sam vas hitrom jagmom proć...

Smrkni sunce! dana mi nerodi!
Dosta dugo čeko sam zahman:
Čas mladosti tonu ko tone u vodi
Zlatan prsten.. prošo je moj dan.

Tražih sladki mir u prašnih knjigah,
Kako u ružah pčela·traži med;
Plaća praha, plaća gorkih brigâ
Sad je meni uspomene jed.

Iz srdca mi nauk sanke dere,
Mladih mojih dana sladki dar:
Razbjenog se hvatam čuna vjere —
Ko razbjenih dasaka mornar.

Nu čas bježi ko noćca o zori;
Razbjen čun mi izbaci talas....
Gdje ste sanci? gdje li zlatni dvori?
Gdje ti, zviezdo, što sjaše on čas?

PJESME LJUBAVI.

Srdce moje.

Mnoge želje nosi srdce moje;
Ah da usliši Bog to srdce moje,
Znao bih, što pati srdce moje.

Da sam ptica, sio bih na tvoj prozor,
Pa viek pjevo sjaj ljepote tvoje:
Ah ljubim te, ljubim, srdce moje!

Da sam topol, znam gdje bih šuštio:
Šuštio bih pokraj kuće tvoje,
Da znaš, kako drhće srdce moje.

Da sam ruža, znam gdje bih miriso:
Mirišuć bih cvao do kuće tvoje,
Da znaš, kako gine srdce moje.

Da sam vrutak, znam gdje bih izviro:
Udrio bih baš kraj kuće tvoje,
Da znaš, kako plače srdce moje.

Da sam vjetrić, znam gdje bih igrao :
Treptio bih okô kose tvoje,
Pa tu gledô roba : srdce moje.

Da sam sunce, znam kud bih pronikô :
Pao bih u grud baš na srdce tvoje,
Uzkrisio ga viek za srdce moje.

Al ja nisam ptica, topol, ruža,
Nit sam vrutak, nit vjetrić, nit sunce :
Već Tvoj sužanj, dušo, srdce moje !

Pretvor uma i srdca.

Tvoe ljepote, dušo, kip prekrasan
Donese mi noćas san na krilih ;
Al čim rodi jutro iztok jasan,
Pa probudi taj me sanak mili,
Gledaj, grud mi prazna osta o zori :
Moe se srdce u ruže pretvori.

Skočih brže s kreveta kô jelen,
(Hlad igraše s lišćem vrhâ i grân),
Pozdravljajuć poljâ, livâd zelen,
Ja iztrčah na dvor vàs razigran ;
Nu gledajuć po dolu i gori,
Vidjeh, gdje se sve u ruže pretvori.

Vàs utonut u razkošje mnogo,
Hotjah u raj od razmnive stupit;
Al se nikak razabrat nemogoh,
Nit u jedno razne misli skupit,
Da te njimi duša slavi i dvori:
Ah u ruže vàs mi se um pretvori.

Liepa Anka.

Ala je liepa naša Anka!
Istina li je? ili san?
Tresu se bor i jela tanka,
Navidjajuć joj struk tanan.

U lugu sladki sbor slavuljâ
Šuti uz njezin sladji glas;
Nad njome trepti roj metuljâ
Držeć za cvietak njen obraz.

Dive se u vrtu krasne ruže,
Gledeć taj licâ, ustâ raj;
Vjetrići zračna krila pruže,
Da ju zavrnu u svoj gaj.

Niz stienu prska, u dol skače
Brže i brže vodopad:
Gdje si nestašna prst namače,
Da ga poljubi, noseć hlad.

Tako sve čezne, da ju prati
I grli, ljubeć njezin slied;
Samo ja moram ovdje stati,
Gdje me začara njen pogled.

Ti si moja.

Ti mi se rodi kô dan s iztoči,
Blažena mati tvoja!
Gledo ti usti, gledo ti oči,
Svako mi, dušo, od njih svjedoči:
Ti si moja! Ti si moja!

Sve se sa svietom po nebu kreće,
Vidiš gdje tu bez broja
Blistaju zviezde kô alem-svieće;
Medju nje zlatno pismo se splieće:
Ti si moja! Ti si moja!

Vjetrić se igra s lišćem dubrave
I s ružom divnih bojâ;
Nad cviećem lieću pčele gizdave
I leptir-roji, sve da mu jave:
Ti si moja! Ti si moja!

Ptičica, što ju pri mom prozoru
Tanahna njiše hvoja,
Glasno proziva u svom žuboru,
Da se razliega u dol i goru:
Ti si moja! Ti si moja!

Ma se zakleo sviet, da mi ugrabi —
Taj prsten od pokoja,
Neboj se dušo, i nepozábi:
Višnji je moćan, a ljudi slabi: —
Ti si moja! Ti si moja!

Tako j' upiso nepromjenice
Višnji u djela svoja:
U jasne zviezde, tvoje zjenice,
U lišće, ruže i žubor ptice:
Ti si moja! uviek moja!

Rok i staza.

Ti me pitaš s dušom brižnom:
Kako želim, da me služiš,
Da mi s dušom dušu družiš
U životu časobižnom?
Razne roke, razne staze
Ima ljubav, srdce mlado,
Koji treba da se paze . . .
Slušaj dobro, moja Lado!

Dok me u raj luda mladost
Nosi zlatniem krilma sanka,
Gdje se liju bez prestanka
Srdca u čašu slast i radost:
I Ti pristan tuda uz mene,
Pa ćemo i mi, dva goluba,

Tu slast srkat bez promjene...
Bud' mi, budi tada ljuba.

A kad jednom za proljećem
Dodje skokom ljeto vruće,
I s njim burâ na tisuće,
Koje krše stabla s cviećem:
Bud' uza me, pa mi pokrij
Bielim rukam' oči i lica,
Taruć suze i znoj mokri...
Bud' mi, budi tad sestrica.

A kad, pozvav domovina
Tu doraslu djecu svoju,
K slavnomu i mene boju
Baš ko vierna zaište sina:
Tad slobodom ti me sdružaj,
Blagoslovom ti me prati,
Duhom božjim oboružaj...
Bud' mi, budi tada mati.

Kad mi usti budu modre —
Kô što sad su oči tvoje,
I studeno tielo moje
Kad na crne metnu odre:
Ti pred križem sklopi ruke,
Za dušin mi moleć djeo,
Da mi viek se spasi muke...
Ah budi mi tad angjeo!

Ti me pitaš s dušom brižnom :
Kako želim, da me služiš,
Da mi s dušom dušu družiš
U životu časobižnom ?
Razne roke, razne staze
Pokazah ti, srdce mlado,
Koje treba da se paze . . .
Pamti dobro, moja Lado !

Tri moći.

(Ditiramb).

Dok se smies još gnaše sried prostora
Bez vremena, mjere i pravila,
Iz bezkrajnog neizmjernosti mora
Digne Višnji i ruke i krila :
Jednim trenom dugih trepavicâ
Otvrde se bježne smjesi,
Drugim trenom a uresi
Sviet se lučom sunčanih zjenicâ.
Eto nebo, kopno, more sinje :
Ljudi, crvi, raji, pustinje !
Tko taj izli od svesile rog ? . . .
— Svemogući Bog.

Dok caruje Bog, to se pojavi
Iz umrlih biće divno smjelo,
(Oči — oganj, krv mu — vino vrelo)

Digne glavu sjajuću u slavi,
Na šareno vito krilo
Krasnih mečtâ um postavi;
Na zulum se tužeći nemilo,
Kori Boga, drma mu priestolje,
Hvastajuć se, sve da čini bolje...
Prijaznije namiešta u nebo Bogove,
Sviet prevraća, praveć stvore nove,
U raje pretvara bezplodne pustinje,
Otoke plovuće
I divno cvatuće
Meće u more sinje;
Méd sa dubja kapat čini,
Cvasti ruže na trnini,
Rieke točit sladost mlîka,
Ovce plodit zlatno runo,
Gore kamenje blieska puno,
Da sjaše s uresa razlika
Zemlja svakolika....
Tko biaše taj tvorac, taj biesnik?..
— Čovjek pjesnik.

Time s neba najvedrijeg lica
Sidje djevojčica,
Mjezimče božjeg uma
I vječne mudrosti:
Čelo drago, vedro, od razuma
Bi reć da stoji u njem priestó,
Oči izvor svijuh blaženostî,
Usta svijuh milîn mjesto.
Plašt ju krije bieli, prosti;

U desnoj joj prutak pozlaćeni,
U lievoj — bič gvozdeni.

Višnji iznad žarkieh oblakâ —
Svog podnožja — zemlju gledi,
Gdje se bori s dobrom strast opaka,
I grieh hoće sviet da poda biedi.
Bog u svetom svom gnjevu i srdu,
Da pedepsa pakost grdu,
Digne s trieskom desnicu;
Al da vidiš djevojčicu!
Podhvati mu ruku tvrdu...
Bog mjezimče upazi,
A tries — nerazi.

A pjesnik? Na medjašu svietâ
Sad boravi, vatru da ugrabi,
(Što na vieke zemlji bi oteta),
Njom da otme smrti rod slabi:
U nebeske dižè ga visine,
S priestolja s njim Boga da skine.
Al gle diete gdje se smijuć ujavi!
Pogledne ga u oči,
Oko njega vàs sviet se zatoči,
Oholost ga ostavi...
Vaj u kosti strta su mu krila!...
Ah odkud ta dragobjesna sila?
To je prutak zlatni, bič željezni —
To si ti, ljuvezni!

Prepirka.

O k o.

Srdce, srdce! kaži mi pravo:
Što igranje tvoje namienì?
Ako si ti jako i zdravo,
Zašto drhćeš kô list jeseni?

S r d c e.

Oko, oko! kaži ti pravo:
Zašt' na tebi vlažna koprena?
Ako si ti jako i zdravo,
Zašto plačeš? odkud promjena?

O k o.

Muči, muči, srdce nesretno!
Što sam krivo, što mienjam lice?
Vedro gledah, al neprimjetno
Zastrše me zle koprenice.

S r d c e.

Muči, muči, oko nesretno!
Lahko tebi u tvome stanju:
Gledaš u sviet — u polje cvjetno,
Gdje sve žive u milovanju.

A težko ti meni u njedrih:
Tu ja kô rob čamim porazit;
Ob noć zviezdâ nevidim vedrih,
Niti ob dan sunca dolazit.

Oko.

Srdce, srdce, ti zlato moje!
Nisam li ja već od naravi
Odlučeno, rad službe tvoje
Mao prozorčić stojeć u glavi?

Što sviet radi, kô vierna sluga
Sve ti javljam do tvoje uze;
A za sve to plaća mi druga
Nije od tebe nu gorke suze.

Srdce.

Oko, oko, ti hrano moja!
Istina je, liepo mi kažeš,
Da tu krasna ima bez broja,
Što mi rajskiem bojam' predlažeš.

Nu baš s toga stravi me tolko
Željâ te plačem kô trs obrezan,
Šiljuć i tebi suzâ njekolko,
Da ti javim svoju boljezan.

Taj ja prepir čuh onomadne
Izmedj jednog srdca i oka,
I dirnu mi grudi nehladne
Svako slovce sbora žestoka.

Ja sam znao baš u istinu,
Ko'e je krivo, koje li nedužno,
Al sam mučao kô rog na klinu...
Vrlo žaleć to srdce tužno.

Šta je ljubav?

Branislavi.

Šta je ljubav? Vjetrić milen,
Što se brati s premaljećem,
Cjelivajuć igra s cviećem.
Šta je ljubav? Vihar silen,
Što se pod njim obaraju
Cviet u vrtu, dub u gaju.
Šta je ljubav? Sunca zraci,
Što još niče od njih brže.
Šta je ljubav? Sunca traci,
Što no ljeti travu prže.

Šta je ljubav? Most do neba,
Kud angjeli k nam silaze,
Kazivajuć čiste staze,
Noseć komad rajskog hljeba.
Šta je ljubav? Crni djavô,
Što nas truje kùpom lasti,
Tielo čini u prah pasti,
Duši otimljuć neba pravo.

Tvoja ljubav, srdce drago!
Bila uviek, kako treba:
Bila vjetrić, sunce blago,
Bila zlatan most do neba;
Bila uviek i bez kraja
Vienac sreće, priedkus raja,
Bila čista — rajski sanak —
Kô tvoja duša — njezin stanak.

Nepokornost.

»Prodj' se, misli, vilinskih obrazâ!
Prodj' nje licâ — ljepših od zorice!
Prodj' ustnicâ — sladjih jagodice,
I očiju krasnih, rimska staza
Da neimade krasnije zviezdice!

Prodj' se, misli, uspomena sladkih:
Naslonjene glave mi na glavi,
Oko grla ruke — i ljubavi
Prvih riečca, prvih časa kratkih!
Prodj' sna svakog u noć i na javi!«

Al nesluša: ljubavi se klanja,
Koje ganut srdca cviel netegne —
Nalik hrtu, koj, kad goso segne
Po kandžiju, k njemu od drhtanja
Mruć pripuzi, i — k nogama legne.

Udaljenoj.

Mlada krasna domorodko,
Svjetlokosa, bjeloruka!
Znaš li vrieme, kad moja desna
Vìla ti se oko struka?

Od sto sviećâ sja dvorana,
Od sto zviezdâ — krasnih oč'ju;
A ja htio bih sad, da mogu,
Noćni dan taj zastrt noćju.

U kolo se momčad hvata,
Al nij' meni do zabave,
Već ja žudim, kô što lani,
Igrat s kosom tvoje glave.

Žudim čarom od cjelovâ
Ustne k ustnam ti priliepit,
Gledajuć ti rajske oči
Za ostali sviet osliepit.

Ali s Bogom, što si prošô,
Čase, kano striela s luka!
S Bogom i ti, domorodko,
Svjetlokosa, bjeloruka!

Nada varalica.

Razvedrilo nebo mrko lice,
Jugovinom kopni snieg gorice,
Izpod njegva skuta proniknula
Vesne prva kita — ljubičice.
Odkovani potok u dol skače,
Kô nestašne vičuć djevojčice.
U dubravi pjeva žutovoljka,
Po livadah rane pastjerice.
Razbludno i meni igra srdce,
Udaraju suze na zjenice.
Mislima si gradim zlatne kule,
U koe nada meće dvie dušice.
Stanko, Stanko! kad će jednom tebi
Nestat nade, vječne varalice?

Sni i suze.

(U pametnicu gospodjice E. T.)

List je krasan dar proljeća,
Kojim priroda luge resi —
Ko djevojka, koja vjesi
Na kip dragog vienac cvieća.

Sni su božje udjelice,
Koje angjeli nose s neba —
Ko što sužnju komad hljeba
Kradom nosi kći kraljice.

Suze jesu rosa duše,
Koja joj hladi oganj jadâ,
Kano rosa, koja pada
Na cviet prignut od zle suše.

Evo listak uspomene,
Koji od suzâ vila slaže,
Da kroz sanak tebi kaže:
»Nezaborav' nikad mene!«

SONETI.

I.

Posestrimi vili.

Zaklinjem te, posestrimo tajna!
Daj mi s prama najdivnije cvieće,
Tako moje i tvoje ti sreće,
I dvorenja vierna, dugotrajna!

Daj mi cvieća, kîm rodi ti kraj'na,
Cvieća uma, što viek vehnut neće,
I za nj vienac, Njojzi da se splieće
Drag i divan okô čela sjajna.

Nek tu stoji i neka tu blista,
Kô najjasnja zviezda neba čista!
Nek se dive rodi i vjekovi!

Jer tu dušu prva ide kruna,
Gdje stoluje kriepost dike puna,
I angjeli svi — i svi bogovi.

II.

Ime i oči.

»Od milosti drage čuvarica«
Sladko ime zvoni ti i znači;
Il se, dušo, smieši ti il plači:
Smieh ti j' zora, po biser — suzica.

Zato milost, zadovoljstvo s lica
Tvog uživa s umom srdce svačje;
Samo meni jadnu drugojačje
Baš odluči sreće djelarica.

Kad ti gledam u te rajske oči,
I kô u isto božje nebo — lica,
Hoće u rieč srdce da mi skoči.

Al um kaže: Muč' i gledj taj bliesak!
Ima l' za te u njem i zvjezdica? —
Neima, neima — neg munje i triesak.

III.

Odkud modre oči?

Mladje bjaše srdce mi i glava,
Ljubih dievu: kan u kćeri juga
Crne oči, crna kosa duga..
(Nje razkršen kip već krije trava).

Tvoe su oči modre, kosa plava,
Kan da rajskim angjelom si drûga,
Al obraza tvog je svaka pruga,
Kan da duša davno jih poznava.

Da! ja slutim, te već od vjekova
Duše su nam sestre si i braća:
Što smrt razbi, Bog stvori iz nova.

Kô čist angjeo s rajske mi se uze
Sad Nje duša u Tvom kipu vraća,
Da ju ljubim opeta bez suze.

IV.

Vrpca.

Kad mornaru sve u biesnom skoku
More u grob zakopa prostrani,
Te on nakon, od vala šibani,
Na pustome izpliva otoku ;

Svak dan na hrid penjuć se visoku
Nebi l' spazio brod u dalnjoj strani,
Razigra se, videć gdje čekani
Stieg mu broda primiče se oku :

Tako i ja — kome život ovi
Bez Tebe je pust otok, na kojem
Svak dan mi se radja brigâ novih —

Razigram se i pobratim s pokojem,
Tek što spazim vrpcu, s kôm vjetrovi
Igraju se na kriljaku tvojem.

V.

Pozdrav.

Zdravo bila, kućo plemenita,
Gdje u jednoj sve tri Mile stoje,
Gdje sve davno misli mi se roje,
Kojiem srdce mori se i pita!

Zdravo hram taj, od hramovâ kita,
Ti ôtari zlatni duše moje,
I ti na njih ognji čisti, koje
Svećenica čuva uzorita!

Zdravo i prag i ta dva prozora,
I sobica i ta postelj čista,
I taj stolić, gdje šije il piše.

Zdravo i ruža, što tudier miriše
U prilici tankoj rajskog stvora,
I ta zviezda, što viek nad njom blista!

VI.

Srdce.

O pepele opet oživljeni,
Što te zovu s r d c e ljudi moji!
Ti klisuro, što sried mora stoji,
Što okô nje burka se i pjeni!

Sta ćeš opet ti u toj promjeni?
Zašto tvoji sladki nepokoji?
Zašto opet s razborom ti boji,
Kî će doniet jad tebi, jad meni?

Kô što mornar za bure se hiti
U bezkrajno more s tanke plavi,
Nemareći, hoće l' gdje iziti: —

Tako i ti sa življenja ladje
U jedno se more strmoglavi,
Prem i znaš, da kraj mu se nenadje.

VII.

Evo ti Je!

Evo ti Je medju dieve mile,
Kose svite u dva divna vienca,
Kan da su ju iste kraj studenca
Opletale pletikose vile!

Mili Bože, tko da se od te sile
Nepretvori mah na uznesenca?
A u kolu kad još uz mladenca
Njoj igraju noge vjetrokrile!

Ah koli se divno onda kreće
S poniknutim trepavicam, za njom
Svak da šilje oči i uzdašce.

I ja s vatrom nesliedim je manjom;
Za njom pogled i misao odlieće,
Te već neznam ni kud mi srdašce.

VIII.

Kazna.

Posestrime, vile neborodne!
U kolo me na vodu čudesnu,
(Što izvire, gdje konj nogom tresnu),
Odvedoste na igre ugodne.

Tu začamih od večera do dne,
Te ja zábih, snivajuć u nesnu,
Ples obrečen i dievu nebesnu,
Tek spazivši bludnju oko pódne.

Zato sad vam okô vrata mećem
Za tu krivnju divnokovne lance
Od četrnajst karikâ s osvete:

Da stojite tu mi neprestance,
Za nju vienac dok mi nespletete
Narešeni biserom i cviećem.

IX.

Preobraženje.

Ulicom Te jedno pratih veče:
Pokrivaše nebo oblak gusti;
Ti pogledneš u njeg, — ode pústi —
Kano munja magle kad razsieče.

Pokažu se bliže i daleče
Sitne zviezde, — nasmiju ti se usti, —
Kô sve nebo u Te da se spusti,
Mah ti lice rajski bljesk obteče.

Tad sva sreća u Te mi se skupi;
Objeručke dieleć slast i vaje,
Ogrli me ljubav, nada, vjera.

Tu su sada mom spasenju stúpi,
Jer iz očiuh sve Ti nebo sjaje,
Kô po noći zviezde iz jezera.

X.

D u g a.

Kada putnik zabludi sried luga,
Pa vàs netom lug zašušti vihrom,
I oluja razpljusne se širom
A on jadan bez konja i druga:

Grozna srdce pritisne mu tuga,
Po tmini se obzire s nemirom, —
Dok ti eno sa zlatnim kondirom
Na nebu se nepojavi duga.

Kan da ljestvu Bog mu s neba pusti,
On se prene i jedva odane,
Te već tuga sa srdca mu pane.

Tako i moj ode jad k svim biedam,
I sve bure i oblaci gusti,
Kad god Tebe, ah Tebe zagledam!

XI.

Odziv.

»Ja te ljubim!« čujte dol i gore,
Pa raznes'te gromom na sve strane,
Kaž'te orlom, nek s hridi neznane
U nebeske razkliču prostore!

»Ja te ljubim!« na gorske izvore
Nek se ori i rieke prostrane,
A odtuda nek se glas taj mahne
Tja na Sinje i na Crno more.

»Ja te ljubim!« čuju stiene, rieke,
Orli, mora, pa mah glasom grubim
Oreć, šumeć odzivaju: »Ljubim!«

Tako sve se odziva, a tek dvoje
Mene sluša, pa muči u vieke:
To je nebo, i čudno srdce tvoje.

XII.

Sanak.

Snivah jednom baš razkošan sanak,
Gdje se otvori nebeski perivoj,
Te tu vidjeh u prilici živoj
Snit angjela k meni na sastanak.

„Tamo sjaje sunce noć i danak
Po odluci vječno milostivoj:
Hodi sa mnom ti u taj perivoj!“
Kaza mi u glas ko djetinski tanak.

Hvatim mu se za skut pun uresa;
Al u zó čas... „Stante!“ vikne sluga.
Ode sanak, angjeo i nebesa.

I vjeruj mi, viek se smirio nebi,
Da angjela i nebesa druga
Bog na zemlju neposla u Tebi.

XIII.

S t r u k.

Što u kolu nošaše 'nomadne,
Zamolih te o jedan cviet struka,
A ti nedaš (i sve što te nukah)
Za razgovor duše mi ga jadne.

Uzrok saznah ja tek sutra za dne,
Da pokloni jedna ti ga ruka ;
(Je l' istina, neznam sad, il puka
Opadljiva laž i tlapnje gadne?)

Evo ti sad i od mene (prosti!)
Struk, a svijen sve od željâ živih,
Što ga k tebi poslanikom obrah:

Rumen poda cviet mu tvoe ljeposti,
Duša miris, a k tomu ja privih
Četir riečce: »Budi mi viek dobra!«

XIV.

Moja sreća.

Kad o rajskom bdijuć snivam cvietu,
Nje ljeposti misleć bez prestanka,
I obraze Njena kipa tanka
Mećem zlatan u okvir sonetu;

Nakon trudan legnem na krevetu, —
Sklapljuć oči molim boga sanka:
»Daj nastavljaj obraze tog danka,
I kroz noćcu tja k sunčanom svietu!«

Sanak sluša: pa mene k Njoj vodi,
Meće kod Nje srdce mi na stanak,
A na glavu vienac Njenog cvieća.

A to traje, dok se dan nerodi...
I tako ti viek ni moja sreća
Nije drugo neg sanak te sanak!

XV.

Čija je krivnja?

Neljuti se, što sam Tvoe prizivô
Krasno ime u pjesme tolike,
Kan da Tvoje (sudeć ove slike)
Srdce meni biaše milostivo.

Ja do duše sudih jednom živo,
Da su meni sklone Tvoje dike;
Nu sad vidim sried tuge velike,
Da sam samo rajski sanak snivô.

A Ti oprosti i primi te stvore,
Što udriše kô voda iz česme;
A to Ti si kriva, moj uzore!

Jerbo Ti mi (što se tajit nesme)
Opet vile dovede u dvore,
A vile mi donesoše pjesme.

XVI.

Sila ljeposti.

Nij' baš tolik vanjski čar Nje tiela,
Al se nješto nebeskog nalazi,
Što tu živi, vlada svimi trazi
Bezkrilatog rajskog tog angjela.

Kad prvi put do mene sjedjela,
Te Joj kradom modre oči pazih:
S divnom slutnjom nješto me prorazi,
I razigra od srdca do čela.

Kad Joj danas pazim obraz mili,
Okô mene vas se sviet zavrti,
Zadrhće mi kô list srdce živo;

Te ja puštam nebraneć se sili
Vesla, jadra, ma ja k vječnoj smrti
Ili k vječnom životu odplivô.

XVII.

Pohodi.

Tek unidem, prosborim tri slova,
Već zakuca: . . . eto udje gladki,
Sad dugački, za njim krupni, kratki,
Usta puna sitnoga otrova.

Da obranim od lijâ, vukovâ
Nju i cvietak Nje stidnosti sladki,
Sve bi prognao (da mogu) Kamčatki,
Il pod ledom gdje mre Zemlja Nova !

Čuj, kako im govor s ustiuh kane
Bez obraza, a Ona viek ista
Medju njimi kano angjeo čista.

Bože, što Joj poda stid Diane,
Zašt Joj i nje hrtovâ neprida,
Da kidaju te vragove stida?

XVIII.

Ruži carici.

Drago ti je gledat roj lepirâ,
Kad proljećem po vrtlih se druže,
I tu cvieće najkrasnije kruže,
Šariem krilma igrajuć bez mira.

Ali na njih vrtljari se tuže,
Tjerajuć ih s cvieća bez obzira,
Ili koljuć sried nestašnog pira,
Da obrane čistost mlade ruže.

Prva ružo mojeg perivoja!
Kruže tebe lepiri bez broja,
Tražeć trunit rajsko tvoje cvieće.

O da bies ih odnio bez traga!
A najprvo malog onog vraga,
Što u svaki perivoj dolieće!

XIX.

Sastanak u kući.

Što te, čoeče, smuti? što te maknu?
Zašto nemir iz očiuh ti blista,
A strah s lica, bi reć duša ista
Da ti visi nad paklom na vlaknu?

»Bojiš li se mene? O da graknu
Danas glavi gavranâ mi trista,
Ako hoće zlo noga, što čista
Hrama ovog danas mi se taknu!«

Nu poznam te, znam ti na obrazih
Uzrok smutnje: tebe smeta, boli,
Što te svjedok u kući sastade —

Kô čovjeka, što baš nedolazi
Po bielu dne u hram, da se moli,
Već po noći, da kandila krade.

XX.

Molitva.

Kad ja gledam tolke ašikdžije
Gdje Te svaki sladkiem riečmi dvori,
Strašna mene misô tad zamori,
I malo mi grudi nerazbije.

Netraže li lahke te delije
Cviet Ti skrunit o tvog danka zori
I tu dušu, koju Višnji stvori,
Težko u raju da ima krasnije?

Čuvale Te (zamolim tad Boga)
Čiste ruže! čuvale te vazda
Vječne zviezde s neba visokoga,

I sni moji, što Te željno kruže,
I angjeli — i Bog, što Te sazda
Krasniju sanka, zviezde, angjela i ruže..!

XXI.

Mornar.

Mornar kune i sunčane luče,
Kad na moru brod svoj vidi stati;
A kad počme vjetar ga njihati,
Opoji se, zapjeva, zahuče.

A doskora, kad većma povuče
Brod mu more i baca i mlati,
Da krm škriplje kan oklop u rati,
Pod zviždanjem vihra zajauče.

Srdce moje! kolko na mornara
Nenaličiš! Pokoj kunuć viekom
Išteš buru ćutî sried njedarâ.

Al na posljed, kad te već priuze,
Probijeno groznim sreće stekom,
Razmineš se — na uzdahe, suze.

XXII.

K o n a c.

Naslonjenu opet na prozoru
Nad tim grobljem oči mi odlieću —
Pram zapadu a na onu goru,
Gdje mi prvi cviet propao u cvieću.

Tu sam vidio, gdje zabieli, zoru,
Gdje mi sunce granu u proljeću,
Tu i vidjeh u nebeskom moru
Ugasnut ga sried podne kô svieću.

Drugo sunce granu vrh meneka,
Koje vatrom razgori me svetom,
Al zagrmi sudba glasom smeće:

Preko groblja nád Ti cvate cvietom!
Preko groblja vjera t' vienac spleće!
Preko groblja Tebe ljubav čeka!

GHAZELE.

1.

Te moje pjesmice okvir su zrcala,
U koje je zraka Tvoe ljepote pala —
Zulimko zlatna!
Te moje pjesmice srebreni su zvonci,
Koim je zlatan jezik Tvoja ljubav dala —
Zulimko zlatna!
Te moje pjesmice kitne su ružice,
Koje je Tvoja stidnost rumenju nadahla —
Zulimko zlatna!
Te moje pjesmice smokve su i tunje,
Koim Tvoja duša miris je podala —
Zulimko zlatna!
Te su moe pjesmice nestašni leptiri,
Koim Tvoja milost stvori krila mala —
Zulimko zlatna!
Stankova pjesmica glas je od sto usta,
A bez Tvoe bi slike bez traga propala —
Zulimko zlatna!

*

2.

Bog slovo napisà — da Te miluje,
A srdce neznaše — da Te miluje.
A Bog ga zapisà — nebu u zviezde,
A srdce neznaše — da Te miluje.
Tu tajnu si zviezde — prišaptivahu,
A srdce neznaše — da Te miluje.
Taj šapat razprše — vjetrići svietom,
A srdce neznaše — da Te miluje.
Razumi ga i slavulj — sjedeć u hladu,
A srdce neznaše — da Te miluje.
Pa taj glas uplete — u sladke pjesme,
I razkliče širom — da Te miluje.
Tad mi živo srdce — prene se iza sna,
I drhćuć uzdahne — da Te miluje.

3.

Vječni otrov, vječna hrana — bez milosti
Ljubavi je strielj i hrana — bez milosti.
Strašna j' pustoš, gdje iz čaše — višnjeg tvorca
Kap nepada »bunar« zvana — bez milosti.
Strašno j' more, gdje nemetnu — misao luke
Za mornara burom gnana — bez milosti.
Strašan grad je, gdje nečeka — »dobro došo!«
Hodočasta svud tjerana — bez milosti.
Znam gdje j' bunar, gdje luka i — »dobro došo«
Srdca moga milovana — bez milosti!
Ali nesmieš tud, moj Stanko, — zašto vjetar
Od protivnih bije stranâ — bez milosti.

4.

Ždral putuje k toplom jugu — u jeseni,
A meni je put sjevera — u jeseni.
Pastier čuva po planini krotka stada,
Pa se pojuć vraća kući — u jeseni.
Vrtljar kupi plod svog znoja, zlatne broskve
I jabukâ rumen-voće — u jeseni.
Što se ljeti trudio mnogo oko njega,
Vinogradnik bere groždje — u jeseni.
Tako svatko kupi, bere i uživa
U veselju plod svoih mukâ — u jeseni.
A što, Stanko, plod je brigâ, mukâ tvojih?
Gorko voće — bol i suze — u jeseni.

5.

Kô bio labud po pučini — mjesec pliva po vedrini:
Tko li s tobom u daljini — mene, dušo moja, sjedini?
Jastreb hrupi na golube, da se strahom svi razprše;
Nu pod večer ljubav čini, da se s dragom drag sjedini.
Hud uzbuni more vihar, pa od broda brod razstavi;
Nebo pošlje vjetar ini — pa u luci sve sjedini.
Mura, Drava, bistre rieke — kolievkom su razlučene;
Al hrvatskoj u ravnini — grleći ih brieg sjedini.
U gori su alem, rubin — dva kamena razdružena;
Nu na kruni caričinî — oba zlatar vješt sjedini.
Ti si, Stanko, od Zulimke dalko — dalko razstavljeni;
Nu utješ' se i negini — i Vas jednom Bog sjedini.

6.

Strana j' pustoš i nezdrava — gdje neima stana,
Tu neniče cviet ni trava — gdje neima stana,
Tu viek biča od sunčana — drhće povjetarce,
Razliega se rika lava — gdje neima pristana.
Mirno leži štit od pieska — gujam' izkićeni,
Od Meduze kan da j' glava — gdje neima pristana.
Za brežuljci pješčatimi — smrt čeka putnikâ
Karavane nekrvava — gdje neima pristana.
Gle gdje trči noj! gle krila — jadra, vrat katarka,
Kan da brodić morem plâva — gdje neima pristana.
Eno deva ko galija — bojna toponosna
S vodičem se približava — gdje neima pristana.
Smrtca šaljuć iz potaje — buru zatočnicu,
Sipa piesak kô s rukava — gdje neima pristana.
Nadhrvani burom padnu — noj, deva, povodič
U skut njenih od ponjavâ — gdje neima pristana.
Strašno j' gledat na to groblje — vječno bezkonačno,
Tu zla smrtca viek nespava — gdje neima pristana.
Zla pustoši! o kolìko — nenaličiš srdcu,
Što od jada uzdisava — gdje neima pristana.

EPSKO-LIRSKE

PJESME.

BALADE.

ROMANCE.

POVJESTICE I PRIČICE.

Въ умѣ моемъ минувши лѣта
Часъ отъ часу темнѣй, темнѣй;
Но заронилась пѣсня эта
Глубоко въ памяти моей.

Пушкинъ.

BALADE.

Troje proljeće.

I.

Po planinah topla krila
Jug prostire i kreće;
Po dolinah Vesna mila
Slaže zelen i cvieće.

U dubravi grle guče,
Slavuj milost pripjeva, —
Sada šapću, sada muče
Stravljen junak i dieva.

II.

Po planinah topla krila
Jug prostire i kreće;
Po dolinah Vesna mila
Slaže zelen i cvieće.

Uhvaćen je slavuj mili,
Tužno guči grlica; —
Junak spava u gomili,
Nad njom plače djevica.

III.

Po planinah topla krila
Jug prostire i kreće;
Po dolinah Vesna mila
Slaže zelen i cvieće.

Nij' slavuja, nij' grlice,
Oba lovac zatvori; —
Pored stoje dvie grobnice:
Jad i dievu umori.

Kratka sreća.

Dieva s dragim šeta
Puna mislî sretnih
Ručeć se kroz cvjetni
Divni djulistan.

Junak mlad joj gleda
U zjenice jasne,
Gladi lica — krasne
Kano tulipan.

Čim priniknu k ustam,
Oglasi se zvono;
Ode, ah! siono
Dieve sretni san.

Zvono dievu zvaše
U crkvu na horu;
Junaku na moru
Svanu krajni dan.

Svakdan.

Majka kara,
Ćerci prigovara;
A ćerca Milica
Mučê gleda nica.

»Draga ćeri!
Srdce, nezamjeri,
Nisi opet danas
Dost naprela za nas.

Te od toga,
Šta je gotovoga,
Malo bit će prida;
Jer se strašno kida.

Znam ja dobro,
Opet krasni pobro
Da uza te staše,
Lice cjelivaše.«

Majka kara,
Ćerci prigovara;
A ćerca Milica
Mučê gleda nica.

»»Istina je
(Milica priznaje),
Gdje se lice ljubi,
Tanki konac gubi.

Odreći ću
Ja gospodičiću,
Da mene opeta
Neljubi, nesmeta.««

Tako kaza
Gnjevnoga obraza;
Al jadna kraj toga
Nij' molila Boga.

Eno dodje . . .
Dievo, tvoj gnjev? – prodje...
Gospodičić ljubi,
Opet konac gubi.

Majka kara,
Svakdan prigovara;
A ćerca Milica
Svakdan gleda nica.

Bjelana.

Platno si bieli za rana
Kraj vode mlada Bjelana.

Na vodu aj! se nadvodi,
Zagledne sebe u vodi:

»Mili i dragi moj Bože!
Jeda šta ljepše bit može?

Oči se sjaju iz vode —
Kô zviezde kada izhode.

Lica se sjaju iz vode —
Kô ruže cvietom kad rode.

Usta se sjaju iz vode —
Kô ljeti zrele jagode.

Aj da je vienac još k tomu,
Bila bi snaša u domu.«

A junak loveć u šumi,
Bjelanu dobro razumi.

Od s traga mučê pristane,
Poljubi lice mladjane.

Ljubi, te ljubi bez broja,
»»Ti moja«— šapčuć —»viek moja!««

Dodje ti sveta nedjelja,
Ala ti liepa veselja!

Jer junak vodi vjenčanu
Iz crkve kući Bjelanu.

Nenadani.

Tetični Rezi K.....ćevoj Muropoljanki.

Liepo ti je Mursko polje:
Sve njiva do njive; —
Tamo žanju dobre volje
Djekle ljubeznive.

Da su vedre, bistre, tanke,
Nedvoji se o tom;
Jer su znane svud Poljanke
Divnom svom ljepotom.

Za domaća momka draga
Krotke su grlice,
Ma za strana i nedraga
Plahe kô vlasice.

Nu svaku je nadvisila
Ćerca Jurinčeva,
Sve ljepotom nadčinila
Reza, draga dieva.

Da ju vidiš, ruke svoje
Kako radeć kreće,
Mislio bi: Pčela to je,
Što po cviecu lieće.

Da ju vidiš sried večera,
Kad pjeva pjesmicu,
Ti bi reko: Od jezera
Čuo sam djeklicu.

I ta lica rujnobîla,
Oči s ognjem smjelim,
Prisego bi: Nju j' rodila
Zora s dankom bielim.

»Do konca smo baš došele,
Mile drugarice!
Nebi li si u hlad sjele,
U hlad od lipice?

Znam, svaku su zaboljele
Već pri laktu ruke,
Zašto snoplja ima vele,
Vele s njime muke.

Ti pa za nas, dragi brate,
Pod grabar potrči,
Te vodice studenate
Donesi u vrčih.«

Reza veli; bratac ode
Na studenac liepi,
Da donese hladne vode,
Te djekle okriepi.

Za tim hitre igre staše,
Igra družba višta,
Jedna drugoj pripjevaše
Nepraštajuć ništa.

Reza oči prem ljubezne
Krenu put ravnine,
Za kojom joj srdce čezne,
I želja nemine.

Srdce igra, skače, bije
K njedrim' bez pokoja,
Te da milu bunu skrije,
Ovako zapoja:

»Žuta vuga liepo poje
Sried zelena luga —
Liepo poje — hoje, hoje!
Žuta ptica vuga.«

Tek što poče, već zašuti
Izpred sebe gledê;
Jer prorazi trepet ljuti
Srdce plašne, bliede.

»»Ah za Boga, draga seko!
Koja ti j' nevolja,
Da zabliedi te daleko
Gledaš niz ta polja? —««

»Vaj nam, brate! sprema vesi...
Tuda, gdje j' dvorište,
Četa ide... da! po liesih
Svud se puške blište.

Dušu Vida već iz sela
Četa k vojsci vodi,
Oh i tebe hoće smjela
Da uhvati ôdi.

Nepraštaj se, idu sati,
Uskoči k Ugrcem,
Tamo će te sprovadjati
Sestra s dušom, srdcem.«

Tim se od nje brat oprosti,
Pa otide kući;
Sestra pako od žalosti
Zatuži plačući.

I u kolu žetelicâ
Zabrinu se svako,
Tek najdraža drugarica
Smi sborit ovako:

»»O vojnice prem nemile!
Prošle vi do mala,
Jer s vas ljube, majke cvile,
Što ste pune zálâ.

Jer za mlada već oditi
Momak u sviet mora,
Dom i dragu ostaviti,
Ginut onkraj gorâ.

Nu negrdi plačem lica,
Drugarice naša!
Prestanut će još vojnica,
A ti bit ćeš snaša.«« —

Tim se digne krik i huka,
Pucnjava pušakâ,
Da se praskom vika, buka
Razprši put zraka.

Zamisli se um djevice,
Obraz zacrveni,
Zabljesnuše trepavice
Kano cviet jutreni.

Drugaricam mah okrenu
U radost sve muke,
Grle redom sve blaženu,
Pljeskajuć u ruke.

Eno njetko gré niz krče,
Nosi viesti nove,
Polak ide, polak trče....
Slušajmo, kog zove.

»»Vrzi na stran nepokoje,
Pa ajd dvoru, seka;
Jer kod dvora, srdce moje,
Liep te poso čeka.

Sva se j' kuća napunila,
Brzo dare nosi;
Znaj bo, danas, dušo mila,
Vido tebe — prosi.««

*

Bura.

Buči, zvižda vihar kroz grede i tram,
Staro drma sljeme, stari drma hram.
Od smrti barjake noć je razastrla,
Spasonosne zviezde u svoj dvor zaprla.
Grozovitom rukom od oblaka gromni
Do oblaka trže Perun nebolomni.

»Jao nama munje, strahovita groma!...
Jeste li, dječice, svakolika doma?
Da li se krstite?.... ah molite Boga,
Neka nam sačuva ćaćka prem dobroga.«
Prekrstiv se žena djeci kaže tak,
Kako brzo munja razsine oblak.

»»Slušaj, Vanko, slušaj! kako Bog nas kori,
Jer ni'edno molitve dobro još nesbori.
Uzdignimo ruke kutu, gdje je spas,
Gdje je Bogorodke namješten obraz,
Nebi li se smilit božja mati htjela,
Vratila nam tatu zdrava i vesela.««
Tako mladjahnomu bratcu Angja sbori;
A majka od brige ovako govori:
»Ta on bi već davno kod kuće bit mogo;
Nedaj njemu tonut u pogibelj, Bogo!«

Za tim opet munja prosine oblak,
Kraj peći pokaže od žene se trak.
Tu je mlada majka, a uza nju sjedi
Petero joj drobne dječice u biedi.

Njim otide otac drvarit u luge,
Jer sudba nedade njemu sreće druge,
Što mu već u zibci kaza, puna srde,
Da će uviek jesti zalogaje tvrde.

Gle opet obsinu kuću naglo bljesk;
»»Eno, mamo, tate....«« tada tres tres tresk!
Angji rieč prekine, uzdrma vàs dom
Padajuć na zemlju strmoglavce grom.

Dječica zavrisnu u sav glas nemilo,
A starji zamuknu, kô da nij' ih bilo.
Nu se majka najprie od straha probudi:
»Mili Bože! — reče — u pomoć mu budi!...
Što si htjela kazat, Angjo ćerce mila? —«
»»Izpod duba doći ćaćka sam vidila —««:
»Ta moro bi davno već pred pragom biti,
Valjda biahu traci, što ih munja hiti...
Kod kuma je osto, tješ'te se, tješite!
Sutra, djeco, doć će, donieti vam pite.«

Grom prestade: — majka djecu upokoji,
Da joj usnu svako na dušecih svojih.
Al ona nemože usnut ni za čas,
Viek izpred nje staše suprugov obraz.

Zapjevaše pietli, te i danak svanu;
Prenu se iza sna, spremi k poslu ranu,
Vatre si naloži, sude uzporedi.
Tim i Angja stane i kroz vrata gledi:

»„Za Boga, što vidim? što to leži tamo?
Brzo podjte sjemo, brzo, draga mamo!«“
„Vajme, mili Bože!“ zavapi majčica
Od petero sada drobnih siroticâ;
Za glavu se uhvati, koljena se sruše,
Jer pod dubom suprug — leži joj bez duše.

Liepa Vida.

Po narodnoj kranjskoj pjesmi.

Liepa Vida pokraj mora staše,
Na obali pelenice praše.
Od zapada, gdje sunce zahodi,
Morem crni Arapin dobrodi;
Čun pristavi, liepu Vidu pita:
„Čuješ, snašo! kamo tvoja kita?
Zašto nisi već tako rumena,
Tà rumena, liepo nakićena,
Kao što si lanjsko ljeto bila,
Kad si ovdje platno bijelila?“

Ovako joj crni Arap sbori;
Liepa Vida njemu odgovori:
»„Kako, brate, bila bih rumena,
Tà rumena, liepo nakićena?..
Nije meni do vrpce ni cvieća,
Gdje mi lanjska već nesluži sreća.
U koljevci bolno mi je čado;
Prevari me moje srdce mlado:

Udadoh se, stara vojna uzeh,
Sad utjeha gorke su mi suze:
Vàs dan sinak plačuć proboljuje,
A svu noćcu vojno prokašljuje.« «

Svjetovat ju Arapine stade:
»Kad na polja ljuta slana pade,
Ždralovi se dignu prama jugu:
I ti podji tražit sreću drugu.
Čuj! kraljica slavne zemlje naše
Mene, Vido, po tebe šiljaše,
Da joj podješ dojiti kraljića,
Njena sinka mlada carevića:
Dojit ćeš ga kano prava mati,
Povijati, na rukuh njinati,
Dok nezaspi, mile pjesme pieti,
Težjeg djela nećeš viek imjeti.«

Bez obzira Vida u čun skoči;
Nu kad nesta žala izpred očih,
Kad po moru plav več zaplivala,
Liepa Vida gorko zaplakala:
Jao meni! šta sam učinila?
Komu, jadna, doma ostavila
Sinka svoga, puna grdnih tugâ,
Vojna svoga, stara dobra druga?

Kad već treća nedjeljica prodje,
S njom kraljici crni Arap dodje.
Uranivši rano liepa Vida
Na prozoru vazdan čeka blîda;

Da utješi srdce razcviljeno,
Tako pita sunašce rumeno:
»Božje čedo, sunce, povedj meni!
Što sad radi sinak moj mileni?« —
»»Što bi radio sad tvoj sinak mili!
Sinoć su mu na smrti svietlili;
A tvoj vojno ostavi ognjište,
More brodi, jadan tebe ište,
Tebe ište i za tobom gine,
Malo da se s dušom nerazmine.««

Kad na večer zasja luna blieda,
Opet Vida na prozoru gleda;
Da utješi dušu jada punu,
Tako pita mladu bliedu lunu:
»Božje čedo, luno, povedj meni!
Što sad radi sinak moj mileni?« —
»»Što bi radio sad tvoj sinak mili!
Danas su ga jadna sahranili;
A tvoj vojno ostavi ognjište,
More brodi, jadan tebe ište,
Tebe ište i za tobom gine,
Malo da se s dušom nerazmine.««

Liepa Vida k nebu ruke pruži,
Ruke pruži, pa gore zatuži;
Nu kraljica gospojica začu,
Pa zapita sirotu u plaču:
»Što je tebi, moja liepa Vido!
Što mi plačeš, grdiš lice blîdo?« —

»»O gospoje, presvietla kraljice!
Kako nebi ja grdila lice?
Kad umivah čaše kraj prozora,
Upade mi jedna u dno mora —
U dno mora, mora preduboka,
Zlatna čaša s prozora visoka««. —

Al ju tješi gospoja kraljica:
»Nemoj plakat, nemoj grdit lica!
Ja ću kupit čašu ljepšu, veću,
Izgovorit kod kralja nesreću.
Deder doji moga zlatna sina,
Da te mine od srdca gorčina.«
Zbilja j' čašu kraljica kupila,
A od kralja milost izprosila.
Opet Vida stoji kraj prozora,
I nemilo gleda putem mora —
Stoji, gleda od danka do danka,
Sinka, vojna — plačuć bez prestanka.

Osveta.

Gdje dvorana Dolnjeg grada
Davno stoji zapuštena,
Svaku skoro noćcu sada
Po hodnicih hodi sjena —
Sjena, što tri, kažu, ima
Ljute rane na prsima.

„Slušaj, dušo! golubice!
Samo jedan pogled mili,
Jedan cjelov od ustnice,
Samo to mi ti udîli,
Pa ćeš biti sjajna žena,
Mojom rukom uzvišena.“

To njemački plemić kaza
Trudniem riečmi, da pridobi
Dievu liepu od obraza,
Mladu jučer što zarobi;
Al se stidnost Slovenčina
Stavno brani od tudjina.

Plemić prosi, al badava!
Obećaje mito, blago,
Kîm se kroti ženska glava:
Liepi ures, ruho drago;
Obećaje, no zahmani...
Jednako se dieva brani.

Sunce se je već smirilo
U postelji od zapada,
Svi usnuše, što jih bilo,
Već prozori biela grada,
Tek se svieti iz jednoga,
Gdje Slovenka moli Boga.

Tim na bedem biela grada
Uzpeše se tri junaka,
Jedan stari a dva mlada,
Koim se ciedi krv s balčakâ,
Te gledaju po gradištu,
Kô da koga ubit ištu.

»Aj lagano, momci, sjemo!
Tu se svieti, tu uzdiše,
Tu lupeža susrest ćemo;
A sad niti slovca više...«
Starac šaptne rieči mudre,
Pa u sobu s momci udre.

Tri slovenske zasjekoše
Sablje, svietle kano svîća,
Iz trih ranâ iztekoše
Rieke — težka krv plemića.
Opet visi, gle, o vratu
Dieva otcu, dragom', bratu.

Svane danak kao od zlata;
Budne straže oj gdje su ti?
Mrtve leže pokraj vratâ;
Dieve neima... sve, sve šuti,
Tek po sobah cvili jedna
Kukavica — majka biedna.

Puno j' prošlo već vjekovâ,
A grad stoji opušteni;

Poviest pako još se ova
Pripovieda svedj o sjeni, —
Da još hoda, da tri ima
Ljute rane na prsima.

Sablja i ruka.

Po Mostaru baš k kovaču
Jaše Ture dobra stabla:
„Sakuj de mi sablju, more!
Od nakova bolju, jaču.
Imam mejdan prve zore:
Dobar junak, dobra sablja.«

Po Mostaru baš k kovaču
Jaše Hrvat tanka struka:
„Sakuj de mi sablju, prije!
Ni najslabju ni najjaču.
Sutra mejdan dielit mi je:
Dobar junak, dobra ruka.«

Zora j' lice pomolila:
Pred Mostarom na poljani
Mejdan diele dva junaka,
Kô dva risa mlada, čila;
Jednog kaurka rodi jaka,
Drugog bula što odhrani.

Dobre konje razigraše
Po tom liepom ravnom polju.
Turčin vadi sablju bolju:
»Udri, kaure ponositi!
Neka vide bule naše,
Da ti slavno znaš umrîti.« —

»»Mahni ti, o Ture, prvo,
Da vidimo, što je bolje:
Dobra sablja il dobra ruka.««
Mahne Ture... kô strielj s lûka
Pade glava na to polje,
A za glavom trup kô drvo.

Po Mostaru niz čaršiju
Jaše Hrvat pjevajući:
»Dobar junak, dobra ruka.«
Osta Ture krma vukâ
I gavranâ graktajućih,
Kî mu crne oči piju.

Stana i Marko.

Zoru diže bieli danak,
Stanu budi čudan sanak:
Na prozore gleda mlada
Od iztoka do zapada.

»Ah moj goso, loše sreće!
Danas dobro biti neće:
Da l' je ono vatra živa?
Ili more krvcom pliva?« —

»»Nije ono vatra živa,
Niti more krvcom pliva:
Vrazi idu od izhoda,
Vrazi idu od zahoda. —««

Biele ruke lomit uze,
Prolievati gorke suze,
Grdit lice s tuge, s jada
Stana liepa, Stana mlada.

»»Nemoj tužit, oj dušice!
Tužit, plakat, grdit lice:
Nek se krile od izhoda,
Nek se šire od zahoda.

Tek uzdaj se ti u Boga,
Pa mi napoj šarca moga,
Moju hitru lastavicu,
Da odletim na vojnicu.

Ja ću letjet pram izhodu,
Ja ću letjet pram zahodu,
Ljuta vraga da porazim,
Da porazim i pogazim.«« —

„Ah prodji se, goso Marko!
Tko će gasit sunce žarko?
Prodj' se vraga, dobro moje,
Vraga ima čete troje.« —

»„Aj bilo ga il nebilo,
Koliko mu godjer milo:
Ja ću njemu krv ohladit,
Sve na manje broj posadit..«"

Brzo j' pošla Stana mila,
Dobra konja napojila,
Napojila, pored toga
Kapnula joj suza mnoga.

Nebì kada trošit časa:
Marko svietli mač pripasa,
Skuči prsi u oklopje,
Uze svoje bojno kopje.

Pa prigrli Stane tielo,
Ljubi oči, lica, čelo....
Ode kano krila vitra,
Ili s luka striela hitra.

Vrazi idu od izhoda,
Vrazi idu od zahoda,
Pa na njega srne četa,
Kô na lava divlja pseta.

Marku dobar konj zavrisne,
Niz to polje s njim odtisne;
Pa se brani kako valja
Sve od kopja i sabaljâ.

Kako kosom kose travu,
Sve za glavom sieče glavu,
Da već plije krv kô voda —
Od izhoda do zahoda.

Glave sieče do poldana,
Glave broji od poldana:
Kad izteče večernica,
Imade jih hiljadica.

Kad već pade mrak na goru,
Marko svom se vrati dvoru;
Ljubi Stanu tja do rana,
Tja do rana — biela dana.

Grob izdajice.

Na sablju visoki,
Na sablju duboki
Grob na polju stoji jedan;
Nad grobom križ vriedan.

Na tom križu sjedi,
I niz polje gledi
Crni gavran grakćuć, vičuć,
Sve ljuto naričuć.

Zašto vičeš, ptice,
Grdna zlokobnice?
S čije li se rugaš rane,
Crni moj gavrane?

»Ja se rugam s toga,
Što sad vojna svoga
Kapetanka mlada čeka
Željno iz daleka.

Ja ti vičem s toga,
Što kletva — nesloga
Još u ratno kolo hvata
Sve brata na brata.«

»Jesu l' težke ove
Daske ti dubove?
Je l' ti mučno ljube stanje,
Težko uzdisanje?

Je l' ti žao mača
I konja jahača?
Žao, što neznaš na krvavu
Polju vjenčat glavu? —«

»»Nisu težke ove
Daske mi dubove;
Nit mi mučno tvoje stanje,
Težko uzdisanje.

Nit mi žao mača,
Nit konja jahača,
Nit što neznah na krvavu
Polju vjenčat glavu.

Nu mi 'e žao, što moja
Braća bez pokoja
Ah! prokletstvo u grob meću —
Na mene nesreću.

Što kô nizko pseto
Biah za tudje kleto
Pleme na zlo viek pripravan,
Sve, da budem slavan.

Ah! puno mi žao,
Što sam uza nj stao,
Odreko se svôm narodu,
Tlačio mu slobodu.

To sad mene žešće
Kida nego kliešće,
Jadnu dušu svud proganja
Bez pomilovanja.

A te ljute srde —
Uspomene grde —
Ah nemože ništa dignut,
Nit ublažit, prignut.

Mač kraj mene leži,
Križ na prsih teži:
Mač me žeže kano plamen,
Križ tišti kô kamen;

Jer za križ taj prodah
Sreću svoga roda,
Krvcom njegvom mač si mastih
Sve do mo'e propasti.

Ah prokleto budi
To srdce u grudih!
Viek proklete oči, krvi
Put i korak prvi!

I vienac na glavi,
S kojim list krvavi
Ja u knjigu sgodâ uložih,
Na sebi gniev boži!

Za to mi je tiesan
Grob i prostor liesan,
I prašak se svak na meni
Čini stup gvozdeni.

Ah da će se smilit
Tko, moj grob razkrilit,
Pa izvadit trup na polje:
Bilo bi mi bolje!

Božje nemilosti!
Nemiruju kosti,
Jer izdajstvo viek u Boga
Nema odpusta svoga.««

Tako duh se mori,
Iz groba govori;
Tuge nitko neodvraća
Do gavrani braća.

A kad pónoć stiže,
Kažu, da se diže
Kô vukodlak — trup iz groba,
Sliep na oka oba.

Tako noćcu svaku
Ostavljajuć raku,
Do pietlovih prvih piesni
Oko groba biesni;

Dok se smili nebu,
Pa ga psi izgrebu,
A gavrani — crni gosti —
Raznesu mu kosti.

Hajduk i vezir.

1. Prietnje.

Istom svane s iztoka dan bieli,
Na poljanu kroz gvozdena vrata
Grne narod kan od pticâ jata;
Čoek bi reko, vàs se grad već seli.

Kroz ulice iz Travnika grada
Vode spetog Kulaša hajduka,
Od kojega, kô janje od vuka,
Drhće isti car sried Carigrada.

Vezir viče: »Davori dželati!
Brže, djeco, na kolac djaurina!
Uteče li danas, tako dina,
Sutra će nas po Travniku klati....

Pseto djaursko! deder bjesni sade!
Plieni, robi našu slavnu Bosnu,
Vod' u grade hajdučad ponosnu,
Kolji Turke, plaši bule mlade!«

Grozno hajduk zubima zaškrtnu,
Oč'ma baci triesâ hiljadicu,...
Zaljulja se vezir na konjicu,
Kan da primì od njih ranu smrtnu.

»»Nerugaj se, krvniče vezire!
Pamti dobro, što ti kažem sada:
Sried pónoći doć ću ti sried grada,
Pa te ubit, tako meni vire!.««

To još s kolca Kulaš progovori,
Na vezira biesno se nasmjehne,
Da mah vezir konjica okrene,
Smeten ode, u grad se zatvori.

2. Smrt vezira.

Vezir jakiem stražami obsadi
I Kulaša i sebe u gradu,
Čim se sunce smiri na zapadu,
Od hajdukâ tim da se zagradi.

I već hodže k jaciji s munarâ
Razvikaše družbu pravovjernu:
Čut je samo kroz šutnju večernu
Lavež pasâ i korak stražarâ.

Viče vezir baš oko pónoći:
»Gdje ste momci? gle Kulaš dolazi!«
Škoče brže u sobu kavazi,
Da veziru budu na pomoći.

»»Gdje je djaurin?«« svaki od njih pita —
»Zar nevidiš, gdje me ovdje davi,
I nogu mi za vrat već postavi?
Nevidiš li djaura strahovita?«

Vezir stenje, grči se i vije,
Grozan strah mu iz očijuh siva,
Ustne drhću, dah mu utrnjiva,
Protegne se još i — već ga nije.

Po aharu, čardaku, magazi
Mah se momci raztrkaju;
Još protraže harem i odaju,
Al se zalud vraćaju kavazi.

Neima nigdje ni živoga stvora,
Nij' Kokara, nije Jezdimira,
Što prietjahu, da će zla vezira
Tu noć smaknut a sried njegva dvora.

3. Smrt hajduka.

Istom Turci već sabu klanjaše,
Kad bi grozan glas do age prenet,
Tu noć vezir da ode u dženet....
Uplaše se i age i paše.

Jedni kažu: Jezdimir ga ubi! —
Drugi: Kulaš uteko je s kolca! —
Al Jezdimir robi do Sokolca,
Kulaš dušu na kolcu izgubi.

Tim razturi glas se po narodu;
Do pô grada ostavi ognjište,
Sad k veziru, a sad na stratište,
Da razvide i mjesto i sgodu.

Vezir leži raztegnut na odrih:
»Valah mrtav!« kaže jedan paša.
Idu dalje, a da vi'š Kulaša,
Gdje mu nikla glava ustâ modrih.

Tielu žice napete kô šibe,
Rujne kapi krvi na tle cure:
»Djaur još žive«, kaže jedno Ture,
»A naš vezir sinoć već pogibe.«

Mah te rieči uzdrmnu hajduka
Kano vjetar suhi list u gaju,
Razabra se jednom još u vaju...
Bi reć taj čas sva ga pusti muka.

Na kolcu se izpravi, izusti:
»Slava Bogu!« ustma se nasmjehne,
Glavu digne i nebu okrene,
Jednom dahne, pa i dušu pusti.

ROMANCE.

Junak Hranilović.

I.

Niz planinu Velebita
Jaše múkom junak snažan,
Na vitezu konju dobru
Jaše aga Asanaga.
Trikrat primi vjeru tursku,
A tolikrat i krst častni;
Nakon treće godinice
Prevari ga luda glava,
Pa ostavi zakon krsta,
Prigrlivši red ćitapa.
To najbolje biaše Ture,
Što jih ima Bosna slavna.
List mu dodje knjige biele
Od Udbinje tvrda grada,
Da grad ima Senj bijeli
Sried Primorja kršna, jadna,
Gniezdo kleto, gdje se legu

Sokolovi od junakâ,
Koji sieku turske glave,
Pliene grade, robe stada,
Te udbinjski kraj Udbinja
Njim u šake pade paša. —
Aga skupi silnu vojsku
Konjanika i pješaka.
S njom prevali planinicu,
Pade Senju upred vrata.
Trista šator' porazape
Navezenih kitom zlata.
A sried bielih tih šatora
Dignu šator Asanaga;
Na njem zlatna jabuka je,
Polumjesec na njem strašan,
Navrh kojeg namješten je
Dragi kamen — alem sjajan,
Koj se blista sried polnoći
Kano sunce sried poldana.

II.

Davor Senju, bieli grade!
Slavno gniezdo sokolovâ!
Kano sunce dobra ljeta
Jasno sjala slava tvoja!
Mnogo putâ nad tobom se
Demeskinja digla moćna,
Al opeta pred tobome
Uštrbljena na tlih osta.
Jer sokô se mnogi rodi

Izpod jaka krila tvoga,
Koji brane i čuvaju
Kule tvoje, vrata tvoja.
Nu je soko nad sokoli
Hranilović junak dobar,
Koj je kule nakitio
Kitom turskih glavâ grozan...
Gdje si, vodjo Hranilović?
Viek ti sjala slava kô dan!
Ej pripaši britku sablju,
Metni za pas handjar oštar:
Jer dušmanin tebe traži,
Asanaga Turski vodja,
Da osveti tvojom krvcom
Pobratima ljubljenoga,
Komu glavu mrtvu gleda
S biele kule dvora tvoga.

III.

Hranilović.

Čuješ more! izadji mi
Sad na mejdan, Asanaga!
Da vidimo, koga rodi
Bolja sreća, bolja majka;
Da vidimo, tko je jači:
Tvoj Muhamet, il krst častni?

Asanaga.

Kog si roda i plemena,
Ubila te glava luda!

Što me zoveš ti na mejdan,
Da ga dielim s tobom junak,
Koj sam mnoge mejdandžije
Pogubio već bez truda.

Hranilović.

Što me pitaš za rod, pleme,
Poturice jedna, danas?
Kog sam roda, kazat će ti
Bedemovi Senja grada;
Nit plemena ja se stidim,
Mnoga pjesan proslavlja ga.
A tko ja sam, kazat će ti,
Ako Bog da, pobre glava.

Asanaga.

Ti l' si glavom Hranilović,
Što mi ubi vierna druga?
Ala kerim! tà došo je
Dan osvete, dan mog sunca!
Neće Bogme danas s tobom
Esapit se djeca luda. —.
Šta? da li si poludio,
Da l' si sišo bolan s uma,
Te ti smiješ izić na dan,
Gdje te sreta Asan junak!....
Doba danâ zelenijeh
Da li ti je omrznula?
Što nežališ svoje ljube,

Od ljepote što je kruna;
Kôj ću tebi na sramotu
Ljubit obraz pun razbludâ —
Nasried Senja biela grada,
Baš gdje stoji tvoja kula.

Hranilović.

Nehvastaj se zahvalami,
Bezbožniče, Asanaga!
Nežalim ja mladih danâ,
Već mi se je napojila
Dosta turske krvce sablja,
Do umora vaših glavâ
Sabljom ruka nasiecala.
Što spominješ moju ljubu,
Doista je liepa mlada,
Niti nad njom niti do nje
Nema ti je carski saraj.
Nu nestoji samo u njoj
Moje srdce, moja slava;
Jerbo nisam nježno Ture,
Tek uz žene junak hrabar:
Kršćanin sam, koj vojuje,
Krv prolieva za krst častni;
I Hrvat sam, koji mrzi
Život tašti i bezslavan —
Kô tamnicu kuću tužnu,
U kôj nema živa zraka.
S toga, znaj, ja živim, gorim,
Te ja hvalim Boga danas,

Što će pasti, ako Bog da!
Pod mom sabljom tvoja glava.
Nu uzhtje li bojna sreća,
Ja od tvoje padem danas:
To je meni porodila
Ljuba porod sinka jaka,
Koj će liepo danas sutra
Osvetiti svoga ćaćka.....
A sad muči, nisam došo,
Poturice Asanaga!
Da se s tobom ja natječem
Ovdje riečmi kano baba;
Nu sam došo, da junački
Mejdan dielim, Asanaga!
Udri dakle, neka tvoja
Odgovori britka sablja!...

— — — — — — —

— — — — — — —

IV.

Vedro j' sunce obasjalo
Zlatne krste Senja grada,
A pred gradom na poljani
Stoji tabor od dušmana:
Trista šator' razapeto
Navezenih kitom zlata.
Nasried bielih tieh šatorâ
Asanagin šator krasan.
Na njem zlatna jabuka je,
Polumjesec na njem strašan,

Navrh koga namješten je
Dragi kamen — alem sjajan,
Koj se blista sried polnoći
Kano sunce sried poldana.
Ma gdje ti si, zahvalniče,
Silni aga Asanaga!
Što ti junak Hranilović
U njem vino pije danas?
Gdje je tvoja silna vojska,
Nedobitna družba sada,
Što kaurska pred šatori
Kolo vodi četa mlada?

Nasried polja truplo leži,
Nesahranjen vodja spava;
Pored njega s desne, s lieve
Trupla njegvih od momakâ.
Ob noć vije iz gorice
Bez pokoja kurjak gladan,
Jer on njuši već krvave
Mrtve trupe od junakâ. —
Ob noć bliedom mjesečinom
S bielih kulâ Senja grada
Strašno glede na poljanu
Mrtve glave od Turakâ!
A medj njimi najstrašnije
Gleda jedna grozna glava,
Od koje se prepadaju
Djeca, seke Senja grada.

Al jih miri Hranilović,
Slavni junak od mejdana:
„Nedrhćite, luda djeco,
I vi seke Senja grada!
Jer neće već uzkrsnuti
Poturica Asanaga.“

Zora i Bogdan.

1. Sanak.

„Oj Bogdane, oj Bogdane!
Moje dobro, moja dušo!
Siono ljube tvoja usta,
Ljubiš li ti tako s dušom?“ —

„„Čudna dievo, krasna Zoro!
Moje zlato, moja kruno!
Kako može o tom sumnjat
Srdce sada, raja puno!““

„Oj Bogdane, oj Bogdane,
Moje dobro, moja dušo!
Ja vjerovah kô u spasa
U te, dragi, stalno, puno;
Nu me skoro san uplaši
Posried noći sinoć hudo....
Vidih u snu: na koljenu

Naslonjen mi ti razbludno,
Cjelivaše prame, čelo,
Lica, oči s vatrom dugom ;
Nu kad k ustam ti priniknu,
Ljubeć kano diete ludo,
Činilo se, jednom tvojih
Da iz ustih mraz je udro,
Razteko se po utrobi
Kano otrov s biesnom mukom,
A na blieda usta krvca
Da mi probi — te ja umroh.
Planuh iza sna kan oganj
Kad prinose listje suho . . .
Sve se jurve sitne zviezde
Posakriše neba u dvor,
Tek kô ribje oko svietla
Još danica sjaše krugom,
A mjesec se na zapadu
Pripasao tmastom prugom . . . .
Znam, da j' ljubav rajska ćerca,
Al se druži rado s munjom . . .
Hoćeš li me ljubit stalno ?
Kaži pravo, moja dušo !«
»»Čudna dievo, krasna Zoro !
Moje zlato, moja kruno !
San je tlapnja, Bog istina,
A ti, draga, diete ludo.
Nekaže li svak ti uzdah
Sa cjelovâ živom munjom,
Da tvoj Bogdan bit će vieran
Tja do groba Lade službom ?««

2. Oproštaj.

»»Čuješ dušo, krasna Zoro!
Moje srdce, moje zlato!
Car nam šalje drobne liste
Po krajini ovoj našoj,
Pozivajuć sve junake,
Da sastave kolo slavno,
Da sastave jednu vojsku
Oružanu bojnom spravom,
Pa na vraga da udare,
Koj je slavnu Kraj'nu sharo,
Da se s njime ogledaju
Na mejdanu na junačkom,
Čija bit će slavna Kraj'na,
Bistra Kupa s rodnom Savom.
I ja hoću poć s Hrvati,
Jednokrvnom, viernom braćom,
Da vojujem za slobodu
I krst častni kô muž hrabro.
Car će meni nagraditi
Viernu službu i junačtvo,
Mene opet podpomoći
Djedâ blagom, dostojanstvom.

Čuješ, dušo, prama jugu
Njegda puna bielih gradâ
Stoji zemlja žitoplodna,
Dokle staše srbsko carstvo.
Medju timi, znaj, gradovi
Kruševac je, mjesto slavno,

Gdje se pleme djeda moga
Porodilo i procvalo....
Djedo moj je prvi bio
Na divanu srbskim carom,
Do koljena sjedeć pio
Mrko vino sa Lazarom.
Njemu bude starješinstvo
Mnogom pjesmom izpjevano —
Starješinstvo i gospodstvo
I sinovâ čast, junačtvo.
Nu na jadan onaj danak
(Nikad sunca negledao!)
Gdje propade i izdade
Vuk Branković srbsko carstvo,
Gdje propade ban Strahinja
I Toplica sa Ivanom:
Tu propade i Jug Bogdan
S devet sinâ turskom sabljom.
Tek najmladji, diete Gojko,
Koje nije još doraslo
Ni do konja ni do sablje,
Kod kolievke osta zdravo.
Njega odni na svom krilu
U Njemačku sluga Ranko,
Kad oteše naš grad Turci
Sa Krajinom svom ostalom.
Nauči ga konja jašit,
Vladat kopjem, vladat sabljom.
Tu se j' junak oženio
S Hrvaticom ženom krasnom,
Dobrih konjâ najašio,

*

Turskih glavâ nasjekao,
Doklem i on platio je
Slobodu si svojom glavom,
Nakon sebe neostaviv
Ništa nego ime slavno,
I mene i bratca Božka,
Diete ludo i nejako.
Hvala Bogu! što do konja
I do sablje već dorasoh,
Te ja mogu stat u kolo
Za dom, za rod i kršćanstvo...
Čuj, u našem rodu djeda
Imadjaše proročanstvo,
Da će pasti rad nesloge
Sila srbska s bojnom slavom;
Ali isto kobno kaže
Djeda moga proročanstvo,
Da nam Višnji oprostit će,
Opet vratit vrieme zlatno,
Gdi će Turska demeskinja
Past pod našom svietlom sabljom,
Klanjati se polumjesec
Krstu moćnom pravoslavnom,
Nestat kletog bratskog jeda,
Kî nam gradi ovdje pako!
Gdi će kuma kum poštovat,
Brat zvat opet brata bratom,
A pobratim s posestrimom
Nepostupat već bezsramno.
O! Bog će se smilovati
Nad nesrećom groznom našom,

Koju mi si kô prokletstvo
Sliepi na vrat nakopasmo:
Te će dati, izbavljenje
Da će doći skoro amo.
Silna jeste naša vojska,
Koju sada oružamo:
Otet ćemo — ako Bog da!
S njom svu Srbsku s Bosnom slavnom.
Tu ću i ja na Kruševac
Posaditi krst s barjakom.
Tu ćeš tada ti šetati,
Moja dušo, moje zlato,
Ko gospoja od Kruševca
I ostalih bielih gradâ,
Tu ovijat grdne rane
Sirotinji braći sa mnom;
Učiti ju k nebu gledat
Opet smjelo i upravo,
Dok privikne bielom danku,
Jasnom suncu oko slabo....
Nu ako bi na mejdanu
Pao pod britkom turskom sabljom,
To past neće mlad Jugović
Bez odmjene i bezslavno...
Budi stalna, ja ću doći.
S Bogom ostaj, moje zlato!««

3. Boj.

Bojak biše do dvie vojske,
Sa kršćanskom četa turska,

Sve za Sisak na krajini,
Mjesto snage i oružja.
Tu je sila bojne djece
Na mejdanu izginula,
Dok pod svetim krstom častnim
Alaj-barjak pade u prah.
I naš Bogdan hrvo se je
Za slobodu kano junak;
Nu što li se s njime sbilo:
Stiže li ga smrtni udar,
Il promaši u svoj hitnji,
Razaznat je zbilja muka.
Njeki momak kaza Zori
Za ustavit potok suzâ,
Da ga odvest vidili su
U Carigrad kano sužnja.
Drugi: da se poturčio,
Zavjerio krasnim bulam,
Po njem njojzi poručujuć,
Nek za vojna podje druga.
Nu zakle se krasna Zora:
Bio nevieran, vieran bulam,
Il zarobljen ili mrtav,
Čekati ga kano druga.

4. Prosioci.

Pod Turjačkom lipom sjedi
S otcem svojim Zora mlada,
K njoj dolaze vitezovi
Od iztoka i zapada;

K njoj dolaze prosioci
Sve gospoda izabrana;
I banović od Hrvatske,
Krasan kano bieli danak,
Dodje prosit s družbom svojom,
Nudeć prsten zlatni darak.
Te tja daljne iz Njemačke
Prose slavom grba stara
I djedovâ silom božjom, —
Prose, prose, al badava:
Krasna Zora sve jednako
U ljubavi, vjeri stalna
Željno čeka svoga dragog
Kano drugi dan sastanka,
Čeka ljeto jedno, drugo,
Jur i treće ljeto nasta, —
Čeka, čeka, nu neima
Te neima već Bogdana.

5. Poslušnost.

Pod Turjačkom lipom vrvi
Opet sila prosioca.
Sluge vode vrane konje,
U podrume biela dvora;
A u dvoru rujno vince
Pije družba mladih gostâ,
Nazdravljajuć Zori liepoj
Bez ikakva prigovora.
Bogme ima biela svieta
Na četiri strane dosta;

Al njoj neima nigdje druge,
Bila žena il djevojka,
Bila ista u gorici
Vila žena zlatokosa;
Jer Turjačka ćerca sama
Milina je i dragota . .
Liepa biaše u raskoši,
A još ljepša je žalostna,
Kano sunce kroz oblačak
Kad izlazi od iztoka . . . .
Družba pije, nazdravljuje;
Al nemari za to Zora:
Šum veselja ode mimo
Vrata srdca njezinoga,
Kan od krčme kad prolazi
Šum crkvenih kraj prozorâ.

———

»Oko moje i ručice —
Zoro, draga ćerce moja!
Grdno sam ti ostario
Za kuću se brinuć dosta.
Ni pod starost neimam časa
Utrt s čela gràd od znoja.
Neimam komu izručiti
Gospodarstvo grada svoga.
Puno brigâ već pregorjeh
S tebe kano blagi otac,
Nadajuć se, da razabrat
Tužno srdce hoće doba;
Al nemože odoljeti

Duže milost srdca moga;
Znaj, i piesak najmekčiji
U tvrd kamen čas pretvora.
Danas treba da saznadeš
Ti konačno volju otca.
Evo svietla duždevića,
Liepa tvoga prosioca!
Vrzi na stran travnu tugu
I čekanje tašto kô san,
Podji za njeg u stolicu
Sile, slave prieko mora,
Da me mine već jedared
Za unukom želja moćna,
Da mi s njim se razgovori
Starost jadna i žalostna,
Da bez brige za čast kuće
Mogu unić u dvor groba.
Kod njega će bit ti dobro,
Preboljet će duša tvoja.
Nu nećeš li da poslušaš
Volju, savjet ćaćka dobra,
Neću zvat te ćercom Zorom,
Tako meni višnjeg Boga!«

O prem jadna vjerenice!
Stražnja ode nada tvoja,
Stražnja lanca, koj je tebe
Za sviet vezo, puče pola.
Kô jeseni list od vjetra
Sva uzdrhta od govora,

Kô zastieni mrazom zelen,
Sva zastieni jadom Zora.
Nu Slovenki viek poslušnost
Biva sveta kô rieč božja;
Premda s jada nemogaše
Proiznieti niti slovca,
Al', da hoće poslušati
Što zahtieva rieč od otca,
Niknu glavom lica blieda
Kô bez sunca rana zora.

6. Vjera.

Sunce usnu na zapadu
A s krvavim licem tužno,
I noć stigne te sakrije
Sitne zviezde neba u dvor;
Ma šta svih je zviezdâ briga,
Kojiem blišti nebo čudno,
U Turjaku po dvoranah
Ljepših zviezdâ ima puno,
Gdje igraju s podružnici,
S duždevića mladom družbom.
Turjački je na čast pozvô
Rod s gospodom svom okružnom,
Jer se hoće danas vjenčat
S krasnom Zorom sinak duždov.
Od gospode sve po gradu
Do polnoći vrvi šumno,
Pa ne vide divne igre,
Što grom igra s sekom munjom.

Nu ju vidje sama Zora,
Što u sobi moli tužno
Za spasenje duše svoje
A pred krstom kasno u noć.
Vidi, čuje plaho nebo
Kô se lomi s groznom bukom,
Kô oblake sieče munja
I grom treska s gnjevnim dumom.

»Oj Bogdane, oj Bogdane!
Ti si ovdje, moja dušo!«
Vikne, plane jadna Zora,
Prigrli ga k sebi rukom. —
»Gdje si bio? ja sam tebe
Ah čekala davno, dugo....
Pretrpjela s tebe, dragi,
Mnogu brigu s mnogom mukom...
Nu dobro je opet meni —
Ti si došo, moja dušo!.....
Gdje si bio? tako kasno,
I vremenu na tom burnom....
Zašto tako ti probljednu?...
Ah oko je tvoje mutno!...
I ruke su studenate
Kan da ti se j' srce smrzlo.«
»»Moja draga, rajska Zoro!
Moje zlato, moja kruno!
Kraj krvave Kupe usnuh
Ono slavno žarko jutro —
Vieran rodu slovinskomu,

Vieran Tebi, moja kruno!
Usnuh s riečmi na ustima:
S Bogom Zoro! s Bogom dušo!
Pak sam krasan sanak snio,
Svedj o tebi, draga, tu noć.
Tu zakasnih nemogući
Razastat se sa snom dugo,
Te mi lice potamnjelo
Sve od sanka sladkodugog....
Ti si ljubav obranila,
S kôm je Bog te nadahnuo....
Primi s toga ovaj cjelov —
Sa uzdašcem, s vjerom punom.
Višnji Bog je nas složio
Tja do groba svojom rukom,
Pa će ljubav našu čuvat
I nad grobom, moja kruno!«« —
»Oj Bogdane, oj Bogdane,
Moje dobro, moja dušo!
Ah tvoj uzdah srdce reže,
Kô led me je cjelov udro,
Razteko se po utrobi
Kano otrov s biesnom mukom.
Ah pod tvojim zimnim ustim
Razstavlja se tielo s dušom....
S Bogom ostaj, moj Bogdane!
Blago mi je... s Bogom, dušo!«

Tim unide drugarica,
Mlade Zore srdce družno,

Da probudi i odjene
Odjećicom nju zaručnom!
Nu pod krst se Zora sruši
Kô pod drvo lišće suho.
Mah proleti, bi reć striela,
Glas po gradu sa jaukom.
Dodju, dižu jadnu Zoru,
Bude tielo neprobudno,
Dižu, bude i premiču,
Dižu, bude, al zaludo!
Očice su izgorjele,
Ruke smrzle, srdce puklo,
A na usta udariše
Biele pjene s krvcom rujnom.

Danak svanu, sve se zviezde
Posakriše neba u dvor,
Tek kô ribje oko svietla
Još danica sjaše krugom,
A mjesec se na zapadu
Pripasao tmastom prugom.
Mlad duždević odieli se
Put Mletakâ s liepom družbom;
A za njim se porazide
Rod s gospodom svom okružnom.
Sam ostade jadan otac,
Plačuć kano diete ludo.

Grlica.

Prve godine.

U Svetinje k crkvi ide Reza
Još na tašte na veliki petak;
Zeleni se vrba, bukva, breza,
Ptice poju, jer po koledaru
Njihovu baš velik bjaše svetak;
Tim u šumi a na hrastu staru
I nesretna zagukne grlica.
Reza čuje, vikne: »Ah grlica!«
I tri suze panu joj po krilu.
Bože dragi, kolku neima silu
Nad djevojkom takva mala ptica!

Druge godine.

Stoji kuća, a pred kućom Reza
U kolievci pojuć čedo ljulja:
Zeleni se opet bukva, breza,
Kroz dubravu i gustu šikaru
Sto se ori sladjanih slavulja;
Tim u šumi a na hrastu staru
I nesretna zagukne grlica.
Reza čuje, vikne: »Ah grlica!«
I tri suze kapnu joj po krilu.
Bože dragi, kolku neima silu
Nad djevojkom takva mala ptica!

POVJESTICE I PRIČICE.

Babji klanjac.

Istinita povjestica.

> Ah! čiém si se zahvalila,
> Tašta ljudska oholasti!
> Sve što više stereš krila,
> Sve ćeš paka niže pasti.
>
> I. Gundulić.

I.

Pir.

Onkraj Mure svate mlade
Časti plemić rodom znatan,
Pa na piru ovako stade
Sborit četi mladih katân :

»O junaci, družbo slavna!
Tako ti nas sad za stoli,
Već nikakva blaga iz davna
Nezaplienih ; to me boli.

Nestat će nam žuta zlata,
Nestat će nam rujna vinca :
Štajerska je prebogata,
Ima vinca u Slovînca.

Znam za crkvu Jeruzalem
Tam na brdu, kraj nje lipa;
Sja s daleka kano alem,
Koj iz sebe bljesak sipa.

Na prednjemu nje ôtarcu
Liepe jasli sagradit ću,
U njih brzom momu šarcu
Biele zobi podvorit ću;

Iz crkvenih sudâ pako
Pričestit ga vodom onom,
Što se njome kropi svako,
Kad ulazi sa poklonom.

A mi ćemo dignut vince,
Što Slovienac dao za mise,
I poplienit sve Slovînce,
S plienom kući vratiti se.

Dakle druzi i katane!
Pod oružjem svak da bude,
Dokle treći dan osvane;
Platit će nam Štajer trude.«

Tako plemić probesjedi,
I već na put k božjem hramu
Starom slugi zapovjedi
Da opremi konjica mu.

Al ga majka pametovà:
»»Nemoj, sinko, toga činit!
Kakva ti je slava ova,
Biele crkve robit, plînit?

Moli Boga, pa nebiesni!
Ak ti j' ruka od junaka,
Nu spram božjoj ona desni
Bit će slaba i nejaka.««

Ošinu ga bielom rukom,
Da ga prigne, mlada ljuba,
Uza nj ginuć, kano gukom
Golubica uz goluba.

Plemić na te rieči mudre
Nasmija se bez obraza,
I družina u smieh udre;
Tim ustane, pa jim kaza:

»Nemoj dirat, majko, u me,
Već se brini za ognjište,
Za žitnice i podrume,
I za čeljad što se ište.

A ti, ljubo, kraj vezila
Ti se kreći i preslice,
Da mi bude platna bîla
I vezene košuljice.

Nemarite, vi junaci,
Što zahtieva zmija sladka,
Nevjerujte stároj baci:
Kosa duga, pamet kratka.

Sutra ćemo udariti;
Neima Štajer sad vojnika:
Digli su se bojak biti
Zavolj cara i misnikâ.«

Tim na noge plemić skoči,
Majka nesmi već da sbori,
I ljubovca skloni oči,
Pa nit riečce negovori.

II.

Prosjak.

Za dugimi trpezami
Sjede gosti — pijanice,
Uz njih žene, medj vranami
Bi reć sjede golubice.

»Vina, vina!« gazda kune,
  Slugam kažuć, što da prave:
Sim tam trče, čaše pune,
  Jedno maknuv, drugo stave.

Gazda nudi, družba pije,
  Što god većma tko uzmože;
Razbor gine, krvca vrije:
  Za tram srame! s Bogom Bože!

Da ti j' slušat viku, buku,
  Kako družba blazni, vrvi,
Kan da u noguh i u rukûh
  Teče im vino mjesto krvi.

Taj se hvasta, kolko k smrti
  Sprovodit će Štajeracâ;
Drugi, laktom poduprti,
  Čaše prazni, na tle baca.

Primakne se k Fejru Kinčin,
  Pa se bratit s njime stane;
Trknu čaše: Haha! čin, čin!
  Čaša s vinom pod stol pane.

Gle, pristupi k Nadju Bolom,
  Da ga ogrli ruku pružê;
Smotaše se, tek pod stolom
  Ta se braća bratski sdruže.

Tako pod stol svi se veće
  Povališe bez razbora,
Samo plemić još se šeće
  Kunuć grozno bez umora.

Na vratih se tim pojavi
  Prosjak, moleć na patrice,
Goloprsi, gologlavi,
  Suze roneć niz to lice.

Na štapak se naslanjaše,
  Sirotinjom jadnom tjeran;
Plašt mu kô stieg, što služaše
  U sto bitkâ četi vieran.

Prosi liepo, kako treba,
  U tvrdoj ga suprotivi:
»Daj mi, goso, komad hljeba,
  Dao ti sreću Bogo živi!«

Al obiestan bez obzira
  Plemić u prah stlači Boga,
I sjedinu, kôm zastira
  Smrt već starca — gosta svoga.

»»Gdje ste? — grozno on zazove —
  Gdje ste sluge svi do vraga?
Psa li neima, što bi ove
  Djavole mi gonio s praga?

Daj, Janošu, buzdohana,
Ili sablju, pušku s klina,
Da počastim tog nezvana
Gosta s čašom crna vina.««

A naš prosjak trne, gledi,
Nevjerujuć već sam sebi,
Jer viek njegov perčin siedi
Tol'ku griehu svjedok nebì.

Te je nakon na dvor pobrô
Starac stare svoje kosti,
Vapjuć: »Smiluj, vječno dobro!
Nada mnom se s pravednosti.

Na nj protegni ruku tvoju,
U kôj leži tvrda bieda;
Neka spozna grješnost svoju,
Neka tebe izpovieda.«

To izusti, rieči druge
Nebì više čut od pasâ,
Koje na njeg klete sluge
Nahustiše istog časa.

Njegvih kletvâ neslušaše
Od blaznikâ baš nijedan,
Al jih začu i hajaše,
Koj sve haje: — Bog pravedan. —

III.

Lupežnici.

Od iztoka do zapada
Stoji zviezda repatica;
A Slovienka tuži mlada,
Kan u lugu kukavica.

Nij' pjesama više čuti
U postojbi pjesme glasne;
Isti slavulj već zašuti
Sried proljeća dobe krasne.

Lupeži se dokriliše
Iz Ugarske bjedonosne;
Plam sve diže više i više
Svoje ruke nemilosne.

»Svet Miklaš« je pogorište
»Slančju-ves« ti dim pokaže—
I razbojnik, koj tu ište
Iz pepela stvari draže.

(Tu sad leže u pepelu
Liepi hrami Radigosta,
S kojih viek po svietu bielu
Naš Slovienac slavan osta.)

Odtuda se digne čopor
  Prama crkvi po goricah,
Nenašavši nigdje opor,
  Pijuć blazne po pivnicah.

Razbijaju hrame, klieti,
  Loču rakiju i starinu,
Dok netone od pameti
  Sljednja iskra u tom vinu.

Nakon redom, kan komari
  Ljudske krvi napojeni,
Sturaju se ti Omari
  Na konjice omamljeni,

I pram crkvi brdom plaze
  Kano jedna duga guja,
Da oglobe i poraze
  Tu hram božji kô oluja.

Konji frču, dalko mećuć
  Iznad sebe pjene biele,
Šumeć kano oblak, šećuć
  Štono leže grom i striele;

Stignuv mjesto, gdje se cestâ
  Biele ruke sastavljaju,
Ustave se, te se s mjesta
  Za nipošto dić nedaju,

Žešće frču, uš'ma strižu,
Zahman jezdac bode, kori:
Neće dalje da se dižu;
Sad barjaktar ovak sbori:

»Bre neće nas, braćo mila!
Dobra sreća susrest danas;
Tek jednom se meni Vila
Sprieči, a to zlo bì na nas.«

Nu mah vodja rieč mu smete,
Na taj način govoreći:
»»Tko je baba ili diete,
Nek slobodno krene pleći.

Moja hrabrost bez ogleda
K svrsi hoće da postupa,
Makar mene našla bieda,
Makar propo u tih rupah.

Koga godjer prave rodi
Majke srdce i utroba:
Sliedit će me u slobodi,
Makar bilo usried groba.

Ali kažem baš svakomu,
Koj se plaši vjere, bauka:
Odjet ću ga kano momu,
Poslat kući ko ludjaka

Nek vreteno tamo vrti
I s babami ručak redi,
I kod peći tja do smrti
Nek kašljajuć mirno sjedi.«

Tako bivši svi u strahu,
Rieč prireći svak se srami,
Múkom njega svi sliedjahu,
Konje boduć ostrugami.

IV.

Žene.

Pram sjeveru »Slančje vesi«,
Nać ćeš klanjac dubok, strmi;
Visok sap se nada nj vjesi,
S druge strane gusti grmi.

Tu zasjédi strane prîke
Hrabro jato smjelih ženâ,
Da počaste odmetnike
Iz potaje gràdom stienâ.

Tu spraviše ploče, kole
I kropnjače, lonce, dukle,
Pune kropa, luga, smole,
Žene liepe i pripukle.

Muž jedini u njih broju
Filipić je, glava sieda,
Koj priskoči k ženskom boju,
Da ih vodeć zapovieda.

On sad jadan pušku nosi,
Što mu ljeta dotežila,
Što već pet zim' hljebac prosi
Od nedraga do nemila.

Tko 'no trči, rukam maše?
Ono j' dječak, lud neborak,
Kog Filipić poslô bjaše,
Da svak pazi vragu korak.

Vas zasopljen naš dječarac
Javi, da se bliže vrazi,
Kažuć, kakov barjak, šarac,
Kakvi brci i obrazi.

Starac vikne: »Već su ôde!
Ajte, žene, brže ih polit!
Ajte k sudom smole, vode!
A vi, djeco, Boga molit!«

Srnu žene mah za hižu
K svom oružju kô strjelice,
Ter kleknuvši djeca dižu
K nebu oči i ručice.

Donesavši kobne sude,
Hitro za sap u zasjedu —
Pune kropa, smole hude —,
Sakriše se sve po redu.

Kô na polju klasi zrjeli
Od pšenice zažamore,
Kad zaigra jug veseli,
Dižući ih kano more: —

Sad krenuše pustahije,
Uzdižući zrjele glave;
U mišicah krv jim vrije
Željna pliena, prieke slave.

Al neslute, strahoviti
Gràd vrhu njih gdje već kruži,
Koj ih hoće da uhiti,
I nad njimi da se spruži.

Gle, gdje ženski vodja smiera,
Pogledajuć ciev od oka!
Pukne puška: dobro, vjera!
Shvati mjesto hit žestoka.

Baš se vodje primi tane
Usried glave medj obrvma
Toli zdravo, te on pane
Prva žrtva drobnim crvma.

A vidivši lupežnici
Da pogibe njihov vodja,
Nasrnuše svikolici;
Al je starac dobrogodja.

Niti božja sreća neće
Odmetnikom da pristane;
Jer žestoko jurišeće
Dopadaju grdne rane.

Kíšu skrše nogu stîne,
Nàgju oči krop izpije,
Konj Bolomu vrat odkine,
Kinčin ode, Fejra nije.

Sgar se digne ženska vika,
A iz dola vrisk konjicâ,
Ter i jauk lupežnikâ,
Jadnih sada kukavicâ.

U to stražnji krenu pleća,
Bez obzira izmičući;
Nu predjašnjim krati sreća,
Na mejdan ih vraćajući.

Kano zmija, kad ju j' udrô
Tko štapićem priek srjedine,
U klupko se skupi mudro,
Nu tim ludo baš pogine:

Da se spase, jedni vrli
U hrpu se sakupiše,
Nu time jih smrt prigrli,
Brže s čela znoj im sbriše

A bježećim baš u lice
Star Filipić rieč naziva:
„Kud za vragom, kukavice?
Ovdje čast vas izčekiva.

Kud junačtvo, kud li slava,
Kôm se jučer ponosiste?
Sbor vas uzbi ženskih glavâ,
Što ih sramno vi grdiste.

Tko li srdce mah izgubi?
Jeste l' ovo vi, Magjari?
Gledjte, tko vam vodju ubi!
Ozrite se: prosjak stari!

Prosjak prnjav, onomadne
Što j' molio kruh za Boga;
Istog starca ruke gadne,
Sto psa kano otjerô ga.

Najte da vam svjedokinje
Babe budu tog zazora,
Da se prikor vaš spominje
Sried njih pjesnî i govora.

Najte ove da sjedine,
Što sviet bieli obilaze,
Slavu vaše domovine
Pričajući u prah gaze.«

Tim bjegunce vrati tade,
Al nevrati srdca njima:
Kad se splaši, već propade,
Komu u srdcu Boga nîma.

Vratiše se još na cestu,
Al u zô čas, naopako:
Po smrt dodju, jer na mjestu
Ženskom rukom sgine svako.

Samo momče mlado jedno
Iznie sretno rusu glavu,
Te ponese k dvoru biedno
Majci, ljubi viest krvavu.

A Filipić žene sabra,
Svih hvaleći polag reda,
Kako j' koja bila hrabra,
I potukla zla susjeda.

I da slavu Bogu daju,
Na put k crkvi njih pozove;
A da konje odtjeraju
Kući, djeci ovako pove:

»Oj dječarci, djeco draga!
Vi moliste Boga dobro;
Potukosmo ljutog vraga,
Koj nam kuće požgô, obrô.

Pohvatajte te konjice,
Što jih osta jošte zdravo,
Odtjerajte u vesnice;
Sad su naši, to je pravo.

Njih veselo bit će jašit
Trkom — letom sokolovim;
Susjeda se zla neplašit
Nikad više — to vam povîm.

Bit će liepo čuvat stada,
Oganj ložeć gdje pod hrasti,
Kolo igrat po livadah,
Hraste stavljat, svinjku pasti.«

To kazavši gre pod lipu,
Što kraj božjeg stoji hrama,
Pomoli se tu pri kipu
Bogorodke sa ženama.

A dječarac bacio se
Svak na svoga konja hitar:
Zazvizdaše grive i kose —
Kano striela, kano vitar....

V.

Majka i nevjesta.

Stoje dvori u Lendavi,
Okó dvorâ bieli zidi:
Tu kraj vratâ plešoglavi,
Krušac jeduć, prosjak sidi.

A u dvoru jadikuju
Kukavica i grlica —
U tom dvoru nariekuju
Majka i nje nevjestica.

U konjušnji majka stoji,
Brojeć konje sina svoga:
Svojih devet mah nabroji,
Al nij' šarca — desetoga:

„Tko će tebe uzjahati?
Moj žerave, mio mu vazda!
Poginu naš mladi gazda,
Te se nikad već nevrati.

Tko će tebe uzjahati?
Moj djogate zlatne grive!
Njega neima, on nežive,
Neg junačtvo glavom plati.

Tko će tebe uzjahati?
  Moj dorine, moj grivnjašu!
  On ostavi mene, snašu....
Ah nesretne lude rati!

Tko će vrance uzjahati?
  Tko zelenke, labudove,
  Lastavice, sokolove?
Tko li zob vam kupovati?«

Tak' nabraja majka biedu,
Zovuć konje sve po redu.
  Nedizahu konji glave,
  Kamo l' glasom da se jave.

A nevjesta u svôj sobi
  Jadna lomi biele ruke,
U netješnoj svôj žalobi
  Nabrajajuć težke muke:

»»Komu bit će lica moja,
  Koja djulsom ja umivah,
  Da mirišu ljubezniva
Kô ružice rajskog goja?

Komu, vajme! bit će moje
  Liepe bistre crne oči,
  Zašto sunce od iztoči
Neće vidit više — tvoje!

Komu biele ruke moje,
  Kojim viek te grlit žudih,
  A na tvojih snívat grudih ?...
Ti mi sginu, zlato moje !

Komu bit će vrana kosa,
  Duge moje pletenice ?
  Brojit ću crne godinice,
Pa ah ! mlada još kô rosa !

Jučer nosih, oj jabuko,
  U njedrih te još crvenu,
  Jao, gdje ću te izgubljenu
Opet naći, moja muko !

Skoro si mi izginula !
  Da te mogu ah odkupit,
  Htjela b' sutra u grob stupit,
Da bi mi se sad vrnula.

Zahman !... Ja bjah loza mlada,
  Što se vila po topoli ;
  Što vjetriću neodoli,
Trepetljika ja sam sada.«« —

Tako tuži neva draga ;
  A prosjak joj s praga reče :
»Bjaše lakom tudjeg blaga,
  Pa ga pri njem smrt zateče.«

VI.

Biela nedjelja.

S modrog lica i pogleda
  Mladog danka rumen blista —
Kano s lica zdrava čeda,
  Kad od lahkog sanka pristà.

Zrak miriše kô amberom,
  Cvate čremsa, breskva, trišnja;
Svud zelenim svoim koberom
  Zemlju prikri ruka višnja.

Vrana ima već dva kljuna;
  Ševa viče: Na dvor cvieće!
Slavulj kliče grla puna:
  Dobro došlo premaljeće!

Juče j' prošo Gjurgjev danak,
  Danas biela j' nedjeljica:
Gle, vrh klanjca nuz sap tanak
  Ide jato proštenicâ.

Crkvi idu, što na hridi
  Stoji, zvana Jeruzalem,
Na okolo što se vidi
  Suncem blišteć kano alem.

*

Poljećeno odjevene
Sve u platno čisto, krasno,
S djevojkami babe, žene
Rieč od kuće vode glasno.

Izmedj njih i žena mlada,
Koju čili sinak sliedi,
Navrh sapa stanuv zada
Okrenu se i besjedi:

„Evo klanjac, gdje se diže
Vjenčan kitom vinske loze!
Niz strminu — stupi bliže! —
Nije gledat moć bez groze.

On je svjedok maha zloga,
Što istinu rieči javi:
Tko ostavlja višnjeg Boga,
Sama sebe da ostavi;

Svjedok, da i žena gubi,
Kršeć vraga lance klete,
Dom i Boga što obljubi,
Kršeć mačem od osvete.

S onud pušku šarenicu
Starina ti djed obori,
Tere vodju na konjicu
Baš pogodi i umori.

S onud Dora Bratušina —
Baka sada već pristara,
Onda liepa još djeklina —
Ubi mladog barjaktara.

S onog sapa onog dana,
Bogu služeć vierno svagda,
Ubi mladih pet katanâ
Zobovićka hrabra Magda.

Na tom sapu duše tihe
Moharićka, znaj, Marina
Stegnù — Bog joj prostio grîhe! —
U korito vodje sina.

Al tko žive i pokojne
Žene skupi sve na broju,
Što poslaše caru vojne,
Dom na ruku braneć svoju?

Same žene ovdje bjahu
Od slovienskog zdravog roda,
Što razbiše vraga u mahu;
Tvoj jim bjaše djed vojvoda.

U to doba njim na slavu,
A Magjarcem na porugu,
Krsti vrieme po svom pravu
Babjim klanjcem tu jarugu.«

Tako onda, brate, mlada
Filipćevka probesjedi
Mladu sinu, kojem sada
Niže crkve unuk sjedi; —

Unuk, koj još danas dilo
Pra-pradjeda kaže slavna,
Baš kako se onda sbilo
U vremena starodavna.

Mlinari i mlatci.

Narodna pričica.

Bog i Petar — bio dan vrući —
Jednom putem svoim idući
Dodjoše kraj gumna,
Gdje baš mlatcem tustu puru
Metnu na stol uz čuturu
Kmetica razumna.

„Pomoz Bože, o družino!
Bog pečenku, hljeb i vino
Blagoslovio vama!
Ter i mjertuk liep udielio:
Koliko god koj poželio,
Bilo mu sried hrama!

Utrudismo, od uranka
Pa do pódne bez prestanka
Po kamenju hodê:
Dajte piti, već dosadi
Muka žedjce i crv gladi;
Ma bilo i vode!«

Al da vidiš mlatce naše!
Za Boga ti nehajaše,
Nedajuć im ništa;
Već putnike jadne biedne
Odtjeraše gladne žedne
Ciepî iz dvorišta.

———

Bog i Petar — bio dan vrući —
Jednom putem svoim idući
Dodju pokraj mlina:
Na pragu se mlinar grije,
Krušac jede, vodu pije;
To mu je užina.

»Pomoz' Bože, o mlinaru!
Bog ti vodu, koru staru
Blagoslovio kruha!
Dao užinu njekoč jaču,
Dao ti vina i pogaču,
Nikad mlinu suha!

Utrudismo, od uranka
Pa do pódne bez prestanka
Po kamenju hodê:
Daj der piti, već dosadi
Muka žedjce i crv gladi;
Ma bilo i vode!«

To za Boga mlinar prima,
S praga stane, ide s njima
U svoju kliet uzku;
Pa iz kuta sa police
Snimi vina, šljivovice
I pečenu gusku.

»»Na čast vama, o putnici!
Deder gladi i žedjici
Odolite time:
Ljetine su došle hude,
Malo imam, al nek bude
Sve u božje ime.««

Bog sa Petrom kod mlinara
Napije se vina stara,
Naji mesa tusta;
Pa blagoslov reče sveti...
Mah iz mlina ter iz kljeti
Odu ljeta pusta.

Od to doba, braćo draga!
Kod mlinara svakog blaga
Ima pune mjere,
Čim se mlatcem bez ogleda
Ništ van sira, kruha neda
Do zadnje večere.

Traži i dat će ti.

Narodna pričica.

Bog i Petar putovaše
Po liepome bielom svietu,
Pa dodjoše k njekom kmetu,
Što se baš „Hans Müller" zvaše:
Čini nam se od imena,
Bio je Niemac od koljena.

„Božja pomoć, gospodaru!
Već ti nama glad dotuži,
Deder nama čim posluži,
Hvalit ćemo na tvom daru."
Niemac muči i nesbori!
Već ih čorbom mah podvori.

Putnici se nahraniše
Kod tog kmeta baš do sita.
„Što smo dužni"? — Bog upita —

»Kaži račun, makar više.«
Niemac vikne: »»Daj mi kesu
Punu novca, pa ajd' k biesu!««

Bog i Petar putovaše
Po liepome bielom svietu,
Pa dodjoše k njekom kmetu,
Što se »Marco Rossi« zvaše:
Čini nam se od imena,
Bio je Latin od koljena.

»Božja pomoć, gospodaru!
Već ti nama glad dotuži,
Deder nama čim posluži,
Hvalit ćemo na tvom daru«.
Latin rekne: Gratamente!
Dajuć sira i palente.

Putnici se nahraniše
Kod Latina gostovita.
»Što smo dužni?« — Bog upita —
»Kaži račun, makar više.«
Taj nečeka druge dobe,
Nego reče: »»Štacun robe!««

Bog i Petar putovaše
Po liepome bielom svietu,
Pa dodjoše k njekom kmetu,
Što se »Erdeg Ištvan« zvaše:
Čini nam se od imena,
Bio je Magjar od koljena.

»Božja pomoć, gospodaru!
Već ti nama glad dotuži,
Deder nama čim posluži,
Hvalit ćemo na tvom daru«.
Magjar vikne: Tešek b'ratom!
Dajuć mjerom obilatom.

Putnici se nahraniše
Kod Magjara ponosita.
»Što smo dužni?« — Bog upita —
»Kaži račun, makar više.«
Magjar vikne: »»Daj mi žita,
Da mi bude hljeb i pita!««

Bog i Petar putovaše
Po liepome bielom svietu,
Pa dodjoše k njekom kmetu,
Što se »Matjaš Vjetar« zvaše:
Čini nam se od imena,
Bio Slovenac od koljena.

»Božja pomoć, gospodaru!
Već ti nama glad dotuži,
Deder nama čim posluži;
Hvalit ćemo na tvom daru«.
A Slovenac kliet otvori,
Vinom, pitom mah podvori.

Putnici se nahraniše
Kod Slovenca darovita.
»Što smo dužni?« — Bog upita —
»Kaži račun, makar više«.
Al Slovenac, duša čista,
Kaže odmah: »»Braćo, ništa!««

Od to doba, znajte, ima
Niemac kesu svagda punu,
Latin robe u štacunu,
Holi Magjar s hambarima
Žitom puna sva dvorišta,
Al Slovenac? — neima ništa.

Sirotica.

(Parabola).

Za zelen vjenčac beruć cvietljice,
Prolazi dieva kraj sirotice.
»Ah mili Bože, da je sad meni
K ružam u onaj vjenčac zeleni!
Volila bih tu ma časak stati,
Nego sto godin na ljehi sjati!«
Tako uzdiše, željna bez mjere.
Dieva ponikne, cvietak ubere,
Do kitnih ružâ u vjenčac stavi,
Na glavu metne vjenčac gizdavi.
S prva u viencu nježnoga tiela
Naša cvietljica stoji vesela;
Al čim se sunce više uzdigne,
Eto zlo po nju, sirota sahne,
Glavicu skloni, težko uzdahne:
»Ah mili Bože, da lude glave!
Bila sam sretna sried zelen-trave;
Ali me tašta želja zahiti,
Stati uz ružu, što vjenčac kiti:
Evo me, kako ludo poginuh! . . . .«
Čim to izusti, već i preminù.

Koga god u dol namjesti sudba,
Nek ga na goru nevuče žudba.

Slavulj i diete.

(Parabola).

D i e t e.

Slavujče ptičice,
božje stvorenje!
Kô srebren-žičice
zvuči ti pienje.
Mudra me i većeg
Tebe sviet kaže;
Uz tebe uzeh tiek
pojuć što draže,
Ipak se sladje viek
Tebi glas slaže.
Ded me nauči sad,
Slavujče drobni!
Kako dokučì sklad
Ti tol' čarobni?

S l a v u l j.

Čù li me, djetašce!
Ti pazi na to:
Protjeraj iz glave
taštinâ jato,
Pa da ti srdašce
čisto 'e kô zlato —
A duša od grieha
slobodna, prosta,
U njoj mir, utjeha,
rajska dva gosta.

Umom se načini,
kô što ja — mâlo,
Pa mi se nebrini
ti za ostalo.
Nećeš ti puzjeti
tražeć, gdje luč je:
Bog će ti uznieti
duh u naručje,
Uvječit suze ti,
jer žića ključ je:
K zemlji će hladilom
pršit Tvoe pienje, —
K nebu se kadilom
dić uzhićenje.

Orao i soko.

(Pričica).

Njekada izčupa sivomu sokolu
Car oro od krilâ vitog perja polu,
Milostivo kažuć: »Ti ćeš ostat soko,
I odsada lietat hitro i visoko,
I unapried ostat slobodni i prosti,
Pod mojom obranom, u mojoj milosti;
Samo ti izčupah do njekolko perâ,
Nek prestane svračja za tobom potjera.«
Ljuto pisne soko, grdno počupani:
»»Hvala na milosti i tvojoj obrani,

Kad će se sad smijat na mene junaka
Svaka bieda vrana, svaka hulja svraka.
To li mi je plaća za tolke usluge,
Te mi čupaš krila, mećeš u poruge?
To nagrada, moji što te nokti brane,
Da te neizješe već svrake i vrane?
Na čast ti obrana, na čast ti milosti!
Samo ti ostavljaj mene u cjelosti,
Ostavljaj mi krila, nokte i kljun zdravi,
Pa se nebrin', care orle čudoglavi;
Kada ja poletim, neće bit zaludo,
Bit će ti od vranâ i sviuh svrakâ čudo,
Bit će meni liepo u gniezdu junaku,
Kô i tebi pokoj u tvom zlatnom zraku.
Ali care orle, orlušino hola,
Da si ti slušala sivoga sokola,
Bilo bi mu davno liepo rodno mjesto,
A tebi od sto crvâ neraztočen priestô.« «

RAZLIKE PJESME.

PRIGODNICE.

PODSMJEŠNICE.

BUDILICE.

. . . . je puis braver le regard pudibond :
Mon vers rud et grossier est honnête homme
au fond.

Auguste Barbier.

PRIGODNICE.

Sestri Anki.

(Posveta prevedenih pjesama „Izza mora“).

Sorella, oh nome quanto sei caro!

L. Carrèr.

Sestro Anko, srdce milo!
 Kako ljubav toli mnogu
 Nagraditi tebi mogu,
Od kolievke moje Vilo?

Kada mornar ženu ostavi
 Sve putujuć dalje i dalje:
 Zlato i biser kadkad šalje,
Vjeru iz dal'ka da joj javi.

Ja ostavih kraj svoj rodni,
 Tvog se liših lica mila,
 Slaba prostrieh svoja vjetrila
Na put sklizki i zahodni.

Ah na daljne žale hićen
Grke iz čaše srćem slasti,
Gdje izčekivah rajske časti,
Vječne slave vienac kićen.

Nu osta stalna bratska vjera ;
Zato evo izza mora
Šljem ti gjerdan umotvorâ,
Svjetla zlata i bisera.

Primi rado, što uhvatih
U te okvire, tebe dvoreć ;
Blagoslov' me s dâlji, sboreć :
»Skoro mi se opet vrati !«

Posestrimi Dragojili.

(Posveta „Glasâ iz dubrave žerovinske".)

Ležah kô rob tvrdo svezan,
Gojeć samo jednu želju,
Jer povali na postelju
Jadna mene zla boljezan.

Stadoh vapit s tugom mnogom :
»Gdje si, sestro? ah priskoči,
Te mi sklopi rukom oči,
Ja umirem . . . Anko ! . . . s Bogom !«

Al nje nebì do uzglavlja,
Medja od mene razstavlja ju;
Te izručih vàs u vaju
Opeta se snu bez zdravlja.

Pristupiše mečte plahe —
Kô jeseni lišće šume,
Čudan oganj noseć u me,
Oko duše grozne strahe.

Pa kroz sanak vidjeh jadan
Gdje ja brodih val bez čuna,
Mjesta prodjoh groze puna,
Gdje hodjaše lav nevladan.

Tu nasrne na me smjelo
Biesneć, prieteć ah! neznano,
Kao pod mačem — napadano
Da uzdrhta moje tielo.

Al se u taj čas ujavi,
Neznam odkud, sestra mila,
Pa odgoni sva strašila,
Vàs od duše san nezdravi.

Te mi utre blagom rukom
Izmučeno, znojno čelo,
Nudeć drugom hladno jelo,
Da mi digne oganj s mukom.

„Odkud, Anko?" — ja zapitah,
„Što te tako brzo doni,
Te ti meni bol ukloni
I vidjenja grozovita?"

„„O moj brate, ozdravio!
Mene sinoć jad obuze,
Stadoh slutеć ronit suze,
Što si mi se razbolio.

„„Tim zamolih višnjeg Boga,
Da mi milost tu udili :
Da se duša moja odkrili
K tebi tješit jada tvoga.

„„Višnji smjernu molbu začu;
Pa na krilih od ljuvezni
Šlje ju k tebi, u boljezni
Da te tješi i u plaču.""

Tako sbori sestra Anka;
A ja hvaleć višnjem Bogu,
Stadoh ronit suzu mnogu,
S ko'e se prenuh svitom danka.

Raztvorivši oči jadne,
Smotrih, gdje je Dragojila,
Rukom obraz moj hladila
Nudeć drugom piće hladne.

Odtle znadem, posestrimo!
Da si duša sestre moje,
Koju mi nebo poslalo je,
Da bi utjehu mojoj imô.

Rekši s Bogom kući rodnoj,
Došad k braći za granicu,
Da imadem uzdanicu —
Tu na stazi prem zahodnoj.

Zato ovaj dar donosim,
Kojeg glava s srdcem rodi,
Tvojem umu da ugodi —
S ovom željom — tebe prosim:

Mnoge ti još porodila
Sinke smjele, ćerce krotke,
Domorodce, domorodke,
Kojimi se ponosila!

Te ti stat će viek na glavi
Vienac Časti, vienac Sreće,
Ostavit te Slava neće,
Kao što ti je neostavi.

Franji Vladimiru Miklošiću,

Slovencu Radomierčaninu.

(Posveta povjestice „Babji klanjac“.)

Zdravi liste zdrave grane,
Franjo Gjure Miklošića!
Na ruci ti bila srića
U sva ljeta, u sve dane!

Tvoju ljubav, skrb i brigu
Nikad neću zaboravit,
Već ti ime za viek stavit
U života moga knjigu.

Nu proslavit tko razsudnu
Tvoju pamet može zadost?
Što pod moju ludu mladost
Upravi mi nogu bludnu, —

I u jednu svrhu skupi
Žice plahe moe pameti,
Kazivajuć, gdje se svieti
Od istine prag i stupi.

Znaš li, s tobom kruge vedre
Od Marona i Omiera
Od Byrona, Alighiera
Kad prolazih do Savedre?

Znaš li, brate, kad kroz more
Odjedrismo k Neve kraju,
K Visli, Labi i Dunaju,
Blago kupeć, moj Mentore?

Mila bjahu šetališta
Po bostanih Hesperidâ,
Milo iz vriel' Pieridâ
Pit, nepamteć brige ništa.

Al nada svim naših zibkâ
Mio kraj bjaše Mure, Drave,
Gdje slavulja puna slave
Hladkom njiše grana šibka.

Tu ti snivat mojoj Vili
Sa sestrami godi sada,
Te po raju trepće rada,
Koga ah smo ostavili!

Tu sve spliće sad u slavu
Naših bakâ vience, kite,
I poklanja tebi svite,
Da ti ljubav dá na javu.

Primi, sivi moj sokole,
Što snivajuć ona savì,
Tebe, Franjo da pozdravi,
I osvietli rodne dole.

Knezu Janku Draškoviću.

Poslanica, poklonjena na njegov 70. rodjen dan godine 1840.

Nije mučno hrabrim bit junakom,
Kad mi priete britke demeskinje,
Kad se dušman na vrat mi uzpinje,
Moju kuću pali pliena lakom.

Nit je mučno mudrom biti glavom,
Kad me taru nudje dugoljetne,
Na razkršću kad me rano sretne
Bez razkoši trud i briga s slavom.

Al kad s srećom sviet mi se otvori,
Kad me zove razkoš-vila sama:
Tu sam junak, od krieposti hrama
Ako srdcu nje glas nerazori.

Tvoj dvor, Janko, vàs u sreći sjaše,
Ti neznaše, što su nudje hude;
Jer sve tebi sestrice razblude
Ponudjahu travne svoje čaše.

Al junački ti jih se okanu,
Vjeran Bogu, slavi, djedom, rodu,
Koj je za krst, za dom i slobodu
Prolievao krvcu na mejdanu.

Zato slavni udostoj me Janko!..
Kad ti vile grade uspomenu
Da i moja piše na koljenu
Tebi malen ovaj listak. — Stanko.

Ivanu Krizmaniću,

opatu i župniku na Bistrici.

U slavu 80. godine njegova blaga života.

U dvorovih bielih porodila
Mužko čedo majka slavskog roda,
Nad zibkom mu kob budućih sgodâ
Sbor proricao rodjenicâ vilâ.

Prva veli: »Ćut mu rajska bila,
Srdce kriepko, pamet umnih plodâ!«
„„Služio Bogu, Slavi!"" druga doda,
»»Sviet ga ljubio!«« treća zaglavila.

Ovo Tebi vile proricaše,
I Tvoj angjeo čuvar Bogu podnì,
A Bog reče: »I na mnoga ljeta!«

Tako j' bilo; i mi uz zvek čaše,
Čim Ti danas slaviš dan narodni,
Sad kličimo: Još na mnoga ljeta!

Djevojčici G—i.

Već sam stavio s ovog svieta nogu,
Čuo gdje smrt me zvaše u svoe luke,
Nu mah hude satrše se odluke —
Čim si ti se za me utekla Bogu.

Gle, angjeoske koliko neuzmogu
Dvie tri rieči! — odoše sve muke,
Mah razkinù život tisućstruke
Rane, i njih bolî krutu slogu.

Dà, molitva iz ustiuh angjela
Svu raztapa krutost božjih strielâ! —
Zato ti me svud molitvom spremlji,

I spašen ću bit sviuh loših ždriebâ; —
Jer tko ima angjela na zemlji,
Za nj će biti i svi angjeli neba.

PODSMJEŠNICE.

Stihovi čitatelju.

Ni, istina, štioče ljubeznjivi!
Ponješto smo grubi, neučtivi,
Neštujući ničije žolencije,
Nerežući nikom' reverencije,
Dolazimo k svakom' smjela lica,
I bez fraka i bez rukavicâ
I bez sjajna na ruci prstena
I bez bučna po svietu imena
I bez slična sljeparskoga ljepka,
Koj privlači ptića uma nekrepka.
Pa na što nam barjak šarlatanski,
Zvuci i prnjci bogme neslavjanski,
Kad smijemo, svojom iduć stazom,
Svagda izaći na mejdan s obrazom,
Na istog lava smiono strielj naperit,
Istom orlu rep bez straha izmjerit?

Svakome svoje.

Svakom stvoru Bog udieli
Svoe oružje za obranu :
Zube psetu, žaoku pčeli,
Roge volu, kljun gavranu,
Mužu srdca, uma kriepost,
Ženi tiela, duše liepost
I ćud sklonu k ljubkiem igram . . .
A šta udieli Višnji poeti
K svôj obrani i osveti? —
Mač-satiru, nož-epigram.

Izpričanje.

Kada hoćeš da ukloniš
I iz škode zvier izgoniš,
Pazi dobro glas tog rima :
»Vrag debelu kožu ima.«

Za kokoši i puriće,
Za odojke i teliće
Drobnu šibu svak uzima :
»Vrag debelu kožu ima.«

Al za vole, vepre jake,
Za medjede i kurjake
Od toljage boljeg nima . . .
»Vrag debelu kožu ima.«

Oprostite, štioci moji!
Bit će krupan vers gdjekoji;
Al vjerujte mi riečima:
»Vrag debelu kožu ima.

Juste milieu.

Govorio čovjek stojeći na cesti:
»Da udarim desno, ja ću Janka sresti;
Udarim li lievo, dirnut ću Mijata.«
To on reci, sasvim mirne sviesti
Udari po sriedi, pak on pljusk sried blata!

Raznost mnienja.

Miloš.

Šta će nama to Ilirstvo? Mi smo srbske krvi:
U knjižestvu, hudožestvu bit ćemo još prvi.

Vuk.

E da Bogme! tek nemojmo jedne štedit muke,
Još jedanput počet učit, a to od azbuke.

Regula vitae.

(Nad kolievkom svog nećaka.)

Izvoli me, sinko, slušat!
Ako hoćeš ovdje da prolaziš,
Neposrneš nikad, nenagaziš:
Budi zdravo ušat
I trbušat;
Trbuh će ti steć pred ljudma važnost,
Uha — duši mir i snažnost.

Marco Tullio Asinio.

U tvôj glavi sve se slažu ženke,
Da je na kip stvorena soljenke.
Al hman sličnost! Pokrovac odmoli,
Pa ćeš vidjet, da u njoj neima soli.

Orfej.

U Traciji u viek davni
Bio je Orfej, pjesnik slavni,
Koj, na liri baš dotjerat,
Najljuću bi krotio zvjerad;
Jer slušajuć nje udaranje
Medjed, vuk, lis,
Lav i ris

Mah se utaži
I kô janje
I ukroti i ublaži.

Sa sviuh stranâ do sto lirâ
Kod nas zveči sad bez mira;
Al sve skupa (hvala Bogu!!?)
Niesu kolik jedna tračka,
Jer ukrotit baš nemogu
Ni zločestog jednog — M a č k a.

Lineus II.

Doktor Morbuš, zaklet vrag Ilirâ,
Na vrat na nos sad botanizira;
I već vražji sviet slame i trave
Skupi u nizkom priedjelu svoe glave:
Tu ćeš naći žabnjak, čemeriku,
Bradušicu, kukolj, vodeniku,
Pasji jezik, kozlić....,
Žabokrečac, koprivu, smrdljiku,
Vučji, pasji i lisičji rep,
Vražji stričak, cvić i kiselicu,
....i babju dušicu,
I Bog zna još kakvu sve ne travu
U herbarium glave si 'e zapisao;

Samo pravu — jednu dobru misao
Nać tu nećeš — i da bi za glavu!

Pantofelić Lobhudelić.

Pantofeliću
Lobhudeliću,
Ti si muž
Kano puž:
Komu priliepit ti se pobriniš,
Kujuć ga u zviezde svega osliniš.
Pantofeliću
Lobhudeliću,
Ti si muž
Kano puž:
Kud se uputiš, nitko t' nesvrnu,
Dok te po rozih živo nekrhnu.
Pantofeliću
Lobhudeliću,
Ti si muž
Kano puž:
Rogove imaš, plašno ih kriješ,
Najpače ženi kazat nesmiješ.
Pantofeliću
Lobhudeliću,
Ti si muž
Baš kȍ puž.

Fiškal i mljekarica.

Fiškal.

Ti si mila, ti si liepa,
A ja imam dobar groš:
Šta se uztežeš? Nebud sliepa! —
Uzmi mene; šta ćeš još?

Mljekarica.

Nije šala od fiškala,
Gdje mi ruku pruža sad;
Ali seka, što nosi mlieka,
Sprema sebi hoće imat...

Fiškal.

Daj mi, Anko, ruku, daj!
Ti si meni sreća i raj!

Mljekarica.

Al je čudan čovjek taj!
Kakva sreća, kakav raj?

Fiškal.

Krasno lice, mljekarice!
Beri zlato, pusti ćud;
Znaj da 'e ljubav laglja ptice;
To promisli, ajd na grud!

Mljekarica.

Nije šala od fiškala,
Gdje sad kleči preda mnom;
Ali Janko, momče tanko,
Puno 'e draži srdcu mom.

Fiškal.

Ah nesmij se i nešal';
Nije šala muž fiškal!

Mljekarica.

Kad se budem pravdati,
Već ću po vas poslati.

Savjet.

Bio ti magarac ili pošten čovjek,
Budeš li Magjarac, bit ćeš slavan doviek.

Nova novcata poslovica.

Šta se vi, Iliri, kinite od brige,
Noć i dan čitajuć i pišući knjige,
Da stečete slavno i čestito ime?
Nećete se tako nikad sastat s njime.
Već bacite k vragu čohu od djedovâ
I ljubav domaće kolievke i slova,
Piš'te po magjarski hrvatska imena,
Pa ćete s' proslavit do preko koljena:

Bit ćete učeni, mudri, liberalni,
Milostni, uljudni, hrabri, vierni, stalni,
Makar u ostalom bili prazne glave,
Babjih ustî i srdca i ruke krvave.
I ako van toga kod koe regimente
Magjarske bili ste kapral ili sergjente:
To će svi magjarski slavni komitati
I za ašešora mah vas izabrati.

Sluga nametica.

Magjarski narod:

Na sjeveru, o Europo, pasoglavac huka,
Car grozovit vječnog mraka, leda i kandžuka.
Već svoj na te, krasna gospo, baci pogled oštar,
Da te plieni, dere, peče, Bog zna šta ne joštar.
U tvoj dvor je već razposlo uhode i sluge,
Da prekrasnom tvome tielu primjere veruge.
Te su sluge, znaj, Slavjani svi u kolu tamnom...
Bit će išten još nevolje... zapoviedaj sa mnom!

Europa:

Tko te zove? Hodi s Bogom! kupče babjih traljâ!
Sluga, što se sam nameće, kažu, da nevalja.

Osveta naravi.

(Istinito pojavljenje).

Čovjek obraća, Bog obrne.
Nar. poslovica.

Poznavam Magjara, koj pri našem nebu,
Pri hrvatskom suncu, pri hrvatskom hljebu
Svoju drobnu djecu magjarštinom muči;
Što na volju neide, to šibom douči,
Te već s njom i tako daleko dotjera,
Da od rana jutra do mrtva večera
Ništa čut nemožeš pri tom njegvom redu
Nego samu čistu magjarsku besjedu.
Ali tek što njima opet krene pleći,
Od sve magjarštine niti vražje rieči,
Neg djeca veselo stanu naški sborit,
Po sobah se naše »Nek se hrusti« orit.

O jadni Magjari! hman je vaša muka!
Budi pojavljenje to vama nauka:
Jači, znajte, Bog je i kći njegva—narav—
Neg su svi zakoni, sviet što ih skova varav.

Pas stražar.

U dubravi bio je hram,
U njem gorio sveti plam
Na ognjištu svetom, brate;
Tu življaše miran rod,
Uživajuć truda plod
I slobode dane zlate.

Tu sam vidio jedan čas,
Gdje pred hramom sjedio pas
Spravan, vieran svome mjestu.
Kad zabludio koj bi vrag
Na tog hrama sveti prag,
Lajuć bi mu kazao cestu.

Skuju vrazi prevaru:
Da unidju, bace psu
Smrdljivoga mesa komad.
Pas medj noge stisne rep,
Pas umukne gluh i sliep,
Zâbiv, što je bio onomad.

Dok on s mesom odbježi
I na druge pse reži,
Vrebajuće njegvu dobit, —
Navali mu lukav vrag
I osvoji hrama prag,
Pa ga stane plienit, robit.

Sili sine k nevjeri,
Oskvrnjuje stid kćerî,
Bije majke, otce vriedne;
Grdi svetce, ruši oltar,
Svetih vatrâ gasi žar,
Da napoji strasti žedne.

Čuješ li me Majeru!
Viek ti čuvao Bog vjeru!
Krasni liste njemškog stabla!
Poznaš li ti, kaži sám,
I psa toga i taj hram?
Ti s' ga branio kano sablja.

Proklet bio, kojgod sliep
Za imenu pridan rep
Il za zviezdu, il ključ zlatan —
Svog ostavi hrama prag,
Pa dopusti, da mu vrag
Rod proždere — dušu satan!!!

La patria ritrovata.

Svud putuju vaši rodoslovci slavni,
Tražeć odkud došli Magjari su davni;
Dolaze pod Kavkaz i tja do Tibeta,
I Bog zna u koje još ne strane svieta.

Nu sve još zaludu kući se vraćaju,
Nenašavši zibke ni na Himalaju.
Sad se usudjujem i ja baš spe plena
Da pitanje riešim, gospodo učena!
Udostojte slušat; istina je prava:
Kadkad zrno nadje i kokoš ćorava.
Vi kažete svietu, da ste sinci pravi
Vaših pradjedovâ po tielu i glavi.
Ako u vaših predjih biaše mudrost ista,
Koja sad kod vaših vlada žurnalistâ,
Kod većine pernih i ustnih delijâ,
I njekojih na nas biesnih varmegjijâ:
To mora, — tako mi poštenja i vjere! —
Da vam je djed došo iz slavne Abdere.

Iskreno očitovanje

njekoga iskrena Magjara.

»E da Bog dâ,
Te, tko dobro srdce ima,
Osliepio mah očima!

E da Bog dâ,
Te, tko ima oči zdrave,
Bio duše zle, lukave!

E da Bog dâ,
Te se i Bog pomamio,
Krivo dobrim nagradio!

Uzbude li tako ikad,
Onda hoće — moje vjere! —
Uspjet naše sve namjere, —
Drugčije Bogme nikad, nikad!«

Stari duh.

(Magjarom).

Vi ste predjih prava slika,
Pred kojiem' drhtahu crkve, dvori, gradi;
Raznost nije baš velika:
Što su oni bili, to bi vi bit radi.

Gundjal.

Kolko pretrpiste, Magjari, vrućice,
A to porad jedne hrvatske pjesmice!
Sve već varmegjije hruste se bez mire,
Htijuć nas pozobat hrvatske Ilire.
Pa na što toliko baš grdnje i plača?
Nemate razloga lajat na kovača,
Ta ste mu kod radnje i vi pomagali:
On je bielio gvoždje, vi ste mieh puhali.

BUDILICE.

Pali smo.

Sámo, Hotjel, Godimir, Privina —
Četir zviezde sried noći krvave!
Da ja znadem, gdje vam trunu glave,
Tud bih poveo svakoga Slovina:

Cjelivat bi prah svetog spomina
Morao svatko od Adrije do Drave,
Te iz kupelji toli čiste slave
Uzkrsla bi žićem domovina.

Al šut' srdce! prodj' se praznieh nadâ!
Već maćuha rod nam toli obruži,
Te nad grobom naše majke psuje:

To istiem Bogom ruglo već dotuži,
Plače Živa, zagrinja se Lada, —
A gromovnik Perun triese kuje!

Plač i utjeha.

»Lance nosim, u lancih me začè
I porodi mat'«, car-pjesnik piše,
I svak Slovien mora da uzdiše
Uz taj uzdah i uz taj plač da plače.

Znoji se radnjom, jeduć siromače
Hljeb nakvašen rosom suzne kiše,
Dočiem tudjin u slasti se njiše,
Jeduć sladke slovienske kolače.

Al on opet uspieva i uz kinu,
Nadkriljujuć svo'e vragove uzrastom,
Kô dub gorski do sebe česvinu,

Te se čini ta mi služba naša —
Nezamjeri primjeru tom kljastom —
Kô u patuljka robota orjaša

Hrvat pred otvorenim nebom.

Prvi put kad nebu vrata Bog otvori,
Pa se tu sunčanoj javi u odori,
Sgrnu se pred njega ljudi sviuh narodâ,
Od sviuh poljâ i gorâ, dubravâ i vodâ.
Tu svaki višnjeg otca o nješto zaprosi
Za svoj rod i pleme, što blagoslov nosi.

Rimljan, Rus i Arab prose svieta vladu,
Niemac, da u svakom zanat tjera gradu,
Englez, sva brodovim da zakrilja mora,
Čivut, da trguje od dvora do dvora,
Magjar, Mongol, Turčin, da smie zemlje robit,
Kitajac, da bude viek sám i osobit,
Francuz, lahku krvcu i misao viek zdravu,
A Grk, umjetnostî i naukâ slavu.
To nebeski vladar kao otac najbolji
Svakome potvrdi po njegovoj volji;
A kad se već sprema da zatvori vrata,
Eto ti na pragu još samog Hrvata!
Tu on stoji zamišljen niti šta govori,
Kao čovjek, s pametju što se, kažu, bori.
»A šta ti si prosiš, dobri moj čovječe?« —
Dobrostivo njemu Višnji otac reče —
»Bi li ti gospodstvo? bi li pamet zdravu?
Bi li bojnu sreću i nje šumnu slavu?
Išti, šta ti drago, al znaj, brzo beri,
Jer ov čas nebeske zatvorit ću dveri.«
Al ti se naš čovjek za ništa neodluči,
Već on za vratom se češuć mûkom muči.
Tek naposljed, Višnji kad se uhvati kvake,
Hrvat progovori smierno rieči ovake:
»»E duše ti, kad si voljan na besjedi,
Pa slušaj, u kakvoj nalazim se biedi!
Nije baš muka birat dare ma i najbolje,
Al je muka, hoće l' braći bit do volje?
Jer gdje ima ljudî, tu ima i ćudî,
A kod nas je običaj već od starieh ljudî,
Da ono samo, o čem povieća se vieće,

Javno se odobrava i u zakon meće;
Zato me počekaj ti ovdje na pragu,
Doklem se ja vratim medju braću dragu,
I doklem se tamo o tom vieće skupi —
Starješine mudre, našeg roda stupi,
Pa, što svijuh volja odlukom izreče,
Javit ću ti, otče, još današnji veče.«
A nebeski vladar kao otac najbolji
Za tu mu odgodu učini po volji.

Na tom se naš čovjek vrati opet domu
Medju svoju braću k rodu hrvatskomu.
Tu ih nadje za stolom do veselieh snašâ,
Gdje im zdravlje piju iz punijeh čašâ.
Danas su ti, brate, uprav dobre volje,
Te već nitko nezna, što ih drugda kolje.
Već u mozgu im sladko vince se prijavi,
Širom otvarajuć vrata srdcu i glavi:
Stadoše se grlit, ljubit i bratimit,
Neima ga, koj nebi tu u bratstvo primit.
Stade svatko mudrost po svoju razkladat:
Jedan kaže, kućom kako umi vladat,
To ti kudi čeljad a to hvali djecu,
Drugi uznosi snagu i svoju pametcu,
Opet drugi ženu i ugledno bratstvo,
Treći svoju hrabrost, četvrti bogatstvo,
Peti liepe dvore, polja i vinograde,
Šesti svoje predje, pse i konje mlade.
Tako kruži riečca redom po razumu,
Dok se sve u bratskom nesmiešaju šumu —

Kao žugor pilićâ, kad im prospeš prosa ;
Jer svak hoće mudrii da je izpod nosa.

U to i naš čovjek, koj još stoji u vratih,
Kad se priutiša žubor, rieč uhvati :
„Čujte, ljudi, braćo! nebo se otvori,
I Bog se sunčanoj javi u odori.
To čudo vidjahu poslovi narodâ
Od sviuh svieta poljâ i gorâ i vodâ.
Tu svak Višnjeg otca o nješto zaprosi
Za svoj rod i pleme, što blagoslov nosi:
Rimljan, Rus i Arab od pol svieta vladu,
Niemac, da u svakom zanat tjera gradu,
Englez, sva brodovim da zakrilja mora,
Čivut, da trguje od dvora do dvora,
Magjar, Mongol, Turčin, da smie zemlje robit,
Kitajac, da bude viek sám i osobit,
Francuz, lahku krvcu i misao viek zdravu,
A Grk, umjetnostî i naukâ slavu.
A nebeski vladar kao otac najbolji
Svakome potvrdi po njegovoj volji.
Samo ja otidoh, nit išta izabrah,
Jer neznadoh volje vaše, braćo hrabra!
Nu se Bog smilova, pa meni obreče,
Da će me pričekat tu, dok bude veče.
Zato vi skupite vieće brže bolje,
Da bude nam prošnja polag svijuh volje.“

Na to se od stola dignu starješine,
Pa skupno otidu, dok im rok nemine,

Da se u viećnici mah posavjetuju,
Te o važnoj stvari toj odluku skuju.
Tu sad s dostojanstvom velikiem na licu
Vieća star predsjednik otvori sjednicu.
Prvo čestita si — kazuje — za sreću
Tol' mudru gospodu da skupi u vieću;
Drugo preporučit slogu im se stara,
I da uvriedili nebi Višnjeg cara,
Kako, baš kao njemu podložnici vierni,
Treba u prošnjah svojieh da budu i smierni.
Na to ustadoše govornici redom,
Tvoreć svoe predloge svak kriepkom besjedom.
Prvi izreče: »Braćo, traž'mo plodnost zemlje!«
Drugi: »Dobre pute, da nam nezadriemlje
Liepa trgovina!« Treći: »Mudre brade!«
Četvrti: »Da svoe se dokopamo vlade!«
Peti kaže: »Novce! jer novac je lovac;
Na taj ljepak idu knez, pop i trgovac!«
Šesti još primetnu: »Šta bogčarit treba?
Dok je zemlje nama, bit će i po kus hljeba,
Dok je starieh glavâ, bit će i mudrieh bradâ,
Nije još ni vladarâ nestajalo nikada;
A novac će i k nama doć bez grdne muke,
Jer ta ptica leti od rukû na ruke.
Nu ako doista stalo vam je u volju,
Da pošljemo prošnju k višnjemu prestolju,
A vi, okanivši prosjačkieh se traljâ,
Prosite poštenja svetost kako valja,
Još da vam zavjeri i sreću junačku,
Dodavši i slavu, tu sreće ulačku.« —
Izza toga i sedma pamet se ustane,

Predlažući mudra Bog zna jošte šta ne;
Nu i tomu prekinu rieč, prije no zaglavi,
Opet drugi, mnijuć, da je Solon pravi.
Nakon se izpuknu mlad deliberator,
Koi hoće da svakom mozgu bude mator;
Pravda se i inati i kriči i buči,
Samo da na njegvu ruku se odluči.
Jedan jedin šuti driemajuć pri stolu,
Tek se kadkad glaseć s kakviem »hm!« u kolu.
Uz tu buku prodje odpódne i veče,
I tek pod noć prežeš odluku izreče;
Sad tek na vrat na nos slaže prošnju pisar,
Te se s njom pred nebo odpremi poklisar,
Ali već u zao čas po sreću Hrvata,
Jer poklisar nadje zatvorena vrata.
I od to doba njemu sve slabo uspieva:
Zdravo sije žito, a radja mu pljeva;
On izvodi mačem djela vriedna slave,
Al drugi nje viencem vjenčaju si glave;
On i brižno radi u poslu trgovâ,
Nu i taj mu pada trud bez blagoslova;
Ni na polju znanja nije bio baš ćorav,
Al i te mu trude meću u zaborav.
Tako on zaosta do danas bez sreće,
Što onda predugo viećalo mu vieće.

*

* *

Oj braćo Hrvati! ustanite iz groba!
Protarite oči! Evo ti opet doba!
Pogledajte, nebo opet se otvori,
Bog na vratih stoji u sunčanoj odori:

S prošnjam nahrupiše poslovi narodâ
Od sviuh svieta poljâ i gorâ i vodâ.
Svi nose od njega već po krasne dare,
A vaš doma driemljuć tek si oči tare.
Dočiem još neznate što vam uprav treba,
Drugiem već na polju cvatu vlati hljeba;
A pravdanjem pustiem dok tratite vrieme,
Žitnice si puni svako ino pleme.
Za vrat s mudrovanjem, pa na posao ajte,
Koi vas davno čeka; jerbo, braćo, znajte,
Što bi kazivali djedi i babe naše:
»Tkogodj dugo sedla, Bogme kasno jaše,
A tko: »»Bi li sedlao?«« pitajuć oklieva,
Taj ni do pol puta doći nedospieva.«

Nemarnim i neodlučnim.

Kako jato od gladnih kurjakâ
Oko tora svaku noćcu vije, —
Sad se lažmi oko častî bije
Poveljenih četa lupežnjakâ.

O za častju, novcem žedje klete!
S koe se za groš s krsta Bog prodava,
Nepoštuje brat ni kuće glava,
Ni maleno u utrobi diete.

Čujte mene, što se neprestance,
Za mir kupit, pogadjate s pašom!
Što mislite poniznostju vašom
Svit si vience, — vijete si lance.

Blago onom, koj se brine za dne,
Za noć s uljem lampicu pripravi,
I na vrata čvrst lokot postavi,
Da se zlobe obrani nenadne,

I priveže k pragu vierno pseto,
Koje laje drmajuć ga iza sna,
Kad se četa primakne opasna,
Da ga oplieni, sruši mjesto sveto.

Nečekajte, dok vaš dom negori,
Dok netraže da platite glavom,
Već vi noć dan bdijte si nad pravom,
Da oltarâ vrag vam neobori.

Zato bud'mo stalniji od zida!
Nas nasrta od prevarâ jato:
Prezirimo i srebro i zlato,
I sam biser, koj nam vrat odkida.

Drugač ćemo spoznati istinu!
Doć će vrieme nemilostno tvrdo:
Težku krv će lievat svako brdo,
A mi ćemo plaćati krvninu.

*

Djeca će nam u ruhu prosjakâ,
Prag dušmana ljubeć, kruha prosit,
Glavu će po djedovini nosit
Ohol čopor od karakalpakâ.

Kajte se!

(Na čistu sriedu).

Kajte se i sipajte pepeo na glavu!
Vrieme nad vami leti, noseć bič u ruci,
Udarit će vas, pa ste po vragu, paše, vuci!
Jer ste sliepi za duh, slavu....
Kajte se!

Kajte se i sipajte pepeo na glavu!
Da vas nestignu suze od vaših robovâ,
Da nezaškriplje zubma sbor vaših djedovâ,
Davših krv svôm rodu i prâvu....
Kajte se!

Kajte se i sipajte pepeo na glavu!
Udarit će vam na grob prokletstvo sinovi,
Kosti izkopat, razbacat, glodati će psovi,
Vući na pir u dubravu ...
Kajte se!

Kajte se i sipajte pepeo na glavu.
Nad vami lieću — čujte! — već grakćuć gavrani,
Nepuštaju vas s oka, negrakću zahmani,
Jurve njuše čast krvavu....
Kajte se, kajte se!

K r š n i.

»Ja te stvorih: čuvaj, što si steko!«
Bog svakomu narodu je rekô.
Mi dar božji načinom junakâ
Sad branimo od bezbožnih šakâ.

Što u moru neodplavi krvi,
To li hoće da nam satru crvi?
Čuj me vraže! čula me sva četa:
»Svaka sila od Boga prokleta!«

Čime ćeš nas bit oštrijom rukom,
Tim ćemo bit višji, tanji strukom;
Čim ćeš davat tvrdji komad hljeba,
Tim ćemo bit tvrdji kako treba.

Udaraj ti nami o zemljicu,
Koja hrani nas i našu dicu,
A mi ćemo sve jači ustati,
Jer je zemlja ova n a š a m a t i.

Il nas baci u Dunaj ljutiti,
A nećeš nas nikad razstaviti
Sa životom i zlatnom slobodom:
Čisti dusi plivaju nad vodom.

Il nas sažgi kano kužnu robu,
Kostî pepeo nedajući grobu:
Mlada ćemo uzkrsnuti lica
Kano vatrom prerodjena ptica.

Il ovako il bili onako,
Naši ćemo ostat svakojako;
Jer nemože čovjek ono izbrisat,
Sto izvoli jedan Bog upisat.

Napitnice.

1.

I draga i mila
Srdca se primila,
Nicala, listala,
Uresom blistala,
Cviećem procvatila,
Neba se hvatila,
U viek se pisala,
Nadom mirisala,
Rodom nam rodila,
Zarodom plodila,

Slavom ga složila,
Sreću mu množila,
U jedno sdružila,
Svietom razpružila —
Od gorâ do gorâ,
Od mora do mora . . . .
Kliknuo svaki gost:
»Živila narodnost!«
Tako to bilo do vieka,
Dok bude čovjeka.

2.

Majka ga porodi
Krieposti, slobodi;
Vila ga uljulja
Uz pienje slavulja;
Zadoji, uzhiti
K junačtvu, dobiti;
Videć mu um vrli,
Slava ga prigrli,
Javiv mu roda plač
U ruke poda mač;
Na njegov silni glas
Naroda živi pâs,
Tvrdji od kamena,
Njena spod znamena
Sgrnu se i skupi,
Na vraga nahrupi,
Bujniji od rieke
Kršeć sve zaprieke;

Svud hrli i sliedi
Kroz borbe k pobjedi:
Prestade tmine čas,
Širi se rodu glas.
Cvala mu slavica!
Godila zdravica!
Živio vragu bič —
Živio J e l a č i ć!
Tako to bilo do vieka,
Dok bilo čovjeka!

Naš „Živio“.

Ti priestole od mudrosti,
Čuvaoče narodnosti,
Zivio!
Jer ti slovom »Recta tueri«
Podà štit i našoj vjeri.
Živio! Živio!

Duh sadašnji, čas i vrieme,
Koj prerodi naše pleme,
Živio!
Mrtvi bili bi bez njega
Naš narodni vrt pun sniega ...
Živio! Živio!

Bože živi Janka, Niku
I naroda treću diku —
  Živio! .
Bože živi našeg Gaja,
Dopala mu duša raja,
  Živio! Živio!

Što će živjet viek i viekom,
Jer dojiše diete mliekom,
  Živili!
Bože živi domorodce,
Svoje kuće vierne otce —
  Živili! Živili!

Hvala budi i otčuhu,
Koj nas zaklat htio kô buhu,
  Živio!
Što nam kriepak, bistar rod je,
Njegve zlobe Bogme plod je —
  Živio! Živio!

Nek sve živu varmegjije,
S kojih snieg nas i led bije,
  Živile!
A najpače Zalska, Gjurska
I njezina mudrost turska . . .
  Živile! Živile!

Košut, Zaji et cetera —
Tko bi znao svih pasjih vjerâ? —
  Živili!

Ki nas uče tako živo,
Što je pravo, da je krivo, —
Živili! Živili!

Koj nam daje il krade hljeba,
Koj nas štiti il na nas vreba,
Živio!
Bio prijatelj il vrag biesni,
Neka žive u toj pjesni . . .
Živio! Živio!

Breno-Bakač.

Veliki je dug magjarske braće,
Što ga kod nas čine nesmisleno,
Neslušajuć od pravice plač.
Jao pomagaj njima na dan plaće:
Jer će onda Slavjanin kô Breno
Svoj na vagu metnut gvozden mač.

O gdje si ti sad, naš stari Breno,
Naš Bakaču, ime uvječeno,
Koj Hrvatâ štiteć slavu i bít
Kliknù: „Regnum regno non praescribit."
Gdje ti sablja, u desnici triesk?
Patuljci su tvoji praunuci,
S vragom braća, s hijenami vuci,
Grdeć rod i slave tvoje bliesk.

Golub i svraka.

Basna.

Ptica golub pletjaše gučeći
Prosto gnjezdo, gdje će mlade leći.
Tim odnjekud bies svraku donese,
Te ti grdno na njeg se otrese:
„Oj budalo! šta ti ovdje radiš?
Kako pjevaš? kako gnjezdo gradiš?
Ajd' u šumu, ostavi to polje,
A ja ću te naučiti bolje:
Sborit čvršće, gradit kuće jače,
Pa i uz to bolje jest kolače.«
Ponizno joj golub odgovori:
»»Ja ću ostat, kako Bog me stvori,
Moj je život na njegovu krilu,
Bog mi poda i narav i silu;
On kazuje što da svak dan radim,
Kako sborim, kakva gniezda gradim:
I vazda će mojim biti pita,
Ako Bog da, uroditi žita.««

Tim odleti golub pod oblake,
Ljuto gnjev se upali u svrake;
Skupi krila, pa se u čemeru
Odmah pusti za njim u potjeru.

Nu, što kažu, Višnji uzrok znade,
Zašto kozi dugi rep nedade:

Da u svrake nisu kratka krila,
Kratka krila, rep težak, dugačak,
Gore bi se njemu osvetila,
Nego mišu ili vrebcu mačak.
Al svraka još goluba nij' shvat'la,
Izmorenih krilâ pade na tla.

Čujte, braćo, zadravski susjedi!
Kô što pticam višnji Bog naredi,
Da sve sliede slut svoje naravi,
Svoje ljubeć i radeć s ljubavi: —
Tako i nam Višnji narav poda,
Da sliedimo slut pravog naroda,
Da sborimo, kako djedi ištu,
Da gledamo, kud nas vodi zviezda,
Da gradimo na svojem zemljištu,
Da branimo naših starih gniezda,
Ostavljajuć čista i unukom . . . .
Zašto dakle vi prokletom rukom
Razmećete domaće nam sgrade?
Bog je otac i sudac, te znade,
Zašto raznu dade narav pukom.

Diete i ptica.

(Basna).

Čujuć diete pticu u dubravi,
Gdje popieva i bieli dan slavi,
Želi, da ju ima u krlietki,
Da joj gleda perje bojâ riedkih,
Da ju uči, kako da kljun slaže
Polag notâ, što su njemu draže.
Diete ludo — kamenja se lati,
Pa stà vičuć za pticom bacati,
Tvrdo sudeć, da će time plaha
Predat mu se u ruke od straha.
Ali ptica — to božje stvorenje —
Čuvši viku, vidivši kamenje,
Mah odleti u zelenu goru,
Stan učini na najvišjem boru,
Pa tu poje pjesme bez prestanka
Od slobode i nje biela danka.

Ptica ova, prekodravski svati!
Mi smo, znajte, slobodni Hrvati,
Što jih htiaste pri viki i štapu
Da spravite poda svoju kapu.
Ali nismo mi ta ptica luda,
Te mi nebi znali »ni kamo ni kuda?«
Da ste znali ljubit i cieniti
Tudje pravo — znalo bi što biti;
Al je sad već kasno te prekasno.
Vabili nas Bog zna kako krasno,

Neprestali do vieka jadikat,
Ptić taj neće vaš biti te nikad.
Već on leti po zelenoj gori,
Gdje se prosto dižu k nebu bori,
Svak cviet svojim mirisom miriše,
Svak se metulj na svoim krilma njiše,
Šumno s hridi skače bistra voda
I svak listak šušti: »Sloboda! Sloboda!«

IZ VRAZOVIH OPAZAKA PJESMAM.

Acheron: po starogrčkom bajoslovju rieka u podzemlju, preko koje moraju sve duše razstaviv se s ovim svietom prelaziti u onaj sviet, u poljane pokojnikâ, a prevozi ih starac Charon.
ahar: (turski) konjušnica; dvori.
alaj-barjak: (turski) glavna zastava (barjak) čitave vojske.
ala kerim: (turski) „bog je velik", uzklik od čuda, od radosti.
Alkinoj: u Homerovoj pjesni Odiseji kralj Feakâ na otoku Scherii, imaše divne dvore i perivoje, žena mu Areta i krasna kći Nausika uzor su kućevnosti.
amajlija: talisman; osobito u iztoku nose ljudi na tielu tobože čudotvorne kojekakve stvarce, urese, zapise, koji da imadu moći te čuvaju čovjeka od svakoga zla.
amber: ambra, miomirisna mirodija na iztoku, u Aziji, poimence Perziji, Kašmiru, Indiji i obližnjih otocih.
Areta: uzor-domaćica, žena Alkinojeva.
Atalanta: ljepota junakinja u pričah starogrčkih. Ona je obećavala poći samo za onoga, koji bi ju nadtrčao, a koji bi za njom zaostao, taj bi joj morao dati glavu sa ramena. Mnogi su se s njom natjecali i nedoskočiv joj zaglavili; napokon jednomu mladiću posluži sreća. Njemu je božica ljubavi bila dala tri zlatne jabuke, pak ih on, nadtrkujuć se s Atalantom, bacaše jednu po jednu preda nju, te ju tako, prigibajuć se ona za jabukama,

nadtrča i vjenča se s njom.

Babji klanjac: jaruga sad izkrčena blizu brda Jeruzalem u Vrazovu zavičaju.

bauk: strašilo.

biela žena smrt: slovenski puk priča i pjeva o smrti, da ona u prilici biele nemilostne žene čovjeka za bielu ruku primi i odvede ili ga zagrli, te on umre.

blaznik: čovjek pomaman.

bostan: (turski) vrt.

božić: božić Lelja, starim Slovienom bog ljubavi (Amor); slikovao se (u Grka i Rimljana) u podobi krasna dječarca s krilma (kao angjelak) i s lûkom te strjelicami; držali su stari, da on može vladati i najvišim bogovom

bušac: (takodjer nenasit) ptica pelikan, o kojoj se priča, da svoje mlade u nuždi i svojom krvju hrani, razdiruć si kljunom prsi.

Crnooke dieve (vidi Djulabije, stranu 44). U Gradačkom kotaru Štajerske od Gradca prama južnomu iztoku ima koljeno ljudî, koji sad govore njemački ali skoro sasvim naliče Slovencem tielom i odjećom; osobito je liep ženski spol, te se krasotom, okretnostju i dosjetljivostju mnogo razlikuje od ostalih njemačkih Štajerkinja. Bit će to koljeno poniemčeni Slovenci; bez dvojbe su tud i po čitavoj Štajerskoj, pak i po dolnjoj Austriji, po Koruškoj, djelomice i Salcburžkoj i Tirolskoj obitavali u staro vrieme sami Slovenci, kako svjedoče premnoga u tih krajih slovenska imena riekâ, gorâ, selâ i gradovâ, n. pr. ime i glavnoga grada štajerskoga, Gradca.

Ćitap: turski koran, sveto pismo.

Čisti dusi plivaju nad vodom. U srednjem vieku bijaše tako zvani božji sud, te bi okrivljenika n. pr. žensku, sumnjivu da je vještica, bacili u vodu, pak ako se nebi utopila već bi ostala nad vodom, držali bi ju za nekrivu.

Delijanka: (Delia), djevojka iz slavnoga u staroj Grčkoj otoka Dela, draga Tibulla latinskoga pjesnika, koji ju je proslavio.

Diana: u starih Latina djevičanska božica lova.

din: (turski) vjera.

Dioskur: po starogrčkoj bajci Castor i Pollux, blizanci Zevsa i Lede, nazvani Dioskuri t. j. sinovi Zevsovi,

bijahu zaštitnici mornarom i putnikom.

djeklice morske ili jezerske: Slovenski puk priča o njih isto što se u naših stranah priča o Vilah; zove ih i „biele žene, čiste žene“.

Djulabije: (turski djul znači: ruža) sladke mirisive jabuke, crvene kao ruža.

djulistan: vrt od ružâ.

djuls: voda od ružâ.

dûga sa zlatnim kondirom: slovenski puk u celjskom kotaru priča, da je dûga vila krasna, što nekakovu čudesnu vodu prelieva iz zlatna kondira (vrča, krčaga) u srebrnu zdjelicu.

Duljebinke: Duljebinci su staro pleme slavensko; vidj Obarin.

dželat: (turski) krvnik.

dženet: (turski) raj.

El-dorado: (španjolski) zlatonosni brieg u južnoj Americi.

esapiti se: (iz turskoga) računiti se.

Godomjerci i Radoslavci: dva sela u župi Malo-Nedjeljskoj, zapadno od Ljutomira; ta starodavna imena morda polaze od župana Godomira i Radoslava. Krasne žene u tih selih nosile su još u Vrazovo doba biele peče na glavi.

Grlice: U Vrazovu rodnom kraju pričalo se, da će ona djevojka „zibati“ do godine (a ono prije nego je došla pod vienac), koja u proljeće prvi put čuje na tašte grlicu.

Harpije: po starogrčkom pričanju ptice s djevojačkimi glavami, proždrljive, nezasitne, smradne; čovjeku bi ukrale ili osmradile sve jelo.

Hesperide: po starogrčkom pričanju tri djevojke kao vile, koje su negdje na daleku zapadnom otoku čuvale zlatne jabuke u divnom perivoju.

hram: znači svaku i prostu kuću, na slovenskom jeziku.

Hranilović junak: bijaše jedan izmedju najglasovitijih, Turkom najstrašnijih četnika Senjskih, njegova se junačka djela i sad u nebrojenih narodnih pjesmah slave; porodice mu ima i danas.

Hreljo: Herakle, starogrčki div junak.

Hum: jedno brdo toga imena ima u Vrazovu rodnom kraju iztočno od Ormuža, a i drugdje tuda više ih. Nu pjesnik ima na umu onaj Hum iliti Hlum u Českoj, gdje su god. 1813.

u bitci Rusâ i Austrijanacâ s Francezi štajerskoslovenski oklopnici golimi mačevi siekuć navratili poraz na Franceze, a slavu i korist pak drugim, ne sebi.

jacija: (turski) peto doba za molitvu.

Jugović: Pošto su Turci osvojili Srbsku i Bosnu, mnoge porodice osobito plemićke priedjoše u Hrvatsku i Kranjsku, silu svojih podanika sa sobom vodeći. Od ono doba ima u Kranjskoj Blagajâ, Tomaševićâ, Tomašićâ, Jugovićâ i drugih. Jedan je u Vrazovo doba bio Jugović okružni komesar kotara Bjelačkoga u Koruškoj (Villach); domorodna supruga vlastelina Rudeža u Ribnici, kod kojega je Vraz liepo boravio godine 1841, bijaše Jugovićka rodom.

Kán: grozni Atila, vodja iliti kán divljih Huna, koji provaliv iz Azije poharaše iztočnu, srednju i južnu Europu i biše poraženi istom usried Francezke godine 451. U slavenskoj jugoiztočnoj Štajerskoj iliti Malom Štajeru od Ljutibora (tako Vraz koji put piše za Ljutomir, Ljutomjer, njem. Luttenberg) dva sata na sjever prama Radgoni (njem. Radkersburg) ima na brdu crkvica „Kapela", njoj nedaleko kaže puk špilju Atule; slovenski povjestnik Štajera A. Krempel misli, da je to od onoga Atile; svakako je Atila i po ovih krajih haračio.

Karikâ četrnaest: oblik soneta, koji sastoji od 14 redaka, te naliči na umjetno skovan lanac od 14 karikâ.

kavaz: (turski) stražar, oružnik.

kliet: po slovenski: dio kuće, a kajkav.-hrvat. znači vinogradsku kućicu.

kober: (u slov. i kajk.-hrv.) pokrivalo, sag, (i poljski jezik ima tu rieč).

krilatac: t. j. krilati božić ljubavi, Leljo.

Kukavica: ta je ptica u slovenskih stranah puku kao posvećena ptica, kako i lastavica; ona, kaže puk, donosi proljeće u svom kljunu. U južnih pako krajih priča naš narod, da je njekoč njeka sestra za svojim preminulim bratom tako dugo tužila i kukala, dok je nije bog pretvorio u pticu — kukavicu.

Kulaš hajduk: Povod pjesmi o njem dali su ovi redci

u Vukovoj sbirci poslovicâ: „Kulaš harambaša bio je u Bosni. Slušao sam još u djetinstvu pjesmu, kako su ga turski svatovi iz Podažeplja zatekli negdje u kući ranjena, pa ga uhvatili i poklonili nekakvom Topal-paši; nu Topal-paša ga nije smio pogubiti od njegova družtva, od Kokara i Jezdimira, nego ga poslao bosanskome veziru, a on ga nabio na kolac."

Lada: starim Slovienom božica ljubavi; u starih pjesnicih (dubrovačkih) znači i svaku krasnu žensku.

Latin: U Malom-Štajeru trgovce dučandžije zovu Latine, valjda za to, što su tamo prvi uveli trgovinu Latini t. j. Talijani; s toga će i biti što se ondje dućan zove štacun, od talj. staggione; pak i ima onuda i po obližnjih naših krajih porodicâ trgovačkih talijanskoga poriekla n. pr. Cantili (njekoč i u Samoboru), Fabiani, Tomasi itd.

Leandar: po starogrčkom pričanju plivao bi često noćju preko tiesna morskoga Helesponta k svojoj dragoj Heri prieko u Sesto, ravnajuć se po njezinoj iztaknutoj svjetiljki; nu jedne noći ploveć utopi se, ugasnuv ona svjetiljka.

Leljo: starim Slovienom bog ljubavi (Amor), sin Lade božice ljubavi; slikuje se kao andjelak s krilma, sa strjelicami, a mogao je i vrhovnim bogovom zavladati.

lipa: starim Slovienom sveto drvo kao Niemcem dub; za to „lipa cvjetna sruši se pod tvrdim dubom" u Djulabijah na strani 46. Pošto su Franki (Niemci) pod Karlom (nazvanim velikim) krvavo gospodstvo Obarâ dokončali te Sloviencem svoj jaram nametnuli, počeše oni toli tvrdo i nesnosno vladati, da se veći dio Slovienaca uzmače za Muru i planine Radul i Remšnik, gdje još i danas njihove predstraže stoje.

luna: kažu za mjesec po svoj Kranjskoj, a i po jednoj strani slovienskoj željezne županije u Ugarskoj.

Memnon: po starogrčkoj priči sin zore, vladar crnacâ u Egiptu; u toj zemlji još stoji ogroman kameni kip, koga zovu stupom Memnonovim, a stara je priča, da je njekoč taj kip svake zore, čim bi ga sunce

ogranulo, zazveknuo, a to rekoše da Memnon svoju majku zoru pozdravlja.

Mentor: odgajatelj Telemaha, sina Odisejeva; u obće svaki savjetovalac.

Mjertuk: mjera žitna u kajk. Hrvata, a u Slovenaca štajerskih naposeb ona, za koju mlatci gospodaru mlate te njih zapada n. pr. svaki 10 ili već koji god po pogodbi vagan od namlatjena žita; mlatci dobivaju od domaćice mnogo lošiju hranu no ini težaci, samo kad domlate, daje im domaćica čestitu čast, „domlatke". Usuprot tomu nose bake mlinarom kojekakova mita. Izpjevana priča „Mlinari i Mlatci" pripovieda se po svih slovenskih krajih.

Morana: starim Slovienom božica zime i starosti.

Mudrica: Minerva u starih Latina, božica mudrosti.

munara: (minaret) visoki i tanki toranj turske bogomolje.

Nalip: otrovno bilje (belladona), voće mu je crno, gladko, svjetlo, nalik na liepe djevojačke zjenice; tko ga okusi, odmah umre. Takova bilja baš sa zrelim voćem vidio je pjesnik puno u gorah samoborskih.

Nausika: krasna kći kralja Alkinoja (u Homerovoj Odiseji), uzor djevojke i kućanice.

Obarin: (vidj Djulabije II. od 87 do 98, na str. 64 do 68). Poslie Hunâ pritisnuše Obri (Avari), azijski divljaci istoga plemena, slavenske krajeve i mučiše osobito Duljebince. Nestor, stari ruski ljetopisac, povieda, da su Duljebinke morale Obre u taljigah voziti mjesto vozne marhe. Jedan dio Slavena porazi te tlačitelje i izbavi se jarma; Sloviencem ponudi franačko - njemački vladar Karlo, prozvan velikim, da će ih Obarâ izbaviti, neka mu u vojni na njih pomognu; oni to učiniše, ali Karlo slomiv Obre nametne Sloviencem sad njemački kruti jaram za obarski; Slovienci pouzmakoše iz starih postojbina niže na jug. Srodnici Hunom i Obrom Magjari najprije su na Crnom Moru stajali. Na Svatopluka, vladara velike slovienske države Moravske, pozove ih sebi u pomoć lukavi njemački vladar Arnulf god. 880, i zadavaše skupa s njimi Moravskoj jada; god. 907 u kobnoj

bitci kod Požuna postrada do kraja Moravska država i propade od udarca Magjarskoga. Starosjedioci razbježaše se iz Podunavlja u Tatre, u Hrvatsku, Bugarsku, a liepe i plodovite, dotada slavenske ravnice uz Dunav zakriliše azijski skitaoci. Ovi navaljivahu od sada i na Niemce, kao kobilice harajuć i robeć, te je imala Teutonija kroz vjekove kajati grieh, koji je počinio bio njezin kopilan Arnulf; Magjari harahu i Italiju, Francezku, ali najviše Njemačku. Tek godine 933 ljuto ih poraziše Niemci kod Merseburga, a godine 955 kod Augsburga toli silno, da je sva nazočna magjarska vojska izginula, a onu sedmoricu, što ostadoše na životu, poslaše Niemci kući u Magjarsku odrezav im uši i nosove. Napokon g. 971, skitajuć se u Bugarske kraje, biše strašno poraženi kod Drinopolja, te se mahnuše skitnje i haranja po svietu. Poslie toga Magjari nikad više svojom rukom neizvadjahu znamenitih djela. Što su se proslavili Sibinjanin Janko (Hunjadi) i Matija Korvin, bilo je to ponajviše po slavenskoj i rumunjskoj snagi. Od kolaca turskih odviše mučeni, složiše se Magjari sa susjedi Slaveni, a ovi, kako već jest Slaven najsnosljiviji i najpomirljiviji narod na svietu, pomogoše svojim neblagim susjedom, da skinu s vrata skupnoga silnika Turčina. Slavenski plemići, od Magjarâ liepo gledani, postupahu i oni s njimi bratski, složno vojevahu za njih i za se. A ta sloga i bratinstvo trajaše do novijih vremena, dokle nebi od Magjara narušeno. Oni usijaše sjeme, da si od njegva ploda svoje siromašne žitnice napune; ali, proniča im samo drač: razpra koja im srdca inoplemenih sugradjana odvraća.

Penelopa: žena Odisejeva, uzor vjernosti i smiernosti; ona je dvadeset godina čekala svoga muža, dok se nije povratio od rata trojanskoga i svojih dugih bludnja po svietu poslie njega.

Perun: starim Slovienom bog groma i trjeska. Slovenci kažu, da u lipu nikad neudara grom, jer da je pod njom Bogorodica, bježeći od svojih progonitelja, počivala sa sinkom svojim.

Petrov dvor: u Slovenskih krajih tako zovu hrpu zviezdâ, koje su u okrug sastavljene u priliki dvorišta.

Pieride: t. j. Muze iliti vile, zovuć se tako po Pieriji, krajini u Macedoniji.

Plač: brdo povisoko u Štajerskoj, od Maribora prama Gradcu medja izmedju Slovenacâ i Njemacâ.

Polelj: starim Slavenom bog braka, kao što je Lelj bog ljubavi.

Praviti: kazivati.

prikljetje: u Slovenskoj Štajerskoj i u Medjumurju tako zovu središnji prostor kuće, — komu drugdje kažu veža.

Psycha: starogrčka priča kazuje o nježnoj ljubavi, kojom su se zamilovali Eros (to će reći: Lelja, božić ljubavi) i Psycha (to će reći duša), ali višnji bozi razstaviše ih te Psycha za otetim si vjerenikom udilj tugovaše.

Ptica prerodjena vatrom: o ptici feniću (foenix) priča se, da se sama, kad već ostari, na oganj stavi pak izgorjevši opet pomladjena uzleti iz pepela svoga.

Radigost: starim Slavenom bog gostoljubja.

Rajske ptice: iztočne bajke, a i ruske, pričaju o rajskih pticah, koje da u čarobnih gajih pjevaju toli divno, da ih onaj, komu se sluči te ih čuje, sluša i više stotinâ godinâ a čini mu se, da ih je slušao samo jedan časak.

Rimska staza: zove se u Vrazovu zavičaju onaj preko neba široki pramen zviezdâ, što ga drugi narodi zovu mliečni put.

Rodjenice, Rojenice: po pričanju slovenskom svaki čovjek, čim se rodi, dobije svoju zviezdu na nebu, a svoju Rojenicu na zemlji, te mu ona proriče njegovu buduću sreću; u njekih krajih priča se, da tri Rojenice ulaze u kuću, kad žena rodi, te djetetu proriču kob i dare mu ostavljaju.

sabu klanjati: vele Muhamedovci za: moliti jutrnju molitvu.

Saraj: (turski) dvor, pak isto što harem, onaj dio kuće, gdje borave žene-

Sfinga: po starom pričanju čudno biće, pola ženska (do pasa) pola lavica (niže pasa). Pred staroegipatskimi hramovi namještali bï se kameni kipovi sfingâ kao stražaricâ. O njekojih sfingah pričalo se, da su davale ljudem odgonetati tež-

kih zagonetaka, te bi sfinga mnogo svieta pomorila, dok bi se našao čovjek, koji bi znao raztumačiti njezine tajne rieči.

Sirotica: cvietak lat. viola tricolor, a Niemac mu kaže usuprot maćuhica.

Slovienskom krvcom tri krat odkupljeni sviete: (vidi u Djulabijah II. 82, na strani 62). Kadno Mongoli iliti Tatari zaprietiše Europi propastju, razbiše im g. 1241 jednu četu Česi pod Jaroslavom Zvjezdogorskim kod Olomuca, a drugu im četu, koja je bila Ugarsku satrla i potegnula preko Hrvatske put Italije, pobiše Hrvati na Grobničkom polju (ili u tamošnjih primorskih stranah) i spasiše ugarskoga kralja Belu IV, koji se je k njim bio utekao. Da nije Jaroslav porazio sile Mongolske, bila bi ona istom negdje u Francezkoj naišla na odlučan odpor; da se nisu Hrvati toli hrabro hrvali, kupao bi se bio u malo vrieme Milan i Rim u pepelu svojih palača: Evo ti prvoga odkupljenja. — Turci, osvojiv Srbsku 1389, Carigrad 1453, Bosnu 1463, uhvatiše se s Hrvati, kojim pomagahu Slovenci, na svih krajih hrvatske kraljevine u tristogodišnji boj, nu nikad, osim djelomice, nepodjarmiše Turci jezgre hrvatskih ni slovenskih krajeva, dočim su Budimom i pretežnim dielom Ugarske kroz vjekove vladali. A kad god. 1683 obsjedoše Beč i zaprietiše mu propastju, spasi Beč i čitav zapad poljski kralj Jan Sobieski, poraziv svojimi poljskimi junaci Turke i otjerav ih od Beča, da ih i po Ugarskoj dalje progoni: eto ti drugoga odkupljenja! — Napoleon I. pokoriv si malne svu Europu, g. 1812. provali u Rusiju s vojskom malne ciele Europe, ali se sasvim poražen tako reći bez vojske jedva izvuče iz Rusije; godine zatim 1813. bi kod Lipskoga hametom potučen vojskami pretežno slavenskimi; da nije Napoleona u Ruskoj i kod Lipskoga pobila slavenska snaga, Njemačka bila bi pokrajina francezka, a Niemci se hvale, da su oni Europu izbavili od Napoleona. Evo ti trećega odkupljenja!

Tesalija i Tiva: Tesalija, starogrčka ravna pokrajina, bijaše glasovita sa svojih plemenitih konjâ;

s toga prispodobno zove Vraz Tesalijom svekoliko slovensko Mursko polje, što se stere od Ljutomira do Radgone (Radkersburg) a obiluje krasnimi konji. U tom polju uz Muru bogato je trgovište Vržje (v-hržje, Wernsee). Vrženci su veliki krepki ljudi te se vojače u oklopnike; a i pjesnika se je, makar malo poznatih, rodilo u tom mjestu, o kojem susjedi koje kakve šale izmišljaju. S toga pjesnik prispodobno zove Vržje Tivom; Tiva (po novogrčkom izgovoru za stare Thebe) bijaše slavna stolica Beocije, rodno mjesto velikoga vojskovodje Epaminonde i pjesnika Pindara; o njoj stari Grci koje šta šaljiva pričahu. Kod Mure razbiše Vrženci i Ljutomirci s obližnjimi seljani pod vodjom Petakom, ljutomirskim župnikom, jednu četu Rakocijevu, koja je htjela iz Ugarske preko Mure provaliti u Štajersku na plien. O tom imadu još danas dvie stare slike u ljutomirskoj viećnici.

Ves, vesnica: selo.

Vesna: starim Slovienom božica proljeća i mladosti.

Vlah: (Lah) slovenski za: Talijan, nu pjesniku (vidj Djulabije IV, 20 na strani 127) znači cielo romansko pleme, Niemac cielo germansko, a Slovienac cielo slavensko pleme.

vratiželja: bilje, kod Linnéa: tenacetum.

Zemlja, naša mati: (str. 309) stari Grci pričahu, da, kad se je div Hreljo (Herakle) jednoč pohrvao s Antejem, rodjenim sinom majke zemlje, svaki put bi se Antej, čim bi Hreljo udario njim o zemlju, još jači ustajao od zemlje, jer bi mu ona, kao brižna mati, pri svakom dodiru podielila nove sile.

Žar-ptica: Malorusi pričaju o njoj, da ob noć vaskolik nebokrug, kuda proleti, svojima žarkim krilma razsvieti i razžari, kao oganj od pogora.

Živa: starim Slavenom božica.

Žutovoljka: ptičica milopojna (motacilla rubecula), po jarugah u mladoljesju, oko vrielâ; na volji (guši) ima žutorujno perje.

SADRŽAJ.

Stanko Vraz: Njegov život i djela.

STRANA

Izabrane pjesme.

Djulabije:

Lirske pjesme.

Elegije:

Pjesme ljubavi:

Soneti:

Epsko-lirske pjesme.

Balade:

Romance:

STRANA

Povjestice i pričice:

Razlike pjesme.

Prigodnice:

Podsmješnice:

STRANA

Budilice:

Tisak
KARLA ALBRECHTA.
1880.